

ISSN 1563-0285; eISSN 2618-1215

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫ

Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық сериясы

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

ВЕСТНИК

Серия международные отношения и международное право

AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

INTERNATIONAL RELATIONS AND INTERNATIONAL LAW JOURNAL

№1 (109)

Алматы
«Қазақ университеті»
2025

ХАБАРШЫ

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ СЕРИЯСЫ №1 (109) наурыз

ISSN 1563-0285; eISSN 2618-1215

04.05.2017 ж. Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігінде тіркелген

Күәлік № 16503-Ж

*Журнал жылына 4 рет жарыққа шығады
(наурыз, маусым, қыркүйек, желтоқсан)*

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР:

Байкушикова Г.С., Ph.D. (Қазақстан)
E-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Жекенов Д.К., Ph.D., қауымд. профессор – ғылыми редактор
(Қазақстан)

Губайдуллина М.Ш., т.ғ.д., профессор – ғылыми
редактордың орынбасары (Қазақстан)

Байзакова К.И., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Күкеева Ф.Т., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Ауған М.Ә., т.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Айдарбаев С.Ж., з.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Чукубаев Е.С., т.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Сайрамбаева Ж.Т., з.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Грегори Глиссен (Gregory Gleason), Ph.D., профессор
(АҚШ)

Аджай Кумар Патнайк (Aja Kumar Patnaik), саяс.ғ.д.,
профессор (Үндістан)

Торстен Бонаккер (Thorsten Bonacker), саяс.ғ.д.,
профессор (Германия)

Пьер Шабаль (Pierre Chabal), саяс.ғ.д., профессор (Франция)

Курылев К.П., т.ғ.д., профессор (Ресей)

Абдежалил Аккари (Abdeljalil Akkari), профессор
(Швейцария)

Себ Берни (Sebe Berny Christophe Hubert), Ph.D.,
профессор (Ұлыбритания)

Дадабаев Т., Ph.D., профессор (Жапония)

Рязанцев С.В., э.ғ.д., профессор (Ресей)

Чунг Тайик (Chung Tayik), профессор (Корея)

Шрикант Кондапалли (Srikanth Kondapalli), Ph.D.,
профессор (Нью-Дели, Үндістан)

Пол Фрайер (Paul J. Fryer), Ph.D., доцент (Йоэнсуу,
Финляндия)

Фабьен Боссайт (Fabienne Bossuyt), Ph.D., қауымд.
профессор (Гент, Бельгия)

Молчанов М.А., профессор (Саламанка, Испания)

ТЕХНИКАЛЫҚ РЕДАКТОР:

Парпиев С.М., Ph.D. (Қазақстан)

Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық сериясында қазіргі кездегі халықаралық қатынастар мәселелері, әлемдік интеграциялық үдерістер, халықаралық қауіпсіздік мәселелері, халықаралық қатынастар және сыртқы саясат тарихы, халықаралық құқықтың өзекті мәселелері, мемлекетшілік құқық, халықаралық экономикалық қатынастар бағыттары бойынша мақалалар жарияланады.

Жоба менеджері

Гульмира Шаккозова

Телефон: +7 701 724 2911

E-mail: Gulmira.Shakkozova@kaznu.kz

ИБ №15687

Пішімі 60x84/8. Көлемі 12.6 б.т. Тапсырыс №232.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

Баспа журналдың ішкі мазмұнына жауап бермейді.

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2025

1-бөлім
**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Section 1
**CONTEMPORARY PROBLEMS
OF INTERNATIONAL RELATIONS**

Раздел 1
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

A.A. Voropai , **E. Varpahovskis***

National Research University Higher School of Economics, Moscow, Russian Federation

*e-mail: evarpahovskis@hse.ru

COMPARISON OF OBAMA'S AND TRUMP'S DISCOURSE ON ILLEGAL MIGRATION THROUGH THE PRISM OF SECURITISATION

The article examines the transformation of the discourse on illegal immigration as one of the central and controversial topics of American politics (2009–2021). The theoretical framework of the research is based on Ole Wæver's securitisation theory. The methodology is presented by a mixed-method approach that combines content and sentiment analysis. The main purpose of the quantitative method is to count the number of keywords defined by the authors in the official speeches of politicians. The objective of the qualitative method is to evaluate all the matches from the sample on a scale of "rigidity" in the contextual framework of political statements. The authors conclude that there is a considerable degree of difference in the rhetoric of Obama and Trump, with statements by the former being categorised as neutral or negative, and those by the latter being predominantly positive or neutral. The article contributes to closing the gap in existing research by providing a comprehensive analysis of the presidential discourse related to illegal immigration to the United States. In the final part of the article, the authors believe that the tendency to build a narrative about illegal immigration through the prism of securitisation will continue to be a characteristic feature of the new Trump, elected in 2024.

Keywords: securitisation, Barack Obama, Donald Trump, official discourse, illegal migration.

А.А. Воропай, Э. Варпаховскис*

«Экономика жоғары мектебі» ұлттық зерттеу университеті, Мәскеу, Ресей Федерациясы

*e-mail: evarpahovskis@hse.ru

Обама және Трамптың заңсыз көші-қон туралы дискурсын секьюритилендіру аясында салыстыру

Бұл зерттеу жұмысында 2009–2021 жылдар аралығында американдық саяси кеңістіктегі өзекті және даулы тақырыптардың бірі болып табылатын заңсыз көші-қон туралы дискурстың өзгеру үдерісі қарастырылады. Зерттеу жұмысының тұжырымдамалық негізі – Оле Вавердің секьюритилендіру концепциясына құрылған. Зерттеудің әдістемелік базасы ретінде контент-және сентимент-талдау әдістерін біріктіретін аралас әдісі таңдап алынды.

Сонымен қатар, зерттеуде қолданылған сандық әдістің негізгі мақсаты – саясаткерлердің ресми сөздерінде авторлар ұсынған кілт сөздердің санын есептеуге бағытталған. Ал, сапалық әдістің міндеті – саяси мәлімдемелердің контекстік шеңберіндегі «қаттылық» шкаласы бойынша іріктемедегі барлық сәйкестіктерді бағалау болып табылады.

Зерттеу нәтижесінде авторлар Обама мен Трамптың риторикасы айтарлықтай өзгерген деген қорытындыға келеді. Мәлімдемелер көбінесе бейтарап немесе негативті деп жіктеледі. Обама көші-қон туралы негізінен позитивті немесе бейтарап түрде мәлімдеме жасаған. Бұл зерттеу жұмысы АҚШ-тағы заңсыз көші-қон үдерістері аясындағы Президенттік дискурстың жан-жақты талдауын қамтамасыз ету арқылы қазіргі кезге дейін жүргізілген зерттеулердегі олқылықтың орнын толтыруға ықпал етеді.

Авторлар зерттеудің соңғы бөлігінде заңсыз көші-қон дискурсының секьюритилендіру шеңберіндегі тенденциялық нарративі 2024 жылы қайта сайланған Трамптың ерекшелігі болып қала береді деп санайды.

Түйін сөздер: секьюритилендіру, Барак Обама, Дональд Трамп, ресми дискурс, заңсыз көші-қон.

А.А. Воропай, Э. Варпаховскис*

Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», Москва, Российская Федерация

*e-mail: evarpahovskis@hse.ru

Сравнение дискурса Обамы и Трампа о нелегальной миграции через призму секьюритизации

В статье рассматривается трансформация дискурса о нелегальной иммиграции как одной из центральных и противоречивых тем американской политики в период с 2009 по 2021 год. Теоретическая основа исследования базируется на теории секьюритизации Оле Вевера, согласно которой социальные и политические проблемы могут быть переосмыслены как угрозы безопасности. Методология основана на смешанном методе, который сочетает контент- и сентимент-анализ. Основная цель количественного метода – подсчитать количество ключевых слов, предложенных авторами, в официальных речах политиков. Задача качественного метода – оценить все совпадения из выборки по шкале «жесткости» в контекстуальных рамках политических заявлений. Авторы приходят к заключению, что риторика Обамы и Трампа значительно различается. Высказывания классифицируются в большинстве своем как нейтральные или негативные. Обама высказывался о миграции преимущественно в позитивном или нейтральном ключе. Статья вносит вклад в закрытие пробела в существующих исследованиях, предоставляя комплексный и междисциплинарный анализ президентского дискурса. В заключительной части статьи авторы полагают, что тенденция по построению нарратива о нелегальной иммиграции через призму секьюритизации по-прежнему будет характерной чертой новой администрации Трампа, избранного в 2024 году.

Ключевые слова: секьюритизация, Барак Обама, Дональд Трамп, официальный дискурс, нелегальная миграция

Introduction

The persistent influx of undocumented immigrants poses significant security challenges for nations worldwide. The U.S.-Mexico border is particularly notable for its high volume of unauthorised crossings. Despite efforts by successive U.S. administrations to curb this flow, it continues unabated. Donald Trump's presidency notably highlighted this issue, and it may regain prominence in U.S. politics following the 2024 elections. Consequently, illegal immigration remains a persistent challenge for the United States, influencing both foreign policy and national security considerations.

Federal authorities and Republican governors hold divergent views on addressing the record number of unauthorised immigrants. In July 2023, the U.S. Department of Justice opposed measures aimed at restricting the movement of irregular migrants from Mexico. Conversely, states like Texas advocate for protecting local populations from perceived dangers associated with immigrants (Republican Governors Association, 2024). The purported link between immigration and rising crime rates, often referred to as the "Trump hypothesis" (Green, 2016), lacks empirical support, as studies indicate no direct correlation between immigration and crime rates in the U.S. (Green, 2016). Following the 2024 election results, it is anticipated that policies toward

undocumented immigrants may revert to those of the 2017-2021 period.

Given these developments, examining the issue of illegal immigration to the United States remains crucial. This research explores the disparity in official discourse on unauthorised immigration between Barack Obama and Donald Trump, focusing on electoral campaigns and presidential terms. Both presidents emphasised the importance of limiting undocumented immigration, but "border control" became a central theme during Trump's presidency. The study aims to trace how official discourse led to the securitisation of illicit immigration under Trump. The research period was limited to 2009-2021, excluding Joe Biden's term due to its incomplete status at the time of research completion and the shift in focus to healthcare concerns following the COVID-19 outbreak in 2019.

Historical background of illegal migration to the United States

The Universal Declaration of Human Rights, adopted in 1948, established the principle that individuals have the right to freedom of movement, including the ability to leave and return to their country of origin (United Nations, n.d.). However, this declaration does not confer the right to enter another country freely, creating a paradox often referred to

as “The Catch-22” that complicates unauthorised immigration. Consequently, a significant number of individuals become undocumented immigrants.

The United States faces substantial annual influxes of undocumented immigrants, despite implementing restrictive measures (International Organisation for Migration, 2024). Undocumented migrants have significantly influenced the size, structure, and composition of the U.S. population (Chamie, 2016). If immigration had been completely halted since 1776, the U.S. population in 2016 would have been nearly half its actual size (Chamie, 2016). By 2020, the U.S. led the world in the number of foreign-born residents, with over 50 million immigrants, far surpassing Germany's 15.7 million (Migration Policy Institute, 2020). This trend persisted into 2024.

The issue of illegal immigration has been a longstanding concern in the U.S., with restrictive policies dating back to the 18th century (Truman, 1952). The Naturalization Act of 1790 laid the groundwork for discriminatory practices by granting citizenship primarily to white individuals of “good character,” while subsequent acts like the Immigration Act of 1917 further limited immigration from non-European regions (Baxter & Nowrasteh, 2021). Throughout the 19th and early 20th centuries, U.S. immigration policies fluctuated, with acts such as the Homestead Act and the Immigration Act of 1924 favoured immigrants from Western and Northern Europe. Later policies, including the Immigration Reform and Control Act of 1986, aimed to curb illegal immigration (Rystad, 1992). Despite these efforts, illegal immigration continues to rise, highlighting the complexity of the issue and its enduring impact on U.S. policy.

Literature review and Research question

The literature review begins with broad discussions on immigration and narrows down to focus specifically on immigration to the United States, contributing to a more comprehensive understanding of the issue. For instance, Kline & Wade (2022) highlight the historical dominance of the U.S. over Latin America, emphasising the impact of geographical proximity on bilateral relations. They contrast Barack Obama's cooperative approach, which expanded rights for immigrants, with Donald Trump's restrictive policies, which strained U.S.-Latin American relations.

Roy, Klobucista, & Cheatham (2023) identify unauthorised immigration as a longstanding central issue in U.S. politics, with Mexico being the

largest source of undocumented immigrants. They analyse public opinion on immigration and compare the varied approaches of the U.S. Presidents, noting consistent internal political opposition regardless of leadership style.

Massey, Durand, & Pren (2014) examine historical trends and causes of undocumented immigration, highlighting Mexico and Central America as major sources due to U.S. labor demand, migration networks, and regional violence. They argue that demographic shifts in Mexico, rather than increased U.S. border security, have driven recent declines in unauthorised immigration, with excessive spending on border measures paradoxically fostering its persistence.

Massey & Riosmena (2010) argue that decades of intensified U.S. efforts to curb unauthorised immigration have failed, as Latin American migration continued to grow, particularly in the 1990s. They emphasise social capital, such as family connections with U.S. work experience, as a key driver of migration, outweighing the deterrent effect of physical border enforcement.

Hanson (2006) reviews the drivers of unauthorised immigration, emphasising wage disparities, Mexico's growing labor force, and U.S. immigration policy changes as key factors. Despite intensified U.S. efforts to control illegal migration, the author argues that these policies have been largely ineffective due to internal political pressures, aligning with similar findings by Massey, Durand, and Pren (2014) and Massey and Riosmena (2010).

Colomé-Menéndez, Koops, & Weggemans (2021) analyse the securitisation of unauthorised immigration in the U.S. National Security Strategies (2002–2017), highlighting how the 9/11 attacks shifted immigration into a national security framework. Comparing Obama and Trump, they note contrasting approaches, with Obama framing immigration positively while Trump underscored its perceived threats, reflecting a broader trend in securitising the issue in U.S. policy.

Hutchison (2020) argues that Trump's hardline stance on unauthorised immigration represents a continuation of post-9/11 securitisation trends, albeit with a more aggressive approach than Obama's. While Obama implemented programs like DACA to provide relief for certain undocumented immigrants, Trump pursued policies such as “zero-tolerance” and the repeal of DACA, intensifying enforcement and anti-immigration rhetoric.

Domínguez & Castro (2016) highlight Obama's efforts to prioritise comprehensive immigration re-

form and normalise relations with Cuba. His “Immigration Accountability Executive Actions” provided relief to 5.2 million undocumented immigrants, bolstering ties with Latino diasporas and their countries of origin.

Pierce, Bolter, & Selee (2018) examine Trump’s aggressive approach to immigration, marked by increased deportations, reduced refugee admissions, stricter screening processes, and the termination of DACA. They highlight this as an unprecedented focus on immigration policy in modern U.S. history, reflecting a significant shift in how immigration is managed and controlled.

Based on the literature review, a key research gap is identified as the lack of a holistic sentiment analysis of presidential speeches and statements tracing the origins of U.S. securitisation of illegal immigration. Therefore, the research aims to close this gap by analysing presidential transcripts and drawing conclusions regarding the securitisation of illicit immigration in U.S. foreign policy. The study suggests using a mixed-method approach to trace the evolution of presidential views on this issue from 2009 to 2021.

Theoretical and conceptual frameworks

The theoretical framework of this study is grounded in two key approaches from International Relations theory. The primary framework is Securitisation theory, a branch of Constructivist theory. Securitisation involves the process by which government authorities elevate ordinary political concerns to security issues, often without these issues posing a genuine threat to state survival (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998). This transformation typically begins with a public declaration by an authoritative figure framing a regular problem as an existential threat, thereby garnering more attention from politicians than genuine societal issues (Zwitter & Wilde, 2010). The Securitisation theory, introduced by Ole Wæver in the mid-1990s, views “security” as a “speech act” where state officials designate issues as threats, justifying extraordinary measures (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998). The theory highlights the role of the audience in accepting these perceived threats (Wæver, 2014). By framing illegal immigration as a security issue, this discourse elevates it to a priority, enabling the use of exceptional measures with public support. This framework is particularly useful for analysing U.S. presidential rhetoric from 2009 to 2021, especially regarding the transformation of illegal immigration from an “ordinary” issue to a “security” one.

The second theoretical framework is the Regional Security Complex Theory (RSCT), developed by Barry Buzan and Ole Wæver. This theory defines regional security as a collection of interconnected units whose security problems cannot be resolved independently (Buzan & Wæver, 2003). It emphasises that security issues should be examined through multiple lenses: military, political, economic, societal, and environmental (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998). Considering the North American region as a regional security complex unit, RSCT is an appropriate complement to the central theory of the research.

Methodological framework

The methodology of this study is guided by Lamont’s “Research Methods in International Relations” (2021) and employs a mixed-methods approach, combining both quantitative and qualitative data analysis. The quantitative component involves content analysis, examining raw databases of official transcribed speeches delivered by Barack Obama and Donald Trump during their electoral campaigns and presidential terms. The selection criteria for analysis include keywords associated with the securitisation of illegal immigration to the U.S.: “immigration,” “security,” “control,” “border,” and “wall.” This quantitative analysis is conducted both manually and using Python programming to automate data selection for the qualitative part.

The qualitative component involves sentiment analysis of the speeches, performed manually by identifying keyword occurrences and defining sentiments. A “rigidity” scale, designed by the authors, is used to assess the sharpness of statements regarding illegal migrants, focusing on perceptions that undermine state stability, such as increased crime rates and national security concerns. Each match is categorised as positive, neutral, or negative, with each occurrence counting as one point in the sentiment analysis tables. The higher the negative value, the tougher the President’s discourse on immigration. This approach was inspired by Heidenreich et al. (2020), with modifications.

To mitigate subjectivity, a random selection intercoder reliability check was conducted on 20 items, showing 95% accuracy that allows to partially mitigate the subjectivity factor. Nonetheless, the discussion between the coders revealed ambiguity in the interpretation of some items. One of the most illustrative statements is delivered by Obama: “I want everybody here to understand, there are folks who are good, decent people who are worried about im-

migration". The case demonstrates the challenges in unequivocally identifying the narrative underlying the sentence. On the one hand, the sentence incorporates positive words (e.g., "good") with a statement about the pure interest or concern regarding immigration. On the other hand, the construction of the phrase subtly implies countervailing actors in a sentence like "good, decent people" and the issue of immigration, that they are "worried about". While the text does not explicitly accuse illegal migrants, it is implicitly acknowledged that the phenomenon of illegal immigration is facilitated by human agency (e.g. clandestine migrants). For this reason, similar cases are counted as "neutral" ones, because "rigidity" is not explicit.

The study includes a comparative component examining the discourse of Obama and Trump, adopting a comparative approach to identify distinctive characteristics of discourse formation (Fox & Miller, 2004). The research design contains the following steps. The quantitative analysis is executed. For this part, the content analysis method is selected. All the speeches delivered by the Presidents constitute a general population. Considering the peculiarities of the official sources of information, some differences are present in the analysis process. The authorised White House webpage of Donald Trump (Trump's White House, The American Presidency Project) possesses a separate "immigration" filter for transcribed remarks that allows it to skip the initial sample selection. The supplementary American Presidency Project webpage (The American Presidency Project), which contains all the electoral campaigns remarks, is subject to the software analysis. Namely, the Python programming language, where the code for searching the keyword occurrences in the headings is written. All the matches are added to the sample of official speeches stored in Trump's official White House webpage. However, Barack Obama's White House website (Obama's White House) does not have a separate filter to extract immigration-related transcribed remarks. Hence, all headings of the speeches delivered by Barack Obama amid the electoral campaigns and time in office are analysed by software. Thus, all the matches comprise a sample. Afterwards, the qualitative analysis is completed. The sentiment analysis method is applied. The sample is inspected manually.

In total, Obama and Trump delivered 8,817 speeches, from which 118 transcribed speeches related to migration were selected after applying keyword filters. The keywords occurred 215 and 3,643 times in Obama's and Trump's discourse, respectively. After excluding irrelevant contexts and

verbatim repetitions, 112 and 1,157 occurrences formed the basis for qualitative analysis for Obama and Trump, respectively.

Real and perceived threats of illegal migration conceptualisation

The terrorist attacks on September 11, 2001, profoundly altered the U.S. approach to immigration, integrating it into national security concerns (Chamie, 2016). This shift was influenced by global terrorist activities in regions like the Middle East, Africa, Asia, and Europe, which heightened international pressure on the U.S. to reassess its immigration policies. Consequently, entry requirements became more stringent worldwide, with immigration increasingly perceived as a state security issue (Chamie, 2016). Critics argue that this broadened definition of security leads to the securitisation of common processes (Lupovici, 2014), often with ineffective outcomes, as evidenced by the U.S.'s long-standing challenges in managing immigration flows since 1776 (Chamie, 2016).

Before 9/11, international terrorism and immigration were already concerns, but the use of conventional means by non-state actors heightened their importance (Kilroy Jr, Rodriguez Sumano, & Hataley, 2017). The end of the Cold War in 1991 shifted U.S. focus from containment and deterrence to addressing new global challenges. Regional conflicts in Somalia, Bosnia and Herzegovina, and Kosovo highlighted ongoing international tensions (Kilroy Jr, Rodriguez Sumano, & Hataley, 2017).

Securitisation theory provides a framework for identifying threats, involving three steps: threat identification, extraordinary actions, and impacts on inter-unit relations (Buzan, Wæver, & de Wilde, 1998). However, challenges arise as perceived threats vary by country, and responses depend on historical context and foreign policy (Kilroy Jr, Rodriguez Sumano, & Hataley, 2017).

The Regional Security Complex Theory explains how unauthorised immigration is perceived as a security issue. Lake & Morgan (1997) note that regional dynamics influence state responses to global challenges. In the North American region, the U.S. as a hegemon shapes security contexts, affecting neighboring countries like Canada and Mexico. Following 9/11, the U.S. and Canada aligned their security policies, while U.S.-Mexican relations faced contradictions due to differing perceptions of threats (Kilroy Jr, Rodriguez Sumano, & Hataley, 2017). The U.S. viewed terrorism as a primary threat, linking it to border security, whereas Mexico

focused on internal organised crime (Kilroy Jr, Rodriguez Sumano, & Hataley, 2017).

The securitisation of immigration is not new but has intensified over the past two decades, with American authorities framing immigration as a criminal act and national security threat (Colomé-Menéndez, Koops, & Weggemans, 2021; Hutchinson, 2020).

Immigration policies of the Obama and Trump administrations

Barack Obama's presidency is notable for its efforts to address immigration reform, particularly focusing on legalising non-criminal immigrants in the U.S. His administration emphasised providing opportunities for legal permanent residents, minors, and immediate family members of U.S. citizens, aiming to prevent family separations within immigrant communities, which became a pressing concern as the number of undocumented immigrants reached a record 12.2 million by 2007 (Passel & Cohn, 2018). Despite Obama's commitment to comprehensive immigration reform, legislative gridlock in Congress, largely due to Republican opposition, hindered the passage of key bills. The Obama administration introduced initiatives like the DREAM Act, which aimed to offer a path to citizenship for immigrants who arrived as children, but it failed to pass in the Senate. Subsequent efforts, such as the Deferred Action for Childhood Arrivals (DACA) program, provided temporary work permits and protection from deportation but faced legal challenges and were eventually repealed by his successor, Donald Trump (The U.S. Congress, 2010, U.S. Homeland Security, 2017).

Obama's approach to immigration, though criticised for its limited results, marked a shift in U.S. policy by aiming to ease the legal status of undocumented immigrants, particularly through temporary protections for young people under DACA. His administration extended these protections to parents of U.S. citizens in 2014 with the Immigration Accountability Executive Action (Baxter & Nowrasteh, 2021). However, his presidency also saw a significant increase in deportations, earning him the nickname "Deporter-in-Chief" for overseeing the removal of over a million undocumented immigrants (Baxter & Nowrasteh, 2021).

In contrast, Donald Trump's administration adopted a more rigid stance, viewing all unauthorised immigrants as security threats. Trump prioritised the removal of immigrants regardless of criminal history, expanded the powers of Immigration and Customs Enforcement (ICE), and pursued the construc-

tion of a physical wall along the U.S.-Mexico border (Baxter & Nowrasteh, 2021). Trump's approach, often described as harsh and intolerant, resulted in increased detentions and border apprehensions without substantial reductions in illegal immigration (Gramlich, 2020).

In summary, while both Obama and Trump addressed immigration, their approaches differed significantly. Obama focused on providing protections and opportunities for undocumented immigrants, particularly those with familial ties to U.S. citizens, whereas Trump adopted a more punitive and securitised approach. Although Obama's efforts at comprehensive reform were largely thwarted by Congressional opposition, his policies, especially DACA, are viewed more favorably compared to Trump's far-reaching changes, which reversed many of his predecessor's accomplishments (Pierce, Bolter, & Selee, 2018). This comparison highlights the contrasting priorities of the two administrations, with Obama emphasising legalisation and family unity and Trump focusing on border security and strict enforcement.

Analysis of Barack Obama's discourse regarding illegal migration to the U.S.

The primary sources for analysing Barack Obama's discourse on immigration are the White House archives and the American Presidency Project websites. These resources provide comprehensive access to all transcribed speeches delivered by Obama during his electoral campaigns and official speeches in office. Through these sources, it was determined that Obama delivered a total of 5,557 speeches throughout his electoral campaigns and presidential terms.

To identify relevant speeches, a keyword search was conducted using Python code to detect instances where the terms "immigration," "security," "control," "border," or "wall" appeared in the headings. This process resulted in the selection of 13 speeches where these keywords were mentioned. Overall, the keywords were referenced 215 times. Following content analysis, 112 occurrences were deemed relevant for sentiment analysis, excluding any irrelevant matches (see Figures 1 and 2)¹. The most representative instances of these occurrences are documented in Figure 3.

¹ The total number of occurrences in content and sentiment analysis diverge. The first one includes all the exact matches of the keywords in presidential speeches, whereas the second one excludes the statements made not by the Presidents, those in irrelevant context, and verbatim repetitions.

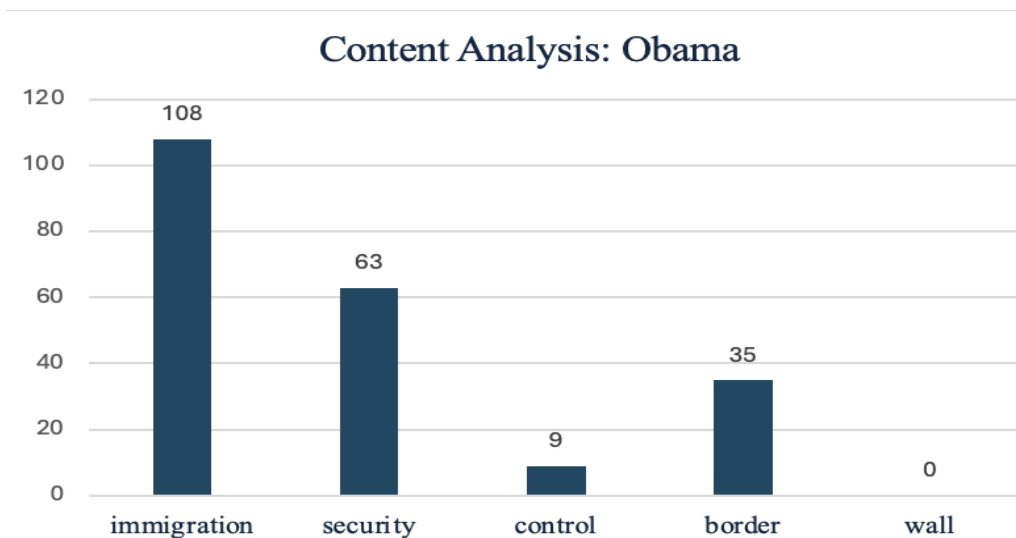

Figure 1 – Content analysis. The number of immigration-related keywords mentioned by Barack Obama amid the presidential campaigns and presidential terms

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama's White House (n.d.) (The histogram composed by the authors).

Figure 2 – Sentiment analysis. Assessment of the “rigidity” of Barack Obama's statements amid the presidential campaigns and presidential terms

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Obama	48	64	0

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama's White House (n.d.) (The table composed by the authors).

Figure 3 – The most representative occurrences in Barack Obama's discourse

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Obama	“It means working with state and local partners to disrupt terrorist attacks, to make our borders more secure, respond to natural disasters, and make our immigration system more effective and fair” “But we all know that today, we have an immigration system that's out of date and badly broken; a system that's holding us back instead of helping us grow our economy and strengthen our middle class” “It would have made the legal immigration system smarter and fairer”	“And as you can imagine, for the past few days, a lot of them have been about immigration” “I want everybody here to understand, there are folks who are good, decent people who are worried about immigration” “Independent experts said that bill would strengthen our borders, grow our economy, shrink our deficits”	–

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama's White House (n.d.) (The table composed by the authors).

The analysis of Barack Obama's discourse on immigration reveals an overall neutral-positive trend. Obama emphasized the need to improve

conditions for migrants in the U.S., enhance their rights and freedoms, and provide pathways to citizenship (Hernández, 2014). Simultaneously, he un-

derscored the importance of border protection as a critical component of his policy. He advocated for undocumented migrants to have the opportunity to live legally in the U.S., reflecting his commitment to comprehensive immigration reform.

Most instances where keywords were mentioned had a neutral connotation, as Obama frequently highlighted the brokenness of the U.S. immigration system and the necessity for reforms. The absence of more assertive positive statements can be attributed to Republican opposition, which made it challenging for Obama to fulfill promises of legislative improvements without facing political backlash. This context likely influenced Obama's cautious approach to immigration policy, balancing reform efforts with enforcement measures.

Analysis of Donald Trump's discourse regarding illegal migration to the U.S.

The primary sources for analysing Donald Trump's discourse on immigration are the White House archives and the American Presidency Project. These resources provide comprehensive access to all transcribed speeches delivered by Trump during his electoral campaign and official speeches in

office. It was determined that Trump delivered a total of 3,260 speeches throughout his electoral campaign and presidential term.

To identify relevant speeches, a systematic approach was employed. The Trump White House webpage features a dedicated "immigration" filter, which facilitates the selection of speeches directly related to this topic, reducing the likelihood of inaccuracies. Additionally, materials from the American Presidency Project were analysed using software to identify speeches with keywords in their headings. This process resulted in the selection of 105 speeches focused on immigration. Overall, the keywords were referenced 3,643 times. Following content analysis, 1,157 occurrences were deemed relevant for sentiment analysis, excluding any irrelevant matches (see Figures 4 and 5)¹. The most representative instances of these occurrences are documented in Figure 6.

In Donald Trump's discourse, the keyword "border" emerges as a prominent term, being mentioned 1,282 times. Additionally, the words "immigration" and "security" are frequently used, each occurring over 800 times. This prevalence suggests that immigration was a significant focus in Trump's rhetoric. Given that Trump delivered a total of 3,260 speeches, the frequency of these keywords is notable.

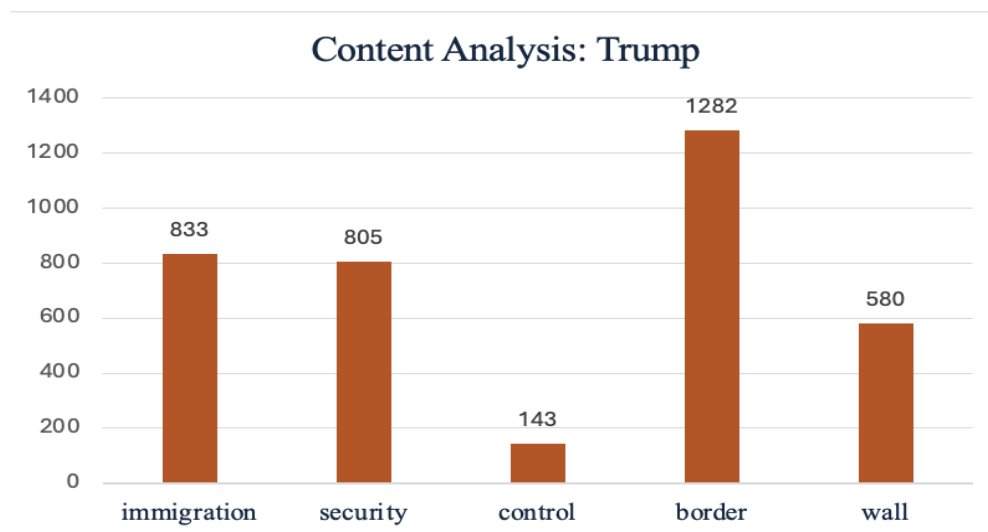

Figure 4 – Content analysis. The number of immigration-related keywords mentioned by Donald Trump amid the presidential campaign and presidential term

Sources: The American Presidency project (n.d.), Trump's White House (n.d.)
(The histogram composed by the authors).

¹ The total number of occurrences in content and sentiment analysis diverge. The first one includes all the exact matches of the keywords in presidential speeches, whereas the second one excludes the statements made not by the Presidents, those in irrelevant context, and verbatim repetitions.

The qualitative sentiment analysis of Trump's discourse is based on a sample derived from the quantitative analysis. Each transcribed speech is manually examined, with each keyword occurrence

assigned to a specific "rigidity" category, as designed by the researchers. This approach allows for a detailed assessment of the tone and emphasis in Trump's speeches regarding immigration.

Figure 5 – Sentiment analysis. Assessment of the "rigidity" of Donald Trump's statements amid the presidential campaign and presidential term

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Trump	4	1070	83

Sources: The American Presidency project (n.d.), Trump's White House (n.d.) (The table composed by the authors).

Figure 6 – The most representative occurrences in Donald Trump's discourse.

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Trump	"America is a proud nation of immigrants and we will continue to show compassion to those fleeing oppression, but we will do so while protecting our own citizens and border" "We welcome people who come to the United States legally, but we cannot allow our laws to be broken and our borders to be violated" "It's about keeping families together, while at the same time, being sure that we have a very powerful, very strong border" "No, no, the border is just as tough, but we do want to keep families together"	"It won't be very substantial because we have millions and millions of cars and trucks going through the border" "Our ability to maintain integrity in the immigration system has increased" "So it's a very powerful, very powerful wall – the likes of which, probably, to this extent, has not been built before" "Anyway, we're asking Congress to step forward on border security and help us with border security"	"Vast migrations out of Central America undermine the future of those countries" "It's a humanitarian emergency. And we are going to take care of our border" "They've allowed millions of low-wage workers to compete for jobs and wages against the poorest Americans" "Our current immigration system helps special interests, but hurts American workers, taxpayers and national security"

Sources: The American Presidency project (n.d.), Trump's White House (n.d.) (The table composed by the authors).

The analysis of Donald Trump's discourse on immigration reveals an overall neutral-negative trend. While Trump often mentions keywords in a neutral context, emphasizing border protection, crime reduction, and immigration reform, he rarely highlights the positive aspects of immigration or incentives to improve conditions for immigrants. Instead, his rhetoric focuses on uncompromising restrictions and deportations, frequently portraying Immigration and Customs Enforcement (ICE) and Border Patrol as "brave heroes" who curb the influx of undocumented immigrants. The border wall is presented as a necessity, reflecting Trump's central project.

The securitisation of illegal immigration is evident, as Trump frames it as a national security concern, emphasising its negative effects and largely abandoning the positive measures enacted by his predecessor, Barack Obama. Trump's policies, including the consolidation of border infrastructure, cancellation of integration programs, and portrayal of immigrants as criminals, contributed to elevating illegal immigration to the status of a national security threat. The comprehensive results of the content and sentiment analysis are detailed in Figures 7 and 8.

Connecting discourse and action: a comparison of the two administrations

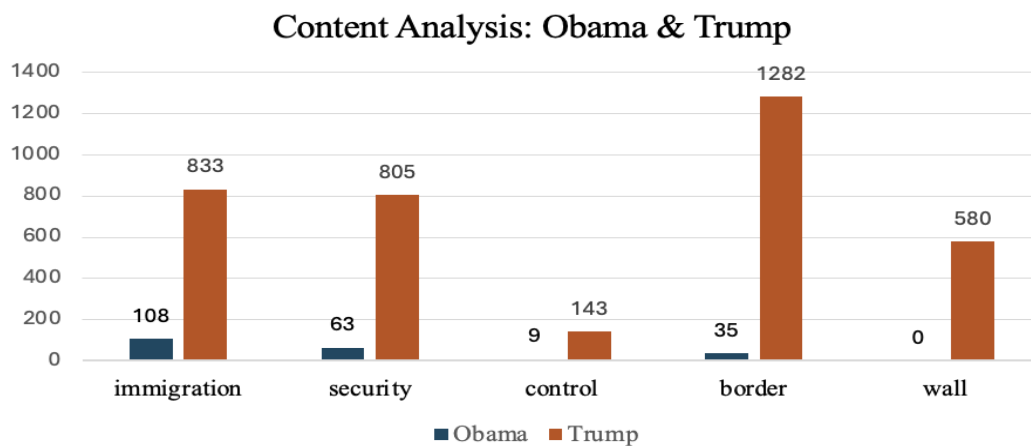

Figure 7 – Content analysis. The number of immigration-related keywords mentioned by Barack Obama and Donald Trump amid the presidential campaigns and presidential terms

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama’s White House (n.d.), Trump’s White House (n.d.) (The histogram composed by the authors).

Figure 8 – Sentiment analysis. Assessment of the “rigidity” of Barack Obama’s and Donald Trump’s statements amid the presidential campaigns and presidential terms

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Obama	48	64	0
Trump	4	1070	83

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama’s White House (n.d.), Trump’s White House (n.d.) (The table composed by the authors).

Figure 9 – Sentiment analysis. Assessment of the “rigidity” of Barack Obama’s and Donald Trump’s statements amid the presidential campaigns and presidential terms, distributed in percentages

	Positive statements	Neutral statements	Negative statements
Obama	42.8%	57.2%	0%
Trump	0.4%	92.5%	7.1%

Sources: The American Presidency project (n.d.), Obama’s White House (n.d.), Trump’s White House (n.d.) (The table composed by the authors). Note: number of cases for Obama = 112; number of cases for Trump = 1157.

While the proportion of explicitly negative statements in Trump’s discourse (7.1%) appears modest, the sheer volume of immigration-related rhetoric—nearly 10 times more frequent than Obama’s—signals its prioritisation as an urgent security concern (see Figure 9). This quantitative disparity aligns with qualitative differences in policy implementation between the two administrations.

Barack Obama’s discourse emphasised creating a “smarter, fairer” immigration system, framing un-

documented immigrants as contributors to society. Initiatives like the DREAM Act and DACA provided protections for over 800,000 individuals (Migration Policy Institute, 2017). However, his tenure also saw record deportations (2.5 million over eight years), earning criticism as “Deporter-in-Chief”. Enforcement prioritised recent arrivals and criminals, with internal deportations declining in his second term. Despite bipartisan efforts like the “Gang of Eight” reform bill, legislative gridlock limited systemic changes.

Donald Trump framed unauthorised immigration as an existential threat, declaring, "All federal energies must focus on immigration security." His policies included suspending DACA, expanding ICE authority, and constructing 450 miles of border barriers (Trump's White House, 2017). The construction of the border wall became the central personification of his attitude towards immigration (Rodriguez & De Maio, 2021, Garcia, 2019). While total deportations under Trump (approximately 800,000 in three years) lagged behind Obama's first-term numbers, his rhetoric amplified enforcement's symbolic impact. The administration detained non-criminals 60 days on average – nearly double the 2009 figure – and targeted long-term residents, diverging from Obama's focus on recent border crossers.

Obama's mixed record – humanitarian protections alongside high removals – reflects tension between reform goals and enforcement realities. In contrast, Trump's 92.5% neutral rhetoric (e.g., "border control," "security") masked a punitive agenda: family separations, asylum restrictions, and indefinite detention. Both presidents faced legal challenges, but Trump's policies intensified systemic backlogs by targeting all undocumented individuals indiscriminately.

Quantitative metrics alone obscure nuanced policy shifts. Obama's discourse emphasised integration but struggled with enforcement optics, while Trump's neutral framing belied a securitised approach that redefined immigration as a monolithic threat. The data underscore how rhetorical frequency and institutional priorities – not just sentiment – shape immigration's politicisation.

Discussion

As it was outlined, the narratives in the official discourse and actions of both of the Presidents tend to coincide. Nevertheless, it is believed that Obama is more selective in his discourse related to immigration. As a result, the majority of cases from the sample were attributed to the "neutral" category. On the contrary, Trump uses a more straightforward approach that results in the "negative" indicators prevailing. Thus, the official discourse may not necessarily reflect the real approach of the leader towards the issue. In addition, social media can influence the impact or replication of a particular statement. Due to his frequent and often negative statements, Trump has become a more vocal advocate for the securitisation of migration. Many neutral comments may simply go unnoticed.

The theory of party systems, proposed by Lipset & Rokkan (1967), may function as the explanation of narratives. The immigration, being one of the central issues of U.S. politics, can serve as a cleavage that polarises American society and produces different policy propositions among the political parties. Traditionally, Democrats support the influx of immigrants that construct the essence of the American nation, whereas Republicans oppose the tendency, most substantially under Trump's wall. Thus, Obama's "positive" discourse may be explained by the commitment to the party's traditional approach towards the issue.

Conclusion

In summary, this study provides a comprehensive overview of the theoretical and historical context of illegal immigration to the United States, highlighting its enduring significance in U.S. politics. The securitisation of immigration and its application in the U.S. are examined, with a focus on the policies and discourses of Barack Obama and Donald Trump. The analysis reveals that Trump's discourse on illegal immigration is notably harsher, reflecting in policies that significantly impacted the conditions of undocumented immigrants. Trump's emphasis on immigration led to its securitisation, elevating it to a national security threat.

This research addresses a previous gap by conducting a thorough discourse analysis using all available official transcribed data, presented in tables, histograms, and textual commentaries. Unlike previous studies that relied on isolated remarks or images, this study provides a comprehensive analysis.

Based on the study's limitations and findings, several recommendations for future research are proposed. First, expanding the sample. Analysing the entire list of speeches, beyond those selected by keywords, could yield more accurate results. Second, continuing discourse analysis. Following Trump's discourse during a potential new term or comparing it with that of President Joe Biden could provide valuable insights, given their differing political affiliations. Third, comparative analysis. A comparative study between Trump and Biden's statements could highlight how political party affiliations influence immigration discourse.

In conclusion, the study achieves its objectives by demonstrating that the securitisation of illegal immigration is more pronounced in Trump's actions and discourse.

References

- American Immigration Council. (2024). The Cost of Immigration Enforcement and Border Security. <https://www.americanimmigrationcouncil.org/research/the-cost-of-immigration-enforcement-and-border-security>
- Baxter, A. M., & Nowrasteh, A. (2021). A Brief History of U.S. Immigration Policy from the Colonial Period to the Present Day. Cato Institute. <https://ssrn.com/abstract=3899344>
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers. https://www.riennner.com/title/Security_A_New_Framework_for_Analysis
- Chamie, J. (2016). International migration. *Great Decisions*, 35-50. <https://www.jstor.org/stable/44214820>
- Colomé-Menéndez, D., Koops, J. A., & Weggemans, D. (2021). A country of immigrants no more? The securitization of immigration in the National Security Strategies of the United States of America. *Global Affairs*, 7(1), 1-26. <https://doi.org/10.1080/23340460.2021.1888652>
- Congressional Research Service. (2018). Membership of the 115th Congress: A Profile. <https://sgp.fas.org/crs/misc/R44762.pdf>
- Domínguez, J. I., & de Castro, R. F. (2016). *Contemporary U.S.-Latin American Relations* (2nd ed., pp. 236-250). Routledge. <https://www.routledge.com/Contemporary-US-Latin-American-Relations-Cooperation-or-Conflict-in-the/Dominguez-Fernandez-de-Castro/p/book/9781138786325>
- Federal Election Commission. (2010). 2010 Election Results. <https://www.fec.gov/resources/cms-content/documents/tables2010.pdf>
- Fox, K. J., & Miller, G. (2004). Building bridges: The possibility of analytic dialogue between ethnography, Conversation analysis, and Foucault In Silverman, D. (Ed.) *Qualitative Research: theory, method and practice*, Sage. https://smpncilebak2011.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/11/qualitative_research_theory_method_and_practice.pdf
- Garcia, A. C. (2019). Bordering work in contemporary political discourse: The case of the US/Mexico border wall proposal. *Discourse & Society*. <https://doi.org/10.1177/0957926519870048>
- Gramlich, J. (2020). How border apprehensions, ICE arrests and deportations have changed under Trump. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/03/02/how-border-apprehensions-ice-arrests-and-deportations-have-changed-under-trump/>
- Green, D. (2016). The Trump Hypothesis: Testing Immigrant Populations as a Determinant of Violent and Drug-Related Crime in the United States. *Social Science Quarterly*. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12300>
- Hanson, G. H. (2006). Illegal Migration from Mexico to the United States. *Journal of Economic Literature*. <http://www.jstor.org/stable/30032389>
- Heidenreich, T. et al. (2020). Political migration discourses on social media: a comparative perspective on visibility and sentiment across political Facebook accounts in Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(7), 1261-1280. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1369183X.2019.1665990>
- Hutchison, H. (2020). Continuity and Change: Comparing the Securitization of Migration under the Obama and Trump Administrations. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 25(1), 81-98.
- International Organisation for Migration. (2024). World Migration Report 2024. <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/>
- Kilroy Jr, R. J., Rodriguez Sumano, A., & Hataley, T. (2017). Security Inequalities in North America: Reassessing Regional Security Complex Theory. *Journal of Strategic Security*, 10(4), 1-28. <https://www.jstor.org/stable/26466766>
- Kline, H. F., & Wade, C. J. (2022). *Latin American Politics and Development*. Routledge. <https://www.routledge.com/Latin-American-Politics-and-Development/Kline-Wade/p/book/9781032121567>
- Lake, D., & Morgan, P. (1997). *Regional orders: building security in a new world*. Pennsylvania State University Press.
- Lamont, C. (2021). *Research Methods in International Relations* (2nd ed.). SAGE Publications Ltd.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. The Free Press.
- Lupovici, A. (2014). The Limits of Securitization Theory: Observational Criticism and the Curious Absence of Israel. *International Studies Review*, 16(3), 390-410. <https://doi.org/10.1111/misr.12150>
- Massey, D. S., & Riosmena, F. (2010). Undocumented Migration from Latin America in an Era of Rising U.S. Enforcement. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. <https://doi.org/10.1177/0002716210368114>
- Massey, D. S., Durand, J., & Pren, K. A. (2014). Explaining Undocumented Migration to the U.S. *The International Migration Review*, 48(4), 1028-1061. <http://www.jstor.org/stable/24542904>
- Migration Policy Institute. (2017). The Obama Record on Deportations: Deportee in Chief or Not? <https://www.migrationpolicy.org/article/obama-record-deportations-deporter-chief-or-not>
- Migration Policy Institute. (2020). Top 25 Destinations of International Migrants. <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destinations-international-migrants>
- Obama's White House. (n.d.). Speeches and Remarks. <https://obamawhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-and-remarks>
- Pasell, J. S., & Cohn, D. (2018). U.S. Unauthorized Immigrant Total Dips to Lowest Level in a Decade. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/race-and-ethnicity/2018/11/27/u-s-unauthorized-immigrant-total-dips-to-lowest-level-in-a-decade/>
- Pierce, S., Bolter, J., & Selee, A. (2018). U.S. Immigration Policy under Trump: Deep Changes and Lasting Impacts. Migration Policy Institute. <https://www.migrationpolicy.org/research/us-immigration-policy-trump-deep-changes-impacts>
- Republican Governors Association. (2024). Republican Governors Band Together, Issue Joint Statement Supporting Texas' Constitutional Right to Self-Defense. <https://www.rga.org/republican-governors-ban-together-issue-joint-statement-supporting-texas-constitutional-right-self-defense/>

- Rodriguez, N. S., & De Maio, M. (2021). Straddling the Wall: Comparative Framing of Trump's Border Wall in U.S. & Mexican Newspapers. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. <https://www.jstor.org/stable/48710100>
- Roy, D., Klobucista, C., & Cheatham, A. (2023). The U.S. Immigration Debate. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/us-immigration-debate-0>
- Rystad, G. (1992). Immigration History and the Future of International Migration. *The International Migration Review*, 26(4), 1168-1199. <https://doi.org/10.2307/2546879>
- The American Presidency Project. (n.d.). Donald Trump's Presidential Documents and Archive Collections. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/presidential-documents-archive-guidebook/documents-related-to-presidential-elections/2016/report/200301/all/63>
- The American Presidency. (n.d.). Barack Obama's Presidential Documents and Archive Collections. <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/presidential-documents-archive-guidebook/documents-related-to-presidential-elections/2008/report/200300/all/63>
- The U.S. Congress. (2010). S.3992 – A bill to authorize the cancellation of removal and adjustment of status of certain alien students who are long-term United States residents and who entered the United States as children and for other purposes. <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/senate-bill/3992/all-actions>
- Truman, H. (1952). Veto of Bill To Revise the Laws Relating to Immigration, Naturalization, and Nationality. Harry S. Truman Presidential Library & Museum. <https://www.trumanlibrary.gov/library/public-papers/182/veto-bill-revise-laws-relating-immigration-naturalization-and-nationality>
- Trump's White House. (2017). Executive Order: Border Security and Immigration Enforcement Improvements. <https://trump-whitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/>
- Trump's White House. (n.d.). Briefings & Statements. https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/?issue_filter=immigration
- U.S. Homeland Security. (2017). Rescission Of Deferred Action For Childhood Arrivals (DACA). <https://www.dhs.gov/archive/news/2017/09/05/rescission-deferred-action-childhood-arrivals-daca>
- United Nations. (n.d.). Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- United States Census Bureau. (n.d.). U.S. Census Bureau History. https://www.census.gov/history/www/through_the_decades/overview/1790.html
- Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. In R. D. Lipschutz (Ed.), *On Security* (pp. 46-86). Columbia University Press. <https://cup.columbia.edu/book/on-security/9780231102711>
- Wæver, O. (2014). Securitisation theory – International Relations (3/7). The Open University. https://www.youtube.com/watch?v=wQ07tWOZE_c
- Zwitter, A., & Wilde, J. (2010). Prismatic Security: Expanding the Copenhagen School to the Local Level. *All Academic*. https://www.academia.edu/528346/Prismatic_Security_Expanding_the_Copenhagen_School_to_the_Local_Level

Information about the authors:

Andrey.A. Voropai – research intern at the Scientific and Educational Laboratory of Political Geography and Modern Geopolitics of the National Research University Higher School of Economics (Moscow, Russian Federation, E-mail: avoropay@hse.ru).

Eriks Varpakhovskis – Ph.D., Associate Professor at the Faculty of World Economy and World Politics at the National Research University Higher School of Economics (Moscow, Russian Federation, e-mail: evarpahovskis@hse.ru).

Информация об авторах:

Андрей Андреевич Воропай – стажер-исследователь научно-учебной лаборатории политической географии и современной геополитики Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» (г. Москва, Российская Федерация, e-mail: avoropay@hse.ru).

Эрик Варпаховскис – Ph.D., доцент факультета мировой экономики и мировой политики Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики» (г. Москва, Российская Федерация, e-mail: evarpahovskis@hse.ru).

Авторлар туралы мәлімет:

Андрей Андреевич Воропай – «Жоғары экономика мектебі» Ұлттық зерттеу университетіндегі саяси география және қазіргі геосаясат ғылыми-оқу зертханасының тағылымдамашысы (Мәскеу қ., Ресей Федерациясы, e-mail: avoropay@hse.ru).

Эрик Варпаховскис – Ph.D., «Жоғары экономика мектебі» Ұлттық зерттеу университетіндегі әлемдік экономика және әлемдік саясат факультетінің доценті (Мәскеу қ., Ресей Федерациясы, e-mail: evarpahovskis@hse.ru).

Previously sent December 18, 2024.

Re-registered January 27, 2025.

Accepted March 5, 2025.

M.Kh. Saidazimkhujueva* , **F.F. Sattarov**

University of World Economy and Diplomacy, Tashkent, Uzbekistan

*e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com

SPECIFICS OF THE USE OF “SOFT POWER” IN THE FOREIGN POLICY OF FRANCE

This article presents a multifaceted analysis of the concept of “soft power” within the framework of world politics; it attempts to break it into components by exploring its evolution and significance within global politics. Special attention is paid to the analysis of the French soft power model, its theoretical foundations, instruments of implementation, and effect on the international arena. The author analyzes the major elements of “soft power” of France – cultural diplomacy, promotion of Francophonie, research and academic cooperation, tourist appeal, and media policy. The comparison between the French and the American model is drawn, and the role of the historical context in the shaping of France’s foreign policy strategy is discussed.

The study’s aim is to clarify the specifics of France’s “soft power” and how effective it is today in the face of the realities of international relations. The methods of comparative analysis, studying historical sources, and international ratings are used in the work. The results of the study indicate that “soft power” remains a controversial concept due to its ambiguity and complexity in practical application. Emphasis is placed on the pivotal stages in the development of the conception – from J. Nye’s ideas to modern research in the sphere of international relations. However, an analysis of the French experience shows that France successfully uses cultural and diplomatic tools to enhance its influence – based on historical heritage, language, and institutional mechanisms.

The research expands on the theory of “soft power,” illustrating its value as a practical tool in foreign policy strategy. The theoretical value of the work is the critical understanding of the phenomenon, which helps contribute to a better understanding of the mechanisms of influence within international processes. The practical value of the study is to justify the possibility of using the conclusions for formation of foreign policy measures focused on the enhancement of international prestige and influence of the states.

Keywords: soft power, France, cultural policy, country image, Francophonie.

М.Х. Саидазимхужаева*, Ф.Ф. Саттаров

Әлемдік экономика және дипломатия университеті, Ташкент, Өзбекстан

*e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com

Францияның сыртқы саясатындағы «жұмсақ күшті» қолдану ерекшеліктері

Бұл мақалада «жұмсақ күш» түсінігінің әлемдік саясат шеңберінде көп қырлы талдауы берілген; Оның жаһандық саясаттағы эволюциясы мен маңызын зерттеуге талпыныс жасалуда. Жұмсақ күштің француз моделін талдауға, оның теориялық негіздеріне, жүзеге асыру құралдары мен халықаралық аренадағы ықпалына ерекше назар аударылады. Автор Францияның «жұмсақ күшінің» негізгі элементтерін – мәдени дипломатияны, франкофонияны ілгерілетуді, ғылыми-зерттеу және академиялық ынтымақтастықты, туристік тартымдылықты және медиа саясатын талдайды. Француз және американдық үлгілер арасында салыстыру жүргізіліп, Францияның сыртқы саяси стратегиясын қалыптастырудағы тарихи контексттің рөлі талқыланады.

Зерттеудің мақсаты – Францияның «жұмсақ күшінің» ерекшеліктерін анықтау және оның бүгінгі күні халықаралық қатынастардың шынайылығында қаншалықты тиімді екенін анықтау. Жұмыста салыстырмалы талдау әдістері, тарихи дереккөздерді зерттеу және халықаралық рейтингтер қолданылады. Зерттеу нәтижелері «жұмсақ күш» өзінің түсініксіздігі мен практикалық қолданудағы қиындығына байланысты даулы ұғым болып қала беретінін көрсетеді. Концепцияның дамуының негізгі кезеңдері – Дж. Най идеяларынан халықаралық қатынастар саласындағы заманауи зерттеулерге дейін баса назар аударылады. Француз тәжірибесін талдау Францияның тарихи мұраға, тілге және институционалдық тетіктерге негізделген ықпалын күшейту үшін мәдени және дипломатиялық құралдарды сәтті қолданатынын көрсетеді.

Зерттеу сыртқы саяси стратегияның практикалық құралы ретіндегі құндылығын көрсете отырып, жұмсақ күш теориясын дамытады. Жұмыстың теориялық құндылығы халықаралық процестердегі әсер ету тетіктерін тереңірек түсінуге ықпал ететін құбылысты сыни тұрғыдан

нуде. Зерттеудің практикалық маңыздылығы мемлекеттердің халықаралық беделі мен ықпалын арттыруға бағытталған сыртқы саяси шараларды тұжырымдау үшін қорытындыларды пайдалану мүмкіндігін негіздеуде.

Түйін сөздер: жұмсақ күш, Франция, мәдени саясат, ел имиджі, Франкофония.

М.Х. Саидазимхужаева*, Ф.Ф. Саттаров

Университет мировой экономики и дипломатии, Ташкент, Узбекистан

*e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com

Специфика использования «мягкой силы» во внешней политике Франции

В данной статье представлен многоаспектный анализ концепции «мягкой силы» в рамках мировой политики; делается попытка исследовать её эволюцию и значение в глобальной политике. Особое внимание уделяется анализу французской модели мягкой силы, ее теоретическим основам, инструментам реализации и влиянию на международной арене. Автор анализирует основные элементы «мягкой силы» Франции – культурную дипломатию, продвижение франкофонии, научно-исследовательское и академическое сотрудничество, туристическую привлекательность и медийную политику. Проводится сравнение французской и американской моделей, обсуждается роль исторического контекста в формировании внешнеполитической стратегии Франции.

Цель исследования – определить специфику «мягкой силы» Франции и выяснить насколько она эффективна сегодня в реалиях международных отношений. В работе используются методы сравнительного анализа, изучения исторических источников и международных рейтингов. Результаты исследования свидетельствуют о том, что «мягкая сила» остается спорным понятием из-за своей неоднозначности и сложности в практическом применении. Акцент сделан на основных этапах развития концепции – от идей Дж. Ная до современных исследований в сфере международных отношений. Анализ французского опыта показывает, что Франция успешно использует культурные и дипломатические инструменты для усиления своего влияния – на основе исторического наследия, языка и институциональных механизмов.

Исследование развивает теорию «мягкой силы», иллюстрируя ее ценность как практического инструмента внешнеполитической стратегии. Теоретическая ценность работы заключается в критическом осмыслении феномена, что способствует более глубокому пониманию механизмов влияния в международных процессах. Практическая значимость исследования заключается в обосновании возможности использования выводов для формирования внешнеполитических мер, направленных на повышение международного престижа и влияния государств.

Ключевые слова: мягкая сила, Франция, культурная политика, страновой имидж, Франкофония

Introduction

In the modern world, the idea of soft power holds a central position in international relations strategy. Unlike “hard power”, based on coercive capability and military potential, “soft power” implies influence by means of culture, values, and diplomatic tools. However, refining this concept theoretically remains controversial, necessitating detailed analysis and an analytical understanding.

The relevance of the research topic is the escalating competition for influence in the international arena through “soft power”. In the era of globalization, countries strive to consolidate their image within the world community, to develop cultural diplomacy, and to create a positive perception in the international community’s eyes. Within this, the French model of “soft power” should be especially noted for its institutionalization and history.

The research subject is the phenomenon of “soft power” in international relations. The research topic is the French model of “soft power” and its primary tools. Examples are structured according to interdisciplinary research methodology: comparative analysis, content analysis of scientific and historical sources, and analysis of international ratings and statistical data. The research hypothesis posits that the French model of “soft power” is one of the most sustainable and efficient instruments of France’s foreign policy with deep historical roots and institutional support, while its adaptation to modern challenges requires a revision of strategic priorities.

Literature Review

The notion of “soft power”, presented by American political scientist Joseph Nye, is one of the most contentious and equivocal ideas in contemporary international relations theory. Despite its widely

distributed use, the concept remains controversial among researchers due to its vagueness and lack of a clear understanding metaphor.

Soft power, as first defined by Nye (1990), is the ability to make others do what you want without coercion; the ability to cause others to act in accordance with your wishes due to the attraction of their culture, political ideals, and institutions. However, in later articles (Nye, 2009, 2010), he revised his definitions, leading to critiques from scholars such as Fan (2008), Batalov (2014), Zahran & Ramos (2010) who pointed to the lack of rigor and clarity.

The relationship between “soft power” and its related concepts is a key issue. Many foreign scholars (Avtsinova, 2015; Emelyanova, 2018; Lebedeva, 2017; Smith, 2022; Clarke, 2016; Anholt, 2005; Tadjiyev, 2020) examine the distinctive and similar features of “soft power” compared to categories like cultural hegemony, public diplomacy, country image, country brand. French philosophers like Baudrillard (2000), Lipovetsky (2001), and Bourdieu (2007) treat it as a philosophical and psychological concept related to seduction, temptation strategies, and symbolic power, respectively.

The issue of quantifying “soft power” is also complex. Its impact relies on the audience’s readiness to perceive put-up values, complicating measurement (Nye, 2004). Researchers employ various assessment approaches using international ratings like the Anholt National Brand Index and the Global Soft Power Index. However, Ivanov (2015) argues ratings might be politically and methodologically distorted, questioning their objectivity.

The French model of “soft power” exemplifies using culture and language as foreign policy instruments. Prominent foreign scholars study the rise of France’s cultural policy as a “soft power” tool (Kosenko, 2001, 2014; Mukhamedyarova, 2014; Montbrial, 2002; Vaïsse, 2009; Martel, 2013). In the article special attention is paid to the phenomenon of Francophonie, which has been deeply studied by such French researchers as Tétu (1987) and Reclus (1986).

In conclusion, “soft power” remains complex and multi-dimensional, sparking debates among experts. Despite criticism, it plays an important role in international relations theory and practice, particularly concerning cultural diplomacy and shaping states’ international images.

Description of materials and methods

The data for this study included scientific papers, articles, monographs, and analytical reports

associated with the concept of “soft power” and its application in international relations. Quantitative analysis contained the examination of statistics reflected in ratings and indices, as well as the study of mobility and flows of countries in a respective descending and ascending order of “soft power” in place categories. The qualitative analysis focused on interpreting theoretical concepts, comparing and contrasting with a view to identifying key differences and similarities.

The study occurred in multiple phases. The first preparatory stage involved articulating the research question and formulating a hypothesis. The analytical phase was accompanied by a study of the theoretical foundations of the phenomenon of “soft power” and an analysis of the French model of “soft power”. In the final stage, the results of the study were summarized; conclusions and recommendations for the future study and application of the concept of “soft power” in international politics were formulated.

The study employed a variety of methods. In the qualitative analysis, we used the historical and modern examples of “soft power” usage in France. The impact on the effectiveness of French soft power due to cultural, political, and economic factors was also discussed. Quantitative analysis was conducted through examining international rankings, including the Anholt National Brand Index and the Global Soft Power Index, to measure the effectiveness of soft power in various countries. Statistical data on France’s cultural diplomacy, educational exchange, and media activities were also analyzed. The comparative method proved to be useful to assess differences in measuring soft power and identifying methodological limitations. It helped identify the main differences between the French model of soft power and the American one. The historiographical method was used to explore the formation of the idea of soft power in the French experience, paying attention to the formation of its cultural component and the Francophonie policy.

Results of the study include: determination of the key theoretical-practical components of the soft power concept; comparison of soft power with related concepts: propaganda, public diplomacy, cultural hegemony; analysis of measuring methods of soft power. Critical estimate of the measuring methods of soft power; description of the model of French soft power: historical roots and instruments, priorities of soft power; conclusions and recommendations on the soft power instrument in international politics and the framework for further research of the soft power concept.

Results

Despite the widespread use of the concept of "soft power" in world politics, there are still disagreements regarding this concept in the scientific community due to certain reasons.

Difficulties in defining the concept of "soft power"

In theoretical terms, the concept of "soft power" seems vague to many researchers from a scientific point of view. For example, Russian scientist Batalov (2014) notes the inconsistency of Nye in his definition of "soft power" and criticizes him for the lack of clarity in the wording. According to Zahran & Ramos (2010), "Nye's definition of soft power lacks rigor; its use is problematic and vague, making it difficult to obtain a rigorous definition of the concept". Nye (1990) initially described "soft power" as the ability to "make others want what you want". In his subsequent works, the scholar attempts to concretize the terms he introduced. Thus, in his well-known work, "Soft Power: The Means to Success in World Politics", he defines "hard power" in international politics as military power in combination with political, economic, and financial power and characterizes "soft power" by three main components: an attractive culture, political ideology, and foreign policy (diplomacy) (Nye, 2006). In the mentioned work, Nye also states that "soft power is more than just persuasion or the ability to motivate to action through arguments; it includes the ability to attract, which often leads to mutual understanding. Simply put, in behavioral terms, soft power is attractive power". Thus, Nye has repeatedly modified his definitions. Fan (2008) in the Nye's work identified five significantly different definitions of soft power, which allowed him to express the opinion that the concept of "soft power" is associated with various phenomena and should be cleared of confusion, and only after that can it become an effective tool for analysis in the field of international relations. In subsequent works, Nye (2012) already uses a different formulation, namely: "soft power" is "the ability to achieve results through persuasion and attraction, and not through coercion or bribery". In his later work, Nye (2014) identifies two types of "soft power": "over others" and "jointly with others", each of which defines its own instruments and resources of interstate dialogue.

The correlation of "soft power" with related concepts

The second wave of criticism of "soft power" is related to the lack of a unified understanding of the meaning of the term, which leads to its differ-

ent semantic content on the part of researchers. This creates difficulties in operationalizing the concept in political science research, as multidimensional interpretations lead to the proliferation of various models and interpretations of "soft power".

This is where another critical position towards "soft power" comes from, which consists in the refutation of the novelty of Nye's concept by many representatives of the academic community. It is argued among political scientists that the concept of "soft power" was created under the direct influence of the concept of "*cultural-ideological hegemony*" of the famous Italian philosopher Antonio Gramsci and contains modernized and appropriated Nye's interpretations of his ideas. For example, Avtsinova (2015) and Emelyanova (2018) believe that Gramsci was one of the first to study "soft" forms of hegemony, considering the ambiguity of the mechanism of power through coercion and persuasion. Characterizing the socio-political context of his time, the philosopher emphasized that revolution as an armed uprising was a thing of the past, "now the strategy of revolution is aimed at a cultural war". In his opinion, the undermining of cultural hegemony is a "molecular process". It is based on the gradual peaceful takeover of culture, media, education, and public and expert discourse, as a result of which the consciousness of people will change, and power will fall into the right hands.

A comparison of these teachings reveals that both concepts distinguish two types of influence: consent and violence in Gramsci, "soft" and "hard power" in Nye. Both emphasize the great importance of culture, values, and traditions in establishing hegemony. However, Gramsci, within the framework of communist ideology, considers hegemony to be a domestic political necessity, aimed at maintaining the power of the ruling class, while Nye considers "soft power" primarily as an international instrument of influence. In Nye's interpretation, "soft power" has a positive connotation aimed at creating an attractive image to attract allies and form coalitions. In Gramsci, it is expressed negatively.

The concept of "soft power" is also often associated with the concept of "*propaganda*". According to Lebedeva (2017), in the realistic approach to international relations, these two concepts are identified, while in neoliberal theory there is a fundamental difference between them. The idea of attractiveness, when the opposite side voluntarily and consciously makes a choice, is something new introduced by Nye. Propaganda is not always based on attractiveness. Moreover, unlike propaganda, which can include manipulation of consciousness, "soft

power” is based on the prevention of such methods. Propaganda differs from the usual methods of presenting information by deliberate manipulation to achieve certain goals, which includes selective presentation of facts, arguments, symbols, and their possible distortion or omission (Smith, 2022).

The term “soft power” is also used in the same semantic connection as “*public diplomacy*” and “*cultural diplomacy*”. It is believed that the concept of “public diplomacy” was first proposed in 1965 to denote the process by which subjects of international relations achieve foreign policy goals by influencing the foreign public (Shamugiya, 2017). This is one way to influence the opinion and behavior of the populations of foreign countries. The fundamental difference of public diplomacy is that its methods do not include disinformation, and the basis of its mechanisms is the correct presentation of events beneficial to the state. Public diplomacy is only one form of “soft power”.

In turn, the Western political science school notes a direct connection between cultural diplomacy and the state’s “soft power”. Western scholars define cultural diplomacy as a type of public diplomacy and an integral part of the “soft power” policy, which includes “the exchange of ideas, information, works of art, and other cultural components between states and their peoples to strengthen mutual understanding” (Clarke, 2016). However, while considering these two categories as a component of national soft power is justified, there are attempts to present soft power as a set of cultural activities that improve mutual understanding and reduce tension in the world. According to Nye (2014), this understates the importance of soft power.

The distinction between the concepts of “soft power” and “*country brand*” seems particularly important. The term “country brand” was introduced by the famous British marketer Simon Anholt, who defines the national brand as “the sum of people’s perceptions of the country within six areas of state activity: export, public administration, tourism, investment and immigration, culture and heritage, and population” (Anholt, 2005). Close in meaning to the term “brand” is the concept of “*country image*”. The political image of the state is an important link both in international relations and politically. The problem of image in its modern sense began to be addressed in the late 20th century: in the West since the 1960s, in former socialist countries since the late 1980s. Boulding (1969) argues that national images of “other” states cause hostility in the international system. The image of the “other” must be interpreted as that of an enemy, filled with symbolic content.

One main difference between “soft power” and “country image” is that the former is a strategy of politically significant actions, while the image is something that arises through interaction, including implementing the strategy. Tadjiyev (2020) reveals such an interpretation of “soft power” through a constructivist approach, implying: “construction of meanings, ideas, values; manipulation of consciousness and perception of the target audience; ‘mental bribery’ of the target audience”. This interpretation refers to a manipulative approach to “soft power”, focusing it on the sign-symbolic and ideological-value levels. This impact is mainly reduced to PR communications, branding, and imaging (“brand-image PR communications”).

Philosophical and psychological aspects of “soft power” have been explored by French thinkers such as Baudrillard, Lipovetsky, and Bourdieu. Baudrillard (2000) played a key role in forming the concept of “*seduction*” as a power mechanism via symbolic images. He argues that temptation dominates the symbolic universe where “*simulacrum*” (visual images and virtual objects) prevail. Much like Lipovetsky (2001), who introduces the category of “*temptation*” as an instrument of “soft power”, considering it a universal strategy through all domains of public life – politics, economy, education, services, and daily practices. Political temptation here refers to the attractiveness of political institutions, leaders, thus incentivizing involvement. Bourdieu (2007) explores “*symbolic power*”, describing it as the capacity to impose social reality through acts of expression validating certain worldviews. Symbolic power works through language, art, culture, and science, giving legitimacy to existing power relations. It achieves coercive effects without physical or economic force, but only if its legitimacy is recognized.

The problem of measuring “soft power”

Assessing the effectiveness of “soft power” is a difficult task, however, as determining that the behavior of one country is attributable to the “soft power” of another country is extremely challenging. Nye himself observed that, where military force or economic measures can deliver relatively predictable results over a certain period of time, “soft power” is much more elusive. This is because many important resources of “soft power” are outside of the state’s control, and its impact largely depends on the receptivity of the audience to the culture or values presented to it. Furthermore, the concept’s author emphasized that acts realized by means of “hard power” can greatly influence the perception of the nation and cancel all the profit of “soft power” (Nye, 2004).

Despite significant difficulties and contradictions, approaches to solving this issue are discussed and improved. One of the approaches that was widely introduced into today's practice is of comparative nature. The comparative approach allows to make a broader assessment of the effectiveness of foreign policy actions of countries and explore the experience of leading states on “soft power”. Regular studies can also make it possible to dynamically track changes in the permanent position of a country along with other states being the main subjects of foreign relations and make conclusions about the effectiveness of its foreign policy.

In the last decades of the 20th century, we have witnessed in the world a “rating revolution” launched by individual Western states, which included the establishment, rapid dissemination, legitimation, and transfiguration into the true power tool of the numerous inter-country indices that assessed and compared the countries according to different criteria: sovereign credit ratings; political risk, public administration quality, speech freedom, state culture's attractiveness indices; academic ratings and many others. Although rating projects tend to position themselves far away from politics, in practice, they are often used as promising tools of soft power for states and global institutions. Well-known ratings can help create attractive – or, conversely, repulsive – foreign policy images of various countries.

For all the advances of the global rating infrastructure, there are still basic objections to the notion that one should uncritically trust rating organizations and the knowledge and assessments they produce. Therefore, Ivanov (2015) identifies three main reasons for such an important position: political, methodological, and ethical.

The political objection relates to the ability to manipulate the data that is used in compiling the indices, which in certain cases allows someone to avoid lowering or, on the contrary, raising the value for specific indicators. The methodological objection is that countries' rating organizations practice it according to the neoliberal paradigm by the very fact of the existence of which Ivanov is convinced of the need to accept the fundamental position of global, systemic comparability of societies in their evaluation by certain universal standards. And the third ethical argument comes from the fact that there are currently no solid reasons for taking into account the presumption of objectivity of the compilers of ratings who adhere to the tradition of “neutrality” despite their ideological attitudes, national identity, and belonging to different structures.

Another challenge in drafting ratings could also be considered the need for their creators to search for parameters of comparison that enable them to compare states that have different economic potential, different levels of political influence in the world, a specific history and culture, as well as other peculiarities.

Discussion

The French model of “soft power”

The American “soft power” is less popular among French political scientists who prefer the phrase “puissance douce” (Sarybaev, 2020). This principle suggests a stable state foundation, devotion to universal values, a competent safeguard of national domestic identity and interests in the international arena.

For two centuries, France was the spiritual mentor of Western civilization. But the American idea of world leadership, developed at the beginning of the 20th century, gradually edged France out of this role. Since the ascension of Charles de Gaulle to power in 1958, France has aspired to restore international influence, both through warfare but also through “soft power”, both as a means of restoring and, primarily, in the service of a French “shine” (rayonnement) in the world (Kosenko, 2014).

Later, a classical notion of “soft power”, based on persuasion through culture, ideology, and effective foreign policy, became “influence diplomacy” (diplomatie d'influence) in the French geopolitical tradition. To this day, French people enjoy using this expression, which was introduced in the “White Paper on French Foreign and European Policy” (2008), as a substitute for the term “soft power”. “Influence diplomacy” is a symbiosis of modern types of influence: cultural-humanitarian, political, economic, social, informational, and innovative-technological, which according to the French historian Vaïsse (2009), will promote strengthening of the role of France in global governance. Martel (2013) remarked that, unlike in the American model, in which private initiatives and civil society take a leading stage, French “soft power” of influence diplomacy is much more centralized and materializes through the state and the diplomatic corps.

Certainly, the foreign cultural policy apparatus of contemporary France is much centralized. France does not have a single conceptual document that regulates foreign cultural policy. The main provisions in this area are contained in official acts of various ministries and departments. Funding is done at the expense of the state budget, business commer-

cial activities, and private donations. The Ministry of Culture and Communication (MCC) is principally responsible for domestic cultural policy, while the lead role in shaping and implementing foreign cultural policy rests with the Ministry for Europe and Foreign Affairs (MEFA) and specialized operators. Foreign influence resources make up almost half of all financial resources allocated by the Quai d'Orsay (MEFA). The funding per year for this area of activity is around 5 to 6 billion euros.

Formation of cultural policy as an instrument of French "soft power"

France can legitimately be considered the founder of cultural policy. Formulating the concept of "soft power", Nye (2006) associated it with the French state, underscoring that "cultural policy and diplomacy are French inventions".

The importance of the cultural dimension of power is confirmed by many French researchers. Hence, the eminent political scientist Montbrial (2002) sees culture and ideology as moral resources that guarantee not only internal cohesion but also the country's edge on the international stage. According to the French historian Braudel (1987), any culture is intimately linked to society, its history, and geography and, thus, outside of society cannot exist, develop, and be transmitted.

Although the systematic use of culture as an instrument of foreign policy in France was formed during Charles de Gaulle's presidency (1958–1969), this activity has deep historical roots. According to Kosenko (2011), the cultural diplomacy can potentially start with the treaty of 1535 signed by the Emperor Francis I and Sultan Suleiman I, which involved the dissemination of French culture and language in the Middle East. In 1539, Francis I implemented the Villers-Cotterets ordinance that made French the required language to be used in state papers instead of Latin, making it the official language of the French state.

And some elements of the cultural policy were actively introduced in foreign diplomacy in the 17th century, in the time of Cardinal Richelieu and Cardinal Mazarin. They wanted to install brilliant thinkers and humanists in the posts of ambassadors, who would spread French values, science and art abroad. So, the diplomat Chanut, close to Mazarin, was sent as ambassador to the court of the Swedish Queen Christina to promote French scientific and cultural achievements. This practice was encountered as well: Rousseau served as secretary to the French ambassador in Venice in 1743, Voltaire was in the service of Frederick II at the Prussian court, and Diderot worked in the court of Catherine II in Rus-

sia from 1773 to 1775, Chateaubriand performed assignments for Napoleon in Berlin, London, and Rome (Mukhamedyarova, 2014).

Only in the 19th century the propagation of French culture became a deliberate strategy. The French diplomat Rebeyrol (1984) observed that there was no similar need before, since the time of Louis XIV the French language had disseminated by itself among the aristocracy, school establishments, literature, and theater. Since the mid-19th century, the French Ministry of Foreign Affairs actively used the culture, and popularity of the French language to oppose British influence in the colonies.

Three new structures were established in 1945: the Directorate General for Political Affairs, the Directorate General for Economic, Technical, Financial, and Administrative Affairs, and finally the Directorate General for Cultural Relations and Employment of French Citizens Abroad (later renamed the Directorate General for Cultural and Technical Relations). Yet in the late 1950s and early 1960s, France under the Fifth Republic experienced new international challenges. These difficulties were related to the loss of the country's global authority after World War II against the backdrop of the onset of the Cold War, the instability of the Fourth Republic (1946–1958), and the collapse of the colonial era. It was under the founder of the Fifth Republic, Charles de Gaulle, that foreign policy became known as the "politics of greatness", which aimed to restore France to the ranks of great powers. A key plank of this strategy was developing relations with former colonies.

One of the major Gaullist initiatives was the policy of Francophonie to reinforce economic, cultural, scientific, and technical relationships with former colonial territories through the active use of the French language. The term thus acquired a political resonance, in keeping with action by France, as it sought to unite the Francophone world and extend its sphere of influence by means of language and culture (Tétu, 1987). In this way, the term began to be used in scientific and journalistic literature to refer to the foreign cultural policy of France as the policy to promote the political and economic interests of the Fifth Republic in the post-colonial states.

The term "Francophonie" was used for the first time in 1880 by the French geographer Reclus. He was describing what he called the cultural and linguistic communities that could bring together France and its colonies, emphasizing the role of the French language as a tool of colonial expansion and the dissemination of French civilization (Reclus, 1886). Reclus viewed Francophonie as "a living

organism” capable of incorporating new peoples on equal terms – an idea that resonated with the then-nascent discourse of “geopolitics”.

The beginning of the formation of the world system of the Francophonie relates to the middle of the XX century, as a result of active work of the French-speaking countries of Europe and Canada. Some important organizations were created at this time, such as the International Organization of Francophone Journalists (1952), the Union of French Culture (1954), the International Council of Radio and Television Broadcasting (1955), the International Association of Francophone Sociologists (1958), the International Institute for the Defense of the Rights of the French Language (1961), the Association of Francophone Solidarity (1966), the International Assembly of Francophone Parliamentarians (1967), and the International Federation of Teachers of French (1969). These institutions actively participated in the diffusion of the French language, in the shaping of professional communities and the enhancement of intercultural flows.

Modern Francophonie is the result of a multi-year process. In 1970, the Agency for Cultural and Technical Cooperation was created in Niamey, which in 1998 became the Intergovernmental Agency of Francophonie, and in 2005 it was transformed into the International Organization of Francophonie (OIF). The first association of Francophone countries was initially a cultural link, but the modern Francophonie covers much broader areas of interaction: 1) promotion of the French language and support for cultural and linguistic diversity; 2) promotion of peace, democracy and protection of human rights; 3) development of education, vocational training and scientific research; 4) strengthening economic cooperation to achieve sustainable development”. Today, the OIF gathers 93 states (56 member countries, 5 associate members, and 32 observers) and strengthens multilateral relationships in the political, economic, social, and cultural fields.

As a result, Francophonie is a stable component of France’s “soft power” as it consolidates France’s interests in strategically important regions, and especially in Northwest Africa. The interests of France in the Maghreb, in turn, are defined not only by history but also by economic and political motives. The area continues to pose threats like terrorism and illegal migration, so the dissemination of European values plays an important role in solving these problems. In the context of the migration crisis and the weakening of multiculturalism, France sees the promotion of its language and culture as an essential tool for assimilating newcomers.

Priority areas and tools of “soft power” of modern France

As a developed country, France has had great success in promoting its “soft power” internationally and continues to strengthen this strategic field. The country’s strength in this area is further confirmed in international rankings. For instance, in the Global Soft Power Index (2024), France made it into the top ten, taking the 6th position. The country demonstrates its impact particularly clearly in such categories as “Familiarity” and “Media and Communications”. Additionally, in the Culture and Heritage category (there are separate categories for Influence, Reputation, Business and Trade, Governance, International Relations, Education and Science, People and Values, and Sustainable Future), France performs the best results, alongside the United States and Italy.

1) International image of France

In the 21st century, with increasing global competition, the image of a state is becoming an important strategic resource, especially in the context of considering the “familiarity” of countries. A positive image is directly correlated with how successful, attractive, competitive, and influential a nation is on the international stage. Thus, it would be interesting to focus on those areas in which the most obvious appearance of the creation and strengthening of the international image of France in the modern world.

A significant role in international organizations is one of the significant vectors of French influence in the world. As a permanent member of the UN Security Council and one of the leaders in the European Union, France maintains significant presence. The country participates in over 150 international and intergovernmental organizations and has the second-largest network of diplomatic missions and headquarters of international structures, such as the OECD, UNESCO, and Interpol. This places France solidly within key associations like the G7 and G20, supported by strong economic and foreign trade potential and an advanced technological industry.

France’s contribution to solving international problems helps to strengthen its positive image both at the level of recipient countries and in the international arena. As per the Good Country Index (2023), which ranks the contribution made by states to the common good of humanity, France is in the top ten, at 9th place. French aid is primarily administered through the French Development Agency (AFD), which manages projects aimed at economic and social development of partners and enhancing French international influence. France is the sixth-largest donor behind the US, Germany, EU institutions,

Japan, and the UK in terms of the official development assistance (ODA) to the OECD Development Assistance Committee (DAC). For 2023, ODA from OECD DAC member countries was reported at \$223.7 billion, with France contributing \$15.4 billion (0.5% of GNI). The Francophone countries of Africa remain a priority for France's ODA policy, largely due to historical, cultural ties, and established political relations.

The image of a peacemaker on the world stage is also inherent in France, as it aims to emerge as a global ideological leader and custodian of the values of the French Revolution. The country, under its well-known slogan "Liberty, Equality, Fraternity" ("Liberté, Égalité, Fraternité"), undertakes significant efforts, from protection of human rights to conflict resolution and assistance to immigrants and refugees.

Famous personalities of France from different spheres and historical eras represent another powerful tool in fighting for its international identity. Political titans like Louis XIV, Richelieu, Napoleon, Charles de Gaulle, and Emmanuel Macron, alongside scientific legends such as René Descartes, Louis Pasteur, the Montgolfier brothers, and the Lumière brothers, elevate France on the global stage. Cultural icons like Coco Chanel, Christian Dior, Yves Saint Laurent, and Jean-Paul Gaultier have defined world fashion, while music is represented

by stars like Mireille Mathieu, Patricia Kaas, Edith Piaf, and Joe Dassin. In cinema, France shines with names like Alain Delon, Luc Besson, Pierre Richard, Jean Reno, and Gérard Depardieu.

Sports diplomacy has emerged as a significant tool of France's image policy over the past several years. Hosting the Rugby World Cup in 2023 and the Paris 2024 Olympic and Paralympic Games offers a unique opportunity to showcase its vision of accessible and inclusive sport. Despite some controversy related to organization, the Paris Games marked significant achievements. France also excelled in the medal tally, finishing in 5th place with 64 medals.

In the academic sphere, exchange development, attracting gifted youth, and promoting French higher education have substantially raised the country's reputation. The MEFA oversees strategy implementation, in consultation with the Ministry of Higher Education and Scientific Research. Achievements are evidenced by international rankings (Fig.1), such as the Times Higher Education World University Rankings (1906 universities), Quacquarelli Symonds (1500 universities), and the Shanghai Ranking (998 universities), where French institutions have performed remarkably. In addition, France consistently ranks 4th in Nobel Prize winners worldwide, with 71 laureates, illustrating its intellectual potential.

Figure 1 – French universities in world rankings

International Rankings	Position in top 100
THE World University Rankings (2024)	1. PSL University (40) 2. Paris-Saclay University (58) 3. Institut Politique de Paris (71) 4. Sorbonne University (75)
QS World University Rankings (2024)	1. PSL University (24) 2. Institut Politique de Paris (46) 3. Sorbonne University (63) 4. Paris-Saclay University (73)
Shanghai Ranking ARWU (2024)	1. Paris-Saclay University (15) 2. PSL University (41) 3. Sorbonne University (46) 4. Paris Cité University (69)

Source: Compiled by the author based on an analysis of primary sources

2) French Culture and Heritage

France is a shining example of a country that, through an effective, targeted, and highly debated state policy, has succeeded in preserving and defending its "cultural exception" for centuries. The

international appeal of French culture is confirmed by many factors.

Literature, art and architecture form the foundation of France's great cultural heritage. For hundreds of years, outstanding philosophers, writers,

poets, artists, and sculptors have surrounded the country, making it a center of European culture. The literary, painting, and music greats of France – Voltaire, Montesquieu, Balzac, Hugo, Monet, Delacroix, Cézanne, Offenbach, Bizet, Debussy – have bequeathed to the world cultural treasures of incalculable value. Impressionism, Gothic, Rococo, and Renaissance – all this, as well as many other trends in art and architecture that had been fruits of French culture, even to these days remain a source of attraction for the international audience.

The concept of “*art de vivre*” (“*art of living*”), an alternative to the “American dream”, is the design of leisure, the possibility of enjoying gastronomy, fashion, and other aspects of life (Sarybaev, 2020). It is not for nothing that the “Gastronomic Meal of the French” is part of the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity from UNESCO. The term “*haute couture*” (“high fashion”), another product of French culture, is a potent weapon in the nation’s arsenal of attractiveness. Paris Fashion Week attracts the eyes of the en-

tire world at least twice a year, with its prestigious shows organized by legendary fashion houses, including Chanel, Jean Paul Gaultier, Yves Saint Laurent, and many others. French luxury brands like Christian Dior, Louis Vuitton, and Guerlain and others, all established under the aegis of the transnational corporation Moët Hennessy – Louis Vuitton, filtered the world’s fashion and style.

Tourism plays a key role in the implementation of the foreign cultural policy of the Fifth Republic, representing one of the most important sectors of the economy. It is 8% of the country’s GDP, according to the latest government data. France invariably attracts tourists from all over the world: the Louvre remains the world’s most trafficked museum (Fig. 2), and the country stood 4th in the International Travel and Tourism Development Index, behind only Japan, the United States, and Spain (2022). From the Eiffel Tower to the Louvre and hundreds of other museums, galleries, and UNESCO World Heritage Sites, no other country has produced as many cultural icons as France.

Figure 2 – The most visited museums in France

The most visited museums in France (top 5)	Total number of visitors	City	Position in the ranking
Louvre	7,726,321	Paris	1
Museum d’Orsay	3,270,182	Paris	6
National Centre for Art and Culture Georges Pompidou	3,009,570	Paris	9
Louis Vuitton Foundation	1,398,525	Paris	31
Museum of European and Mediterranean Civilizations	1,251,030	Marseille	42
Petit Palais (Small Palace)	1,085,517	Paris	47

Source: Based on data from the international magazine “The Art Newspaper” (2023)

The development of urban tourism has received special attention to attract foreign citizens, which is reflected in France receiving high places in the Global City Index. So, for the year of 2023, Paris places 2nd after London and New York, in the world’s top three cities, and Marseille and Lyon are also in the world’s top 100 best cities. Such a strategy will leverage the “singularity” of each city and thereby contribute to the attractiveness of France as a destination. Cannes is an example of successful positioning – it became a worldwide brand with the yearly International Film Festival. It continues to be among the most covered events in the world, and its top prize, the Palme d’Or, is among the world’s

most prestigious film awards, alongside the Oscars and Golden Globes.

Language is an important tool of soft power for France. Today, over 300 million people speak French across five continents, and it is the fifth most widely spoken language in the world. It is also one of the official languages of international organizations, including the UN and UNESCO, and a working language of the WTO, OECD, and other institutions. It is indeed an official language (in 32 states and governments and almost everywhere in international organizations), a language of instruction (more than 80 million people in 36 countries and territories), a foreign language (studied by more than 50 million

people in 115 countries), the international media language (TV5MONDE, RFI, or France 24 are also TV channels, as well as Euronews, BBC News, Chinese CGTN, or Russian RT) and the Internet language (ranked 4th) (Gallimard, 2022). According to OIF's forecasts, by 2050, the number of Francophones in the world would rise to 700 million people, or 8% of the total population – a significant portion of these will be from countries in Africa with a demographic boom, representing approximately 70% of the anticipated 700 million people.

The third largest diplomatic network in the world is used to spread French values and culture abroad with 163 embassies, 16 permanent missions, and 92 consulates. Simultaneously, French government agencies outsource some tasks to specialized operators. So, an extensive network of cultural institutions around the world is called upon to promote the French language and culture: 137 departments of cooperation and cultural work within embassies, 98 French Institutes, 830 branches of the Alliance Française, 180 Campus France agencies, as well as general education institutions and research institutes.

Media and communications play an important role in shaping French soft power. The expansion of French audiovisual media abroad and media cooperation align with the key objectives of Francophonie's cultural diplomacy. Having identified three main pillars: 1) promotion of the Francophonie and multilingualism; 2) digital innovation development; 3) global coverage providing a regional focus. The media holding France Médias Monde, which encompasses the France 24 television channel, the Radio France Internationale and Monte Carlo Doualiya radio stations, and its subsidiary Canal France International (CFI), plays a central role in this area. And these media platforms promote democratic values, counter disinformation, support the pluralism of the press and freedom of the press in countries where they operate, and they are therefore an instrument of French diplomacy. For instance, the activity of CFI includes fighting for youth, digital development, equality between sexes, sustainable development, promotion of Francophonie, and fortification of democracy. Company projects are mainly in regions of importance for France, such as sub-Saharan Africa, the Maghreb, and the Middle East. TV5MONDE, for its part, promotes the different aspects of Francophonie by producing general cultural content. Launched in September 2020, TV-

5MONDEplus, subtitled in five languages, is available in almost every country in the world. This kind of media propaganda is not only meant to promote the language and culture but also a way of popularising the French vision of the world order.

Conclusion

From a theoretical point of view, it is important to note that despite its wide consideration and popularity, "soft power" remains a controversial concept. The author attempts to expose basic approaches to understanding this phenomenon through critical analysis, highlighting these main findings:

First, "soft power" suffers from vagueness in definition, hindering its application as an analytical tool in international affairs.

Second, its ambiguity complicates operationalization in political science, resulting in diverse interpretations that blur boundaries between related terms like country image, country brand, propaganda and cultural hegemony, etc.

Third, measuring "soft power" remains debated due to its indirect influence and time delay. Despite varying degrees of objectivity and potential research distortions, international ratings provide effective tools for quantitative assessment and long-term forecasting of trends.

In turn, based on the analysis of the French "soft power" model, the following conclusions are drawn:

First, France employs "soft power" in its foreign policy, with traditional cultural policy evolving into "influence diplomacy" through historical continuity in language and culture. It seeks to safeguard not just political, but also economic and humanitarian interests, integrating cultural and linguistic influence into foreign policy strategy and national security. Unlike the American model, the French approach centers on state-managed cultural and diplomatic influence.

Second, analyzing French "soft power" should transcend its cultural dimension. The analysis confirms that modern France's "soft power" extends beyond cultural policy (exemplified by Francophonie) to encompass the maintenance of a favorable international image and media strategies asserting the French Republic worldwide.

Third, despite its advantages, France must adapt to new global challenges and realities. With rising competition, France should update its "soft power" strategy and enhance coordination between public and private structures.

References

- Anholt, S. (2005). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Авцинова, Г.И. (2015). Гегемонизм и лидерство государств: исторические и современные аспекты. *PolitBook*, (3), 92.
- Баталов, Э. Я. (2014). *Американская политическая мысль XX века*. Москва: Прогресс-Традиция, 616.
- Бодрийяр, Ж. (2000) *Соблазн* / пер. с фр. А. Гараджи. М.: Ad Marginem. 2000.
- Boulding, K. (1969). National image and international system. In J. N. Rosenau (Ed.), *International politics and foreign policy* (pp. 422-431). Collier Macmillan.
- Braudel, F. (1987). *Grammaire des civilisations*. Paris: Arthaud-Flammarion.
- Бурдые, П. (2007) *Социология социального пространства*. М.: Алетейя.
- Clarke, D. (2016). Theorising the role of cultural products in cultural diplomacy from a Cultural Studies perspective. *International Journal of Cultural Policy*, 22(2), 147-163.
- Емельянова, Н.Н. (2018). «Мягкая сила» как концепт: критический анализ. *Международ. аналитика*. (3), 7–24.
- Fan, Y. (2008). Soft power: Power of attraction or confusion? *Place Branding and Public Diplomacy*, 4(2), 147-158.
- Иванов, В.Г. (2015). «Charts power» – «рейтинговая сила» как инструмент мягкой силы и экономическое оружие: технологии использования и стратегии противодействия. М.: ИнфраМ, 188.
- Косенко, С.И. (2011). «Мягкое могущество» в твердой упаковке. Особенности культурной политики Франции. М.: МГИМО-Университет.
- Косенко, С.И. (2014). «Мягкая сила» как фактор культурной дипломатии Франции. *Государство и гражданское общество*. (1), 114–125.
- La langue française dans le monde (2022). Édition Gallimard. <https://www.francophonie.org>
- Лебедева, М.М. (2017). Мягкая сила: понятие и подходы. *Вестник МГИМО-Университета*. 3(54), 212-223.
- Липовецки, Ж. (2001). *Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме*. Перевод с французского Кузнецова В.В. СПб.: издательство «Владимир Даль».
- Martel, F. (2013). Vers un «soft power» à la française. *Revue internationale et stratégique*, 1, 67-76.
- Montbrial, de T. (2002). *L'action et le système du monde*. Paris: PUF.
- Мухамедярова, Р.Р., (2014). Стратегия мягкой силы Франции. *Diskurs-Pi*, 2-3, 147.
- Най, Дж.С. (2006) *Гибкая власть: как добиться успеха в мировой политике*. Москва.
- Най, Дж. (2014) *Будущее власти*. Москва: AST.
- Nye, J. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153-171.
- Nye, J. (2004). When hard power undermines soft power. *New Perspectives Quarterly*, 21(3), 13-15.
- Nye, J. (2009). Smart power. *New Perspectives Quarterly*, 26(2), 7-9.
- Nye, J. (2010). *Cyber power*. Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.
- Rebeyrol, Ph. (1984). Comment organiser nos relations culturelles avec l'étranger. In *Aspects d'une politique de diffusion du français langue étrangère depuis 1945. Matériaux pour une histoire* (pp. 186-190). Paris.
- Reclus, O. (1886). *France, Algérie et colonies*. Paris: Hachette.
- Сарыбаев, М., Диканбаева, А. (2020). «Мягкая сила» и стратегия культурного влияния Франции во внешней политике. *Вестник КазНПУ имени Абая. Исторические и социальные науки*. 3(66).
- Shamugiya, I. (2017). The concept of “public diplomacy” in international relations theory. *Topical Issues of Contemporary International Relations*, 10, 136-141.
- Smith, B. L. (2021). *Propaganda*. Encyclopedia Britannica.
- Таджиев, Ш. (2023). «Мягкая сила» во внешней политике Республики Узбекистан на современном этапе. in *Library*, 3(3), 3–237.
- Tétu, M. (1987). *La francophonie. Histoire, problématique, perspective*. Montréal: Guérin littérature.
- Vaïsse, M. (2009). *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*. Fayard.
- Zahran, G., & Ramos, L. (2010). From hegemony to soft power: Implications of a conceptual change. In I. Parmar & M. Cox (Eds.), *Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives* (pp. 12-31). Routledge.

References

- Anholt, S. (2005). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Avtsinova G. I. (2015) *Gegemonizm i liderstvo gosudarstv: istoricheskie i sovremennye aspekty* [Hegemonism and Leadership of States: Historical and Contemporary Aspects]. *PolitBook*, no 3, p. 92.
- Batalov E. (2014) *Amerikanskaya politicheskaya mysl' XX veka* [American Political Thought of the 20th Century]. Moscow: Progress-Traditsiya.
- Baudrillard J. (2000) *Soblazn* [Seduction]. Moscow: Ad Marginem.
- Boulding, K. (1969). National image and international system. In J. N. Rosenau (Ed.), *International politics and foreign policy* (pp. 422-431). Collier Macmillan.
- Braudel, F. (1987). *Grammaire des civilisations*. Paris: Arthaud-Flammarion.
- Bourdieu P. (2007) *Sotsiologiya sotsial'nogo prostranstva* [Sociology of Social Space]. Moscow: Aleiteiya.
- Clarke, D. (2016). Theorising the role of cultural products in cultural diplomacy from a Cultural Studies perspective. *International Journal of Cultural Policy*, 22(2), 147-163.
- Emel'yanova N. N. (2018) «Myagkaya sila» kak kontsept: kriticheskii analiz [“Soft Power” as a Concept: Critical Analysis]. *Mezhdunarodnaya analitika*, no 3, pp. 7–24.

- Fan, Y. (2008). Soft power: Power of attraction or confusion? Place Branding and Public Diplomacy, 4(2), 147-158.
- Ivanov V. G. (2015) Charts power: «reitingovaya sila» kak instrument myagkoi sily i ekonomicheskoe oruzhie: tekhnologii ispol'zovaniya i strategii protivodeistviya [Charts Power: "Rating Power" as a Tool of Soft Power and Economic Weapon: Technologies of Use and Counteraction Strategies]. Moscow: INFRA-M.
- Kosenko S. I. (2011) Myagkoe mogushchestvo v tverdoi upakovke [Soft Power in a Hard Package]. Moscow: MGIMO-Universitet.
- Kosenko S. I. (2014) «Myagkaya sila» kak faktor kul'turnoi diplomatii Frantsii ["Soft Power" as a Factor of France's Cultural Diplomacy]. Gosudarstvo i grazhdanskoe obshchestvo, no 1, pp. 114–125.
- La langue française dans le monde (2022). Édition Gallimard. <https://www.francophonie.org>
- Lebedeva M. M. (2017) «Myagkaya sila»: ponyatie i podkhody ["Soft Power": Concept and Approaches]. Vestnik MGIMO-Universiteta, vol. 3, no 54, pp. 212–223.
- Lipovetskiy J. (2001) Era pustoty. Esse o sovremennom individualizme [The Era of Emptiness: An Essay on Contemporary Individualism]. Saint Petersburg: Vladimir Dal'.
- Martel, F. (2013). Vers un «soft power» à la française. Revue internationale et stratégique, 1, 67-76.
- Montbrial, de T. (2002). L'action et le système du monde. Paris: PUF.
- Mukhamedyarova R. R. (2014) Strategiya myagkoi sily Frantsii [France's Soft Power Strategy]. Diskurs-Pi, no 2-3, p. 147.
- Nye J. (2006) Gibkaya vlast'. Kak dobit'sya uspekha v mirovoi politike [Soft Power: The Means to Success in World Politics]. Moscow.
- Nye J. (2014) Budushchee vlasti [The Future of Power]. Moscow: AST.
- Nye, J. (1990). Soft power. Foreign Policy, 80, 153-171.
- Nye, J. (2004). When hard power undermines soft power. New Perspectives Quarterly, 21(3), 13-15.
- Nye, J. (2009). Smart power. New Perspectives Quarterly, 26(2), 7-9.
- Nye, J. (2010). Cyber power. Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School.
- Rebeyrol, Ph. (1984). Comment organiser nos relations culturelles avec l'étranger. In Aspects d'une politique de diffusion du français langue étrangère depuis 1945. Matériaux pour une histoire (pp. 186-190). Paris.
- Reclus, O. (1886). France, Algérie et colonies. Paris: Hachette.
- Sarybaev M., Dikanbaeva A. (2020) «Myagkaya sila» i strategiya kul'turnogo vliyaniya Frantsii vo vneshnei politike ["Soft Power" and the Strategy of France's Cultural Influence in Foreign Policy]. Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya: Istoricheskie i sotsial'no-politicheskie nauki, vol. 3, no 66.
- Shamugiya, I. (2017). The concept of "public diplomacy" in international relations theory. Topical Issues of Contemporary International Relations, 10, 136-141.
- Smith, B. L. (2021). Propaganda. Encyclopedia Britannica.
- Tadjiyev Sh. Sh. (2020) «Myagkaya sila» vo vneshnei politike Respubliki Uzbekistan na sovremennom etape ["Soft Power" in the Foreign Policy of the Republic of Uzbekistan at the Present Stage]. Tashkent: UMED.
- Tétu, M. (1987). La francophonie. Histoire, problématique, perspective. Montréal: Guérin littérature.
- Vaïsse, M. (2009). La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958. Fayard.
- Zahrar, G., & Ramos, L. (2010). From hegemony to soft power: Implications of a conceptual change. In I. Parmar & M. Cox (Eds.), Soft power and US foreign policy: Theoretical, historical and contemporary perspectives (pp. 12-31). Routledge.

Information about the authors:

Mohira Khusan kizi Saidazimkhujayeva (corresponding author) – 3rd year Ph.D. student at the University of World Economy and Diplomacy, specializing in "Political Problems of International Relations, Global and Regional Development" (Tashkent, Uzbekistan, e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com).

Faridun Fotekhovich Sattarov – Doctor of Political Science, Associate Professor, Institute of Legislation and Legal Policy (Tashkent, Uzbekistan, e-mail: polsci@duck.com).

Авторлардың туралы мәлімет:

Сайдозимхужаева Мохира Хусан кизи (корреспондент – автор) – Өлемдік экономика және дипломатия университетінің «Халықаралық қатынастар, жаһандық және аймақтық дамудың саяси мәселелері» мамандығы бойынша 3 курс докторанты (Ташкент, Өзбекстан, e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com).

Саттаров Фаридун Фотехович – саясаттану ғылымдарының докторы, доцент, Заңнама және құқықтық саясат институты (Ташкент, Өзбекстан, e-mail: polsci@duck.com).

Информация об авторах:

Сайдозимхужаева Мохира Хусан кизи (автор-корреспондент) – докторант 3-курса Университета мировой экономики и дипломатии по специальности «Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития» (г. Ташкент, Узбекистан, e-mail: m.zaynitdinova@gmail.com).

Саттаров Фаридун Фотехович – доктор политических наук, доцент Института законодательства и правовой политики (г. Ташкент, Узбекистан, e-mail: polsci@duck.com).

Previously sent January 20, 2025.

Re-registered February 10, 2025.

Accepted March 12, 2025.

А.Р. Аужанова^{1*} , Ж.Д. Кошербаев²

¹Astana IT University, Астана, Казахстан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz

«КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ИНИЦИАТИВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ»

В данной статье рассматривается влияние культурной идентичности на формирование внешней политики Республики Казахстан. Особое внимание уделяется инициативам, направленным на укрепление национальной идентичности через международное сотрудничество, а также анализируются перспективы развития культурной дипломатии как инструмента внешнеполитического влияния. Также рассматриваются вызовы, стоящие перед Казахстаном в контексте глобализации и многоуровневой идентичности. Культурная идентичность нации представляет собой важный аспект, который формирует её политические, социальные и экономические структуры. В условиях глобализации, когда культура становится объектом обмена и взаимовлияния, страны сталкиваются с задачей сохранения и продвижения своей идентичности на международной арене. Именно «мягкая сила» страны может и должна стать одним из главных элементов укрепления международного имиджа Казахстана на мировом уровне, позиционирующей себя ответственным актором региональной и глобальной политики. В этом контексте культурная идентичность должна способствовать достижению внешнеполитических целей республики. Казахстан, как полиэтническое государство, осуществляет свою внешнюю политику с учетом культурных аспектов, что позволяет укреплять национальную идентичность. В данной статье рассматриваются примеры развития культурной идентичности Казахстана через его внешнюю политику.

Ключевые слова: Республика Казахстан, культурная идентичность, внешняя политика, глобализация, национальные интересы, дипломатия, многонациональность, геополитика, межкультурный диалог.

A.R. Auzhanova^{1*}, Zh.D. Kosherbayev²

¹Astana IT University, Astana, Kazakhstan

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz

Cultural Identity in Foreign Policy of The Republic of Kazakhstan: Initiatives and Prospects

This article examines the influence of cultural identity on the formation of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan. Special attention is paid to initiatives aimed at strengthening national identity through international cooperation, and the prospects for the development of cultural diplomacy as an instrument of foreign policy influence are analyzed. The challenges facing Kazakhstan in the context of globalization and multilevel identity are also considered. The cultural identity of a nation is an important aspect that shapes its political, social, and economic structures. In the context of globalization, when culture becomes an object of exchange and mutual influence, countries face the task of preserving and promoting their identity in the international arena. It is the country's "soft power" that can and should become one of the main elements of strengthening Kazakhstan's international image at the global level, positioning itself as a responsible actor in regional and global politics. In this context, cultural identity should contribute to the achievement of the republic's foreign policy goals. Kazakhstan, as a multinational state, implements its foreign policy taking into account cultural aspects, which makes it possible to strengthen national identity. This article examines examples of the development of Kazakhstan's cultural identity through its foreign policy.

Keywords: Republic of Kazakhstan, cultural identity, foreign policy, globalization, national interests, diplomacy, multinational society, geopolitics, intercultural dialogue.

А.Р. Аужанова^{1*}, Ж.Д. Кошербаев²

¹Astana IT University, Астана, Қазақстан

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz

Қазақстан Республикасының сыртқы саясатындағы мәдени бірегейлік: бастамалары мен болашағы

Бұл мақалада мәдени бірегейліктің Қазақстан Республикасының сыртқы саясатын қалыптастыруға әсері қарастырылады. Халықаралық ынтымақтастық арқылы ұлттық бірегейлікті нығайтуға бағытталған бастамаларға ерекше назар аударылады, сондай-ақ сыртқы саяси ықпал ету құралы ретінде Мәдени дипломатияны дамыту перспективалары талданады. Сондай-ақ жаһандану және көп деңгейлі бірегейлік контекстінде Қазақстан алдында тұрған сын-қатерлер қарастырылуда. Ұлттың мәдени бірегейлігі оның саяси, әлеуметтік және экономикалық құрылымдарын қалыптастыратын маңызды аспектіні білдіреді. Жаһандану жағдайында, мәдениет алмасу және өзара әсер ету объектісіне айналған кезде, елдер халықаралық аренада өздерінің жеке басын сақтау және ілгерілету міндетіне тап болады. Елдің “жұмсақ күші” өзін өңірлік және жаһандық саясаттың жауапты акторы ретінде көрсететін Қазақстанның әлемдік деңгейдегі халықаралық имиджін нығайтудың басты элементтерінің бірі бола алады және болуға тиіс. Бұл тұрғыда мәдени бірегейлік республиканың сыртқы саяси мақсаттарына қол жеткізуге ықпал етуі қажет. Қазақстан көпэтносты мемлекет ретінде өзінің сыртқы саясатын мәдени аспектілерді ескере отырып жүзеге асырады, бұл ұлттық бірегейлікті нығайтуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада Қазақстанның сыртқы саясаты арқылы мәдени бірегейлігін дамыту мысалдары қарастырылады.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, мәдени бірегейлік, сыртқы саясат, жаһандану, ұлттық мүдделер, дипломатия, көп ұлттылық, геосаясат, мәдениетаралық диалог.

Введение

Республики Казахстан, находящейся на стыке многих культур и цивилизаций, особенно актуально учитывать влияние своей культурной идентичности на выстраивание внешнеполитических отношений. Казахстанская культурная идентичность складывается под влиянием множества этнических групп, включая казахов, русских, узбеков, немцев и других. Это многообразие способствует формированию прагматичной внешней политики, основанной на принципах взаимного уважения и культурного диалога. Казахстанская внешняя политика, основываясь на культурной идентичности, стремится к балансу между крупными мировыми державами, такими как Россия, Китай и США. В условиях современной глобализации, когда мир стремительно меняется, важно сохранить и укрепить свою уникальность, и культурная идентичность становится важнейшим фактором в этом процессе (Концепция, 2023г.). Культурная идентичность является ключевым элементом в формировании государственной политики, в том числе и внешней. Для Республики Казахстан, многоконфессиональной и многонациональной страны, этот аспект играет особую роль. В условиях бешеных темпов глобализации и интеграции необходимо находить баланс между национальными интересами и международными обязательствами, что

требует чёткого понимания своей культурной идентичности (Токаев, К.К., 2007).

Актуальность и новизна статьи заключается в следующем: особая роль национальной идентичности в Казахстане, где присутствует множество национальностей и конфессий. Культурная идентичность играет важную роль во внешней политике Казахстана, так как она способствует национальной консолидации, сохранению культурного суверенитета и духовному совершенствованию народа. Культурный потенциал страны является стратегическим ресурсом и основой для становления культурной идентичности и формирования общей казахстанской идентичности (Доктрина, 2010). Культурная идентичность играет важную роль во внешней политике Республики Казахстан (Мармونتова, Т., 2024). Укрепление национальной идентичности через культурные инициативы может стать основой для формирования успешной внешнеполитической стратегии (Кабадиев, М., 2022). В то же время, стране необходимо адаптироваться к вызовам глобализации, стремясь сохранить свою уникальность и продвигать ее на международной арене. Анализируя культурную идентичность и её роль во внешней политике Казахстана можно сказать, что культурная идентичность является *важным стратегическим ресурсом страны*, обеспечивающим стабильные устойчивое развитие государства, национальную безопасность

и сохранение культурного суверенитета. Культурная идентичность формируется под влиянием различных факторов, включая этнические корни, исторические события и современные тенденции (Азильханов, М., 2025). Культурная идентичность включает в себя элементы казахской культуры, а также влияние других народов, населяющих страну, что в итоге создает многонациональную и многокультурную среду. Уважение к культурному многообразию становится важным аспектом внешнеполитических инициатив Казахстана.

Описание материалов и методов. Данная статья основывается на историческом и сравнительном анализе, контент анализе официальных документов, интервью главы государства, экспертов, а также методе дедукции.

Обсуждение

Главным тезисом статьи является то, что культурная идентичность играет ключевую роль в совершенствовании внешней политики Республики Казахстан. В условиях глобализации и увеличения взаимодействия между странами культурные аспекты становятся важными инструментами для достижения дипломатических целей. Казахстан, обладая уникальным культурным и историческим наследием, стремится интегрировать свою культурную идентичность в свою внешнюю политику. Таким образом, культурная идентичность Казахстана оказывает значительное влияние на его внешнюю политику, создавая как возможности, так и вызовы. Проблемы, связанные с этой идентичностью, требуют деликатного подхода и стратегического мышления для обеспечения интересов как страны, так и ее мультикультурного населения.

Казахстан находится на пересечении европейских и азиатских культур, что создает уникальную и многогранную культурную идентичность. С момента обретения независимости в 1991 году основное внимание во внешней политике страны уделялось не только экономическим, но и культурным взаимосвязям. Одним из первых шагов стало восстановление исторической памяти и популяризация казахской культуры на международной арене.

Казахстан расположен на перекрестке важных торговых и культурных путей, что делает его своеобразным «мостом» между Европой и Азией. Это геополитическое положение создает уникальный культурный контекст, в котором формируется отношение страны к международ-

ным партнерам. Казахская культурная идентичность складывается под влиянием множества этнических групп, включая казахов, русских, уйгуров и других. Это многообразие способствует формированию прагматичной внешней политики, основанной на принципах взаимного уважения и культурного диалога. Казахстан служит образцом успешной интеграции различных культур. Создание казахских и русских школ, где обучаются дети разных национальностей, а также программы по изучению языков и культур народов, проживающих в стране, помогают повысить межкультурное понимание. Интеграционные программы и проекты, направленные на улучшение жизненных условий этнических меньшинств, способствуют социальной гармонии и стабильности. Внешняя политика Казахстана также включает активное сотрудничество с другими странами в области образования и науки, что содействует культурному обмену. Программы академической мобильности студентов и научных работников, совместные исследования и проекты создают возможности для более глубокого понимания культурных особенностей и потребностей разных народов.

Культурная идентичность Казахстана, как и любой другой страны, играет важную роль во внешней политике. Казахстан, будучи многонациональным и многоязычным государством, сталкивается с рядом проблем и сложностей, связанных с культурной идентичностью. К некоторым из них можно отнести следующее:

1. Казахстан является домом нескольких десятков этносов, включая казахов, русских, узбеков, украинцев и другие. Это многообразие создает необходимость учитывать интересы различных групп при формировании внешнеполитических приоритетов (Выступление Абдыкаликовой, Г., 2024)

2. Наше государство имеет стратегическое положение между Россией и Китаем, а также другими соседними государствами Центральной Азии. Традиции и исторические связи с этими странами могут влиять на внешнюю политику, порой создавая конфликты интересов.

3. Казахстан стремится поддерживать сбалансированные отношения как с Западом, так и с Востоком. Это требует от страны умения маневрировать в сложной геополитической обстановке, что может вызывать внутренние дискуссии о том, какая ориентация более предпочтительна.

4. Глобализация приводит к усилению влияния иностранных культур и ценностей. Это создает вызовы для сохранения культурной иден-

тичности, что может отражаться на внешней политике, особенно в отношении к культурным обменам и международному сотрудничеству.

5. Внешняя политика Казахстана также подвержена влиянию внутренних политических обстоятельств. Вопросы культурной идентичности могут стать инструментом манипуляции в политических выборах и принимать форму националистических настроений.

6. Несмотря на достигнутые успехи, Казахстан сталкивается с рядом вызовов в области сохранения культурной идентичности. Глобализация, миграционные процессы и влияние современных технологий ставят под угрозу традиционные ценности и обычаи. Важно, чтобы внешняя политика страны ориентировалась на сохранение своей самобытности, при этом адаптируясь к современным реалиям.

Между тем, Казахстан активно участвует в множестве международных организаций, таких как ООН, ШОС и ЕАЭС. Это позволяет стране демонстрировать свою уникальную культурную идентичность и вести диалог о культурном разнообразии. Например, в рамках Шанхайской организации сотрудничества Казахстан организует культурные мероприятия, которые способствуют укреплению доверия между народами (Мармونتова, Т., 2024). Это создает позитивный имидж страны как культурного моста между Востоком и Западом.

Одним из значительных шагов в формировании культурной идентичности стала программа «Рухани Жаңғыру», инициированная Нурсултаном Назарбаевым в 2017 году. Программа была нацелена на модернизацию общественного сознания, развитие культурного потенциала и популяризацию казахского языка и литературы. Внешняя политика Казахстана, основанная на принципах этой программы, ориентирована на экспорт культурных ценностей и укрепление позиций казахской культуры в мире.

Культурное наследие играет значимую роль во внешней политике Казахстана, способствуя укреплению международных связей и представлению страны на мировой арене. Оно помогает формировать национальную идентичность и укрепляет имидж Казахстана как многонационального и мультикультурного государства. Участие в международных культурных мероприятиях и выставках позволяет продемонстрировать богатое историческое и культурное наследие страны. Казахстан активно использует дипломатию культуры для налаживания и укрепления связей с другими государствами. Фести-

вали, выставки, концерты и другие мероприятия способствуют развитию культурного обмена и взаимопонимания между народами. Наше государство активно участвует в международных организациях, таких как ЮНЕСКО, что позволяет продвигать свои культурные ценности и наследие, а также участвовать в глобальных инициативах по их сохранению. Культурное наследие может служить основой для сотрудничества с соседними странами и регионами, способствуя миру и стабильности. Обсуждение общих исторических и культурных аспектов может помочь укрепить добрососедские отношения, содействуя укреплению позиции нашего государства на международной арене и развитию межкультурных связей.

Важно подчеркнуть, что культурное наследие Казахстана становится важным инструментом объективации и реализации внешнеполитических целей. Культурная дипломатия является важным элементом внешней политики Казахстана. Посольства и культурные центры активно проводят выставки, концерты и фестивали, представляющие казахскую культуру. Например, проведение международного фестиваля «Астана ЭКСПО» в 2017 году позволило продемонстрировать не только достижения в области науки и технологий, но и богатое культурное наследие народа Казахстана. Это событие привлекло внимание международного сообщества и способствовало укреплению культурной идентичности. Казахстан создал различные культурные организации и фонды, целью которых является продвижение казахской культуры за пределами страны (Ованнисян, Г., 2025). Одним из примеров является Ассамблея народов Казахстана, которая способствует укреплению дружбы между этническими группами и представляет многокультурный облик страны на международной арене (Доктрина, 2010).

Казахстан активно продвигает идею многоязычия и языкового разнообразия. При этом важной составляющей внешней политики является поддержка казахского языка как единственного государственного языка и его популяризация за пределами страны. В этом контексте можно отметить программы по обучению языкам, а также создание условий для изучения казахского языка за границей. Внешняя политика страны активно использует культурные связи с соседними государствами, что помогает укреплять дипломатические отношения (Токаев, К.К., 2024). Важность культурной идентичности в данном контексте проявляется через различные иници-

циативы, такие как: культурные обмены (программы обмена студентами, художниками и учеными с другими странами), а также международные культурные фестивали проведение мероприятий, направленных на популяризацию казахской культуры за рубежом), использование культурных событий, таких как спортивные соревнования и выставки искусства, для продвижения Казахстана на международной арене, а также подписание соглашений о сотрудничестве с иностранными культурными учреждениями, что позволит обмениваться опытом и знаниями.

Традиционная культура Казахстана доказала свою состоятельность как социальный институт, связанный с изменениями в обществе, культурное наследие и следствие, культурное значение, традиции. В современных условиях необходимо продолжать курс на актуализацию преемственности традиционных и поддержку инновационных социокультурных институтов, многовековых культурных традиций, глобализация вынуждает народ и страны искать защитные пути для своей национально государственной идентичности, что повышает значение культуры, как считать роль культурных институтов возрастает, особенно в сочетании регионального взаимодействия, способствуя развитию Республики Казахстан как открытого общества. Самоидентификация каждого члена общества через духовную связь с народом Казахстана и осознание принадлежности к национальной культуре играет особую роль в современном социокультурном развитии (Карин, Е., 2024). Если рассматривать ключевые аспекты использования культурной идентичности во внешней политике нашего государства, то можно выделить следующее:

1. Казахстан активно использует свою культурную идентичность для формирования положительного имиджа на международной арене. Это включает в себя продвижение казахской культуры, язык, традиции и историю через культурные мероприятия, выставки и фестивали.

2. Наше государство, находясь в Центральной Азии, использует культурные связи для укрепления отношений с соседними странами. Общие культурные и исторические корни могут служить основой для сотрудничества в экономике, безопасности и других областях.

3. Казахстан применяет концепцию «soft power», продвигая свою культуру и ценности за пределами страны. Это включает в себя поддержку образовательных программ, культурных обменов и международных проектов, которые подчеркивают богатство казахской культуры

(Глава государства принял участие в церемонии награждения работников культуры и искусства, 2024)

4. Казахстан подчеркивает свое полиэтническое общество как особое достояние, что может способствовать улучшению отношений с диаспорами и различными этническими группами в других странах. Это также помогает стране укреплять свои позиции как миротворца в региональных конфликтах.

5. Казахстан активно участвует в международных инициативах по сохранению культурного наследия. Это может помочь стране укрепить свои культурные позиции и получить признание на международной арене (Мармونتова, Т., 2024)

6. Казахстан активно участвует в международных организациях и форумах, пытаясь представить свою культурную идентичность в контексте глобальных вопросов, таких как устойчивое развитие, дружба между народами и т.д.

Культурная идентичность помогает формировать национальное самосознание и способствует укреплению единства нации (Выступление Абдыкаликовой Г., 2024). Она также служит основой для межкультурного диалога и сотрудничества между разными странами и народами. Казахстан активно использует свою культурный потенциал для укрепления международных связей и продвижения своих интересов. В свете глобальных вызовов, таких как терроризм, изменения климата и миграционные кризисы, Казахстан может рассматривать свою культурную идентичность как основу для построения более устойчивых и эффективных международных отношений (Указ Президента, 2015). Идентичность играет важную роль в эпоху глобализации, так как она помогает людям сохранять свою уникальность и самобытность в условиях унификации социокультурных аспектов. Идентичность выражается через социокультурные образцы и психологические аспекты, такие как этнические отношения и самоидентификация (Карин, Е., 2024)

На международной арене культурная идентичность является важным фактором в определении внешнеполитического курса страны и выборе партнеров для сотрудничества. Казахстан стремится поддерживать и развивать свои культурные традиции, сохраняя их уникальность и передавая будущим поколениям (Указ Президента, 2015)

Казахстан активно использует свой культурный потенциал для установления и поддержания международных отношений, а также для продви-

жения своих интересов на мировой арене, в укреплении развития культурных традиций. Имеет большое значение для сохранения уникальности нации (Ескали, Р., 2020). Если говорить об устойчивом развитии нашего государства, то важно подчеркнуть, что успешное формирование и структурирование национальной идентичности является необходимыми факторами для устойчивого национального развития (Батталов А., Шеръязданова, К., 2024). Это способствует укреплению демократических норм, верховенству права, соблюдению прав человека и социальной консолидации. Таким образом, культурная идентичность – это неотъемлемая часть государственной идентичности Казахстана, которая отражает его исторические, культурные и этнические корни. Казахстан стремится сохранить и продвигать эту идентичность на международной арене, что, в свою очередь, влияет на стратегию его внешней политики. С учетом многоэтнического состава нашего государства, в который входят казахи, русские, узбеки, уйгуры, украинцы, татары и другие народы, культурное многообразие становится одной из ключевых характеристик современного Казахстана. Внешняя политика страны, формируемая в контексте этого многообразия, сталкивается с рядом вызовов, связанных с культурной идентичностью, межкультурной коммуникацией и интеграционными процессами. Одной из основных задач Казахстана является создание позитивного имиджа многонационального государства, где ценится разнообразие и сосуществует множество культур. Несмотря на множество преимуществ, культурное многообразие представляет и ряд серьезных вызовов. Во-первых, существует риск внутренней напряженности, связанной с этническими и культурными конфликтами. Важно отметить, что современные конфликты часто имеют корни, связанные с идентичностью, и Казахстану необходимо разрабатывать внешнюю политику, которая будет учитывать потенциальные источники напряженности. Во-вторых, существует угроза утраты культурной идентичности в условиях глобализации. Процессы глобализации могут привести к ассимиляции меньшинств и утрате уникальности культурных традиций. Внешняя политика Казахстана, таким образом, должна включать стратегии по поддержанию и развитию культурных ценностей, которые будут содействовать укреплению национальной идентичности.

Говоря о конкретных мерах по сохранению и развитию культурной идентичности Казах-

стана важно отметить роль образования в области культурной идентичности. Оно помогает сохранить традиции, обычаи и язык казахского народа, а также других этнических групп, проживающих в Казахстане. Это способствует передаче знаний и опыта от поколения к поколению. Образование играет важную роль в формировании чувства принадлежности к своей культуре и народу. Понимание исторических корней и культуры способствует развитию патриотизма и уважения к своему отечеству. В многонациональном Казахстане образование в области культурной идентичности способствует диалогу между различными этническими группами, способствуя взаимопониманию и гармонии в обществе, а обучение основам культурной идентичности способствует укреплению социальных связей и улучшению междисциплинарного взаимодействия, что способствует стабильности и сплоченности общества. Необходимо отметить, что образование позволяет молодежи осознать свою культурную идентичность в контексте глобализации и быстро меняющегося мира, помогая адаптироваться к новым вызовам, сохраняя при этом свои культурные корни.

Таким образом, образование в области культурной идентичности Казахстана является неотъемлемой частью устойчивого развития страны, способствуя как экономическому, так и социальному прогрессу.

Формирование национального самосознания является ключевым аспектом в развитии культурной идентичности Казахстана. Национальное самосознание охватывает осознание людьми своей принадлежности к определенной нации, чего-то общего в истории, культуре и традициях. В контексте Казахстана это понятие играет важную роль в укреплении единства многонационального общества и развитии гражданского сознания.

Заключение

Культурная идентичность играет фундаментальную роль во внешней политике Республики Казахстан. Наше государство, обладая богатым культурным наследием и многообразием, имеет уникальные возможности для применения культурной дипломатии как инструмента влияния на международной арене. Успешная интеграция культурной идентичности в стратегию внешней политики позволила Казахстану не только поддержать свою уникальность, но и укрепить международные связи, увеличив свою привле-

кательность в глазах мирового сообщества. Таким образом, Казахстан стоит на пороге новых вызовов и возможностей. Устойчивое развитие культурной идентичности в контексте внешней политики будет определять не только будущее страны, но и ее роль на международной арене, где ценятся уникальные культуры и межкультурное сотрудничество. Культурная идентичность играет важную роль в развитии внешнеполитической стратегии страны. Республика Казахстан, находящаяся на пересечении различных культур и цивилизаций, имеет уникальную возможность использовать свою культурную идентичность для продвижения национальных интересов и укрепления международных связей. Внешняя политика Казахстана, основанная на культурном многообразии и стремлении к сохранению культурной идентичности, представляет собой сложную, но ключевую часть

стратегии развития страны. Успех в данной области зависит от способности государства эффективно управлять этническим многообразием, используя культурную дипломатию для укрепления международных позиций и развития всесторонних отношений с другими странами. Особое внимание должно уделяться вопросам интеграции, взаимодействия и безопасности, что позволит Казахстану не только сохранить свою культурную идентичность, но и занять значимое место на мировой арене как центр культурного обмена и диалога.

Таким образом, казахстанская внешняя политика, основанная на многообразии, является не только вызовом, но и возможностью для формирования устойчивого, мирного и процветающего общества, где уважение к культурному наследию и идентичности становится основой для успешного будущего.

Литература

- Азильханов, М. (2025). 30-летие Ассамблеи народа Казахстана – важная веха политики единства и согласия. *Kazpravda*. <https://kazpravda.kz/n/30-letie-assamblei-naroda-kazahstana-vazhnaya-veha-politiki-edinstva-i-soglasiya/>
- Батталов, А., Шерьязданова, К. (2024). Роль национальной и религиозной идентичности в дискурсе понятия «государства» и во внешней политике. *Государственное управление и государственная служба*. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2024-1247>
- Выступление Государственного секретаря Республики Казахстан Г. Абдыкаликовой на конференции «Идентичность и единство народа Казахстана в контексте 100 конкретных шагов». (2024). *Akorda.kz*. https://www.akorda.kz/ru/secretary_of_state/secretary_of_state_speeches/vystuplenie-gosudarstvennogo-sekretarya-respubliki-kazahstan-gabdykalikovoi-na-konferencii-identichnost-i-edinstvo-naroda-kazahstana-v-konte
- Глава государства принял участие в церемонии награждения работников культуры и искусства. (2024). *Akorda.kz*. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-ceremonii-nagrazhdeniya-rabotnikov-kultury-i-iskusstva-214047>
- Доктрина национального единства Республики Казахстан от 19 апреля 2010 года. (2010). *EKTU.kz*. https://ektu.kz/files/rukhanizhangyru/Doktrina_nas_edinstva.pdf
- Ескали, Р. (2020). Жанна Кыдырлина: Идеология – основа национальной идентичности и единства. *Assembly.kz*. <https://assembly.kz/ru/news/zhanna-kydyralina-ideologiya-baziruyushchayasya-na-obshchnosti-istoricheskikh-sudeb-naroda-kazakhsta/>
- Кабазиев, М. (2022). Формирование национальной идентичности Республики Казахстан: особенности и противоречия. *Современная Европа*, 7, 221–231. <http://www.sov-europe.ru/images/pdf/2022/7-2022/Kabaziev-7-22.pdf>
- Карин, Е. (2024). Формирование национальной идентичности Казахстана как основы для процветания страны. *Akorda.kz*. <https://akorda.kz/ru/formirovanie-nacionalnoy-identichnosti-kazahstana-kak-osnovy-dlya-procvetaniya-strany-2772535>
- Ключевые моменты внешней политики Казахстана перечислил Токаев. (2024). *Zakon.kz*. <https://www.zakon.kz/politika/6452767-klyuchevye-elementy-vneshney-politiki-kazahstana-perechislil-tokaev.html>
- Консолидация и развитие. Концептуальные основы политического курса Касым-Жомарта Токаева. (2024). *Akorda.kz*. <https://akorda.kz/ru/konsolidaciya-i-razvitie-konceptualnye-osnovy-politicheskogo-kursa-prezidenta-kasym-zhomarta-tokaeva-277217>
- Концепция культурной политики Республики Казахстан. (2023, 28 марта). В Казахстане утвердили концепцию культурной политики на 2023–2029 годы. *Zakon.kz*. <https://www.zakon.kz/kultura-shoubiz/6389368-v-kazakhstane-utverdili-kontseptsiiyu-kulturnoy-politiki-na-20232029-gody.html>
- Конструирование новых идентичностей в современном Казахстане: тенденции и ориентиры. (2023). *IMEMO*. <https://www.imemo.ru/publications/periodical/meimo/archive/2023/7-t-67/ethnopolitical-processes-and-the-nations-in-the-changing-world/construction-of-new-identities-in-modern-kazakhstan-trends-and-reference-oints>
- Мармونتова, Т. (2024). Внешнеполитические ориентиры Республики Казахстан в 2024 году. *NICRUS*. <https://nicrus.ru/analytics/vneshnepoliticheskiye-oriyentiry-kazahstana-v-2024-godu/>
- Ованнисян, А. (2025). Токаев демонстрирует прагматичный подход во внешней политике. *DKNews.kz*. <https://dknews.kz/ru/ekslyuziv-dk/348796-politolog-tokaev-demonstriruet-pragmatichnyy-podhod>

Романенкова, Т. (2024, 17 октября). Внешнеполитический вектор Казахстана. Строить мосты в турбулентном мире: Инициативы президента Токаева для обеспечения глобальной безопасности. Независимая газета. https://www.ng.ru/cis/2024-10-17/100_155517102024.html

Токаев К.К. (2024). Токаев: Мы проводим внешнюю политику, исходя из национальных интересов, а не в угоду мнениям со стороны. Informburo.kz. <https://informburo.kz/novosti/tokaev-my-provodim-vnesnyuyu-politiku-isxodya-iz-nacionalnyx-interesov-a-ne-v-ugodu-mneniyam-so-storony>

Токаев, К. К. (2007). Свет и тень. Алматы: Meloman Publishing.

Указ Президента Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 147 «Об утверждении Концепции укрепления и развития казахстанской идентичности и единства». (2015). Zakon.kz. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37457571

References

Azilkhanov, M. (2025). 30-letie Assamblei naroda Kazakhstana – vazhnaya vekha politiki edinstva i soglasiya. Kazpravda.kz. <https://kazpravda.kz/n/30-letie-assamblei-naroda-kazakhstana-vazhnaya-veha-politiki-edinstva-i-soglasiya/>

Battalov, A., & Sheryazdanova, K. (2024). Rol' natsional'noy i religioznoy identichnosti v diskurse ponyatiya «gosudarstva» i vo vneshney politike. Gosudarstvennoe upravlenie i gosudarstvennaya sluzhba. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2024-1247>

Vystuplenie Gosudarstvennogo sekretarya Respubliki Kazakhstan G. Abdykalikovoy na konferentsii «Identichnost' i edinstvo naroda Kazakhstana v kontekste 100 konkret-nykh shagov». (2024). Akorda.kz. https://www.akorda.kz/ru/secretary_of_state/secretary_of_state_speeches/vystuplenie-gosudarstvennogo-sekretarya-respubliki-kazakhstan-gabdykalikovo-na-konferentsii-identichnost-i-edinstvo-naroda-kazakhstana-v-konte

Glava gosudarstva prinyal uchastie v tseremonii nagrazhdeniya rabotnikov kultury i iskusstva. (2024). Akorda.kz. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-ceremonii-nagrazhdeniya-rabotnikov-kultury-i-iskusstva-214047>

Doktrina natsional'nogo edinstva Respubliki Kazakhstan ot 19 aprelya 2010 goda. (2010). EKTU.kz. https://ektu.kz/files/rukhanizhangyru/Doktrina_nas_edinstva.pdf

Eskali, R. (2020). Zhanna Kydyralina: Ideologiya – osnova natsional'noy identichnosti i edinstva. Assembly.kz. <https://assembly.kz/ru/news/zhanna-kydyralina-ideologiya-baziruyushchayasya-na-obshchnosti-istoricheskikh-sudeb-naroda-kazakhsta/>

Kabaziev, M. (2022). Formirovanie natsional'noy identichnosti Respubliki Kazakhstan: osobennosti i protivorechiya. Sovremennaya Evropa, 7, 221–231. <http://www.sov-europe.ru/images/pdf/2022/7-2022/Kabaziev-7-22.pdf>

Karin, E. (2024). Formirovanie natsional'noy identichnosti Kazakhstan kak osnovy dlya protsvetaniya strany. Akorda.kz. <https://akorda.kz/ru/formirovanie-nacionalnoy-identichnosti-kazakhstana-kak-osnovy-dlya-procvetaniya-strany-2772535>

Klyuchevye momenty vneshney politiki Kazakhstana perechislil Tokaev. (2024). Zakon.kz. <https://www.zakon.kz/politika/6452767-klyuchevye-elementy-vneshney-politiki-kazakhstana-perechislil-tokaev.html>

Konsolidatsiya i razvitie. Kontseptual'nye osnovy politicheskogo kursa Kasym-Zhomarta Tokaeva. (2024). Akorda.kz. <https://akorda.kz/ru/konsolidatsiya-i-razvitie-kontseptualnye-osnovy-politicheskogo-kursa-prezidenta-kasym-zhomarta-tokaeva-277217>

Kontseptsiya kul'turnoy politiki Respubliki Kazakhstan. (2023, 28 marta). V Kazakhstane utverdili kontseptsiyu kul'turnoy politiki na 2023–2029 gody. Zakon.kz. <https://www.zakon.kz/kultura-shoubiz/6389368-v-kazakhstane-utverdili-kontseptsiyu-kulturnoy-politiki-na-20232029-gody.html>

Konstruirovanie novykh identichnostey v sovremennom Kazakhstane: tendentsii i orientiry. (2023). IMEMO. <https://www.imemo.ru/publications/periodical/meimo/archive/2023/7-t-67/ethnopolitical-processes-and-the-nations-in-the-changing-world/construction-of-new-identities-in-modern-kazakhstan-trends-and-reference-points>

Marmontova, T. (2024). Vneshnepoliticheskie orientiry Respubliki Kazakhstan v 2024 godu. NICRUS. <https://nicrus.ru/analytics/vneshnepoliticheskiye-oriyentiry-kazakhstana-v-2024-godu/>

Ovannisyan, A. (2025). Tokaev demonstriruet pragmatichnyy podkhod vo vneshney politike. DKNews.kz. <https://dknews.kz/ru/eksklyuziv-dk/348796-politolog-tokaev-demonstriruet-pragmatichnyy-podhod>

Romanenkova, T. (2024, 17 oktyabrya). Vneshnepoliticheskiy vektor Kazakhstana. Stroit' mosty v turbulentnom mire: Initsiativy prezidenta Tokaeva dlya obespecheniya global'noy bezopasnosti. Nezavisimaya gazeta. https://www.ng.ru/cis/2024-10-17/100_155517102024.html

Tokaev, K. K. (2024). Tokaev: My provodim vneshnyuyu politiku, iskhodya iz natsional'nykh interesov, a ne v ugodu mneniyam so storony. Informburo.kz. <https://informburo.kz/novosti/tokaev-my-provodim-vnesnyuyu-politiku-isxodya-iz-nacionalnyx-interesov-a-ne-v-ugodu-mneniyam-so-storony>

Tokaev, K. K. (2007). Svet i ten'. Almaty: Meloman Publishing.

Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 28 dekabrya 2015 goda № 147 «Ob utverzhdenii Kontseptsii ukrepleniya i razvitiya kazakhstanskoy identichnosti i edinstva». (2015). Zakon.kz. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37457571

Авторлар туралы мәлімет:

Аужанова Әсел Рашитовна (корреспондент – автор) – тарих ғылымдарының кандидаты, Ph.D., Astana IT University (Астана қ., Қазақстан, e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz).

Кошербаев Жан Дүйсенбекович – аға оқытушы, тарих ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: kosherbaev.zhan@gmail.com).

Информация об авторах:

Аужанова Асель Рашитовна (автор-корреспондент) – кандидат исторических наук, Ph.D., ассоциированный профессор Департамента общеобразовательных дисциплин Astana IT University (г. Астана, Казахстан, e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz).

Кошербаев Жан Дуйсенбекович – кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: kosherbaev.zhan@gmail.com).

Information about the authors:

Assel Rashitovna Auzhanova (corresponding author) – Candidate of Historical Sciences, Ph.D., Associate Professor of the Department of General Education at Astana IT University (Astana, Kazakhstan, e-mail: assel.auzhanova@astanait.edu.kz).

Zhan Duissenbekovich Kosherbayev – Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer at the Department of International Relations and World Economy of the Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: kosherbaev.zhan@gmail.com).

Поступила 23 декабря 2024 г.

Принята 27 февраля 2025 г.

Н.Н. Султанмуратов^{*}, С.М. Парпиев^{*}, К.К. Усерова^{*}

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com

СИРИЯ ПОСЛЕ БАШАРА АСАДА: НОВАЯ ВОЙНА ИЛИ ШАНС НА ПЕРЕЗАГРУЗКУ?

Свержение правительства Башара Асада ознаменовало собой завершение сирийской революции, которая сопровождалась многолетней гражданской войной между центральной властью и оппозиционными силами. Как и во многих других случаях с внутренними вооруженными конфликтами, в сирийский кризис в той или иной степени были вовлечены внешние игроки. Здесь дополнительным фактором являлась изначальная геостратегическая значимость ближневосточного региона. В результате Сирия со временем стала зоной столкновения интересов мировых и региональных держав. Поэтому приход к власти оппозиции в этой стране потенциально может оказать серьезное воздействие на геополитический расклад на всем Ближнем Востоке.

Тем не менее, смещение с поста Асада не означает автоматической стабилизации ситуации с безопасностью. Присутствуют определенные риски обострения внутренних противоречий, включая разногласия между различными общинами, что в свою очередь может вызвать новый виток напряженности и военной эскалации. Подобная вероятность ставит под сомнение перспективы государственного строительства в Сирии. В данном контексте очень многое будет зависеть именно от действий международных акторов.

Целью исследования является, с одной стороны, выяснение причин и факторов, способствовавших стремительному падению режима Асада. До последнего момента среди экспертного сообщества военная победа оппозиции расценивалась как одна из наименее вероятных вариантов развития событий. С другой стороны, в фокусе внимания исследования находится анализ роли ключевых внешних игроков и их влияние на общую динамику сирийского кризиса.

Ключевые слова: Сирия, гражданская война, Асад, свержение правительства, Хайят Тахрир аль-Шам, сирийская революция.

N. Sultanmuratov*, S. Parpiyev, K. Usseova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com

Syria after Bashar al-Assad: New War or a Chance for a Reset?

The overthrow of Bashar al-Assad's government marked the end of the Syrian revolution, which was accompanied by years of civil war between the central authority and opposition forces. As in many other cases of internal armed conflicts, external actors were involved in the Syrian crisis to varying degrees. An additional factor here was the initial geostrategic significance of the Middle East region. As a result, over time, Syria became a zone of confrontation between the interests of global and regional powers. Therefore, the opposition's rise to power in this country could potentially significantly impact the geopolitical balance in the Middle East.

Nevertheless, Assad's removal from the office does not automatically mean stabilizing the security situation. There are certain risks of exacerbating internal contradictions, including disagreements among various communities, which in turn could trigger a new wave of tension and military escalation. Such a possibility raises doubts about the prospects for state-building in Syria. In this context, much will depend on the actions of international actors.

The aim of this study is, on the one hand, to determine the causes and factors that contributed to the rapid downfall of Assad's regime. Until the very last moment, the military victory of the opposition was considered one of the least likely scenarios by the expert community. On the other hand, the study focuses on analyzing the role of key external players and their influence on the overall dynamics of the Syrian crisis.

Keywords: Syria, civil war, Assad, overthrow of government, Hayat Tahrir al-Sham, Syrian revolution.

Н.Н. Султанмуратов*, С.М. Парпиев, К.К. Усерова
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
*e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com

**Башар Асадтан кейінгі Сирия:
жаңа соғыс немесе қайта жүктеу үшін мүмкіндік пе?**

Башар Асад үкіметінің құлатылуы орталық билік пен оппозициялық күштер арасындағы көпжылдық азаматтық соғыспен қатар жүрген Сирия революциясының аяқталуын білдірді. Басқа да көптеген ішкі қарулы қақтығыстар жағдайында жиі кездесетіндей, Сирия дағдарысына белгілі бір деңгейде сыртқы ойыншылар араласты. Бұған қоса, бұл жерде Таяу Шығыс аймағының бастапқы геостратегиялық маңызы қосымша фактор болды. Соның нәтижесінде уақыт өте келе Сирия әлемдік және аймақтық державалардың мүдделері тоғысатын аймаққа айналды. Сондықтан бұл елде оппозицияның билікке келуі Таяу Шығыстағы геосаяси тепе-теңдікке айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Дегенмен, Асадтың биліктен кетуі қауіпсіздік жағдайының бірден өздігінен тұрақталуын білдірмейді. Ішкі қайшылықтардың ушығу қаупі бар, оның ішінде әртүрлі қауымдар арасындағы келіспеушіліктер, бұл өз кезегінде жаңа шиеленіс пен әскери эскалацияға әкелуі мүмкін. Мұндай ықтималдық Сириядағы мемлекеттік құрылыс перспективасын күмәнға айналдырады. Осы тұрғыда халықаралық акторлардың әрекеттері шешуші рөл атқарады.

Бұл зерттеудің мақсаты, бір жағынан, Асад режимінің тез құлдырауына ықпал еткен себептер мен факторларды анықтау. Сарапшылар қауымдастығы соңғы сәтке дейін оппозицияның әскери жеңісін ең ықтимал сценарийлердің бірі ретінде қарастырмаған болатын. Екінші жағынан, зерттеу негізгі сыртқы ойыншылардың рөлін және олардың Сирия дағдарысының жалпы динамикасына ықпалын талдауға бағытталған.

Түйін сөздер: Сирия, азамат соғысы, Асад, үкіметті құлату, Хаят Тахрир әл-Шам, Сирия революциясы.

Введение

Падение режима Башара Асада в Сирии в конце 2024 года стало полной неожиданностью для большинства внешних наблюдателей. Начавшаяся в 2011 году на волне «Арабской весны» кровопролитная гражданская война в этой стране в последние несколько лет практически находилась в замороженном состоянии. Хотя боевые действия полностью не прекращались, и периодически возникали вооруженные столкновения и стычки, но во многом ситуация на поле боя зашла в тупик. По итогам острой фазы многолетнего конфликта власть центрального правительства распространялась на большую часть сирийской территории, тогда как различные оппозиционные силы контролировали северные и северо-восточные приграничные районы. Кроме того, западная международная коалиция во главе с американцами присутствовала на военной базе Эт-Танф, расположенной на юго-востоке государства в пустынной местности. Причем вокруг данного объекта в радиусе 55 км была создана зона безопасности, охватывавшая и известный лагерь беженцев Рукбан.

При этом до недавнего времени в военном плане особенно прочными выглядели позиции именно действующих властей в Дамаске, кото-

рые чувствовали себя очень уверенно в условиях продолжающейся решительной поддержки его союзников – России и Ирана. К тому же явно наблюдалась определенная усталость и падение интереса мирового сообщества к сирийскому конфликту, который давно отошел на второй план в глобальной повестке дня. Внешние игроки из числа противников Асада по большому счету демонстрировали отказ от идеи принудительного смещения его от власти. В этих условиях крайне маловероятной выглядела перспектива изменения статус-кво военным путем. Главным образом без содействия иностранных государств оппозиция самостоятельно не имела достаточных ресурсов. Поэтому итоги событий конца ноября и начала декабря 2024 года в известной мере застали врасплох всех заинтересованных участников конфликта.

В связи с этим возникает вопрос, почему армия Асада так быстро развалилась в течение всего лишь 11 дней? Притом, что повстанцы продвигались без тяжелой техники и прикрытия с воздуха. Но еще более важный вопрос заключается в следующем: как будет развиваться дальнейшая ситуация в Сирии? Смена правительства не гарантирует моментальную стабилизацию обстановки внутри страны. Недавняя напряженность в провинции Латакия, где преимуществен-

но проживает алавитское население, отчетливо показала риски эскалации по межконфессиональной линии. Кроме того, имеется объективная напряженность в отношениях между арабским большинством и курдским меньшинством.

Если говорить с точки зрения перспективы нормализации общественно-политической ситуации, важным аспектом видится также и экономическое восстановление Сирии. Масштабные разрушения инфраструктуры и обвал уровня жизни населения представляются серьезным препятствием в обретении государственной устойчивости. Краеугольным камнем здесь является финансовая поддержка международных доноров, в том числе и в вопросе реализации экономических проектов. В связи с этим особо следует отметить конкурентные преимущества страны, в частности ее стратегическое расположение на стыке крупных производителей и импортеров энергоресурсов.

Транзитный потенциал Сирии рассматривается в качестве важного источника будущих пополнений местного бюджета. Более того, транспортировка сырья в значительных масштабах помимо экономических дивидендов придаст Сирии стратегическую ценность в рамках обеспечения энергетической безопасности целого региона. Показательно, что некоторое время назад министр энергетики Турции А.Байрактар заявил, что проект строительства трубопровода по поставке катарского газа через сирийскую территорию может быть возрожден (Kazancı, 2024). Также недавно появилась новость о начале экспорта газа Катаром в Сирию через Иорданию для внутренних нужд Дамаска (Al Jazeera, 2025). Все это вышесказанное актуализирует вопрос об экономических перспективах Сирии и ее достижении статуса транзитного хаба.

Методы и методология

В целях раскрытия темы исследования авторы прежде всего используют метод качественного анализа на основе данных из открытых источников, что позволяет прежде всего понять динамику сирийского конфликта, а также причины текущих событий вокруг свержения режима Асада. Также применяется метод сценарного прогнозирования в контексте определения перспективы развития ситуации в Сирии. На сегодняшний день высказываются различные варианты относительно будущего этого арабского государства. Между тем сложившаяся на

данный момент картина в Сирии рассматривается авторами с точки зрения реализма. Как показывают последние тенденции, внешние игроки в своих действиях исходят именно из принципа баланса сил, как на Ближнем Востоке, так и на глобальном уровне.

Литературный обзор

В рамках исследования авторы обратились к работам различных исследователей. В этом плане следует отметить труд O.Geukjian, в котором анализируется стратегия внешних сил касательно военного вмешательства в сирийский кризис (Geukjian, 2022). В свою очередь в работе R.Ford исследуется история развития сирийского конфликта (Ford, 2019). Тем временем M.Tomass в своей книге обсуждает факторы зарождения внутренних противоречий, приведших в конечном счете гражданскому конфликту (Tomass, 2016). Работа же С.Акимбекова посвящена анализу событий вокруг свержения режима Башара Асада (Акимбеков, 2024). Эти и другие труды значительно способствовали раскрытию темы исследования.

От переговоров к боевым действиям

На фоне событий 2023–2024 годов у многих складывалось впечатление, что противники Асада так или иначе смирились с тем фактом, что им придется садиться с сирийским президентом за стол переговоров и договариваться о политическом урегулировании гражданской войны. Прежде всего это относилось к внешним акторам, без поддержки которых существование вооруженной оппозиции на протяжении столь длительного времени было бы практически невозможным. Действительно, как показали прошлые эпизоды, международные игроки открыто проявляли готовность к установлению контактов с сирийским режимом с возможным последующим восстановлением дипломатических и иных отношений. В частности, в мае 2023 года Сирию обратно приняли в Лигу арабских государств (Lewis, El Safety, 2023). Тем временем летом 2024 года главы МИД 8 европейских государств (Италия, Австрия, Чехия, Хорватия, Кипр, Греция, Словения и Словакия) в совместном письме выразили желание создать должность спецпредставителя по отношениям ЕС и Сирии, который в том числе занимался бы работой по назначению сирийского посла в Брюсселе

(Holleis, 2024). Кроме того, турецкий президент Эрдоган тогда же публично допустил о потенциальном возобновлении дипломатических связей с Дамаском (Associated Press, 2024).

Одна из причин подобной смены стратегии ряда ключевых стран заключалась в вероятном выводе американских войск с сирийской территории в случае победы Трампа на президентских выборах в ноябре 2024 года (Ozcelik, 2024). Перспективы ухода Вашингтона еще больше усиливали позицию Дамаска и его союзников. В данном контексте нормализация отношений с сирийским режимом преследовала цель усилить собственное влияние за счет снижения зависимости Асада от России и Ирана. С другой стороны, экономические и политические издержки войны также выступали немаловажным фактором стремления международных игроков к скорейшему разрешению конфликта. Например, вопрос сирийских беженцев превратился в серьезную проблему во внутренней политике соседних государств и Европейского союза.

В подобных обстоятельствах многие не рассчитывали на то, что различные оппозиционные группировки могут предпринять действия по свержению правительства Асада военными средствами. Следовательно, когда 27 ноября 2024 года оппозиционные силы в лице «Хайят Тахрир аль-Шам» (ХТШ) при участии «Сирийской национальной армии» начали наступление с северной провинции Идлиб, данная операция рассматривалась как попытка решения тактических задач на поле боя, которая носит лишь ограниченный характер. Однако спустя всего лишь полторы недели власть Асада была свергнута в результате захвата столицы страны повстанцами. Правительственная армия стремительно развалилась, не сумев оказать существенного сопротивления наступающим войскам оппозиции. В скором времени де-факто новым руководителем Сирии стал лидер «Хайят Тахрир аль-Шам» Ахмед аль-Шараа.

Следует отметить ряд причин, способствовавших стремительному коллапсу сирийской армии. Прежде всего важным фактором является экономический упадок в стране. Долгие годы войны вкупе с введенными Западом жесткими санкциями серьезно подорвали финансовые возможности режима. Из-за сложного материального положения моральное состояние простых солдат находилось на низком уровне. Плохая обеспеченность питанием и снаряжением, а также крайне маленькие зарплаты в размере 16-17\$

в месяц (Wintour, 2024) демотивировали военнослужащих нести службу в армии. Многие с помощью подкупа вышестоящих командиров избегали воинской обязанности (Gebeily, 2024). Поэтому во многих опорных пунктах наблюдалась острая недоукомплектованность живой силой. Неудивительно, что в начале декабря, когда уже оппозиция активно продвигалась по всем направлениям, Асад приказал увеличить жалование военнослужащих на 50 процентов (Durgham, 2024). Однако этот шаг был весьма запоздалым. Деморализованные солдаты бросали оружие и оставляли свои посты, не оказывая никакого сопротивления противнику.

Из этого вытекает еще один важный аспект всей этой истории. Согласно мнению известного казахстанского политолога Султана Акимбекова, вышеописанная ситуация с экономическими трудностями «создавала все условия для возможности для достижения неформальных договоренностей с отдельными командирами или даже с целыми военными частями. По крайней мере, такая версия может объяснить развал обороны Алеппо, которое, собственно, и стало началом падения правительства Асада. В любом случае, в ситуациях, когда целые армейские части вдруг за несколько дней отказываются от сопротивления, невольно возникают мысли о неформальных договоренностях» (Акимбеков, 2024). Если все же допустить данную версию, то нельзя исключать вовлеченность в процесс акторов извне. Стоит также отметить слаженность и скоординированность действий оппозиции в ходе всего наступления, что подразумевает тщательное планирование ноябрьской военной операции.

В целом момент для проведения наступления было наиболее подходящим. Союзники Асада Россия и Иран были отвлечены другими геополитическими событиями. Москва в течение последних трех лет завязла в войне с Украиной, что на определенном этапе потребовало сокращения присутствия на сирийском поле и переброски дополнительных средств в Украину. Поэтому россияне не смогли оказать существенного влияния на ход событий. Удары с воздуха не имели особой эффективности на фоне полной дезориентации пехотных войск. В свою очередь война Израиля против иранского прокси в лице ливанской Хезболлах значительно ослабила возможности Тегерана быстро среагировать на стремительно развивающуюся ситуацию. В сложившихся условиях именно внезапность и молниеносность продвижения ХТШ вкупе с от-

крытием южного фронта, когда одновременно другие оппозиционные группировки с юга начали движение в сторону Дамаска, сыграли важную роль в итоговом успехе повстанцев. Учитывая логистические сложности, иранцы не смогли бы за короткие сроки направить собственные подкрепления для поддержки армии Асада.

Еще одним важным обстоятельством выступало то, что свержение сирийского режима произошло до вступления Трампа в должность президента. Как известно, действующий лидер США всегда скептически относился к участию Вашингтона в сирийском конфликте, в прошлом неоднократно говоря о необходимости вывода американского военного контингента с этого арабского государства.

Но так или иначе произошедшее в ночь на 8 декабря 2024 года падение правления Асада навсегда войдет в историю как весьма значимое геополитическое событие, которое потенциально может кардинально изменить баланс сил на Ближнем Востоке и всю траекторию развития региона. Прежде всего триумф повстанцев воспринималась как победа так называемого суннитского блока в противовес шиитскому Ирану. Дело в том, что семья Асада принадлежит к алавитской общине, которая считается одной из ветвей шиитского направления ислама. Перед войной данная группа составляла примерно 10 процентов населения. В условиях восточного социума было естественным, что именно ее представители занимали ключевые посты в государстве. В свою очередь большинство местных граждан относятся к суннитам, с самого начала выступавших в качестве движущей силы вооруженного восстания против режима. В известной мере внутри сирийского социума исторически сложилась ситуация, когда религиозная идентичность часто превалирует над национальной идентичностью (Tomass, 2016:5). Именно поэтому здесь гражданская война всегда расценивалась сквозь призму недовольства суннитов над сложившимся статус-кво.

Однако, несмотря на окончательный уход Асада с поста, на сегодняшний день все еще сохраняются определенные опасения по поводу будущего Сирии. Новая администрация сразу же столкнулась с серьезными вызовами, где первостепенной задачей видится консолидация сложносоставного сирийского общества и стабилизация страны. Последние столкновения в Латакии с многочисленными жертвами вновь актуализировали риски, связанные с переходом

гражданской войны в новую фазу. Здесь на поверхность всплывают не только старые противоречия между суннитами и алавитами, но и межэтническая напряженность. Среди наиболее крупных и активных национальных меньшинств прежде всего следует отметить курдов. Составляющие по разным данным 10–15% населения курды в годы войны де-факто получили автономии. Находясь под американским зонтиком безопасности, они контролировали обширные северо-восточные территории страны, в том числе населенные арабскими гражданами. Что важно, до этого курды конфликтовали с ХТШ и другими оппозиционными фракциями на севере страны. В связи с этим вопрос примирения двух сторон становился центральным.

Интересы Запада

В настоящий момент сложно переоценить значимость Запада в окончательном урегулировании сирийского кризиса и стабилизации внутренней обстановки. По большому счету именно действия Вашингтона и Брюсселя видятся определяющими с точки зрения траектории развития Сирии. В первую очередь это относится к экономическому аспекту. В свое время против прежних властей были введены достаточно жесткие санкции, которые нанесли серьезный урон режиму Асада в финансовом плане. Без снятия этих ограничений перспективы нового сирийского правительства становятся туманными. Кроме того, через своих партнеров в лице курдских «Сирийских демократических сил» (СДС) американцы практически контролируют основные нефтяные месторождения страны. Доходы от производства нефти являются важным фактором потенциального пополнения местной казны. При этом на сегодняшний день новое сирийское руководство нуждается в денежной и материальной помощи от внешних акторов. В этом случае основными источниками поддержки становятся как раз западные страны.

Кроме того, в военном плане США с 2015 года имеют прямое присутствие на земле. В настоящий момент американский контингент составляет 2000 солдат (Szuba, 2024). Также под покровительством международной коалиции действует ряд оппозиционных группировок. Помимо вышеназванной курдской СДС следует отметить Свободную сирийскую армию, состоящую главным образом из арабского населения страны. В свою очередь под кон-

тролем СДС находятся обширные территории на севере и северо-востоке государства. Важно подчеркнуть, сразу после свержения Асада одним из наиболее актуальных вопросов будущего урегулирования конфликта стал как раз курдский вопрос. В данном контексте именно позиция американцев должна была стать решающей, учитывая их влияние на сирийские демократические силы.

Собственно говоря, изначально на Западе существовали опасения насчет фигуры Ахмеда аль-Шараа в качестве президента Сирии. Главным образом это связано с его имиджем как приверженца радикальных религиозных взглядов. Возглавляемая им «Хайят Тахрир аль-Шам» уже на протяжении длительного времени признана террористической организацией международным сообществом. США, Турция, Великобритания, Россия, Япония и многие другие страны внесли эту структуру в список незаконных формирований. Подобный шаг был обусловлен с прошлой историей ХТШ. Раньше данная организация называлась Джабхат ан-Нусра, и открыто позиционировала себя в качестве отделения аль-Каиды. Хотя в январе 2017 года Джабхат ан-Нусра объявила о полном разрыве отношений с последней и сменила название на Хайят Тахрир аль-Шам, многие международные наблюдатели рассматривали движение аль-Шараа в качестве радикальной исламистской организации. Примечательно, что тогда же американские власти объявили награду за поимку самого аль-Шаары в сумме 10 млн долларов. Главным образом именно идеология новых сирийских властей находилась в основе скепсиса западных политиков касательно сотрудничества с аль-Шараа. Естественно, сценарий установления религиозной власти в Сирии виделось крайне негативным вариантом.

Однако, как показывают последние тенденции, Запад все-таки решил выстраивать отношения с Дамаском. Ряд конкретных шагов демонстрируют готовность США и ЕС к потенциальному признанию новых сирийских властей. В частности, 20 декабря 2024 года награда за помощь в аресте аль-Шараа была отозвана после встречи представителей ХТШ и вашингтонскими дипломатами (Bateman, 2024). Тем временем Брюссель постепенно ослабляет санкционный режим. Более того, объявленный некоторое время назад председателем Европейской комиссии Урсулой фон дер Ляйен пакет помощи Сирии в размере 2,5 млрд евро на 2025–2026

года является огромным прорывом в вопросе сотрудничества ЕС с новым сирийским правительством (European commission, 2025). Данное действие имеет огромную ценность с точки зрения укрепления сирийской государственности. Подобные шаги Запада в том числе объясняются сигналами со стороны новых сирийских властей, которые в том числе в рамках чисто прагматического подхода явно демонстрируют готовность к созданию инклюзивного правительства и сохранению в той или иной степени секуляристской модели правления.

Но наиболее важным развитием стало подписание между лидером курдских «Сирийских демократических сил» М. Абди и аль-Шараа соглашения об интеграции курдских территорий в центральный государственный аппарат (Wilgenburg, 2025). Естественно, такое решение курдов не могло быть принято без вовлеченности американцев. Вашингтон был ключевым посредником между двумя сторонами в подготовке документа. Все-таки, СДС рассчитывали, по крайней мере, на официальное получение автономного статуса внутри сирийского государства. В данном контексте инструментом воздействия на курдов стал вопрос о вероятном выводе американских солдат с Сирии (Malsin, Kalin, Youssef, 2025). В итоге можно сделать вывод, что Вашингтон на данном этапе отказывается от поддержки идеи формирования конституционно автономной курдской территории как в случае с тем же Ираком. Данное решение было воспринято крайне позитивно Дамаском, что может придать импульс развитию его сотрудничества с Вашингтоном и Брюсселем.

Интересы Турции

В контексте внезапных перемен в Сирии многие обозреватели приписывают именно Турции роль главного катализатора данного процесса. С этой точки зрения фокус делается на отказе Асада начать переговоры с Эрдоганом касательно урегулирования конфликта. Напомним, сирийская сторона выдвинула жесткие условия для организации встречи двух лидеров, в том числе вывод турецких военных из страны, что привело к ужесточению позиции правительства Эрдогана. Возможно, фактор Турции в организации наступлении в некотором смысле преувеличивается, но в любом случае без ее поддержки победа оппозиции была бы невозможной. Поскольку,

только благодаря турецкому присутствию Идлиб и другие районы оставались под контролем повстанцев.

Если же говорить о позиции и стратегии Эрдогана к сирийской войне, с самого начала сирийского конфликта Турция приняла на себя роль как одного из главных оппонентов режима Асада. Анкара предполагала, что, как и в других странах Ближнего Востока и Северной Африки, охваченных массовыми протестами во время «Арабской весны», правительство в Дамаске так или иначе будет свергнуто. С учетом этой перспективы Эрдоган делал ставку на потенциальное будущее руководство в соседнем государстве.

Однако, как показало время, ожидания турецких властей полностью не оправдались. Ситуация в Сирии довольно быстро перешла в эскалацию, и начались вооруженные столкновения. При этом сирийский конфликт изначально имел свою специфику. Выше уже говорилось, что семья Башара Асада относится к алавитской общине, которые по разным данным составляют примерно 10% всех жителей государства. При этом алавиты считаются ветвью шиизма. В свою очередь большинство сирийских граждан относится к мусульманам-суннитам. Таким образом, гражданский конфликт здесь со временем приобретал религиозный окрас. Учитывая исторически сложные отношения между суннитами и шиитами на Ближнем Востоке, указанное обстоятельство придавало идеологическое значение противостоянию между повстанцами и режимом Асада. Соответственно, Турция с преобладающим суннитским населением с идеологической точки зрения не могла не оказывать поддержку оппозиции.

Тем не менее, несмотря на продолжающийся конфликт, под давлением оппозиционных сил армия Асада в определенный момент находилась на грани поражения. Обстановка кардинально изменилась с интервенцией России на стороне центрального правительства в 2015 году. Главным образом благодаря массовой воздушной поддержке РФ войска Асада начали постепенно выдавливать повстанцев с занимаемых ими территорий. Кульминацией наступательных операций стал захват в конце 2016 года второго крупного сирийского города – Алеппо. В тот момент складывалось впечатление, что траектория гражданской войны бесповоротно и окончательно изменилась в сторону победы действующего режима.

Подобная картина создавала определенные трудности для Анкары. Во-первых, из-за конфликта миллионы сирийских жителей вынуждены были уехать из страны, где одним из главных направлений стала турецкая территория. На сегодняшний день в Турции находятся более трех миллионов сирийских беженцев (Ozturk, 2024). Со временем этот фактор начал создавать проблемы социально-политического характера. С одной стороны, это оказывало экономическое давление на экономику страны. С другой стороны, значительная часть турецких граждан постепенно стала более негативно относиться к сирийским беженцам. В конечном счете оппозиционные партии Турции начали использовать этот вопрос в целях получения политических дивидендов, что в известной мере тянуло вниз рейтинги правящей Партии справедливости и развития Эрдогана.

Но более актуальной проблемой для Анкары оказался курдский вопрос. На фоне конфликта компактно проживающее на севере-востоке Сирии курдское население фактически получило автономию. При этом их вооруженные силы стали главными партнерами Вашингтона на земле. В некотором смысле курды находились под зонтиком безопасности США. В Анкаре опасались, что в будущем сирийские курды могут получить независимость или по примеру Ирака создать автономию. Учитывая давнюю проблему курдского сепаратизма внутри самой Турции, такой сценарий был бы крайне нежелательным для турецкого истеблишмента. Поскольку любой шаг в данном направлении нес серьезные риски для внутренней ситуации в самой Турции, так как стимулировал бы ее собственных курдов к получению большей политической и экономической свободы от центра. Поэтому Анкара неоднократно проводила военные операции на севере Сирии против местных курдских группировок. Таким образом, турецкие власти оказались одним из главных выгодополучателей свержения Асада.

Интересы России и Ирана

Тегеран и Москва с самого начала гражданской войны активно выступали в поддержку режима Асада. Главным образом для обоих указанных государств победа оппозиции воспринималась сквозь призму потенциальной потери геополитического влияния в Сирии. Поскольку смена власти с высокой вероятностью могла

привести к переориентации внешнеполитических приоритетов Дамаска.

Если же говорить с точки зрения глобальных интересов Ирана, сохранение Дамаска в орбите своего влияния рассматривалось в качестве стержня его экспансионистской политики в регионе. В частности, сирийская территория выступала сухопутным коридором, соединяющим Тегеран с его союзниками в Ливане в лице организации Хезболла. Кроме того, учитывая исторически напряженные отношения между Тель-Авивом и Тегераном, военная вовлеченность в сирийский конфликт являлась инструментом давления на Израиль.

Собственно говоря, союзнические отношения Тегерана и Дамаска в значительной степени базировались на религиозной идентичности. Выше в тексте уже затрагивался тот аспект, что сирийская война шла по линии сунниты-шииты. Таким образом, в рамках более широких противоречий между представителями двух ветвей ислама на всем Ближнем Востоке, воспринимающее лидером шиитского мира иранское правительство руководствовалось и идеологическими соображениями касательно участия в войне на стороне Асада. С учетом данного момента, можно утверждать, что по сравнению с той же Россией для режима аятолл сирийская ситуация имела большую значимость, так как от исхода войны зависела реализация его геополитического проекта по расширению зоны влияния в регионе. Следовательно, разного рода инвестиции иранцев в виде военной и экономической помощи пропорционально были более значительными. Например, Тегеран обеспечивал армию Асада многочисленными войсками на поле (Ford, 2019:5). Помимо иранских граждан на стороне правительства Асада активное участие в конфликте принимали представители разных военизированных группировок из различных стран, в том числе и бойцы ливанской шиитской организации Хезболла.

Между прочим, за годы войны иранское правительство оказывало существенную финансовую поддержку Сирии. По некоторым оценкам, долг Дамаска перед Тегераном на момент падения власти Асада составлял порядка 30–50 млрд долларов. В эту цифру не входят прямая военная помощь и поставки вооружения (The New Arab, 2024). Естественно, теперь возвращение этих средств выглядит маловероятным. Более того, как и ожидалось, при новых сирийских властях отношения между двумя странами становятся

враждебными. В результате Иран определенно оказался главным проигравшим в войне, по итогам лишившись фактически всех рычагов влияния на Сирию. Между тем в сложившихся условиях теперь под вопросом остается выживание Хезболла. Поскольку потеря сирийской территории отрезает организацию от прямого сухопутного коридора с его главным союзником.

Таким образом, на сегодняшний день для Ирана первостепенной задачей в постасадовский период становится обеспечение защиты шиитской общины. Показательно, что иранское правительство недавно заявило о необходимости формирования инклюзивного сирийского правительства, что предполагает предоставление алавитам роли в будущей политической конструкции Сирии (Government of IRI, 2025). В данном контексте позиция Тегерана имеет значение в плане воздействия на настроения среди сирийских алавитов, следовательно, достижения национального примирения в рамках консенсуса между различными общинами.

В свое время военное вмешательство России в сирийский кризис рассматривался переломным моментом в гражданской войне. Действительно, после начала активного применения российской авиации обстановка на поле кардинально изменилась в пользу армии Асада. Находившиеся на грани коллапса правительственные силы перехватили инициативу, вынудив оппозицию отступить на многих направлениях. Только благодаря присутствию военных Турции и США противникам режима удалось сохранить контроль над определенными приграничными районами.

Еще с советских времен Москва и Дамаск имели тесные экономические и военно-политические связи. Когда с распадом СССР российская сфера влияния в мире стремительно сократилась, в том числе и на Ближнем Востоке, единственно только в Сирии на берегу средиземного моря сохранился пункт материально-технического обеспечения ВМФ России. Поэтому Москва была заинтересована в поддержке действующего сирийского правительства. Но, тем не менее, длительное время РФ не решалась напрямую участвовать в вооруженном конфликте.

Решение об оказании прямой военной поддержки Дамаску было принято только спустя четыре года после начала военных действий. Это событие произошло как раз на волне вооруженного конфликта в Украине, связанного с аннексией Крыма и захватом части восточных украинских регионов. Таким образом, за счет участия

в войне Москва стремилась проецировать свое усиливающееся геополитическое влияние в мире на регион Ближнего Востока. Как считает Geukjian O., «вмешательство России в Сирию было направлено не только на укрепление позиций Асада, но и на изменение политического результата в регионе, который десятилетиями находился вне сферы влияния Москвы. С точки зрения Москвы, осуществление политики силы в Сирии укрепило бы место России в иерархии статусов. В соответствии со стратегией поиска статуса Россия применила силу, чтобы заставить другие крупные державы признать ее самоопределенную идентичность великой державы» (Geukjian, 2022:131). Кроме того, достижение влияния в сирийской войне могла в будущем использовать в рамках геополитического торга с Западом.

В изменении подхода российских властей свою роль сыграла и слабость западных столиц по отношению к действиям сирийского режима. Реакция администрации Обамы на применение химического оружия армией Асада в некотором смысле стала поворотной точкой. В конце концов все эти факторы в совокупности и побудили Москву вмешаться в ситуацию военным путем.

Однако с началом войны в Украине в 2022 году фокус внимания РФ постепенно сместился с Сирии. Тем более тогда складывалось впечатление об окончательном нивелировании угрозы свержения действующих властей в Дамаске. В итоге в связи с продолжающейся украинской войной Москва стала перебрасывать военную технику и солдат на европейский фронт. Поэтому российская сторона была совсем не готова к стремительному наступлению сирийской оппозиции в конце ноября 2024 года.

Несмотря на уход с поста Асада, Россия в рамках переговорного процесса с администрацией Трампа стремится сохранить в той или иной степени свое присутствие в Сирии, в частности оставить за собой право использования военной базы в Тартусе. Примечательно, что недавно в СМИ появилась информация о просьбе Израиля к американским властям сохранить российские военные базы в Сирии (Gebeily, Ramuk, 2025). Интересы Тель-Авива здесь заключаются в препятствовании усилению турецкого влияния в Сирии после победы оппозиции. Российские военные базы могут стать неким сдерживающим фактором в расширении турецкого военного присутствия здесь.

В любом случае смещение правительства Асада в результате вооруженной операции оппозиционных сил стало сильным ударом по геополитическому имиджу России. Главным образом данное событие продемонстрировало ограниченность ресурсов Москвы для эффективного соперничества с другими крупными игроками.

Заключение

На сегодняшний день между основными ключевыми внешними игроками идут интенсивные переговоры вокруг Сирии. Главный вопрос заключается в нормализации общественно-политической ситуации, следовательно, в недопущении превращения страны в постоянный источник нестабильности. В данном контексте обсуждаются различные формулы касательно будущей политической конструкции государства. Прежде всего стороны согласны необходимостью создания модели инклюзивного правления на конституциональной основе. При этом Запад и Турция как основные стейкхолдеры отвергают внедрение религиозной системы управления.

В этом плане Вашингтон и Брюссель имеют мощный рычаг давления в виде снятия экономических санкций, а также оказания финансовой помощи новому сирийскому руководству. При этом решение США об интеграции курдских территорий в сирийское государство предусматривает отказ от федерализации Сирии по примеру Ирака. Этот аспект был камнем преткновения в рамках сотрудничества с Анкарой, которая выступает против предоставления курдам автономии. Предполагается, что Турция может взять на себя обязательства гаранта стабильности в Сирии в случае вывода американских военных из этой страны. Однако здесь надо учитывать и позицию Израиля, которая опасается трансформации Сирии во враждебное государство при власти аль-Шараа. Этот момент повышает риски столкновения Турции и Израиля внутри сирийской территории. Здесь опять же очень многое будет зависеть от действий Вашингтона, который может выступить посредником между двумя его двумя союзниками в регионе.

Что касается Ирана, то к настоящему моменту страна фактически полностью потеряла влияние на ход событий в Сирии. Однако Тегеран будет активно эксплуатировать вопрос алавитской общины в публичном пространстве в целях оказания давления на других игроков. Предостав-

ление более широких прав и свобод алавитам остается приоритетной целью иранских властей. В свою очередь основной задачей Россией является сохранение своего военного присутствия в Сирии. В этом отношении ее интересы в некотором смысле совпадают с интересами Израиля, который лоббирует американское руководство к оставлению российских военных в Тартусе.

Потенциальная стабилизация Сирии открывает возможности расширения транспортных потоков через ее территорию, учитывая стратегическое расположение страны. В частно-

сти, реализация строительства трубопроводов по экспорту ближневосточных энергоресурсов в Турцию и Европу рассматривается важным проектом в контексте усиления энергетической безопасности региона, а также в качестве повышения геополитической ценности Сирии в будущем.

Статья подготовлена в рамках проекта ИРН АР22788787 «Вызовы и возможности в реализации Транскаспийского маршрута в контексте обеспечения национальных интересов Казахстана»

Литература

- Акимбеков С. (2024). Сирийский поворот в неизвестность. Институт азиатских исследований, 12 декабря, 2024. <https://institute.asiakz.com/ru/rubrics/comments/siriyskiy-povorot-v-neizvestnost>
- Al Jazeera (2025). Qatar begins supplying natural gas to Syria through Jordan. <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/13/qatar-begins-supplying-natural-gas-to-syria-through-jordan>
- Associated Press (2024). Turkey's president expresses willingness to restore diplomatic ties with Syria. <https://apnews.com/article/turkey-syria-diplomatic-relations-ec9876ed10183ef235c38ca387ac4731>
- Bateman T. (2024). US scraps \$10m bounty for arrest of Syria's new leader Sharaa. <https://www.bbc.com/news/articles/c07gv3j818ko>
- Durgham N. (2024). Why the Syrian army collapsed so quickly in northern Syria. <https://www.middleeasteye.net/news/why-syrian-army-collapsed-so-quickly-northern-syria>
- European commission (2025). EU pledges €2.5 billion to support Syria and the region. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_796
- Ford R. (2019). The Syrian civil war: the new stage, but this is the final one? Middle East Institute, April 2019. https://www.mei.edu/sites/default/files/2019-04/Ford_The_Syrian_Civil_War.pdf
- Gebeily M. (2024). How Assad's army collapsed in Syria: demoralized conscripts, absent allies. <https://www.reuters.com/world/middle-east/demoralised-abandoned-by-allies-why-assads-army-failed-fight-syria-2024-12-12/>
- Gebeily M., Pamuk H. (2025). Exclusive: Israel lobbies US to keep Russian bases in a 'weak' Syria, sources say. <https://www.reuters.com/world/israel-lobbies-us-keep-russian-bases-weak-syria-sources-say-2025-02-28/>
- Geukjian O. (2022). Russian military intervention in Syria. Monreal: McGill Queen's University Press.
- Government of IRI (2025). Iran tells United Nations Security Council it supports formation of inclusive gov't in Syria. <https://irangov.ir/detail/458315>
- Holleis J. (2024). Will EU's normalization push with Syria help Bashar Assad? <https://www.dw.com/en/will-eus-normalization-push-with-syria-help-bashar-assad/a-69773524>
- Kazanci H. (2024). Turkiye-Qatar natural gas pipeline could be revived, says Turkish energy minister. <https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-diplomacy/turkiye-qatar-natural-gas-pipeline-could-be-revived-says-turkish-energy-minister/46164>
- Lewis A., El Safety S. (2023). Arab League readmits Syria as relations with Assad normalize. <https://www.reuters.com/world/middle-east/arab-league-set-readmit-syria-relations-with-assad-normalise-2023-05-07/>
- Malsin J., Kalin S., Youssef N. (2025). U.S. Military Brokers Deals to Bring Syrian Factions Together. <https://www.wsj.com/world/middle-east/u-s-military-brokers-deals-to-bring-syrian-factions-together-185e3887>
- Ozcelik B. (2024). Explaining the Diplomatic Rush to Normalise Syria's Assad. The Royal United Service Institute, August 6, 2024. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/explaining-diplomatic-rush-normalise-syrias-assad>
- Ozturk F. (2024). Turkey's 3m Syrian refugees face big decision on going home or staying. <https://www.bbc.com/news/articles/cvg6eeg87lqo>
- Szuba J. (2024). Pentagon says 2,000 US troops in Syria, not 900. <https://www.al-monitor.com/originals/2024/12/pentagon-says-2000-us-troops-syria-not-900>
- The New Arab (2025). How much money did Iran gamble on the Assad regime in Syria? <https://www.newarab.com/news/how-much-did-iran-gamble-assad-regime-syria>
- Tomass M. (2016). The religious roots of the Syrian conflict. NY: Palgrave Macmillan
- Wilgenburg W. (2025). Landmark SDF deal hailed as positive step for Syria and Kurds. <https://www.middleeasteye.net/news/landmark-sdf-deal-hailed-positive-step-syria-kurds>
- Wintour P. (2024). Assad downfall was planned by US and Israel, claims Iran's supreme leader. <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/11/iran-supreme-leader-khamanei-assad-syria-downfall-us-israel-plan-claim>

References

- Akimbekov S. (2024). *Siriyskiy povorot v neizvestnost*. Institut asiatskih issledovaniy, 12 dekabria, 2024. <https://institute.asiakz.com/ru/rubrics/comments/siriyskiy-povorot-v-neizvestnost>
- Al Jazeera (2025). Qatar begins supplying natural gas to Syria through Jordan. <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/13/qatar-begins-supplying-natural-gas-to-syria-through-jordan>
- Associated Press (2024). Turkey's president expresses willingness to restore diplomatic ties with Syria. <https://apnews.com/article/turkey-syria-diplomatic-relations-ec9876ed10183ef235c38ca387ac4731>
- Bateman T. (2024). US scraps \$10m bounty for arrest of Syria's new leader Sharaa. <https://www.bbc.com/news/articles/c07gv3j818ko>
- Durham N. (2024). Why the Syrian army collapsed so quickly in northern Syria. <https://www.middleeasteye.net/news/why-syrian-army-collapsed-so-quickly-northern-syria>
- European commission (2025). EU pledges €2.5 billion to support Syria and the region. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_796
- Ford R. (2019). The Syrian civil war: the new stage, but this is it the final one? Middle East Institute, April 2019. https://www.mei.edu/sites/default/files/2019-04/Ford_The_Syrian_Civil_War.pdf
- Gebeily M. (2024). How Assad's army collapsed in Syria: demoralized conscripts, absent allies. <https://www.reuters.com/world/middle-east/demoralised-abandoned-by-allies-why-assads-army-failed-fight-syria-2024-12-12/>
- Gebeily M., Pamuk H. (2025). Exclusive: Israel lobbies US to keep Russian bases in a 'weak' Syria, sources say. <https://www.reuters.com/world/israel-lobbies-us-keep-russian-bases-weak-syria-sources-say-2025-02-28/>
- Geukjian O. (2022). Russian military intervention in Syria. Monreal: McGill Queen's University Press.
- Government of IRI (2025). Iran tells United Nations Security Council it supports formation of inclusive gov't in Syria. <https://irangov.ir/detail/458315>
- Holleis J. (2024). Will EU's normalization push with Syria help Bashar Assad? <https://www.dw.com/en/will-eus-normalization-push-with-syria-help-bashar-assad/a-69773524>
- Kazanci H. (2024). Turkiye-Qatar natural gas pipeline could be revived, says Turkish energy minister. <https://www.aa.com.tr/en/energy/diplomacy/turkiye-qatar-natural-gas-pipeline-could-be-revived-says-turkish-energy-minister/46164>
- Lewis A., El Safety S. (2023). Arab League readmits Syria as relations with Assad normalize. <https://www.reuters.com/world/middle-east/arab-league-set-readmit-syria-relations-with-assad-normalise-2023-05-07/>
- Malsin J., Kalin S., Youssef N. (2025). U.S. Military Brokers Deals to Bring Syrian Factions Together. <https://www.wsj.com/world/middle-east/u-s-military-brokers-deals-to-bring-syrian-factions-together-185e3887>
- Ozcelik B. (2024). Explaining the Diplomatic Rush to Normalise Syria's Assad. The Royal United Service Institute, August 6, 2024. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/explaining-diplomatic-rush-normalise-syrias-assad>
- Ozturk F. (2024). Turkey's 3m Syrian refugees face big decision on going home or staying. <https://www.bbc.com/news/articles/cvg6eeg87lqo>
- Szuba J. (2024). Pentagon says 2,000 US troops in Syria, not 900. <https://www.al-monitor.com/originals/2024/12/pentagon-says-2000-us-troops-syria-not-900>
- The New Arab (2025). How much money did Iran gamble on the Assad regime in Syria? <https://www.newarab.com/news/how-much-did-iran-gamble-assad-regime-syria>
- Tomass M. (2016). The religious roots of the Syrian conflict. NY: Palgrave Macmillan
- Wilgenburg W. (2025). Landmark SDF deal hailed as positive step for Syria and Kurds. <https://www.middleeasteye.net/news/landmark-sdf-deal-hailed-positive-step-syria-kurds>
- Wintour P. (2024). Assad downfall was planned by US and Israel, claims Iran's supreme leader. <https://www.theguardian.com/world/2024/dec/11/iran-supreme-leader-khamanei-assad-syria-downfall-us-israel-plan-claim>

Информация об авторах:

Султанмуратов Нуриддин Негматович – Ph.D., старший преподаватель, заместитель декана по научно-инновационной работе и международному сотрудничеству факультета международных отношений Казахского национального университета имени аль-Фараби (Казахстан, г. Алматы, e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com).

Парпиев Сырым Маратович – Ph.D., старший преподаватель кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (Казахстан, г. Алматы, e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com).

Усорова Карлыгаш Кайратовна – Ph.D. докторант кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (Казахстан, г. Алматы, e-mail: k.usserova@gmail.com).

Авторлар туралы мәлімет:

Султанмуратов Нуриддин Негматович – Ph.D., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар факультеті деканының ғылыми инновациялық жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі орынбасары, аға оқытушы (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com).

Парпиев Сырым Маратович – Ph.D., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының аға оқытушысы (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com).

Усорова Карлыгаш Кайратовна – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының Ph.D. докторанты (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: k.usserova@gmail.com).

Information about authors:

Nuriddin Sultanmuratov – Ph.D., Deputy Dean of the Faculty of International Relations of Al-Farabi Kazakh National University for Scientific and Innovative Work and International Relations, Senior Lecturer (Kazakhstan, Almaty, e-mail: nuriddin.sultanmuratov@gmail.com).

Syrym Maratovich Parpiyev – Ph.D., Senior Lecturer at the Department of International Relations and World Economy, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: parpiyev.syrym@gmail.com).

Karlygash Kairatovna Userova – is a Ph.D. doctoral student at the Department of International Relations and World Economy of the Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan, Almaty, e-mail: k.usserova@gmail.com).

Поступила 27 ноября 2024 г.

Исправлена 11 декабря, 2024 г.

Принята 4 марта, 2025 г.

А.Е. Ильясов^{1*} , Е.С. Чукубаев² ¹ Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан² Университет Нархоз, Алматы, Казахстан

*e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ОБЪЕДИНЕННЫХ АРАБСКИХ ЭМИРАТОВ

В статье анализируется история развития энергетического сектора Объединенных Арабских Эмиратов (ОАЭ). Подчеркивается стремление к энергетической устойчивости и необходимость диверсификации экономического сектора. Проводится оценка передовых технологий производства возобновляемых источников энергии (ВИЭ).

Исследование объясняет обоснование перехода на ВИЭ в одной из ведущих стран производителей нефти и газа. Статья предоставляет всесторонний анализ рисков и преимуществ, с которыми ОАЭ могут столкнуться в процессе перехода от экономики, основанной на углеводородах, к экономике, основанной на устойчивой энергетике.

Переход на чистую энергию обусловлен рядом взаимосвязанных факторов и мотивов, таких как экономическая диверсификация, энергетическая безопасность и экологические соображения. Однако данные, собранные в ходе углубленного анализа, свидетельствуют о том, что важность общественного, политического и геополитического влияния перехода в странах-экспортерах углеводородов, таких как ОАЭ, по-прежнему подрывается как на академическом, так и на политическом уровнях. Таким образом, в статье утверждается, что необходимо переосмыслить оценку успешного перехода.

Исследование начинается с обзора энергетического сектора ОАЭ, где обсуждается состояние технологии ВИЭ и ключевых инициатив в области устойчивой энергии. Далее анализируются необходимость перехода на альтернативным источникам стране, зависящей от традиционных видов ископаемого топлива. Также объясняются ключевые политические реформы, инициирующие изменения. В заключительном разделе рассматриваются основные препятствия, мешающие Эмиратам достичь устойчивого экономического роста, энергетической безопасности и геополитического лидерства.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, устойчивое развитие, зеленая экономика, возобновляемые источники энергии.

A.E. Ilyasov^{1*}, E.S. Chukubaev²¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan²Narxoz University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

Energy Policy of the United Arab Emirates

This paper analyzes the history of the energy sector in the United Arab Emirates (UAE). It highlights the drive for energy sustainability and the need to diversify the economic sector. It assesses the advanced technologies of renewable energy (RE) production.

The study explains the rationale for the transition to RE in one of the leading oil and gas-producing countries. The paper provides a comprehensive analysis of the risks that the UAE may face in the process of transition from a hydrocarbon-based economy to a sustainable energy-based economy.

The transition to clean energy is driven by a number of interrelated factors and motivations, such as economic diversification, energy security, and environmental concerns. However, the data collected during the in-depth analysis suggests that the importance of the societal, political, and geopolitical impact of the transition in hydrocarbon-exporting countries such as the UAE continues to be undermined at both the academic and policy levels. Thus, the paper argues that there is a need to rethink the assessment of a successful transition.

The study begins with an overview of the UAE's energy sector, discussing the potential for renewable energy and key sustainable energy initiatives. It then examines the need for a sustainable energy transition in a country dependent on traditional fossil fuels. It also explains the key policy reforms that are driving change. The final section examines the key barriers preventing the Emirates from achieving sustainable economic growth, energy security and geopolitical leadership.

Keywords: energy security, sustainable development, green economy, renewable energy.

А.Е. Илиясов^{1*}, Е.С. Чукубаев²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Нархоз университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com

Біріккен Араб Әмірліктерінің энергетикалық саясаты

Мақалада Біріккен Араб Әмірліктеріндегі (БАӘ) энергетика саласының даму тарихы талданады. Энергетикалық тұрақтылыққа ұмтылу және экономика секторын әртараптандыру қажеттілігі атап өтіледі. Жаңартылатын энергия көздерін (ЖЭК) өндірудің озық технологияларын бағалау жүргізілуде.

Зерттеуде әлемдегі жетекші мұнай және газ өндіруші елдердің бірінде жаңартылатын энергияға көшудің негіздемесі түсіндіріледі. Мақалада БАӘ-нің көмірсутекке негізделген экономикадан тұрақты энергетикаға көшу барысында туындауы мүмкін негізгі тәуекелдер жан-жақты талданады..

Таза энергияға көшу – экономиканы әртараптандыру, энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және қоршаған ортаны қорғау сияқты өзара байланысты бірқатар факторлар мен уәждерге негізделеді. Дегенмен, терең талдау арқылы жиналған деректер БАӘ сияқты көмірсутектерді экспорттаушы елдердегі өтпелі кезеңнің әлеуметтік, саяси және геосаяси әсерінің маңыздылығы академиялық деңгейде де, саяси деңгейде де әлсірегенін көрсетеді. Осылайша, мақалада таза энергияға көшудің жоғарғы бағасы, қайта қарастыру қажеттілігі айтылады.

Зерттеу жаңартылатын энергия көздерін дамыту әлеуетін және тұрақты энергетиканың негізгі бастамаларын талқылай отырып, БАӘ энергетикалық секторына шолу жасаудан басталады. Дәстүрлі қазба отындарына тәуелді елде тұрақты энергияға көшу қажеттілігі одан әрі талданады. Сондай-ақ өзгерістерді бастайтын негізгі саяси реформалар түсіндіріледі. Қорытынды бөлімде Әмірліктердің тұрақты экономикалық өсуге, энергетикалық қауіпсіздікке және геосаяси көшбасшылыққа қол жеткізуіне кедергі болатын негізгі кедергілер қарастырылады.

Түйін сөздер: энергетикалық қауіпсіздік, тұрақты даму, жасыл экономика, жаңартылатын энергия көздері.

Введение

В свете увеличения внимания мирового сообщества на устойчивое развитие для смягчения негативных последствий изменения климата, глобальный дискурс в области энергетики претерпел значительные изменения. Устойчивая энергия, часто синонимичная с возобновляемой энергией, завоевала огромную популярность, поскольку страны по всему миру признают необходимость перехода к более чистым и экологически безопасным альтернативам. В этом плане Объединенные Арабские Эмираты являются примером, демонстрирующим теории устойчивой энергии в практической плоскости. Мотивы перехода к возобновляемым источникам энергии в богатых углеводородами регионах различаются от страны к стране. В свою очередь, Арабские страны Персидского залива обладают значительным потенциалом ВИЭ. Однако именно ОАЭ стали пионером инноваций в области чистой энергии в регионе.

Известно, что на пороге нового тысячелетия мир столкнулся с новыми рисками, такими как рост населения, массовая урбанизация, экономические рецессии, энергетическая нестабильность и изменение климата, что заставило многие стра-

ны серьезно задуматься о переходе к секторам зеленой энергетики. Для государства рантье как ОАЭ переход к чистой энергии воспринимается в первую очередь как средство завоевания международного престижа и сохранения легитимности режима. Наряду с этим и стремлением удовлетворить быстро растущий спрос на топливо и электроэнергию, вызванный экономическим и демографическим скачком, ОАЭ понимают преимущества возобновляемой энергетики для экономической диверсификации путем создания новых рабочих мест за пределами сектора ископаемого топлива. Также использование ВИЭ поможет освободить ресурсы ископаемого топлива для более прибыльного экспорта, сократит воздействие страны на климат, способствует рациональному использованию энергетических ресурсов и достижению регионального авангарда в инновациях и устойчивости.

В связи со снижением политического признания ископаемого топлива в пользу чистой энергии в национальной энергетической корзине страны, власти ОАЭ поставили амбициозные цели стать пионером в регионе Персидского залива по энергетическим инновациям. В связи с чем ОАЭ стремятся диверсифицировать свой энергетический баланс и достичь устойчивого

роста. С целью достижения поставленных задач в январе 2017 года была принята «Энергетическая стратегия – 2050» нацеленная на увеличение доли чистой энергетики до 50% в общем объеме энергобаланса и достижении углеродной свободы к 2050 году. (Ministry of Commerce of the USA, 2024).

Материалы и методы исследования

В ходе исследования энергетического сектора ОАЭ, были использованы различные источники и материалы, в том числе официальные выступления руководителей государства, международные документы и договора, научные публикации, официальные веб-сайты эмиратских государственных учреждений и международно-признанных статистических компаний. В частности, были изучены отчеты Международного агентства по возобновляемым источникам энергии «IRENA», публикации Министерства энергетики, данные ПРООН и Всемирного банка. В том числе исследованы научные статьи и аналитические работы в области ВИЭ и устойчивого развития. Вместе с тем, в исследовании использовались данные арабских новостных агентств и независимых аналитических центров для понимания текущих тенденций в области энергетики.

Методы исследования включают исторический анализ энергетического сектора, количественный и качественный анализ данных в имеющихся публикациях, документах и отчетах для понимания текущей ситуации энергетического сектора ОАЭ, а также будущего принятых инициатив. Вместе с тем, в статье анализируются экономические и экологические аспекты энергетической политики и ее польза для страны.

Литературный обзор

Изучению энергетической политики ОАЭ посвящено множество работ ученых и исследователей. Инициативы по отходу от традиционных видов топлива и применение возобновляемой энергии являются мировыми трендами последних десятилетий. В результате многие страны разработали энергетические стратегии и принялись переводить их в практическую плоскость. В свою очередь, научный мир продолжал популяризацию зеленой экономики ссылаясь на необратимый процесс изменения климата в случае непринятия срочных мер. В следствии в свет вышло немалое количество статей и научных трудов посвящённой этой теме. Некоторые из них анализируют непростой путь реализации

проектов ВИЭ и управления ими, отмечая правовые и финансовые барьеры (Aloughani, M., 2015). Другие подчеркивают нежелание государств отказываться от традиционной зависимости экономик от нефтяных доходов (Hertog S., 2020). Также есть труды, посвященные расхождениям между публикуемыми данными о реализации проектов зеленой экономики с практическими их внедрениями (Braunstein, J. 2020).

Вместе с тем, арабские ученые подчеркивают необходимость перехода к ВИЭ некоторым ресурсным странам не только из-за климатических последствий, но и по другим не менее важным причинам, отмечая, что ОАЭ продолжают импортировать природный газ из Катара, который покрывает большую энергетическую потребность страны (Saadi, D. 2020). Реализация устойчивых проектов снизит эту зависимость, дополнительно предоставив новые возможности экономического роста. В тоже время ряд исследователей анализируют стратегический подход эмиратов к развитию сектора традиционного топлива, подробно рассматривая инновации в политике устойчивого энергетического перехода, отмечая важность международного сотрудничества и финансовых инвестиций. Существенные инвестиции в солнечную и ядерную энергетику отражают стремление ОАЭ внедрять чистые технологии, подчеркивая снижение выбросов углерода и обеспечение стабильности энергосистемы (Seilkhanov A., 2024).

Данная работа отличается от существующих исследований рассмотрением комплексного подхода к проводимой энергетической политике ОАЭ с учетом последних тенденций и инициатив, направленных на устойчивое развитие. В отличие от предыдущих работ, сфокусированных на отдельных аспектах энергетического сектора, в данной статье анализируются взаимосвязи между государственной политикой, экономическими факторами и социальными вызовами. Кроме того, исследование опирается на новые данные о технологических инновациях, политических стратегиях и международных обязательствах стран в области зеленой энергетики. Это позволяет глубже понять процессы трансформации энергетического сектора и их влияние на глобальные рынки.

Результаты и обсуждения

Нефтегазовая промышленность является источником жизненной силы экономики Эмиратов с момента коммерциализации углеводородов в 1960-х годах. Страна обладает 6% доказанных

мировых запасов нефти с объемом 113 млрд. баррелей (Database «World Atlas», 2024), доходы от углеводородов составляют около 60 % от общего объема бюджетных доходов, в то время как экспорт нефти составляет более 15,9 % от общего объема экспорта товаров и услуг. Также ОАЭ являются седьмым по величине производителем и экспортером нефти в мире с производительностью, приближающейся к 4 млн. баррелей в день (International Monetary Fund, 2023). Используя доходы от энергоносителей в качестве важнейшего фактора роста, ОАЭ с населением менее 10 млн. человек заняли 27-е место по валовому внутреннему продукту (World Development Bank, 2024) и 17-е место по индексу развития человеческого потенциала в 2024 году согласно данным Программы развития ООН (Ministry of Cabinet affairs, 2024).

Диверсификация экономики за последнее десятилетие сократила прямую долю нефтегазового сектора в ВВП страны до менее 30%. Однако, учитывая тот факт, что треть рабочих мест напрямую или косвенно связана с энергетическим сектором, он остается критически важным для развития страны (The United Arab Emirates' Third Nationally determined Contribution, 2024). Также необходимо отметить, что Потребность Эмиратов в электроэнергии составляет 165.24 ТВт/ч. В свою очередь энергетический микс по производству необходимых мощностей выглядит следующим образом: 118.93 ТВт/ч (*газ*), 32.27 ТВт/ч (*атомная энергетика*), 13.75 ТВт/ч (*солнечная энергетика*), 3.65 ТВт/ч (*ветроэнергетика*). Для сравнения в Казахстане потребность в электроэнергии составляет 112.15 ТВт/ч, которые покрываются за счет следующих мощностей: 63.90 ТВт/ч (*уголь*), 32.27 ТВт/ч (*газ*), 8.79 ТВт/ч (*гидроэнергетика*), 3.65 ТВт/ч (*ветроэнергетика*), 1.96 ТВт/ч (*солнечная энергетика*) и 2.40 ТВт/ч (*другие ископаемые*) (Independent Global Energy Think Tank «Ember», 2024).

Власти ОАЭ считают, что в обозримом будущем лидеры инноваций и возобновляемой энергетики выйдут в победители, а традиционные экспортеры углеводородов, не желающие меняться, проигрывают. Тенденции к снижению цен на нефть и газ, а также воздействие энергоемкой экономики на окружающую среду создали «окно возможностей» для нефтяного государства для перехода к устойчивому развитию и чистой энергии. Достижения на раннем этапе доказали, что даже традиционный экспортер ископаемого топлива может потенциально стать лидером в области передовых технологий возоб-

новляемой энергии и устойчивого роста. Регион Персидского залива имеет благоприятные условия для использования ВИЭ – высокий уровень воздействия солнечного света в течение дня и 98% пустынной территории. Руководство страны делает ставку на солнечную энергию как на основной источник возобновляемой энергии из-за наличия в среднем девяти часов солнечного света в день, низкого уровня осадков, низкой облачности и просторных земель (Aloughani, M., 2015).

Перечисляя достижения Эмиратов в области альтернативных источников, необходимо отметить парк солнечной энергии «Mohammed bin Rashid Al Maktoum Solar Park», мощность которого на сегодняшний день доходит до 1.8 ГВт. Стоимость электроэнергии составляет 1,6215 долл. США кВт/ч, что является конкурентной ценой на мировом рынке. Планируемая производственная мощность парка составит 5000 МВт к 2030 году, при общем объеме инвестиций более 13 млрд. долл. США. Электростанция сможет генерировать достаточно солнечной энергии для снабжения 800 тыс. домов. После завершения строительства станция позволит ежегодно экономить более 6,5 млн. тонн выбросов углерода (Mohammed bin Rashid Al Maktoum Solar Park, 2024). Также одним из крупнейших в мире проектов солнечных электростанций, реализованных в Эмиратах, является проект «Noor Abu Dhabi» с общей мощностью 1,2 ГВт, состоящей из более 3,3 млн. солнечных панелей на одной площадке. Станция начала свою коммерческую деятельность 30 апреля 2019 года, снабжая Абу-Даби чистой энергией через долгосрочное соглашение о покупке электроэнергии с «Emirates Water and Electricity Company» (Noorabudhabi, 2019).

Не менее известным является проект солнечной электростанции «Al Dhafrah», запущенный в июне 2023 года в г. Абу-Даби. После открытия проект стал крупнейшим в мире одноплощадочной солнечной электростанцией, использующей почти 4 млн. двусторонних солнечных панелей для выработки 2 ГВт электроэнергии, достаточной для обеспечения электроэнергией примерно 200 тыс. домов по всей территории ОАЭ, что позволило сократить выбросы углерода на 2,4 млн. тонн в год, что является эквивалентом исчезновения с дорог 470 тыс. автомобилей (Al Dhafrah Solar PV, 2023).

Диверсификация экономики и обеспечение устойчивого роста

Энергия всегда была жизненно важным компонентом экономического роста в ОАЭ. Широ-

кий спектр исследований прослеживает прямую связь между ростом потребления энергии и ростом ВВП. Следовательно, будущий экономический рост будет вызван переходом к устойчивому развитию и возобновляемым источникам энергии. В 2019 г-н Танер Гуней, профессор турецкого университета им. Караманоглу Мехметбея исследовал влияние возобновляемой и невозобновляемой энергии на устойчивое развитие, собрав данные по 40 развитым и развивающимся странам. Автор пришел к выводу, что использование возобновляемой энергии оказывает более положительное влияние на устойчивое развитие, чем невозобновляемые энергетические ресурсы как в развитых, так и в развивающихся странах (Guneu, T., 2019). Шейхи ОАЭ считают, что переход на возобновляемые источники энергии не только создаст новые рабочие места, но и станет источником дополнительного дохода за счет высвобождения углеводородов для экспорта. Эмираты продвигают инициативы в области ВИЭ для продления срока службы нефтегазового сектора, а также создания секторов устойчивой энергетики. Богатая нефтью страна, использующая ВИЭ для удовлетворения

внутренних потребностей в энергии, сэкономят очищенные нефтепродукты и нефтехимические продукты и получат возможности экспорта этих продуктов в низкоуглеродный мир. Кроме того, сектор устойчивой энергетики останется движущей силой экономического развития ОАЭ. Переход на ВИЭ и использование энергии не только принесет дополнительные доходы, но и может сэкономить расходы. Руководство страны тихого залива считает, что благодаря принятой «Энергетической стратегии 2050» стране удастся распределить энергетический баланс между ВИЭ (44%), газом (38%), чистым углем (12%) и атомной энергией (6%). Таким образом достичь углеродной свободы к 2050 г. Руководство Эмиратов, намерено сэкономить более 192 млрд. долл. США к 2050 году за счет принятых инициатив в области устойчивой энергетики, тем самым способствуя экономическому прогрессу страны. Наконец, ожидается, что развитие сектора возобновляемых источников энергии приведет к созданию до 207 тыс. рабочих мест в регионе Персидского залива к 2030 году, причем 45% процентов из них будут сосредоточены только в Эмиратах (IRENA, 2019).

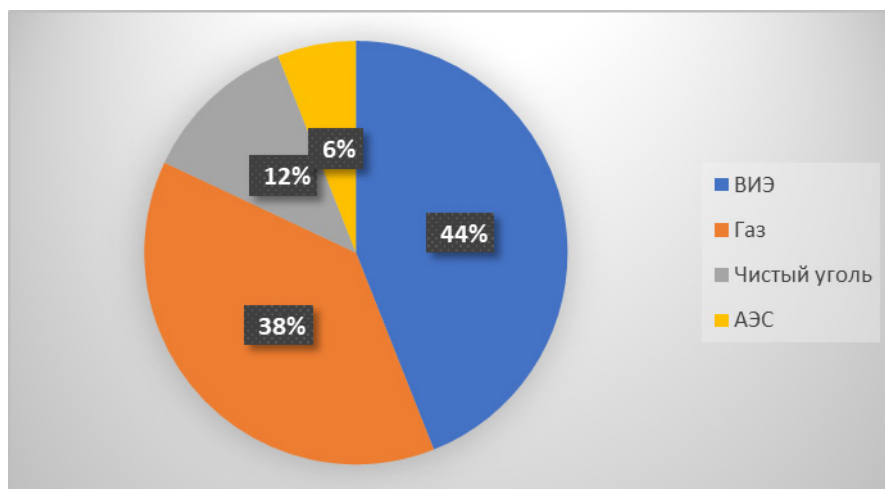

График 1 – Энергетический баланс ОАЭ к 2050

Источник: составлено автором

Атомная энергетика

С целью экономии традиционного ископаемого топлива для удовлетворения энергией внутреннего рынка руководство ОАЭ долгое время задумывалось об реализации проекта атомной энергии. История атомной энергетики ОАЭ началась в 2008 году после публикации отчета о росте потребления электроэнергии с 15,5 ГВт в

2008 году до более чем 40 ГВт в 2020 году. Импортный уголь был отвергнут как вариант из-за последствий для окружающей среды и энергетической безопасности. В свою очередь возобновляемые источники энергии к 2020 году могли обеспечивать только 6-7% необходимой энергии. В связи с чем ядерная энергетика стала проверенным, экологически перспективным и

коммерчески конкурентоспособным вариантом, который может внести значительный вклад в экономику ОАЭ и будущую энергетическую безопасность. Так в 2009 году была учреждена Корпорация «Emirates Nuclear Energy Corporation» (ENEC) в качестве государственной структуры по реализации ядерной энергетической программы по строительству атомной электростанции «Barakah» вблизи г. Абу-Даби. Строительно-монтажные работы проекта, состоящего из четырех ядерных реакторов «APR-1400» начались в 2012 году. С марта 2024 года все четыре новых ядерных реактора атомной электростанции «Barakah» полностью функционируют, производя 5 348 МВт электроэнергии (World Nuclear Association, 2024). В настоящее время завод «Barakah» вырабатывает 40 ТВт/ч электроэнергии в год, что почти эквивалентно годовому потреблению электроэнергии Новой Зеландии, и обеспечивает до 25% электроэнергии ОАЭ. Этой чистой и безуглеродной энергии достаточно для питания 16 миллионов электромобилей в год. Эмиратский АЭС представляет собой крупнейшую попытку декарбонизации в ОАЭ и регионе, позиционируя страну впереди своих климатических обязательств 2030 года. Следует отметить, что 22,4 миллиона тонн ежегодных выбросов углерода, предотвращенных заводом «Barakah», эквивалентны удалению 4,6 миллиона автомобилей с дорог каждый год (Seilkhanov A., 2024).

Устранение экологических рисков

Переход на возобновляемые источники энергии больше не является выбором, скорее это необходимость. Ученые предупреждают, что, если

мировое сообщество хочет помешать глобальному потеплению подняться выше 1,5 °C, необходимо достичь цели в 80% нулевых выбросов к 2030 году и 100% к 2050 году путем перехода на возобновляемые источники энергии и внедрения мер по повышению энергоэффективности (Jacobson, M. Z., 2017). Широкий спектр научных работ указывает на причинно-следственную связь между экономическим ростом и потреблением энергии, с одной стороны, и выбросами CO₂, с другой. В то время как крупнейшие мировые потребители энергии США и Китай считаются главными виновниками изменения климата, поскольку они несут ответственность за 44% мирового загрязнения, по выбросам CO₂ на душу населения страны Персидского залива опережают даже их. В этом сегменте, ОАЭ занимают четвертое место после Саудовской Аравии, Катар и Кувейта по выбросам CO₂ на душу населения в мире (McKay B., 2024). Страна не может лидировать в регионе по инновациям и устойчивому развитию с таким уровнем выбросов CO₂. Таким образом, как подчеркнул шейх Мохаммед бин Рашид аль-Мактум, главная цель развития ВИЭ – сбалансировать экономические потребности страны с ее экологическими целями (Smithsonian magazine, 2018). Страна переходит на зеленые источники энергии как на наиболее эффективный инструмент смягчения последствий изменения климата. После успешной реализации инициатив в области устойчивой энергетики ОАЭ рассчитывают сократить углеродный след до 70% от текущего уровня выбросов.

Таблица 1 – Проекты ОАЭ, способствующие сокращению углеродного следа

Наименование проекта	Вид энергии	Мощность	Год запуска	Экономия выбросов CO ₂ в год	Эквивалент удаление автомобилей с дорог в год
Noor Abu Dhabi	солнечная	1,2 ГВт	2019	1,4 млн. тонн	274 тыс.
Mohammed bin Rashid Al Maktoum Solar Park	солнечная	Функционирует 1.8 ГВт (при завершении строительства 5 ГВт)	строится	6,5 млн. тонн при полном запуске	1,2 млн.
Al Dhafrah	солнечная	2 ГВт	2023	2,4 млн. тонн	470 тыс.
UAE Wind Program	ветровая	103,5 МВт	2023	120 тыс. тонн	26 тыс.
Hatta	водная	250 МВт	2025	289 тыс. тонн	62 тыс.
Barakah	атомная	5,3 ГВт	2024	22,4 млн тонн	4,6 млн.
Hassyan	газовая	2.4 ГВт	2022	2,88 млн тонн	543 тыс.

Источник: составлено автором

Повышение энергетической безопасности

В отчете Центра Белфера, в котором обсуждается обоснование продвижения возобновляемых источников энергии в регионе Персидского залива, подчеркивается, что для небольших экономик Персидского залива, таких как ОАЭ, основной причиной, стимулирующей инвестиции в возобновляемые источники энергии в геополитическом контексте, является энергетическая безопасность (Braunstein, J., 2020). Рост населения, благосостояния и увеличение спроса на опресненную воду привели к резкому росту потребления нефти и газа. В последние годы даже произошел сдвиг и большая зависимость от природного газа для производства электроэнергии, учитывая, что это экологически чистый и относительно недорогой источник энергии. Для удовлетворения быстро растущих внутренних потребностей в энергии ОАЭ подписали в 2008 году 30-летнее соглашение об импорте газа из Катара через недавно построенный проект газопровода «Dolphin». В настоящее время ОАЭ импортируют два миллиарда кубических футов катарского газа в день (Saadi, D., 2020). Однако политическая непостоянство отношении между ОАЭ Катаром поставила первую в уязвимое положение, поскольку Катар может использовать такую зависимость как инструмент политического влияния. Альтернативные источники энергии снизят зависимость страны от природного газа, на который в настоящее время приходится более 70% первичного потребления энергии в ОАЭ (Ember, 2024). Это, в свою очередь, повысит энергетическую безопасность страны, минимизировав ее энергетическую зависимость, а значит, и политическую уязвимость, от Катара.

Опора на обширный государственный патронаж в государствах-рантье лишает граждан стимула участвовать в политической жизни страны, что идеально подходит властям. Этот тип отношений между государством и обществом можно описать как «менталитет рантье», который является «результатом организованного правительством распределения внешнего богатства через различные каналы патронажа, что разрывает связь между усилиями и вознаграждением в обществе, подрывает его трудовую этику и создает высокие материальные ожидания». Менталитет рантье делает граждан политически неактивными и дает государству значительную автономию. Интересно, что Хертог, изучая менталитет рантье на протяжении более 30 лет, подчеркивал, что граждане ОАЭ демонстрируют высокий уро-

вень лояльности и доверия к своим правительствам, но также проявляют столь же высокий уровень интереса к политике (Hertog, S., 2020). Однако их интерес к политике пока не трансформировался в общенациональные практики устойчивого развития. Вклад граждан, малого бизнеса и сообществ в энергетический переход путем производства и поставки самостоятельно вырабатываемой электроэнергии в центральную сеть, хранения энергии и участия в управлении спросом по-прежнему незначителен.

Несмотря на то, что в стране было проведено несколько реформ, направленных на либерализацию энергетического рынка, ОАЭ остаются одними из самых высоких потребителей энергии на душу населения в мире. Жилые и коммерческие здания, на которые приходится наибольшая доля потребления энергии, еще не полностью интегрированы в процесс перехода на возобновляемые источники энергии. Инвестиции частного сектора и более активное участие общественности все еще довольно ограничены в контролируемом государством энергетическом секторе. ОАЭ нашли баланс между постепенной отменой субсидий на ископаемое топливо, чтобы не провоцировать социальные волнения, и постепенными реформами ценообразования на энергию (Aminjonov F., 2021). В стране было реализовано несколько новаторских энергетических проектов, что дало ОАЭ международное признание их намерений продвигать технологические инновации. Однако долгосрочная устойчивость, наряду с институциональными реформами, потребует реализации политических мер, направленных на изменение «менталитета рантье» обычных потребителей.

Динамично меняющиеся экономические реалии вынуждают ОАЭ ускорить переход через реформы энергетического рынка и управления. Гибридный подход, при котором стимулы для развития возобновляемых источников энергии предоставляются частично через рыночные механизмы, а частично через государственную поддержку, стал ключом к успеху ОАЭ. Отмена субсидий на ископаемое топливо вместе с введением механизма аукционов для проектов в области возобновляемых источников энергии в некоторой степени снизили давление на государственный бюджет и позволили частному сектору и обычным домохозяйствам адаптироваться к реалиям, в которых энергия оценивается по ее полной экономической стоимости (Poudineh, R., 2018).

Субсидируемое ископаемое топливо считается одним из основных препятствий для продвижения ВИЭ, что делает их разработку дорогостоящей. В попытке оптимизировать управление спросом в энергетическом секторе ОАЭ пересмотрели политику страны в области тарифов на электроэнергию, значительно сократив субсидии на электричество, воду и топливо. Министерство энергетики и промышленности постепенно дерегулировало цены на топливо по всей стране, привязав их к мировым ценам (UAE Government, 2023). Реформа субсидий на электроэнергию впервые началась в 2011 году в эмирате Дубай, что привело к росту цен на 35–48% для государственных, промышленных и частных потребителей. Начиная с 2015 г. Абу-Даби также либерализовал цены на энергоносители, увеличив тарифы на электроэнергию на 40% для экспатов и граждан (Ministry of Energy and Industry, 2024). Дешёвая энергия в форме субсидий стала средством распределения богатства ископаемого топлива в государствах-рантье и часто воспринимается людьми как «право гражданства». Учитывая характер государств-рантье Персидского залива, отмена субсидий была непростой задачей. Чтобы смягчить социальную и политическую чувствительность отмены субсидий, власти использовали порталы социальных сетей для предоставления открытого доступа к статистической информации, советам по экономии воды и электроэнергии, а также онлайн-калькуляторам потребления коммунальных услуг.

Заключение

Энергия остается движущей силой экономического и политического развития ОАЭ. Рост населения и рост благосостояния обуславливают спрос на энергию в стране. Наряду со стремлением удовлетворить быстро растущий спрос на топливо и электроэнергию, ОАЭ пытаются сократить углеродный след своей экономики и использовать энергию более рационально, отделив опреснение воды от выработки электроэнергии. Анализ показывает, что ОАЭ также активно инвестируют в возобновляемые источники энергии в погоне за политическими и геополитическими амбициями. Падение цен на нефть и газ, а также экологическое воздействие чрезмерной

зависимости от ископаемого топлива создали «окно возможностей» для ОАЭ по диверсификации энергетического баланса страны. Однако для достижения стратегической цели страны, ОАЭ вскоре будут вынуждены сместить акцент с поддерживаемых государством технологических инноваций на поддерживаемые обществом инновации в области чистой энергии и практики устойчивого развития. Переход к диверсифицированному энергетическому сектору также является попыткой укрепить уже существующие модели отношений между государством и обществом.

В ОАЭ были введены политические меры по продвижению возобновляемых источников энергии, которыми легче управлять государству. Энергетические инновации, подкрепленные государственным финансированием и сосредоточенные на крупномасштабных коммунальных проектах, усиливают роль государства на рынке и в политике. Однако данные свидетельствуют о том, что ОАЭ вскоре придется выйти за пределы своей зоны комфорта. Для успеха инициатив в области ВИЭ необходимо внедрить политические инновации, поощряющие участие всех заинтересованных сторон, в основном бытовых и коммерческих потребителей. Рыночные стратегии должны убедить иностранных и отечественных инвесторов в том, что инициативы в области возобновляемых источников энергии не «просто для показухи». Политические инновации, направленные на достижение оптимального баланса между внедрением альтернативной энергии и способностью национальной энергосистемы поддерживать стабильность электроснабжения, вскоре станут приоритетом в повестке дня правительства. На геополитическом уровне ОАЭ необходимо разработать политические инструменты, которые обеспечат им доступ к инновационным технологиям и критически важным материалам из-за рубежа и смягчат геополитическое влияние региональной торговли электроэнергией, вызванной внедрением возобновляемых источников энергии. Все вышеперечисленные возникающие риски потребуют разработки политических инноваций, которые будут способствовать участию заинтересованных сторон за пределами государства и сделают систему устойчивой к потенциальным техническим и геополитическим сбоям.

References

- Al Dhafrah Solar PV (2023). [https://Masdar.ae/en/renewables/our-projects/al-dhafra-solar-pv]. 30.06.2023.
- Aminjonov F. (2021). Policy Innovations and Rationale for Sustainable Energy Transition in the UAE. Zayed University. 12.05.2021.
- Aloughani, M. (2015). Renewable Energies Management Strategy Challenges in the Arabian Gulf Countries. London: Brunel University.
- Braunstein, J. (2020). Green Ambitions, Brown Realities. Cambridge, MA: Belfer Center for Science and International Affairs.
- Database «World Atlas» (2024). The World's Largest Oil Reserves by Country In 2024. [https://www.worldatlas.com/industries/the-world-s-largest-oil-reserves-by-country.html]. 11.06.2024.
- Ember (2024). UAE can harness its untapped solar potential to decrease its reliance on fossil gas. [https://ember-energy.org/countries-and-regions/united-arab-emirates/].
- Güney, T. (2019). "Renewable Energy, Non-Renewable Energy and Sustainable Development." International.
- Hertog, S. (2020). "The 'RentierMentality', 30 Years on: Evidence from Survey Data." British Journal of Middle Eastern Studies 47(1):6–23.
- Independent Global Energy Think Tank «Ember» (2024). [https://ember-climate.org/countries-and-regions/regions/asia/]. 09.10.2024.
- International Monetary Fund (2023). Article by the Department of Middle East and Central Asia / [https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2023/224/article-A004-en.xml]. 23.06.2023.
- IRENA (2019). Renewable Energy Market Analysis: GCC 2019. Abu Dhabi: IRENA.
- Jacobson, M. Z., M. A. Delucchi (2017). "100% Clean and Renewable. Wind, Water, and Sunlight All-Sector Energy Roadmaps for 139 Countries of the World." Joule 1(1):108–21.
- Mckay B. (2024). Countries With The Highest Carbon Footprint. [https://www.greenmatch.co.uk/blog/countries-with-the-highest-carbon-footprint]. 27.08.2024
- Ministry of Cabinet affairs. (2024) [https://fsc.gov.ae/en-us/Pages/Competitiveness /Reports/Human-Development-Report-by-UNDP.aspx?rid=3#:~:text=UAE%20in%20Focus%20 2023%2F2024,Very%20high%20human%20development%22%20countries].
- Ministry of Commerce of the USA (2024) / Renewable Energy and Clean Energy / [https://www.trade.gov/country-commercial-guides/united-arab-emirates-renewable-energy-and-clean-energy-0]. 20.05.2024.
- Ministry of Energy and Industry (2024). UAE State of Energy Report 2019. Available at [https://isainfopedia.org/uae-state-energy-report-2024].
- Mohammed bin Rashid Al Maktoum Solar Park (2024). [https://www.mbrsic.ae/en/about/mohammed-bin-rashid-al-maktoum-solar-park/]. 19.06.2024.
- Noorabudhabi (2019) نحتفل بمرور ثلاث سنوات من بدء التشغيل التجاري لمحطة نور_ابوظبي / (Celebrating three years since the commercial operation of Noor Abu Dhabi station). [https://noorabudhabi.ae/ar/news]. 30.04.2019.
- Poudineh, R., A. Sen, and B. Fattouh (2018). "Advancing Renewable Energy in Resource-Rich Economies of the Mena." Renewable Energy 123:135– p.49.
- Saadi, D. (2020). UAE Still Needs LNG, Qatari Gas Imports After Huge Jebel Ali Discovery: Analysts. London: S&P Global Platts. Available at [https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/020420-uae-still-needs-lng-qatari-gas-imports-after-huge-jebel-ali-discovery-analysts].
- Seilkhanov A. (2024). UAE celebrates historic milestone as Unit 4 of Barakah Plant commences commercial operation / [https://en.inform.kz/news/uae-celebrates-historic-milestone-as-unit-4-of-barakah-plant-commences-commercial-operation-90a4b2/]. 05.09.2024.
- Smithsonian magazine (2018). Why the UAE Is Betting Big on Renewable Energy. Smithsonian Magazine January 3. [https://www.smithsonianmag.com/sponsored/uae-betting-big-renewable-energy-180967320/].
- The United Arab Emirates' Third Nationally determined Contribution (2024) [https://unfccc.int/sites/default/files/2024-11/UAE-NDC3.0.pdf]. 30.11.2024.
- UAE Government. Affordable and Clean Energy (2023). [https://u.ae/en/about-the-uae/leavingno-one-behind/7affordableandcleanenergy].
- World Development Bank (2024). GDP by Country. / [https://www.worldometers.info/gdp/gdp-by-country/]. 16.12.2024.
- World Nuclear Association (2024). Nuclear Power in the United Arab Emirates / [https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/united-arab-emirates]. 05.09.2024.

Информация об авторах:

Ильясов Алишербек Ерланович (автор-корреспондент) – Ph.D. докторант 2-курса кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (Казахстан, г. Алматы, e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com).

Чукубаев Ермек Самарович – кандидат исторических наук, доцент школы права и государственного управления университета Нархоз (Казахстан, г. Алматы, e-mail: simonoberto1901@gmail.com)

Information about the authors:

Alisherbek Yerlanovich Ilyassov (corresponding author) – Ph.D., 2nd-year doctoral student at the Department of International Relations and World Economy of the Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com).

Ernek Samarovich Chukubaev – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the School of Law and Public Administration at Narxoz University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: simonoberto1901@gmail.com).

Авторлар туралы мәлімет:

Ильясов Алишербек Ерланович (корреспондент-автор) – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының 2-курс докторанты (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: alisher.ilyasov91@gmail.com).

Чукубаев Ернек Самарұлы – тарих ғылымдарының кандидаты, Нархоз университетіндегі құқық және мемлекеттік басқару мектебінің доценті, (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: simonoberto1901@gmail.com).

Поступила 26 сентября 2024 г.

Исправлена 23 декабря, 2024 г.

Принята 27 февраля, 2025 г.

А.Б. Монтаев^{ORCID}, Ж.У. Аширова^{*}, Н.П. Тәңкіш^{ORCID}Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан
^{*}e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru**ТРАНСШЕКАРАЛЫҚ СУ РЕСУРСТАРЫ:
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАСҚАРУДЫҢ
ҚИЫНДЫҚТАРЫ МЕН МЕХАНИЗМДЕРІ**

Бұл зерттеу халықаралық қатынастардағы трансшекаралық су ресурстарын реттеу, бар қиындықтар мен су дипломатиясын дамытудың мүмкін жолдарын қарастыруға арналған. Су өмір мен экожүйені сақтауда шешуші рөл атқарады, бірақ оның біркелкі таралмауы және өсіп келе жатқан тапшылығы мемлекетаралық қақтығыстарға қауіп төндіреді. 276-дан астам өзен бассейндері елдердің шекарасынан өтеді және әлем халқының шамамен 40% осы су көздерін ортақ пайдалануға байланысты. Осындай жағдайларда трансшекаралық су ресурстарын үйлестірілген және ұтымды басқару халықаралық өзара іс-қимылдың маңызды бөлігіне айналады.

Зерттеу барысында халықаралық келісімдерді, саяси-құқықтық құралдарды және суды басқару стратегияларын талдау әдістері қолданылады. Нил және Меконг өзендерінің келісімдері сияқты мемлекетаралық ынтымақтастықтың сәтті мысалдары зерттелді және тиімді өзара әрекеттесуге кедергі келтіретін кедергілер қарастырылды. Негізгі проблемалардың қатарына сенімді басқару тетіктерінің болмауы, саяси қолдаудың жеткіліксіздігі, жер үсті және жер асты суларын пайдалануды үйлестірудің күрделілігі, сондай-ақ құқықтық аспектілердегі белгісіздік жатады.

Жұмыста құқықтық нормаларды әзірлеуді, бірлескен реттеуші органдарды құруды және шешім қабылдау үшін ғылыми деректерді пайдалануды көздейтін су ресурстарын басқарудың кешенді тәсілінің маңыздылығына назар аударылады. Су дипломатиясы мемлекетаралық ынтымақтастықтың тұрақты дамуы мен нығаюына ықпал ететін қақтығыстардың алдын алу құралы ретінде қарастырылады.

Қорытындыда трансшекаралық су ресурстарын басқару саяси, құқықтық және ғылыми құралдарды біріктіруді талап ететіндігі атап көрсетілген. Халықаралық басқару құрылымдарын құру және су қауіпсіздігі мәселелеріне саяси міндеттемені сақтау суға сұраныстың өсуі мен климаттың өзгеруі жағдайында су ресурстарының біркелкі және әділ бөлінуін қамтамасыз етудің маңызды шарттары болып табылады.

Түйін сөздер: су дипломатиясы, трансшекаралық өзендер, ресурстарды басқару, кешенді тәсіл, су ресурстары, мегоударственное ынтымақтастық.

A.B. Montayev, Zh.U. Ashirova*, N.P. Tangkish

Mukhtar Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan

^{*}e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru**Transboundary Water Resources:
Challenges and Mechanisms of International Management**

This study is devoted to issues of regulation of transboundary water resources in international relations, consideration of existing difficulties and possible ways to develop water diplomacy. Water plays a key role in maintaining life and ecosystems, but its uneven distribution and increasing scarcity pose a threat of inter-State conflicts. More than 276 river basins cross national borders, and about 40% of the world's population depends on the sharing of these water sources. In such circumstances, coordinated and rational management of transboundary water resources is becoming an important part of international cooperation.

The research uses methods of analyzing international agreements, political and legal instruments, and water management strategies. Successful examples of interstate cooperation, such as agreements on the Nile and Mekong rivers, have been studied, as well as obstacles to effective cooperation. The main problems include the lack of reliable management mechanisms, insufficient political support, the difficulty of coordinating the use of surface and groundwater, as well as uncertainty in legal aspects.

The paper focuses on the importance of an integrated approach to water resources management, involving the development of legal norms, the creation of joint regulatory bodies and the use of scientific

data for decision-making. Water diplomacy is considered as a conflict prevention tool that promotes sustainable development and strengthens interstate cooperation.

In conclusion, it is emphasized that the management of transboundary water resources requires the integration of political, legal and scientific instruments. The establishment of international governance structures and the maintenance of political commitment to water security issues are important conditions for ensuring an even and equitable distribution of water resources in the face of increasing demand for water and climate change.

Keywords: water diplomacy, transboundary rivers, resource management, integrated approach, water resources, inter-state cooperation.

А.Б. Монтаев, Ж.У.Аширова*, Н.П. Танкиш

Южно-Казахстанский университет имени Мухтара Ауэзова, Шымкент, Казахстан

*e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru

Трансграничные водные ресурсы: вызовы и механизмы международного управления

Данное исследование посвящено вопросам регулирования трансграничных водных ресурсов в международных отношениях, рассмотрению существующих трудностей и возможных путей развития водной дипломатии. Вода играет ключевую роль в поддержании жизни и экосистем, однако ее неравномерное распределение и нарастающий дефицит создают угрозу межгосударственных конфликтов. Более 276 речных бассейнов проходят через границы стран, и около 40% населения мира зависит от совместного использования этих водных источников. В подобных условиях скоординированное и рациональное управление трансграничными водными ресурсами становится важной частью международного взаимодействия.

В рамках исследования применяются методы анализа международных соглашений, политико-правовых инструментов и стратегий водного управления. Изучены успешные примеры межгосударственного сотрудничества, такие как соглашения по рекам Нил и Меконг, а также рассмотрены препятствия, мешающие эффективному взаимодействию. К числу основных проблем относятся отсутствие надежных управленческих механизмов, недостаточная политическая поддержка, сложность координации использования поверхностных и подземных вод, а также неопределенность в правовых аспектах.

В работе акцентируется внимание на важности комплексного подхода к управлению водными ресурсами, предполагающего разработку правовых норм, создание совместных регулирующих органов и использование научных данных для принятия решений. Водная дипломатия рассматривается как инструмент предотвращения конфликтов, который способствует устойчивому развитию и укреплению межгосударственного сотрудничества.

В заключении подчеркивается, что управление трансграничными водными ресурсами требует интеграции политических, правовых и научных инструментов. Создание международных структур управления и сохранение политической приверженности вопросам водной безопасности являются важными условиями обеспечения равномерного и справедливого распределения водных ресурсов в условиях роста спроса на воду и изменения климата.

Ключевые слова: водная дипломатия, трансграничные реки, управление ресурсами, комплексный подход, водные ресурсы, межгосударственное сотрудничество.

Кіріспе

Су адамзаттың әл-ауқаты мен экожүйелердің денсаулығы үшін ең маңызды ресурс болып табылады, ал оның тұрақты басқарылуы халықаралық ынтымақтастықта критикалық маңызға ие. 276-дан астам өзен бассейндері саяси шекараларды кесіп өтетін және әлем халқының 40%-дан астамы трансшекаралық су жүйелеріне жататын аймақтарда тұратын жағдайда, су ресурстарын тиімді басқару басым міндетке айналады. Дегенмен, бұл ресурстарды басқару көптеген геосаяси, экономикалық және экологиялық

факторлармен байланысты қиындықтарға тап болады.

XX ғасырда стратегиялық маңызды табиғи ресурстарға, мысалы, мұнайға қол жеткізу мемлекетаралық қақтығыстардың себебі болды. Қазіргі уақытта халық санының өсуі, су ресурстарына сұраныстың артуы, олардың шектеулілігі және трансшекаралық су объектілерінің болуы суға қатысты қақтығыстардың туындауына негіз қалайды. Су мәселелері геосаяси маңыздылыққа ие бола бастады, бұл жаһандану мен халық санының өсуімен байланысты. Су стресі мен су ресурстарының теңсіз бөлінуі ұлттық қауіпсіз-

дікке қауіп төндіретін факторлар ретінде қарастырылады (Phillips et al., 2006).

Осы контексте трансшекаралық су ресурстарын басқаруда туындайтын геосаяси аспектілер мен мәселелерді талдайтын су дипломатиясы концепциясы қалыптасады. 153 мемлекет трансшекаралық өзендер, көлдер мен су қабаттарына ие болғандықтан, су ресурстарын үйлестірілген және тұрақты басқару қақтығыстардың алдын алу үшін қажетті шарт болып табылады. Су дипломатиясы трансшекаралық судың бөлінуі мен пайдаланылуымен байланысты шиеленістерді минимизациялауға бағытталған, бұл оны халықаралық қатынастардың маңызды элементі етеді. Су дипломатиясының бірегей анықтамасының болмауына қарамастан, зерттеушілер су ресурстарын басқару стратегияларын әзірлеу кезінде су секторынан тыс мақсаттарды ескерудің қажеттілігін атап өтеді (Hussein, 2023).

Сонымен қатар, су ресурстарын пайдалану көпжақты сипатқа ие және әр елдің ерекшеліктері қақтығыс қаупін арттырады. Халық санының өсуі, климаттың өзгеруі, қоршаған ортаның ластануы және жауын-шашын режимінің өзгеруі қолжетімді су ресурстарының саны мен сапасының азаюына әкеледі. Су ресурстарына меншік, басқару және пайдалану мәселелері қазіргі заманның маңызды сын-қатерлеріне айнауда. Олар саяси, демографиялық, экономикалық және діни қақтығыстармен тығыз байланысты, бұл технологиялық және құқықтық шешімдерді табуды қиындатады (Morris, 1997, p. 1).

2030 жылға қарай әлемде 3 миллиардтан астам адам су тапшылығына тап болады деп болжануда, бұл әлеуметтік шиеленістің, саяси тұрақсыздықтың және ықтимал қақтығыстардың өсуіне әкеледі (Maden, 2013, p. 100). Су қақтығыстары көбінесе этникалық, діни немесе идеологиялық айырмашылықтар бар аймақтарда, сондай-ақ кейбір мемлекеттердің су ресурстарына қол жеткізу артықшылықтары болған жағдайда туындайды. Сонымен қатар, су қоймаларының ластануы мен су тасқыны сияқты теріс факторлар шекаралас мемлекеттерге зиян келтіріп, қақтығыстарды ушықтыруы мүмкін.

2015 жылы қабылданған БҰҰ-ның 2030 жылға дейінгі Тұрақты даму бағдарламасы (Тұрақты даму мақсаттары, ТДМ) қауіпсіз және қолжетімді ауыз суды қамтамасыз ету, судың сапасын жақсарту, ағынды суларды қайта өңдеу, тұщы су экожүйелерін қамтамасыз ету және су ресурстарын қорғау мәселелерін қамтиды. Бұл бағдарлама аясында су мәселелері азық-түлік қауіпсіздігі, денсаулық сақтау, климаттың өзге-

руі, энергетика және гендерлік теңдікпен өзара байланыста қарастырылады, бұл олардың көпсалалы сипатын көрсетеді.

Су дипломатиясы геосаяси ландшафтың өзгеруін, жаңа дипломатиялық тәсілдерді және су ресурстарының тапшылығын ескере отырып, зерттеушілер мен саясаткерлер арасында барған сайын маңызды бола түсуде. Дегенмен, бүгінгі күнге дейін су дипломатиясының бірегей анықтамасы жоқ, ал оның жүзеге асырылуы нақты контекстке байланысты өзгеріп отырады.

Келесі авторлар ұсынған тәсіл Орталық Азия, Меконг бассейні және Финляндия-Ресей су ресурстары саласындағы ынтымақтастық мысалдары арқылы көрсетіледі. Бұл тәсіл төрт негізгі кезеңнен тұрады: негізгі тақырыптар мен мүдделі тараптарды анықтау, қазіргі жағдайды талдау, факторлар мен сценарийлерді анықтау, сондай-ақ мүмкін болатын әрекеттерді анықтау. Бұл әдіс су дипломатиясы процестерінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді, су ресурстарына бағытталған және дипломатиялық бастамаларды айқын ажырата отырып, олардың дәстүрлі халықаралық ынтымақтастық механизмдерімен өзара толықтырылуын атап өтеді. Соңында, зерттеу су дипломатиясының сыртқы саясат эволюциясындағы маңызды кезең екенін растайды, бұл халықаралық қатынастарда бірлескен су ресурстарын басқарудың артып келе жатқан рөлін көрсетеді (Keskinen, 2021).

Зерттеу материалдары мен әдістері

Трансшекаралық өзен жүйелері мен су дипломатиясын зерттеу көпсалалы тәсілді талап етеді, ол кең ауқымды әдістер мен аналитикалық құралдарды біріктіреді. Су ресурстарын, соның ішінде беткі және жер асты суларының бірлескен басқарылуы трансшекаралық контексте күрделі мәселелерді шешудің негізгі механизмі ретінде қарастырылады. Бұл салада зерттеу және саясатты әзірлеу үшін әртүрлі методологиялық стратегиялар, соның ішінде құқықтық және саяси талдау, мүдделі тараптарды тарту, гидрологиялық және гидрогеологиялық бағалау, сондай-ақ қақтығыстарды шешу әдістері қолданылады.

Трансшекаралық өзендер мен су дипломатиясын зерттеудің негізгі методологиялық тәсілдерінің бірі – су ресурстарын пайдалануды реттейтін халықаралық келісімдер мен келісімшарттарды талдау. Бұл талдау келісімдердің мазмұнын, шарттарын және оларды әзірлеу мен жүзеге асыру механизмдерін зерттеуді қамтиды. Сонымен қатар, мүдделі тараптар мен сарапшы-

лармен тереңдетілген сұхбаттар сияқты сапалық әдістер қолданылады, бұл трансшекаралық су ресурстарын басқарудың саяси, экономикалық және әлеуметтік аспектілерін анықтауға мүмкіндік береді.

Гидрологиялық және гидрогеологиялық зерттеулер осы саладағы методологиялық құралдардың маңызды бөлігін құрайды. Бұл зерттеулерде беткі және жер асты сулары арасындағы күрделі өзара әрекеттерді зерттеуге, сондай-ақ антропогендік әрекеттер мен климаттық өзгерістердің су ресурстарына әсерін бағалауға мүмкіндік беретін заманауи модельдер мен кеңістіктік талдау әдістері белсенді түрде қолданылады.

Маңызды бағыттардың бірі – жергілікті қауымдастықтардың қатысуымен интеграцияланған зерттеулер (integrated participatory action research) сияқты партисипаторлық әдістерді пайдалану. Бұл әдістер жергілікті тұрғындарды және мүдделі тараптарды су реттеу саласындағы нормативтік-құқықтық базаны және саясатты әзірлеу процесіне тартуға ықпал етеді. Локалдық білімдер мен көзқарастарды шешім қабылдау процесіне енгізу су ресурстарын басқару стратегияларының тұрақтылығы мен тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Саяси-экономикалық талдау аясында гегемониялық күштердің бәсекелестік концепциялары қолданылады, бұл трансшекаралық су басқару саласындағы билік теңгерімін және бәсекелестік процестерді зерттеуге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл доминантты акторлардың ықпалын шектеу және маргинализацияланған топтардың позицияларын нығайту қажеттілігіне назар аударады, бұл су ресурстарын әділ және тұрақты бөлуді қамтамасыз ету үшін маңызды.

Аталған методологиялық тәсілдерден басқа, бұл салада нақты зерттеу әдістері, соның ішінде кейс-стадилер, салыстырмалы талдау және саясатты талдау кеңінен қолданылады. Әдістер мен құралдардың әртүрлілігін қолдану трансшекаралық су ресурстары мен су дипломатиясымен байланысты мәселелерді кешенді түсінуге, сондай-ақ оларды реттеу мен басқарудың тиімді стратегияларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Ғылыми әдебиеттерге шолу

Соңғы жылдардағы зерттеулер трансшекаралық су ресурстарын бірлесіп басқарудың критикалық маңыздылығын атап көрсетеді. Бір зерттеу 50-ден астам трансшекаралық су келісімдерінің тәжірибесін қамтиды, олар беткі және жер асты суларының пайдаланылуын реттейді, және сая-

си шекараларды кесіп өтетін су ресурстарын басқаруда интеграцияланған және үйлестірілген тәсілдің қажеттілігін айқындайды. Басқа зерттеу трансшекаралық су ынтымақтастығына қатысты көпсалалы тәсілдің артықшылықтарын көрсетеді, бұл су ресурстарын бірлесіп пайдаланудың ұзақ мерзімді пайдасын қамтамасыз етеді. Дегенмен, ғылыми әдебиет осы салада тиімді трансшекаралық ынтымақтастыққа кедергі келтіретін елеулі тосқауылдарды да көрсетеді. Кейбір аймақтарда су ресурстарын бірлесіп басқару шарттары жүйелі жоспарлаудың және беткі және жер асты суларының кешенді басқаруының болмауына байланысты жартылай жүзеге асырылуда.

Су саласындағы қақтығыстар, ынтымақтастық және қауіпсіздік мәселелеріне арналған әдебиет су дипломатиясын дамыту үшін негіз қалыптастырады (Grech-Madin et al., 2018). Алайда, жаһандық климаттық өзгерістер мен трансшекаралық су ресурстарын басқаруды реттейтін халықаралық келісімдер жағдайында су дипломатиясына универсалды («бір өлшем барлығына») тәсілдің тиімділігі төмендейді. Су ресурстарының өмірлік маңыздылығына қарамастан, трансшекаралық су қақтығыстарын ынтымақтастыққа айналдыру механизмдері әлсіз және шектеулі болып қала береді. Халықаралық ұйымдардың және басқа мүдделі тараптардың қызметінің тиімділігін арттыру үшін халықаралық су келіссөздерінде үйлестіруді нығайту, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық саласында сенімді және ұзақ мерзімді міндеттемелерді әзірлеу қажет.

Sidra Rizwan мен Majeed Irfan (2024) мәліметтері бойынша, су тапшылығы мәселесі жаһандық сипатқа ие болып, климаттық өзгерістер, халық санының өсуі және тұщы суға сұраныстың артуы нәтижесінде шиеленісуде. Бірнеше мемлекеттермен бөлінген трансшекаралық су ресурстары, соның ішінде өзендер мен көлдер, бәсекелес мүдделердің салдарынан қақтығыстарға ерекше ұшырайды. Су дипломатиясы – бұл осы ресурстарды бейбіт және әділ басқаруға, ынтымақтастықты қолдауға және қақтығыстардың салдарын минимизациялауға бағытталған стратегиялар мен келіссөз процестерін қамтитын ұғым. Трансшекаралық су ресурстарын басқару үшін институционалдық негіздерді құруға бағытталған елеулі күш-жігерге қарамастан, климаттық өзгерістер мен саяси шиеленістермен байланысты маңызды қиындықтар сақталып отыр. Бұл зерттеу трансшекаралық су қақтығыстарын шешудегі су дипломатиясының рөлін

қарастырады, құқықтық механизмдердің, саяси ерік-жігердің және көпжақты ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтеді, сондай-ақ су ресурстарын тұрақты басқаруды қамтамасыз ету үшін адаптивті стратегиялардың қажеттілігін негіздейді.

Қытай мен Үндістан арасындағы су дипломатиясы трансшекаралық су ресурстарын басқару мен пайдаланудың маңызды бағыты болып табылады және елеулі оң әсер етеді. Екі елдің жедел экономикалық дамуы жағдайында су ресурстарын рационалды бөлу мен қорғау жалпы мүдде тақырыбына айналады. Ярлунг Цангпо өзені сияқты трансшекаралық өзендер, сондай-ақ Үндістанның су ресурстарын ішкі бөлуді оңтайландыруға бағытталған өзен желілерін дамыту бағдарламасы осы дипломатияның негізгі элементтері болып табылады. Бұл ынтымақтастықтың оң әсері су ресурстарын басқару стратегияларында, су ресурстарын су жинау алаңында бөлуде, сондай-ақ Қытайдың батыс аймақтарының экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде көрінеді. Қытай мен Үндістан арасындағы су дипломатиясы су ресурстарын тұрақты пайдалануды ілгерілетуде, сондай-ақ өңірлік бейбітшілік пен тұрақтылықты нығайтуда маңызды рөл атқарады. Қытай мен Үндістанның су ресурстарын басқару саласындағы дипломатиясын зерттеу екі ел арасындағы қақтығыс пен ынтымақтастық динамикасын тереңірек қарастыруға мүмкіндік береді, бұл өңірдегі тұрақтылықты қамтамасыз ету және бейбіт қатынастарды нығайту үшін маңызды (Zixun Qiao, 2025).

Трансшекаралық су ресурстарын бірлесіп басқару

Трансшекаралық су ресурстарын бірлесіп басқару олардың әділ және тұрақты пайдаланылуын қамтамасыз етудің маңызды шарты ретінде ұзақ уақыт бойы мойындалды. Соңғы жылдары беткі суларды басқарумен қатар, жер асты су көздерін реттеу қажеттілігіне де назар аударылды. Алайда, трансшекаралық контексте беткі және жер асты суларының басқарылуын интеграциялау шектеулі болып қалуда, және тек бірнеше халықаралық келісімдер бұл мәселені тікелей қозғайды.

Су ресурстарын бөлісетін мемлекеттер арасындағы тиімді ынтымақтастық су сапасын арттыруға, экожүйелердің тұрақты дамуына және қақтығыстардың ықтималдығын төмендетуге ықпал етеді. Трансшекаралық су ресурстарын басқарудағы кооперативтік тәсілдің негізгі элементтері мыналарды қамтиды: су ресурстарын пайдалану мен қорғауды реттейтін заңды мін-

детті келісімдер жасау; келісімдердің орындалуын қамтамасыз ету және іс-әрекеттерді үйлестіру үшін бірлескен комиссиялар немесе басқа басқару органдарын құру; негізделген шешімдер қабылдау үшін ғылыми зерттеулер жүргізу және деректер жинау. Сонымен қатар, жергілікті қауымдастықтарды, үкіметтік емес ұйымдарды және басқа мүдделі тараптарды шешім қабылдау процесіне тартудың маңызы зор, бұл кең ауқымды мүдделерді ескеруге мүмкіндік береді.

Су ресурстарын басқаруда өзгермелі жағдайларға бейімделе алатын икемді тәсілдерді дамыту жана сын-қатерлер мен мүмкіндіктерге тиімді жауап берудің ажырамас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар, елдер арасында ақпарат алмасу және озық тәжірибелермен бөлісу платформаларын құру, семинарлар мен конференцияларды өткізу ынтымақтастық пен интеграция деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Су ресурстарын бірлесіп басқарудың табысты мысалдарына Ніл және Меконг өзендері бойынша келісімдер жатады. Ніл келісімі аясында қатысушы мемлекеттер Ніл өзенінің су ресурстарын басқарумен айналысатын Нил комиссиясын құрды. Сол сияқты, Меконг келісімі Меконг өзенінің су ресурстарын тұрақты басқару және экожүйені қорғау бойынша жұмыс істейтін Меконг комиссиясының құрылуына әкелді.

Бұл мысалдар трансшекаралық су басқарудағы кооперативтік тәсілдің маңыздылығын растайды. Мұндай механизм су ресурстарын тұрақты және әділ пайдалануды қамтамасыз етеді, сондай-ақ мемлекетаралық қақтығыстардың алдын алуға ықпал етеді. Бұл мақсаттарға ғылыми деректерге негізделген және мүдделі тараптардың белсенді қатысуымен жүзеге асырылатын тиімді мемлекетаралық ынтымақтастық жағдайында қол жеткізу мүмкін.

Трансшекаралық су ресурстарын тиімді басқарудағы кедергілер

Трансшекаралық су ресурстарын тиімді басқарудағы негізгі сын-қатерлердің бірі – сенімді басқару механизмдерінің болмауы және оларды құру мен қолдауға саяси ерік-жігердің жетіспеушілігі. Юрисдикциялардың қабаттасуы, ұлттық мүдделердің әртүрлілігі және жағалаудағы мемлекеттер арасындағы ықпалдың теңсіз бөлінуі кооперативтік келісімдердің қалыптасуына кедергі келтіреді. Сонымен қатар, беткі және жер асты суларының өзара байланысын қамтитын су жүйелерінің күрделілігі интеграцияланған басқару тәсілдерін әзірлеуді қиындатады.

Трансшекаралық су ресурстарын тиімді басқару көптеген кедергілермен бетпе-бет келеді,

олар мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты қиындатуы мүмкін. Ынтымақтастықты үйлестіруге кедергі келтіретін негізгі факторлардың бірі – сенімді басқару механизмдерінің және саяси ерік-жігердің болмауы. Заңнамалық айырмашылықтар мен қарама-қайшы ұлттық басымдықтар жиі дауларға алып келіп, бірлескен стратегияларды әзірлеуге кедергі келтіреді.

Тарихи шиеленістер мен су ресурстарын бөлу мәселелері жағдайды одан әрі қиындатуы мүмкін, әсіресе күштердің теңгерімі теңсіз аймақтарда. Экономикалық даму деңгейі мен технологиялық әлеуеттегі айырмашылықтар да су ресурстарына қолжетімділік пен оларды пайдалану мүмкіндіктерінде дисбаланс тудырады.

Тағы бір маңызды мәселе – су ресурстарының жағдайы туралы деректер мен ақпараттың жетіспеушілігі, бұл негізделген шешімдер қабылдауды қиындатады. Көптеген елдерде су сапасы мен көлемін бақылауға мүмкіндік беретін мониторинг жүйелері жоқ, бұл бірлескен жоспарлау мен басқаруды қиындатады.

Сонымен қатар, трансшекаралық су ресурстарын реттеуге арналған нормативтік-құқықтық база көбінесе жеткілікті түрде дамымаған. Халықаралық ережелер мен стандарттардың болмауы құқықтық белгісіздікке алып келіп, ынтымақтастықты қиындатады.

Мемлекеттер арасындағы мәдени және әлеуметтік айырмашылықтар да су басқару мәселелеріне деген көзқарас пен басымдықтарды әсер етіп, қосымша кедергілер тудыруы мүмкін. Осы кедергілерді жеңу үшін трансшекаралық су басқару мәселелерін ғылыми, құқықтық және саяси аспектілерді ескере отырып, көпсалалы тәсілмен қарастыру қажет, сондай-ақ барлық мүдделі тараптарды шешім қабылдау процесіне белсенді түрде тарту маңызды.

Глобалдық су басқару мәселелерін шешу үшін дәстүрлі бассейндік тәсілден бас тартып, беткі және жер асты суларының басқарылуын интеграциялау, қабылданатын шешімдердің экологиялық, әлеуметтік және экономикалық контекстін ескеру қажет. Ғылым мен саясатты біріктіретін көпсалалы тәсілді қолдану трансшекаралық су басқарудың тиімді және әділ моделін әзірлеуге мүмкіндік береді, бұл қақтығыстарды ынтымақтастыққа айналдыруға қабілетті.

Трансшекаралық су ынтымақтастығындағы негізгі мәселелер көбінесе басқару механизмдерінің және саяси ерік-жігердің болмауымен байланысты. Су бөлінісі, сапасы және пайдалану басымдықтары бойынша қақтығыстар коопера-

цияға кедергі келтіруі мүмкін, әсіресе ықпалдың теңсіз бөлінуі немесе тарихи шиеленістер бар аймақтарда. Бұл кедергілерді жеңу үшін трансшекаралық су ресурстарын басқарудың ғылыми, құқықтық және саяси аспектілерін интеграциялайтын көпсалалы тәсіл қажет.

Трансшекаралық су ресурстарын басқарудың кешенді стратегиясы – бұл бірлескен су ресурстарын пайдалану мен қорғауға қатысты мәселелерді жан-жақты қарастыруға бағытталған тұтас тәсіл. Мұндай тәсіл су экожүйелерінің өзара байланысын, әлеуметтік-экономикалық және мәдени факторларды ескере отырып, барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескеруге мүмкіндік береді.

Кешенді тәсілдің негізгі принциптері әртүрлі секторларды, мысалы, ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп және экологияны интеграциялауды қамтиды, бұл экожүйелерге теріс әсерді минимизациялауға және ресурстарды тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Жергілікті қауымдастықтарды және үкіметтік емес ұйымдарды тарту қабылданатын шешімдердің легитимдігін арттырып, су ресурстарын әділ бөлуді қамтамасыз етеді.

Су ресурстарын ғылыми зерттеу және мониторинг жүргізу саясатты қалыптастыруда шешуші рөл атқарады, климаттың өзгеруінің салдарын бағалауға және су пайдаланушыларының қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Тұрақтылық принципі экожүйелерді қорғау мен барлық адамдар үшін таза суға қолжетімділікті қамтамасыз етудің маңыздылығын атап көрсетеді.

Климаттық жағдайлардың және әлеуметтік-экономикалық факторлардың өзгермелілігін ескере отырып, су ресурстарын басқару жүйелерінің икемділігі мен бейімделгіштігі туындайтын сын-қатерлерге тиімді жауап беруге мүмкіндік береді. Халықаралық ынтымақтастық және трансшекаралық су ресурстарын бірлесіп басқарудың құқықтық механизмдерін құру тұрақты нәтижелерге қол жеткізудің қажетті шарттары болып табылады.

Кешенді тәсілді табысты жүзеге асырудың мысалдары, мысалы, Ніл және Меконг комиссиялары, экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілерді басқару процестеріне интеграциялаудың тиімділігін көрсетеді. Осылайша, трансшекаралық су басқарудағы кешенді тәсіл халықаралық деңгейде су ресурстарын тұрақты және әділ пайдалануды қамтамасыз ету үшін қажетті шарт болып табылады.

Трансшекаралық су ресурстарын бірлесіп басқаруды жетілдіру

Беткі және жер асты су ресурстарын трансшекаралық аймақтарда басқару – бұл көп аспектілі тәсілді талап ететін күрделі міндет. Бұл интеграцияланған деректер алмасу жүйелерін және мониторинг механизмдерін әзірлеуді, тараптардың әділ өкілдігін қамтамасыз ететін бірлескен басқару органдарын құруды, сондай-ақ қоршаған орта мен саяси жағдайдағы өзгерістерге жауап бере алатын икемді және бейімделгіш басқару механизмдерін енгізуді қамтиды.

Мұндай жағдайларда су ресурстарын басқарудың тиімділігін арттыру әртүрлі стратегиялар мен шараларды интеграциялауды талап етеді, олар ресурстардың тұрақты және әділ пайдаланылуын қамтамасыз етуге бағытталған. Соңғы мақсат – бірлесіп пайдаланылатын су ресурстарының құқықтары мен міндеттерін нақты анықтайтын құқықтық база мен институционалдық механизмдерді қалыптастыру. Эффективті басқару құралдары міндетті және ұсыныстық нормативтік актілерді қамтуы тиіс, олар ынтымақтастықты қолдап, қақтығыстарды шешуді жеңілдетеді.

Су ресурстары саласындағы негізделген шешімдер қабылдау үшін сенімді және өзекті деректерге қол жеткізу өте маңызды. Елдер арасында бірлескен мониторинг және ақпарат алмасу жүйелерін құру қолжетімді су ресурстарының көлемі мен сапасы туралы толық ақпарат алуға, сондай-ақ ластану мен климаттың өзгеруі сияқты әлеуетті қауіптерді анықтауға мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеулер су ресурстарының экологиялық теңгерімді сақтау және тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін маңыздылығына назар аударуы тиіс. Бұл су ресурстарының көпфункционалды экожүйелік қызметтерін, соның ішінде суды тазарту, су тасқынын реттеу және ауыл шаруашылығын қамтамасыз етуді зерттеуді қамтиды. Су мен қоршаған ортаның басқа элементтері арасындағы күрделі өзара байланыстарды терең түсіну су ресурстарын қорғау мен басқаруды тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Су ресурстарын тиімді басқару барлық мүдделі тараптардың, соның ішінде жергілікті қауымдастықтардың, үкіметтік емес ұйымдардың (ҰҰҰ), бизнес құрылымдарының және мемлекеттік агенттіктердің белсенді қатысуын талап етеді. Әр түрлі топтарды шешім қабылдау процесіне тарту ресурстарды әділ бөлуді қамтамасыз етіп, басқару шешімдерінің легитимдігін арттырады.

Қоғамдық консультациялар мен диалог платформалары барлық қатысушылардың қажеттіліктері мен алаңдаушылықтарын анықтауға көмектеседі. Су ресурстарын басқару экожүйелерді қорғау, биоәртүрлілікті сақтау және барлық адамдар үшін таза суға қолжетімділікті қамтамасыз ету сияқты тұрақтылық принциптеріне негізделуі тиіс. Климаттық өзгерістер мен әлеуметтік-экономикалық факторларды ескеретін бейімделгіш басқару су ресурстарын басқару процесінде туындайтын сын-қатерлер мен мүмкіндіктерге тиімді жауап беруге мүмкіндік береді.

Халықаралық ынтымақтастық бірлескен су ресурстарын тиімді басқарудың ажырамас элементі болып табылады. Тәжірибе, білім және табысты практикалармен алмасу үшін аймақтық және жаһандық платформаларды құру жалпы мәселелерді шешуге тиімді шешімдер әзірлеуге ықпал етеді. Су сапасын жақсартуға, су ресурстарын басқаруды оңтайландыруға және экожүйелерді қорғауға бағытталған бірлескен бастамалар мемлекеттер арасындағы сенімді нығайтып, ұзақ мерзімді ынтымақтастықтың негізін қалауға қабілетті.

Трансшекаралық су ресурстарымен байланысты мәселелерді тиімді шешу үшін құқықтық, ғылыми, әлеуметтік және экологиялық аспектілерді ескеретін кешенді тәсіл қажет. Мұндай тәсіл тұрақты және әділ нәтижелерге қол жеткізудің кілтті факторы болып табылады.

Қорытынды

Халықаралық шекараларды кесіп өтетін немесе белгіленген өзендерді, көлдерді және сулы горизонттарды қамтитын трансұлттық су ресурстары елдер арасындағы саяси, экономикалық және экологиялық динамикаға айтарлықтай әсер ететін күрделі халықаралық қатынастар желісіндегі маңызды байланыс ретінде қарастыруға болады. Халық санының өсуіне, урбанизацияға, индустрияландыруға және ауыл шаруашылығының кеңеюіне байланысты тұщы суға сұраныстың артуы климаттың өзгеруіне байланысты судың қолжетімділігінің өзгермелілігінің артуымен бірге осы ортақ су ресурстарына үлкен қысым көрсетіп, бар шиеленісті күшейтіп, жаңа проблемаларды тудырды. халықаралық ынтымақтастық үшін (Gurpy & Anderson, 2017). Бұл ресурстарды бөлу және басқару даулардың негізгі нүктесіне айналды, көбінесе су құқығы, инфрақұрылымды дамыту, ластануды бақылау және тең қолжетімділік туралы дауларды тудыр-

ғаны мәлім (Angelakis et al., 2021). Суға қатысты әртүрлі көзқарастар, мысалы, оны тауарға қарсы адам құқығы ретінде қарастыру, ұлттар, провинциялар және қауымдастықтар арасындағы қақтығыстарға әкелуі мүмкін, бұл су ресурстарын бейбіт және тиімді басқаруға қол жеткізу үшін осы перспективаларды сәйкестендіру қажеттілігін де көрсетеді.

Трансұлттық су ресурстарына тән сипаттамалар, мысалы, олардың ортақ табиғаты және олар қолдайтын экожүйелердің өзара байланысы ұлттық шекарадан асып түсетін бірлескен басқару жүйесін қажет етеді. Бұл ресурстарды тиімді басқару гидрологиялық циклді, экологиялық процестерді және судың қолжетімділігіне, сұранысына және сапасына әсер ететін әлеуметтік-экономикалық факторларды жан-жақты түсінуді талап етеді (Шнайдер және басқалар., 2016). Мұндай ынтымақтастықтың болмауы бөгеттер салу немесе қайта бағыттау сияқты біржақты әрекеттерге әкелуі мүмкін, бұл төменгі ағыстағы пайдаланушыларға зиянды әсер етуі мүмкін, саяси үйкеліс тудыруы және қақтығыстарға ұласуы мүмкін. Су қақтығыстарының негізгі себептеріне шекараны делимитациялау, батпақтану, өзен ағынын бұру және саяси күйзелістер жатады, бұл қақтығыстардан адам шығыны соңғы онжылдықтардағы табиғи апаттардан асып түседі. Бұл аймақтық тұрақтылық пен адам қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін сумен байланысты дауларды шешудің өзектілігін көрсетеді (Angelakis et al., 2021). Сонымен қатар, суды пайдалануға байланысты ішкі қақтығыстар жиі кездеседі, бұл қауымдастықтар арасында тең емес бөлінуге әкеледі, бұл дамыған және дамушы аймақтардың алдында тұрған мәселе (Гамильтон және басқалар., 2020). Трансшекаралық су келісімдері белгісіз экологиялық және климаттық жағдайларды, сондай-ақ 2050 жылға қарай жер шарының халқын 9,7 миллиардқа дейін арттыратын және қала тұрғындарының санын екі есеге арттыратын әлеуметтік және демографиялық өзгерістерді шешуге жеткілікті сенімді болуы керек (Gurry & Anderson, 2017).

Халықаралық құқық пен институттар ынтымақтастықты жеңілдетуде және трансұлттық су ресурстарына қатысты дауларды шешуде шешуші рөл атқарады. Шарттар, келісімдер мен конвенциялар су құқығын белгілеу, экологиялық стандарттарды белгілеу, деректермен алмасу мен бірлескен мониторингті ілгерілету үшін негіз болып табылады. Алайда, осы құқықтық құралдардың тиімділігі мемлекеттердің өз міндеттемелерін орындауға және адал келіссөздер

жүргізуге дайын болуына байланысты. Экологиялық дипломатия өзінің агрессивті емес және икемді сипаттамаларымен ортақ су ресурстарына қатысты дауларды шешудің, тұрақты дамуды ынталандырудың, кедейлікті азайтудың және экологиялық тұрақтылықтың құнды құралы ретінде мақұлданды.

Сонымен қатар, халықаралық ұйымдар, үкіметтік емес ұйымдар және ғылыми-зерттеу институттары сияқты мемлекеттік емес субъектілерді тарту білім алмасуды ілгерілету, әлеуетті арттыру және мүдделі тараптардың трансұлттық су ресурстарын басқаруға қатысуы үшін өте маңызды. Бұл субъектілер техникалық сараптаманы қамтамасыз ете алады, диалогты жеңілдетеді және келісімдердің орындалуын бақылай алады, бұл тиімдірек және әділ нәтижелерге ықпал етеді. Халықаралық су заңнамасындағы техникалық, экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және саяси критерийлердегі олқылықтарды жою қоршаған ортаға зиян келтірудің, қақтығыстардың және сенімсіздіктің алдын алу үшін өте маңызды.

Қорытындылай келе, трансұлттық су ресурстары қақтығыстардың алдын алу және тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін мұқият басқару мен ынтымақтастықты қажет ететін халықаралық қатынастардың маңызды элементі болып табылады. Муниципалитеттер арасындағы ынтымақтастықты жақсарту және сұранысты басқару саясатындағы өзгерістер суға деген сұранысты азайту және суды тиімді пайдалануды үйлестіру үшін қажет (Шнайдер және басқалар., 2016). Инфрақұрылымдық шараларды өршіл институционалдық реформалармен біріктіру тұрақты сумен жабдықтауды қамтамасыз ете алады, ал деректерді басқару мен ашықтықты жақсарту тұрақты аймақтық су ресурстарын басқаруға қол жеткізу үшін өте маңызды. Қалалар қол жетімді ақпараттан бастап тиісті әлеуетке, қаржыландыруға, ашықтыққа, мүдделі тараптарды тартуға және салалық саясаттағы келісімділікке дейін осы мәселелерді тиімді шешу үшін институционалдық негіздердің болуын қамтамасыз етуі керек (Romano & Akhmouch, 2019). Ортақ су ресурстарын бірлесіп және тұрақты басқарудың императиві алдағы жылдары ғана күшейе түседі, бұл инновациялық тәсілдерді, институттарды нығайтуды және дауларды бейбіт жолмен шешуге деген ұмтылысты талап етеді. Су ресурстары мемлекеттердің жүргізетін саясатына байланысты бейбітшілік көзі де, қақтығыс себептері де болуы мүмкін. Су ресурстарының едәуір бөлігі трансшекаралық сипатқа ие, ал бұл, әсіресе кли-

маттың өзгеруі салдарынан қолжетімді су қорларының қысқаруы жағдайында, қақтығыстар мен тұрақсыздық ықтималдығын арттырады.

Экологиялық ынтымақтастық трансшекаралық деңгейде мемлекеттер арасындағы өзара тәуелділікті нығайтуға ықпал етеді. Бұл су ресурстарын басқаруда трансшекаралық өзара әрекеттесу мәдениетін қалыптастыруға көмектеседі, ал бұл өз кезегінде қақтығыстардың алдын алуға мүмкіндік береді. Алайда, Қазақстанның саяси ғылымында су дипломатиясы концепциясы әлі де кең академиялық назарға ие бола қойған жоқ.

Су дипломатиясы аясында, дәстүрлі дипломатиялық практика сияқты, негізгі элементтер институционалдық құрылым мен құқықтық нормалар болып табылады. Осы контексте танылған халықаралық ұйымдардың болуы және олардың су дипломатиясындағы құқықтық статусын анықтау су ресурстарымен байланысты дауларды шешуде маңызды факторларға айналады.

Аталған зерттеу «су дипломатиясы» концепциясына арналған ғылыми әдебиетті терең талдауды ұсынады. Бұл тәсіл жағалаудағы мемле-

кеттер арасында су ресурстарын пайдалану мен бөлу мәселелерінен туындайтын қақтығыстарды шешуге инновациялық шешімдер ұсынады.

Трансшекаралық су ресурстарын басқару халықаралық қатынастардағы күрделі және өзекті міндет болып табылады. Оның шешімі саяси шекараларды қамтитын кешенді тәсілді талап етеді, бұл беткі және жер асты суларына қатысты.

Сенімді басқару құрылымдарын қалыптастыру, саяси ерік-жігерді сақтау және ғылым мен саясатты біріктіретін тәсілді енгізу – ортақ ресурстарды тұрақты және әділ пайдалануды қамтамасыз ету жолындағы маңызды қадамдар болып табылады.

Трансшекаралық су ресурстарын тиімді басқару саясаткерлердің, ғалымдардың және барлық мүдделі тараптардың бірлескен күш-жігерін талап етеді. Халықаралық ынтымақтастыққа кедергілерді жеңу және беткі және жер асты суларының бірлескен басқару механизмдерін жетілдіру су ресурстарын әділ және ұзақ мерзімді бөлу үшін шешуші рөл атқарады, әсіресе су тапшылығы мен экологиялық өзгерістер жағдайында.

Әдебиеттер

- Phillips, D., Daoudy, M., McCaffrey, S., Öjendal, J. ve Turton, A. (2006). Transboundary Water Cooperation as a Tool for Conflict Prevention and for Broader Benefit-sharing. *Global Development Studies*, No: 4. Prepared for the Ministry for Foreign Affairs: Sweden.
- Morris, M. E. (1997). Water and Conflict in the Middle East: Threats and Opportunities. *Studies in Conflict & Terrorism*, 20(1), 1-13.
- Maden, T. E. (2013). The Problem of Cooperation in Transboundary Watersheds. *Middle East Analysis*, 5(53), 23-31.
- Grech-Madin, C., Döring, S., Kim, K. ve Swain, A. (2018). Negotiating Water across Levels: A Peace and Conflict “Toolbox” for Water Diplomacy. *Journal of Hydrology*, 559, 100-109.
- Rizwan, Sidra & Irfan, Majeed. (2024). Water Diplomacy: Addressing Transboundary Water Conflicts in a Resource-Scarce World. 10.13140/RG.2.2.32963.92967.
- Zixun Qiao (2025). Influence of China-India Water Diplomacy on Water Resources Management in Western China. *Highlights in Business, Economics and Management*. 47. 204-210. 10.54097/gnt5km78.
- Hussein, Hussam & Campbell, Zoe & Leather, Josephine & Ryce, Patrick. (2023). Putting diplomacy at the forefront of Water Diplomacy. *PLOS Water*. 2. e0000173. 10.1371/journal.pwat.0000173.
- Keskinen, Marko & Salminen, Erik & Haapala, Juho. (2021). Water Diplomacy Paths – an approach to recognise water diplomacy actions in shared waters. *Journal of Hydrology*. 602. 126737. 10.1016/j.jhydrol.2021.126737.
- Angelakis, A. N., Valipour, M., Ahmed, A. T., Tzanakakis, V. A., Paranychianakis, N. V., Krasilnikoff, J. A., Drusiani, R., Mays, L. W., El-Gohary, F. A., Koutsoyiannis, D., Khan, S., & Giacco, L. J. D. (2021). Water Conflicts: From Ancient to Modern Times and in the Future. In *Sustainability* (Vol. 13, Issue 8, p. 4237). Multidisciplinary Digital Publishing Institute. <https://doi.org/10.3390/su13084237>
- Guppy, L., & Anderson, K. (2017). Global Water Crisis: The Facts. <http://collections.unu.edu/view/UNU:6368>
- Hamilton, S. H., Merritt, W., Das, M., Rahman, M. W., Bhuiya, S. S., Carter, L., Cosijn, M., Roth, C., Singha, S., & Syme, G. J. (2020). Integrated Assessment—How Does It Help Unpack Water Access by Marginalized Farmers? In *Water* (Vol. 12, Issue 12, p. 3444). Multidisciplinary Digital Publishing Institute. <https://doi.org/10.3390/w12123444>
- Hassan, M., Afridi, M. K., & Khan, M. I. (2019). Water security and environmental security in a national and regional context: envisioning environmental diplomacy for cooperation. In *Water Policy* (Vol. 21, Issue 6, p. 1139). UWA Publishing. <https://doi.org/10.2166/wp.2019.072>
- Romano, O., & Akhmouch, A. (2019). Water Governance in Cities: Current Trends and Future Challenges. In *Water* (Vol. 11, Issue 3, p. 500). Multidisciplinary Digital Publishing Institute. <https://doi.org/10.3390/w11030500>

Schneider, F., Bonriposi, M., Graefe, O., Herweg, K., Homewood, C., Huss, M., Kauzlaric, M., Liniger, H., Rey, E., Reynard, E., Rist, S., Schädler, B., & Weingartner, R. (2016). MontanAqua: Tackling Water Stress in the Alps: Water Management Options in the Crans-Montana-Sierre Region (Valais). In GAIA – Ecological Perspectives for Science and Society (Vol. 25, Issue 3, p. 191). oekom verlag. <https://doi.org/10.14512/gaia.25.3.11>

Авторлар туралы мәлімет:

Монтаев Ардақ Базарбекұлы – Ph.D., Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетіндегі саясаттану кафедрасының доценті (Шымкент қ., Қазақстан, e-mail: elim_menim@mail.ru).

Аширова Жазира Уәлиханқызы – Ph.D., Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетіндегі саясаттану кафедрасының доценті (Шымкент қ., Қазақстан, e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru).

Тәңкіш Назира Полотқызы – Ph.D., Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетіндегі саясаттану кафедрасының доценті (Шымкент қ., Қазақстан, e-mail: tankish81@mail.ru).

Информация об авторах:

Монтаев Ардақ Базарбекович – Ph.D., доцент кафедры политологии Южно-Казахстанского университета имени Мухтара Ауэзова (г. Шымкент, Казахстан, e-mail: elim_menim@mail.ru).

Аширова Жазира Валихановна – Ph.D., доцент кафедры политологии Южно-Казахстанского университета имени Мухтара Ауэзова (г. Шымкент, Казахстан, e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru).

Танкиш Назира Полотовна – Ph.D., доцент кафедры политологии Южно-Казахстанского университета имени Мухтара Ауэзова (г. Шымкент, Казахстан, e-mail: tankish81@mail.ru).

Information about the authors:

Ardak Bazarbekovich Montayev – Ph.D., Associate Professor of the Department of Political Science at Mukhtar Auezov South Kazakhstan University (Shymkent, Kazakhstan, e-mail: elim_menim@mail.ru).

Zhazira Valikhanovna Ashirova – Ph.D., Associate Professor of the Department of Political Science at the Mukhtar Auezov South Kazakhstan University (Shymkent, Kazakhstan, e-mail: ashirova.zhazi@mail.ru).

Nazira Polotovna Tankish – Ph.D., Associate Professor of the Department of Political Science at Mukhtar Auezov South Kazakhstan University (Shymkent, Kazakhstan, e-mail: tankish81@mail.ru).

Алғаш жіберілді: 27 жетоқсан 2024 жыл

Қайта тіркелді: 15 қаңтар 2025 жыл

Қабылданды: 5 наурыз 2025 жыл

В.А. Изтаева* , **А.И. Досжанова** , **Л.Ж. Абжапарова**

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
*e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ТАРИХЫНДА ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ ДАМУЫНА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Зерттеудің өзектілігі Ұлы Жібек жолының (ҰЖЖ) халықаралық қатынастар мен этномәдени дамудағы тарихи маңыздылығын зерттеудің қажеттілігімен айқындалады. Ұлы Жібек жолы Шығыс пен Батыс арасындағы сауда, дипломатиялық және мәдени байланыстардың қалыптасуында шешуші рөл атқарды. Қазіргі жаһандану жағдайында өркениеттер арасындағы тарихи өзара іс-қимыл тәжірибесін зерттеу Еуразия елдері арасындағы экономикалық және мәдени ынтымақтастық стратегияларын әзірлеуге көмектеседі. Сонымен қатар, оның тарихи рөлін терең талдау мәдени диффузия механизмдері, халықтар арасындағы өзара іс-қимыл және трансұлттық желілердің қалыптасуы туралы ғылыми білімді кеңейтуге ықпал етеді, бұл қазіргі заманғы тарихи ғылым мен халықаралық қатынастар тәжірибесі үшін өте маңызды.

Зерттеудің мақсаты – Ұлы Жібек жолының халықаралық қатынастардың этномәдени дамуына қосқан үлесін талдау, өркениетаралық байланыстар мен білім, технологиялар және мәдени құндылықтар алмасуының қалыптасуына әсерін анықтау. Сондай-ақ, зерттеу ҰЖЖ қызмет етуінің саяси-экономикалық контекстін және оның ықпал аймағындағы мемлекеттердің дамуына әсерін зерделеуге бағытталған.

Зерттеудің әдістемелік негізін тарихи-салыстырмалы талдау, жүйелік тәсіл, тарихи ретроспектива және компаративистика әдістері құрайды. Бұл әдістерді қолдану Ұлы Жібек жолында болған сауда, саяси және мәдени үдерістердің өзара байланысын жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Кешенді пәнаралық тәсіл ежелгі сауда жолдарының экономикалық, әлеуметтік және мәдени аспектілерін ескеруге мүмкіндік береді, осылайша зерттеуді толығырақ және объективті етеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы – алынған нәтижелерді ҰЖЖ-ның тарихи бағыты бойындағы елдер арасындағы қазіргі заманғы экономикалық және мәдени ынтымақтастық стратегияларын әзірлеуде қолдану мүмкіндігінде. Тарихи тәжірибені талдау халықаралық өзара іс-қимыл механизмдерін тереңірек түсінуге ықпал етеді, бұл әсіресе Қытайдың «Бір белдеу – бір жол» бастамасы сияқты Жібек жолын жаңғырту жөніндегі бастамалар аясында өзекті. Сонымен қатар, зерттеу материалдары білім беру мақсатында, атап айтқанда, халықаралық қатынастар тарихы, мәдениеттану және шығыстану бойынша оқу курстарын дайындауда пайдаланылуы мүмкін. Зерттеу сондай-ақ дипломаттар, халықаралық сауда және логистика саласындағы сарапшылар, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастықты дамытуға қатысатын мемлекеттік құрылымдар үшін пайдалы болуы мүмкін.

Осылайша, Ұлы Жібек жолын этномәдени дамудың факторы ретінде зерттеу халықаралық байланыстардың қалыптасуының тарихи заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік береді, сондай-ақ Еуразия аймағындағы қазіргі заманғы логистика мен сауда дипломатиясының дамуына ықпал етеді..

Түйін сөздер: Ұлы Жібек жолы, халықаралық қатынастар тарихы, Орталық Азия, Шығыс пен Батыс диалогы, Трансконтинентальды жоба, халықаралық сауда, көпмәдениеттілік үлгі.

V. Iztaeva*, A.I. Doszhanova, L. Abzhaparova

Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan
*e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

The Contribution of the Silk Road to Etnocultural Development in The History of International Relations

The relevance of the study is due to the importance of examining the historical significance of the Great Silk Road (GSR) in the context of international relations and ethno-cultural development. The Great Silk Road played a key role in establishing trade, diplomatic, and cultural ties between the East and the

West. In the modern era of globalization, studying the historical experience of civilizational interaction through the GSR helps to develop strategies for economic and cultural cooperation between the countries of Eurasia. Moreover, an in-depth analysis of its historical role contributes to expanding scientific knowledge about the mechanisms of cultural diffusion, interethnic interaction, and the formation of transnational networks, which is particularly important for contemporary historical science and the practice of international relations.

The aim of the study is to analyze the contribution of the Great Silk Road to the ethno-cultural development of international relations, to identify its impact on the formation of inter-civilizational contacts and the exchange of knowledge, technologies, and cultural values. The research is also aimed at studying the political and economic context of the GSR's functioning and its influence on the development of the states within its sphere of influence.

The methodological basis of the study includes historical-comparative analysis, a systematic approach, methods of historical retrospection, and comparative studies. The use of these methods allows for a comprehensive examination of the interconnection of trade, political, and cultural processes that took place along the Great Silk Road. A comprehensive interdisciplinary approach makes it possible to take into account the economic, social, and cultural aspects of the development of ancient trade routes, making the study more complete and objective.

The practical significance of the study lies in the possibility of applying the obtained results in the development of modern strategies for economic and cultural cooperation between the countries located along the historical route of the GSR. The analysis of historical experience contributes to a deeper understanding of the mechanisms of international interaction, which is particularly relevant in the context of initiatives to revive the Silk Road, such as China's "Belt and Road" project. Furthermore, the study materials can be used for educational purposes, particularly in the preparation of academic courses on the history of international relations, cultural studies, and Oriental studies. The research may also be useful for diplomats, experts in international trade and logistics, as well as for government agencies involved in the development of international cooperation.

Thus, the study of the Great Silk Road as a factor in ethno-cultural development allows for the identification of historical patterns in the formation of international contacts and also contributes to the development of modern logistics and trade diplomacy in the Eurasian region.

Keywords: Great Silk Road, history of international relations, Central Asia, East-West dialogue, Transcontinental project, international trade, multicultural model.

В.А. Изтаева*, А.И. Досжанова, Л.Ж. Абжапарова

Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай-хана, Алматы, Казахстан

*e-mail: iztaeva.venera@mail.ru

Вклад этнокультурного развития Великого Шелкового пути в историю международных отношений

Актуальность исследования обусловлена важностью изучения исторического значения Великого шелкового пути (ВШП) в контексте международных отношений и этнокультурного развития. Великий шелковый путь сыграл ключевую роль в становлении торговых, дипломатических и культурных связей между Востоком и Западом. В современных условиях глобализации изучение исторического опыта взаимодействия цивилизаций через ВШП помогает вырабатывать стратегии экономического и культурного сотрудничества между странами Евразии. Кроме того, углубленный анализ его исторической роли способствует расширению научных знаний о механизмах культурной диффузии, взаимодействию народов и формировании транснациональных сетей, что особенно важно для современной исторической науки и практики международных отношений.

Цель работы – анализ вклада Великого шелкового пути в этнокультурное развитие международных отношений, выявление его влияния на формирование межкультурных контактов и обмена знаниями, технологиями и культурными ценностями. Исследование также направлено на изучение политико-экономического контекста функционирования ВШП и его влияния на развитие государств, находившихся в его зоне влияния.

Методологической основой исследования являются историко-сравнительный анализ, системный подход, методы исторической ретроспективы и компаративистики. Использование этих методов позволяет всесторонне изучить взаимосвязь торговых, политических и культурных процессов, происходивших на территории Великого шелкового пути. Комплексный междисциплинарный подход позволяет учитывать экономические, социальные и культурные аспекты развития древних торговых путей, делая исследование более полным и объективным.

Практическая значимость исследования заключается в возможности применения полученных результатов при разработке современных стратегий экономического и культурного сотрудниче-

ства между странами, расположенными на историческом маршруте ВШП. Анализ исторического опыта способствует более глубокому пониманию механизмов международного взаимодействия, что особенно актуально в контексте инициатив по возрождению Шелкового пути, таких как китайский проект «Один пояс – один путь». Кроме того, материалы исследования могут быть использованы в образовательных целях, в частности, при подготовке учебных курсов по истории международных отношений, культурологии и востоковедению. Исследование также может быть полезно для дипломатов, экспертов в области международной торговли и логистики, а также для государственных структур, занимающихся развитием международного сотрудничества.

Таким образом, исследование Великого шелкового пути как фактора этнокультурного развития позволяет выявить исторические закономерности формирования международных контактов, а также способствует развитию современной логистики и торговой дипломатии в Евразийском регионе.

Ключевые слова: Великий Шелковый путь, история международных отношений, Центральная Азия, диалог Восток-Запад, Трансконтинентальный проект, международная торговля, мультикультурная модель.

Кіріспе

Ұлы Жібек жолы – Шығыс Азияны, Орталық Азияны, Таяу Шығысты, Еуропа мен Африканы байланыстыратын сауда жолдарының тарихи жүйесі. Оның ықпалы экономика мен саудадан әлдеқайда асып түсті, этномәдени алмасуға және халықаралық қатынастардың жаңа үлгілерінің қалыптасуына ықпал етті. Жібек жолы белсенді мәдени өзара әрекеттесу үшін жағдай жасады, оның аясында халықтардың көші-қоны, білім трансферті, діндер мен технологиялардың таралуы орын алды. Этносаралық араласу және көші-қон процестері Жібек жолы әртүрлі дәстүрлері мен тұрмыс-салты бар халықтарды біріктірді.

Соғдылар (иран тілді саудагерлер) Қытай, Үндістан және Парсы арасындағы делдалдық қызметте басты рөл атқарса, түркі тайпалары (Орта Азия көшпелілері) сауда жүйесіне бірігіп, тілдері мен дәстүрлерін таратады. XIII ғасырдағы моңғол жаулап алулары халықтардың қоныс аударуының күшеюіне және Шығыс пен Батыстың білім алмасуына ықпал етті. Әскери жорықтардан кейін мемлекеттер өз шаруашылығын дамыту үшін білікті шеберлерді көшірді (мысалы, Самарқандта қытай қолөнершілері жұмыс істеді). Нәтижесінде аралас этностар мен жаңа мәдени дәстүрлер пайда болды. Мысалы, түркі-соғды өзара әрекеттесуі Орталық Азиядағы қалалық түркі халықтарының пайда болуына әкелді. Діни-философиялық идеялардың берілуі Жібек жолы діндер мен философиялардың таралуының негізгі арнасына айналды: мысалы, буддизм Үндістаннан Орталық Азия арқылы Қытайға, Кореяға, Жапонияға тараса, (7 ғ.) зороастризм Қытайға еніп, кейін жергілікті дәстүрлермен араласып кетті. Ислам Орта Азия мен Еділ-Жайық өңіріне араб көпестерінің арқасында келді

(VIII-X ғғ.). Сонымен қатар несториандық христиандық бүкіл Орталық Азияда Қытайға дейін тарайды. Буддизм, зороастризм және христиандық элементтерін біріктірген манихейлік соғдылар мен ұйғырлар арасында күш алды.

Бұл процесс діни толеранттылыққа әкелді: Орталық Азия қалаларында мешіттер, храмдар мен ғибадатханалар қатар өмір сүре алды. Тілдер мен жазудың таралуы Жібек жолы тіл алмасуы мен жазудың дамуына ықпал етті: Соғды тілі Қытай, Иран және Орталық Азия арасындағы сауданың лингва франкасына айналды. Араб тілі аймақтың исламдануымен бірге таралып, ғылым мен дипломатияның тіліне айналды. Орталық Азияда қытай таңбалары қолданыла бастады. Парсы тілі мәдениет пен поэзия тілі ретінде кең тарайды (мысалы, Тимуридтер мемлекетінде). Бұл Орталық Азия, Кавказ және Парсы елдерінде қостілділік пен мәдени интеграцияның дамуына ықпал етті. Ғылыми білім мен технологияның трансферті Жібек жолы аймақтар арасындағы технологиялар мен ғылыми идеялардың айналымын қамтамасыз етті: мысалы, Қытайдан Еуропа мен Таяу Шығысқа компас, қағаз, фарфор, мылтық, жібек келді. Астрономиялық білім, нөл және ондық санау жүйесі туралы түсінік Үндістаннан тараса, Еуропаға Парсы мен Араб елдерінен медицина, алхимия және геометрия саласындағы жетістіктер келді. Араб және латын тілдеріне аударылған грек философтарының еңбектері арабтар арқылы Еуропаға еніп кетті. Бұл мұсылман әлеміндегі ғылыми прогреске және одан кейінгі Еуропадағы Ренессансқа негіз болды.

Ұлы Жібек жолындағы халықаралық қатынастар мен дипломатия Ұлы Жібек жолы ірі державаларды байланыстыратын дипломатиялық арнаға айналды. Қытай Хань әулеті Рим империясымен соғды делдалдары арқылы байланыс орнатты. Араб халифаты мен Византия жолдар-

ды бақылау үшін сауда келісімдерін жасады. Моңғол империясы (13 ғ.) *Rex Mongolica* – салыстырмалы бейбітшілік пен еркін сауда кезеңін қамтамасыз етті. XIV ғасырда Мин әулеті саяси байланыстарды нығайту үшін Орталық Азияға керуендер жіберді. Осылайша, Ұлы Жібек жолы ерте дипломатиялық механизмдер мен халықаралық құқықтың қалыптасуына ықпал етті. Экономикалық интеграция және мемлекеттерге әсері кәсіподақтар пайда болды (соғды, армян, еврей, араб саудагерлер гильдиялары). Самарканд, Бұхара, Қашқар, Бағдад қалалары халықаралық сауда орталықтарына айналды. Вексельдер мен несиелеудің алғашқы түрлері сияқты банктік механизмдер қалыптасты. Жібек жолы әртүрлі өркениеттердің нарықтарын байланыстыру арқылы жаһандық экономика концепциясын болжаған.

Құқықтық нормаларды құру және сауданы реттеу мәселесінде Қытайда, Парсыда және Византияда керуен саудасын реттейтін заңдар енгізілді. Моңғол империясы саудагерлердің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін заңдық кодекс – Ясаны бекітті. Араб халифаты сауда мүдделерін қорғау үшін шариғат заңдарын пайдаланды. Осылайша қазіргі халықаралық сауда ережелерінің прототиптері пайда болды. Ұлы Жібек жолы этномәдени даму мен халықаралық қатынастарға орасан зор ықпал етті, соның ішінде халықтардың араласуы, жаңа этникалық топтардың және кәсіпкерліктің пайда болуына, діндердің таралуы және көп мәдениетті қоғамдардың қалыптасуына, Қайта өрлеу дәуірінің негізін қалаған ғылыми білім мен технологияны дамытты. Дипломатияның және халықаралық сауданың дамуы, алғашқы халықаралық құқықтық нормалар мен экономикалық одақтардың құрылды. Жібек жолы Шығыс пен Батыс өркениетін байланыстыратын жаһандандудың бастаушысы болды. Оның этномәдени дамудағы және халықаралық қатынастардағы тарихи рөлі жалғасуда.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері

Ұлы Жібек жолындағы зерттеулер тарихи, археологиялық, мәдени, экономикалық және саяси талдауды қамтитын әртүрлі әдістерді қолдану арқылы жүргізілді. Бұл әдістер оның этномәдени дамудағы рөлін және халықаралық қатынастар тарихын қайта құруға көмектесті. Бірінші, тарихи әдіс сауда жолдарын, дипломатиялық қарым-қатынастарды және мәдени алмасуды сипаттайтын жазба деректер мен жылнамаларды талдауға көмек берді. Қытай, араб, парсы,

византия және еуропалық деректердің деректеріне салыстырмалы талдау жасалынды.

Дипломатия мен сауданы зерттеу үшін қытай жылнамаларын (Таң әулетінің тарихы) және араб мәтіндерін (Әл-Масуди) салыстырылды. Марко Поло мен Ибн Баттутаның жазбаларын зерттеу маршруттары мен мәдени байланыстарды қалпына келтіруге мүмкіндік берді.

Археологиялық әдіс халықтардың қоныс аударуын, сауда және мәдени алмасуды растау үшін артефактілерді (тиындар, керамика, қолжазбалар, қабырға суреттері) зерттеуде қолданған материалдар көмек болды. Салыстырмалы әдіс әртүрлі аймақтардың мәдени дәстүрлерін, дипломатиялық тәжірибесін және экономикалық жүйелерін салыстыруға мүмкіндік берді. Осы аталған әдістерді қолдану Жібек жолының этномәдени дамудағы және халықаралық қатынастардағы рөлін қайта құруға мүмкіндік берді. Зерттеу әдістеріне шежірелер мен құжаттарды тарихи талдау, археологиялық әдіс (артефактілерді зерттеу), картографиялық талдау (маршруттарды қайта құру), этнолингвистикалық зерттеулер, сонымен қатар салыстырмалы және антропологиялық тәсілдер жатады.

Әдебиеттерге шолу

Ұлы Жібек жолы, сауда жолдарының ежелгі желісі, өзінің терең этномәдени дамуының арқасында халықаралық қатынастар бағытын қалыптастыруда шешуші рөл атқарды, тауарлар алмасуға ғана емес, сонымен қатар әртүрлі өркениеттер арасында идеялардың, технологиялардың және көркемдік мотивтердің таралуына ықпал етті (Голизаде және т.б., 2019). Осы маршруттарда пайда болған өзара іс-қимыл мәдениеттердің синкретизміне әкелді, әр түрлі діндер бір-бірінен терминдер мен формаларды алып, әлемдік діндер тарихында ерекше құбылыс тудырды және Жібек жолын айырбас пен интеграцияның мәдени сахнасына айналдырды (Цзинфэн, 2020). Бұл күрделі айырбастау жүйесі саяси ландшафтқа айтарлықтай әсер етіп, дипломатияны, альянстарды және қақтығыстарды алға тартты, өйткені империялар мен патшалықтар пайдалы сауданы басқаруға және одан пайда табуға тырысты (Bin & Song, 2023). Табысты қарым-қатынас орнату үшін қажет мәдениетаралық қарым-қатынасты дамыту қазіргі жаһанданған әлемде әртүрлі мәдени ортадан шыққан адамдар өзара әрекеттесетін маңызды тақырыпқа айналды (Hong, 2023). Жібек жолы әр түрлі топтарға әртүрлі тілдерде сөйлеп, әртүрлі әдет-

ғұрыптарды ұстанған болса да, бір-бірімен қарым-қатынас жасау жолдарын табуға көмектесу арқылы осындай мәдениетаралық алмасуға ықпал етті (Zwierlein, 2015).

Моңғолия бейбітшілігі кезінде бүкіл Орталық Азияда ұзақ қашықтыққа сауданы тұрақтандырған Моңғол империясы сияқты империялардың жаулап алуы сауда мен мәдени алмасуды ілгерілетуде шешуші рөл атқарды (Гокмен және басқалар., 2020). Орталық Азияның ашылуы халықаралық ұйымдар мен ірі державалар үшін ортақ даму мақсатына айналды және өңірлік ынтымақтастыққа жәрдемдесу және көлік инфрақұрылымын дамыту бойынша көптеген жобалар басталды (Carganague, 2017). Көбінесе бұл жобалар елдер мен континенттерді біріктіруге бағытталған, ал басқаларын қоспағанда, қарапайым мәдениетаралық алмасу арқылы саяси билікті нығайтады (Анастасида, 2018). Бұл экономикалық әл-ауқат пен бәсекелестік ортада өсу үшін географиялық орынды тиімді пайдаланудың жаңа стратегияларын әзірлеу қажеттілігін көрсетеді (Usman et al., 2021). Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасы қазіргі әдебиеттерде бағаланбауы мүмкін Интернет инфрақұрылымын қоса алғанда, инфрақұрылымды дамыту арқылы Қытайды Еуразиямен және Африкамен байланыстыруға бағытталған заманауи параллель ретінде қызмет етеді (хан және басқалар., 2018; Shen, 2018). Ол қатысушы елдер арасындағы сауда мен байланысты кеңейтуге бағытталған, бұл экономикалық өркендеуді уәде етеді, дегенмен кейбір бақылаушылар оны басқа елдерге экономикалық тұрғыдан тығыз байланыстыру арқылы Қытайдың Шетелдегі ықпалын кеңейту стратегиясы ретінде қарастырады (Goh, 2018; Pandit, 2019).

«Бір белдеу, бір жол» бастамасының бір бөлігін құрайтын Цифрлық Жібек жолы саяси, экономикалық және әлеуметтік салалардағы деректер мен коммуникацияларда үстемдік ету үшін жаңа технологияларды пайдаланады (Хеммингс, 2020). Мұны бүкіл әлемдегі бейбітшілікке және өзара тиімді ынтымақтастыққа ықпал ету әрекеті ретінде қарастыруға болады (Кан, 2021). Жоғары деңгейдегі саяси қолдау және саясатты дәйекті түрде ілгерілету арқылы «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Қытай мен оған қатысқан елдер арасында көпір жасайды (Голизаде және т.б., 2020). «Бір белдеу, бір жол» бастамасының бір бөлігін құрайтын Цифрлық Жібек жолы саяси, экономикалық және әлеуметтік салалардағы деректер мен коммуникацияларда үстемдік ету үшін жаңа технологияларды пайдаланады (Хем-

мингс, 2020). Мұны бүкіл әлемдегі бейбітшілікке және тиімді ынтымақтастыққа ықпал ету әрекеті ретінде қарастыруға болады (Кан, 2021). Жоғары деңгейдегі саяси қолдау және саясатты дәйекті түрде ілгерілету арқылы «Бір белдеу, бір жол» бастамасы Қытай мен оған қатысқан елдер арасында көпір жасайды (Голизаде және т.б., 2020). Бастама инфрақұрылымды дамытуға және қатысушы елдер мен өңірлердегі сауда мен инвестициялар үшін кедергілерді жоюға бағытталған. «Бір белдеу, бір жол» бастамасы инфрақұрылымды дамытуға және қатысушы елдер мен аймақтардағы сауда мен инвестицияларға кедергілерді жоюға бағытталғанымен, ол сонымен қатар оның жобаларына байланысты ауқымды қарыз алу арқылы қарызға қызмет көрсету және тұрақтылық мәселелерін тудырады (Ghossein et al., 2021). Бастаманың сәттілігі мемлекеттік сатып алу процестерінің ашықтығына және Қытай мекемелері қаржыландыратын жобалар қытайлық компанияларға жиі берілетініне қарамастан, ақшаның құндылығы мақсаттарына жетуге байланысты.

«Бір белдеу, бір жол» сияқты бастамалар шеңберіндегі қаржылық ынтымақтастық егемендікті, аумақтық тұтастықты, шабуыл жасамауды, араласпауды, бейбіт қатар өмір сүруді, өзара тиімділік пен теңдікті көрсететін бірлескен құрылыс принципіне негізделген, бұл бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидасына сәйкес келеді (Улла және т.б., 2020).. Мұндай ауқым «Бір белдеу, бір жол» сияқты бастамалар шеңберіндегі қаржылық ынтымақтастық егемендікті, аумақтық тұтастықты, шабуыл жасамауды, араласпауды, бейбіт қатар өмір сүруді, өзара тиімділік пен теңдікті көрсететін бірлескен құрылыс принципіне негізделген, бұл бейбіт қатар өмір сүрудің бес қағидасына сәйкес келеді (Улла және т.б., 2020).. Мұндай ауқымды жобалар жаһандық ауқымда болып жатқан өзгерістерді ескеретін стратегиялық одақтар құруды талап етеді, бұл қазіргі өзара байланысты әлемдегі көреген көшбасшылықтың маңыздылығын көрсетеді (хан және басқалар., 2020). Бастама жаһандық бизнесті өзгерте алады және қатысушы елдерге көптеген артықшылықтар ұсынады (Хан және басқалар., 2020).

Жібек жолы бойындағы этномәдени алмасулар саяси құрылымдар мен басқаруға да айтарлықтай әсер етті.

Буддизмнің Үндістаннан Қытайға және Азияның басқа бөліктеріне таралуы саяси ой мен әлеуметтік нормаларға әсер ететін мәдениетті берудің айқын мысал Буддизмнің Үндістаннан

Қытайға және Азияның басқа бөліктеріне таралуы саяси ой мен әлеуметтік нормаларға әсер ететін мәдениетті беруылы болып табылады. Ұлы Жібек жолының бойында орналасқан әртүрлі империялар мен патшалықтар бір-бірінен әкімшілік тәж

Талқылау

Ұлы Жібек жолының (ҰЖЖ) этномәдени дамудағы және халықаралық қатынастардағы рөлі туралы мәселе әртүрлі ғылыми пәндер – тарих, археология, мәдениеттану, саясаттану және экономика салаларында кеңінен зерттелді. Әртүрлі ғалымдар бұл құбылыстың дипломатиялық, коммерциялық, діни және мәдени аспектілерін зерттеді. Әлемдік ғылымдағы Ұлы Жібек жолының зерттелуі батыс зерттеушілері Фердинанд фон Рихтгофен 1877 жылы «Жібек жолы» (Seidenstraße) терминін енгізген неміс географы болды. Жібек жолын Қытай мен Еуропаны байланыстыратын сауда жолы ретінде қарастырды. А.Германн (Альберт Херманн, XX ғ.) Жібек жолы картасын және оның географиясын зерттеген неміс зерттеушісі. Оазистер мен қалалардың (Самарқанд, Қашқар) стратегиялық рөлін атап көрсетті.

Рене Гроуссет (Франция) ҰЖЖ моңғол жаулап алулары және олардың халықаралық қатынастарға әсері контекстінде қарастырды. Оуэн Латтимор (АҚШ) «Дала империялары» мен олардың отырықшы өркениеттермен байланысын зерттеген американдық тарихшы. ҰЖЖ көшпенділер мен қалалық мәдениеттер арасындағы мәдени көпір ретінде қарастырылды. Джозеф Нидхэм (Ұлыбритания) Қытайдың Жібек жолы арқылы Еуропаға жеткізілген ғылым мен техникаға қосқан үлесін зерттеді (қағаз, мылтық, компас). Ресей зерттеушілері Николай Кулагин ҰЖЖ Шығыс пен Батыс арасындағы мәдени алмасу құралы ретінде қарастырды. Лев Гумилев Еуразия халықтарының этногенезіне Жоғары Жібек жолының әсерін талдай отырып, «құмарлық» ұғымын енгізді. Түркі көшпелілерінің қытай, парсы, византия өркениеттерімен қарым-қатынасын зерттеді. Б.Ғ.Ғафуров Орталық Азияның Жібек жолы жүйесіндегі рөлін зерттеді. Соғдылардың сауда және мәдени алмасудағы негізгі делдалдар ретіндегі маңыздылығын атап өтті. Қытай зерттеушілері Чжан Гуанда Жібек жолын ежелгі уақытта Қытайдың «жұмсақ күшінің» құралы ретінде қарастырған. Таң және Мин әулеттерінің керуен саудасын реттеу саясатын зерттеді. Лу Симиан буддизмнің таралуымен

байланысты жоғары экономика мектебінің рухани маңызын атап өтті. Сун Юнцян «Жаңа Жібек жолын» және оның тарихи жолдармен байланысын зерттейтін заманауи зерттеуші.

ҰЖЖ этномәдени ықпалын зерттеудің негізгі тәсілдері сауда-экономикалық тәсіл болды, сауданың этникалық топтардың араласуына әсерін талдады. Еуразиялық аймақтың экономикалық интеграциясын зерттеудегі негізгі еңбектерге Нидхэм (технология), Гафуров (Орталық Азия экономикасы), Латтимор (көшпелі сауда) еңбектерін жатқызамыз. Мәдени көзқарас мәселесі бойынша діндердің, тілдердің және өнердің таралуын зерттеулер болды. Ескерткіштерді, қабырға суреттерін, тоқыма үлгілерін талдау бойынша шыққан еңбектерге Чжан Гуанда (буддизм), Рене Гроуссет (моңғолдар және мәдениет) туралы еңбектер болды. Халықаралық шарттарды талдау моңғолша «Яса» дипломатияның құралы ретіндегі ҰЖЖ туралы зерттеулерді жатқызуға болады. Гумилевтің (далалық империялардың дипломатиясы), Лу Симиан (Қытай саясаты). ҰЖЖ зерттеулері экономика мен саудадан бастап саясат пен дінге дейін әртүрлі тақырыптарды қамтиды. Қазіргі ғалымдар, соның ішінде қытайлық және ресейлік зерттеушілер тарихи Жібек жолы мен «Белдеу мен жол» бастамасының байланысын зерттеп, оның ХХІ ғасырдағы геосаяси және мәдени мәнін сараптауда.

Ұлы Жібек жолы – әлем тарихындағы маңызды сауда жолдарының бірі ғана емес, мәдениеттер мен халықтардың өзара ықпалда. Ұлы Жібек жолы Орталық Азияның этномәдени дамуына үлкен әсер еткен. Бұл жол арқылы әртүрлі халықтар мен мәдениеттер арасында байланыс орнады, нәтижесінде аймақтағы өнер, тіл, дін, және дәстүрлер әртүрлі елдер мен ұлттардың ықпалымен байыды. Жібек жолы сауда, ғылым және білімнің таралуына ықпал етіп, мәдени алмасуды қамтамасыз етті. Осылайша, Ұлы Жібек жолы тек экономикалық қана емес, сонымен қатар мәдени байланыстарды нығайтуға да маңызды рөл атқарды.

Ұлы Жібек жолы – Шығыс пен Батыстың арасындағы тарихи жол, оның бастауы ғасырлар тереңінен бастау алады. Бұл жолдың ұлылығы тек экзотикалық тауарлармен алмасу жүйесінің қалыптасқандығында ғана емес, басқа да аспектілерде жатыр. Оның ықпалы уақыт пен география шеңберінен тыс кең ауқымға таралған, себебі бұл ежелгі сауда жолының мұрасы бүгінгі күннің шындығын болжаушы рөлін атқарды. Шынында да, Ұлы Жібек жолы Евразияның жүрегі болып табылатын кең аумақтың этномәдени

негізін құруда алғышарт болды, оның әртүрлі климаттық аймақтары мен табиғи ерекшеліктері бар. Дәстүр бойынша бұл жүрек Орталық Азия өңірі ретінде танылады. Мәдениеттердің, дәстүрлердің, діндер мен тілдердің сирек бірлігі дүниежүзілік ғалымдардың зерттеу объектісіне айналған. Бұл бірлік барлық деңгейде байқалды: саяси одақтардан бастап, өзара толықтыратын экономикалық нишаларға дейін, күнделікті өмірдің салттары мен тамақтану мәдениеті, тұрмыстық заттарға дейін. Әрине, антропологиялық тұрғыдан әртүрлі халықтардың осындай біртұтас одаққа қосылуын тек көршілес болу немесе мәдени конвергенциямен түсіндіру қиын.

Орталық Азия өзінің тарихи дамуында әрқашан транзиттік аймақ және Шығыс пен Батыстың өркениеттерінің кездесетін аймағы ретінде қарастырылды. Мұндай көзқарас бұл аймақты тәуелсіз тарихи субъект ретінде толық әрі кешенді зерттеуге мүмкіндік бермейді, әрі бұл еуроцентризм теориясының көрінісі болып табылады. Орталық Азия өңірі көптеген мәдени, ғылыми және техникалық жетістіктердің отаны болып табылады, олар адамзаттың жалпы мұрасына қосылды. Әсіресе маңызды және айқындаушы рөл атқарған Ұлы Жібек жолының жұмысы болды. Ұлы Жібек жолы адамзат өркениетінің феномені ретінде барлық халықтар үшін ортақ материалдық және рухани мұраны қалыптастырды. Ұлы Жібек жолының жұмысын зерттеу тарихы әрқашан әртүрлі авторлардың назарында болды және терең ежелгі кезеңдерден басталады. Антикалық авторлардың шығысқа қарай сауда жолы мен жібек саудасы туралы жазғандары Ұлы Жібек жолының түрлі атаулармен ерте кезеңде жұмыс істегенін болжауға мүмкіндік береді. Ұлы Жібек жолында өмір сүрген халықтар туралы деректер бұл жолдың әртүрлі кезеңдерін қайта құруға және анықтауға мүмкіндік береді.

Ұлы Жібек жолының феномені ХІХ ғасырда зерттеушілердің назарында болды, сол кезде олар өз халықтарының ата-бабаларын іздестіріп, Орталық Азияның тарихын зерттей бастады. Ұлы Жібек жолының және Орталық Азияның тарихына арналған көптеген зерттеулер бар, бірақ ХХ ғасырдың екінші жартысында ғана осы аймақтың тарихын толыққанды ғылыми зерттеу басталды. Зерттеу әдебиеті көп болуына қарамастан, әлі күнге дейін жан-жақты және сипаттамалық сипаттағы зерттеулердің жетіспеушілігі байқалады, бұл әртүрлі көзқарастардың пайда болуына себеп болуда. Әдетте, Ұлы Жібек жолының функцияларын тарихи тұрғыда қарастырғанда, зерттеушілер жерге байланған ауыл

шаруашылығы мәдениетіне көп көңіл бөледі, себебі бұл зерттеу үшін ыңғайлы және кеңестік тарихи ғылымның жалпы көзқарасына сәйкес, кочевник мәдениетіне «адамзаттың тұтынушысы» рөлі берілді. Ұлы Жібек жолының жалпы аймақтық мәдениетті қалыптастырудағы рөлі әлі жеткілікті зерттелмеген, әрі Орталық Азия халықтарының әртүрлі мәдениеттерінің ұқсастықтары мен ерекшеліктері көптен бері ғылыми зерттеулердің тақырыбы болып келеді. Бұл мәселеге қатысты зерттеулерде Ұлы Жібек жолының тарихи және мәдени мұраны біртұтас және кең ауқымда қалыптастырудағы рөлі назардан тыс қалды.

Өмірдің тарихы мен мәдениеті жеткілікті түрде жақсы зерттелген, негізгі оқиғалар мен даталар әлемдік тарих хронологиясына енді және әлемдік мәдениетте кеңінен ұсынылған. Орталық Азияның біртұтас өркениетінің тұрмысы, күнделікті өмірі және басқа да этнографиялық аспектілерін көрсететін барлық мәселелер әлі күнге дейін жеке зерттеу объектісі болып табылады. Дегенмен, осындай мәдени сәйкестіктің қалыптасуының генезисі әлі толық зерттелмеген. Орталық Азия халықтарының мәдени ұқсастығы мәселесі бұрыннан кеңінен зерттелген және егжей-тегжейлі қаралған, енді біз осы сәйкестіктің пайда болуы мен дамуының жолдарын қарастыруымыз керек. Әдетте, мұндай сұрақтар этнология аясында қарастырылады, себебі ортақ этникалық түбірлердің болуы сөзсіз, бірақ біз тек этнологиялық теориялар шеңберінен шығып, Ұлы Жібек жолының рухани мұрасы көп қырлы екенін ескеруіміз керек. Бұл мұра тек бір ғана ғылыми пән тұрғысынан сипатталуы мүмкін емес.

Бұл тұрғыда дүние жүзінің сауда жүйесіне ат берген тауардың, яғни жібектің отаны Қытайдың көзқарасы қызықты. Жібек – транскұрлықтық сауданың негізгі өнімі, оның Отаны Қытайда ерекше көзқарас қалыптасқан, мұнда Қытайдың әлемдік тарихтағы белсенді рөлі басты идея ретінде қарастырылады. Шынымен де, Ұлы Жібек жолының тарихын зерттейтін бай тарихи әдебиетке сүйенсек, Қытай тарихындағы оқиғалар көбінесе тек тарихи процестерді суреттеуге арналған фон ретінде қарастырылған.

Әлемдік сауда маршрутының қалыптасуы

Әлемдік сауда маршрутының қалыптасуына әкелген тарихи оқиғаларды тереңірек түсіну үшін, бұған дейін жұмыс істеген көне сауда жолдарын ескеру қажет. Олардың арасында “лазурит жолын” атап өткен жөн, ол Памирден басталып, Мысырға дейін жететін жол еді. Оның басты

өнімі лазурит болды, бұл минерал жоғары бағаланып, зергерлік бұйымдар жасау үшін қолданылды. Тағы бір әйгілі сауда жолы – Ахеменидтер кезеңіндегі “патшалық жол” болды, ол Кіші Азиядан басталып, Орталық Азияға дейін созылып, көптеген ғалымдардың пікірінше, Алтайға дейін жеткен. Бұл жол, өз кезегінде, македондық жаулап алу мен Александр Македонский империясын да басынан өткерді. Саяси мемлекеттер тез арада жергілікті ортада ериді, бірақ эллинистік мәдениет осы өңірде үстемдік етіп, көршілес аймақтардың дамуына әсерін тигізді. Сонымен қатар, танымал терракоталық әскерді жасаған кезде де эллинистік мәдениеттің ықпалы айқын көрінді. Осылайша, Батыс мәдениеті алғаш рет Қиыр Шығыста жергілікті тамырларын алды.

Қытайдың сауда жолдарындағы алғашқы ізашары әрі зерттеушісі Чжан Цянь болды, ол 138 жылы тек саяси мәселелерді шешу үшін жолға шыққанымен, болашақта Қытайдың Батыс шекарасымен қарым-қатынас стратегиясын алдын ала анықтады. Чжан Цянь тағы бір рет тұтқыннан босап, Орталық Азиядағы өз сапарынан кейін императорға толық баяндама жасап, сауда үшін ең ыңғайлы жолдарды көрсетті (Abuseitova, 2017a). Қытайға «аспандық» аттарды және олар үшін жем-шөп ретінде пайдаланылатын люцерна тұқымдарын алғаш әкелген де осы Чжан Цянь болды. Қытай жақын арада өз жем-шөбін өндіре бастады. Қытай мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы саяси байланыстар орнағаннан кейін, император жыл сайын ең кемінде бес миссияны Батысқа жіберіп, оларды бірнеше жүзден тұратын күзетшілер қадағалап отырды. Бұл миссиялар өздерімен бірге жібек пен металдан жасалған бұйымдарды алып, оларды аттар, нефрит, маржан және Орталық Азиядан шыққан басқа да тауарларға айырбастады. Қытай бұйымдары көбінесе жергілікті нарықта сатылмаған, олар қайтадан батысқа, Иран мен басқа да мемлекеттерге қайта сатылды. Жібектің ең ірі тұтынушысы Рим империясы және оның мұрагерлері, соның ішінде Византия болды. Жібек саудасын монополияға айналдырған Византия «күлақтар кезеңін» өткеріп, бір уақытқа дейін Жерорта теңізінің гегемонына айналды. Қытай тарихшыларының айтуынша: «...Парфияндар, олардың жері арқылы сауда жасалатын, жібек жасау техникасы туралы ештеңе айтпайтын еді, бірақ сауданың арқасында олар үлкен пайда табатын, сондай-ақ жібек жолдары арқылы өткен көптеген келесі әулеттер де солай жасаған» (Abuseitova, 2017b).

Ұлы Жібек жолының ұзындығы трансконтинентальды сауданың шыңына жеткен кезеңде

12 мың километрге жетті (Duyssen, 2017). Әрине, барлық маршрут сол заманның технологияларына сәйкес өтуге қиын болды, сондықтан көшпенділер тауарлар мен идеяларды тасымалдаудың негізгі тасымалдаушылары болды. Олардың жоғары мобильдігі мен саяси үстемдігі білім мен ақпараттың Батыстан Шығысқа таралуының негізін қалады.

Кушан мемлекеті кезеңінен бастап, Ұлы Жібек жолының саяси және экономикалық орталықтары сауданың шеткі аймақтарынан орталығына қарай ауысты. Қытай, Парфия мен Рим өзара байланыстарын тек жергілікті империялардың рұқсатымен дамытты. Бұл үрдіс уақыт өте келе күшейіп, ғұндар, аварлар және түріктер сияқты алғашқы көшпелі империялар өз мәдениеттерін дамыған көршілеріне тарата бастады.

Кушан империясы жаулап алу нәтижесінде Үндістаннан Афганистанға дейінгі аумаққа таралды, бірақ олардың жаулап алушылықтары уақыт өте Семиречье аймағына да жетті. Кушан мемлекеті жергілікті қолөнерді дамытуды қолдап, Қытайға аттар жеткізуді ұйымдастырып, бұл Хань әулетінің Орта Азияға жорықтарын бастауы мен Ұлы Жібек жолының бір бөлігін уақытша иемденуіне әкелді. Кушандардың жаңа қалалар салуы жергілікті сәулет өнерінің дамуына үлкен әсер етті.

Кушан кезеңінде негізгі тауар айналымы құрылып, Қытайға жүн маталар, кілемдер, лазурит және аттар әкелінді. Өз кезегінде Қытай жібек, темір, никель, тері, шай, қағаз, барут сияқты өнімдерін шығарды. Кушандар Үндістанмен де сауда жасай отырып, дәмдеуіштер мен хош иістер тасымалдады. Иран мен Рим жібек саудасының басты тұтынушыларына айналды, ол жерде жібек алтынға айырбасталды. Айта кетерлік жайт, алтын негізгі тауар болған арнайы сауда жолдары да болған. А. Сагдуллаев, В. Костецкий және Н. Норкуловтың айтуынша, бұл жол Құрамин және Алтай тауларындағы аңызға айналған байлықтар мен Зарафшан өзені арқылы Папу мен Заркентке бағытталған, ол жерде рудокөптер мен көшпенділер мекендеген (Yerekesheva, 2017). Ал А. Аскаровтың пікірінше, бұл жол Сібірге қарай өтіп, Давань (Ферғана) арқылы Иссык-Көл жағасымен өтетін алтын тасымалданып жатқан жол болды (Lin, 2017). Мүмкін, осы екі жол да жұмыс істеген.

Күміс те саудада маңызды рөл атқарған, сондықтан күміс басты тауар болған сауда жолдарының болғаны таңқаларлық емес. Күмістің батысқа қайта сатылуына негізгі делдалдар Шығыс Еуропа мемлекеттері болды, оның ішінде

Хазар қағанаты мен Болғар мемлекеті де бар. Сондай-ақ, «күміс жолы» деп аталатын маршруттар болған, ол арқылы Орталық Азияның күмісі батысқа жеткізілген.

Орталық Азия әрдайым өзінің музыкалық өнерімен ерекшеленіп отырды. Ұлы Жібек жолы кезеңінде бұл аймақтың географиялық жағдайы музыкалық өмірдің дамуына үлкен әсерін тигізді. Орталық Азия тек делдал емес, музыкалық дәстүрлерді алмасу процесіне белсене қатысқан аймақ болды.

Аймақтың саяси ахуалы, яғни Орталық Азия, Шығыс Түркістан мен Солтүстік Үндістанның Кушан империясына (I – IV ғғ.), Эфталиттер мемлекетіне (V – VI ғғ.) және Түрік қағанатына (VI ғ. ортасы – VII ғ.) қосылуы, шығыс елдерімен байланыстардың нығаюына ықпал етті (Nasledniki, 1997). Бұл кезең этникалық және мәдени бірліктің күшеюіне, сондай-ақ Қытаймен байланыстардың нығаюына себеп болды.

Осылайша, Ұлы Жібек жолы әлем мәдениетінің дамуына зор әсерін тигізді деп айтуға болады. Қазақ даласы – сауда жолдары өткен аймақ болды. Сауда барысында көшпелі және отырықшы халықтардың шаруашылық және мәдени байланыстары жүзеге асырылды, түрлі ұлттардың рухани мәдениеттері араласып, бірікті. Бұл жағдай дала халқының мәдениетін байытып, ғылым, әдебиет және өнерде дарынды тұлғалардың шығуына негіз қалады.

Ұлы Жібек жолы Орталық Азияның этномәдени дамуы мен қалыптасуында маңызды рөл атқарды. Бұл сауда жолы тек тауарлар мен идеялардың алмасу алаңы ғана емес, әртүрлі халықтардың мәдениеттерінің өзара ықпалдасуына, этникалық және мәдени бірліктің қалыптасуына ықпал еткен басты факторлардың бірі болды. Ұлы Жібек жолының мұрасы бүгінгі таңда Орталық Азияның біртұтас мәдени мұрасының ажырамас бөлігі ретінде сақталып, халықтар арасында өзара түсіністік пен мәдени байлықтың дамуына ықпал етуде.

Ұлы Жібек жолы – түрлі халықтар мен мәдениеттердің араласуына, мәдени және ғылыми құндылықтардың алмасуына себеп болған маңызды сауда артериясы. Бұл жол бойында орналасқан Орталық Азия аймағы, әртүрлі этникалық топтар мен мәдениеттердің тоғысқан жері ретінде бірегей этномәдени негіздің қалыптасуына ықпал етті. Ұлы Жібек жолы Орталық Азияның этномәдени дамуында айрықша рөл атқарды. Бұл жол мәдениеттердің өзара байланысын және халықтардың бір-бірімен ықпалдасуын қамтамасыз етіп, аймақтағы этникалық

және мәдени көптүрліліктің қалыптасуына ықпал етті. Ұлы Жібек жолының мұрасы бүгінгі күні Орталық Азияның мәдени тарихында маңызды орын алады.

Ұлы Жібек жолы Орталық Азияның этномәдени дамуы мен қалыптасуында маңызды рөл атқарды. Бұл сауда жолы тек тауарлар мен идеялардың алмасу алаңы ғана емес, әртүрлі халықтардың мәдениеттерінің өзара ықпалдасуына, этникалық және мәдени бірліктің қалыптасуына ықпал еткен басты факторлардың бірі болды. Ұлы Жібек жолының мұрасы бүгінгі таңда Орталық Азияның біртұтас мәдени мұрасының ажырамас бөлігі ретінде сақталып, халықтар арасында өзара түсіністік пен мәдени байлықтың дамуына ықпал етуде. Ұлы Жібек жолы – түрлі халықтар мен мәдениеттердің араласуына, мәдени және ғылыми құндылықтардың алмасуына себеп болған маңызды сауда артериясы. Бұл жол бойында орналасқан Орталық Азия аймағы, әртүрлі этникалық топтар мен мәдениеттердің тоғысқан жері ретінде бірегей этномәдени негіздің қалыптасуына ықпал етті.

Ұлы Жібек жолындағы әлемдік мәдениет

Ұлы Жібек жолы тарихы әлемдік мәдениеттің қалыптасуы мен дамуына терең әсер еткен маңызды кезеңдерден тұрады. Бұл жол тек сауда мен экономикалық байланыстардың маңызды артериясы ғана емес, сондай-ақ әртүрлі халықтардың мәдениеттері мен дәстүрлерінің өзара араласуына мүмкіндік берген ауқымды аймақ болды. Орталық Азияның этномәдени негізі, оның түрлі халықтарының біртұтас тарихи даму процесі Ұлы Жібек жолының әсерімен қалыптасты. Осы жолдың бойында орналасқан аймақтар әртүрлі этникалық топтар мен мәдениеттердің кездесетін орталығы болды. Сондықтан Ұлы Жібек жолы – Орталық Азияның этномәдени ұйытқысы болып табылады.

Ұлы Жібек жолы бойындағы мемлекеттер мен халықтар арасындағы тұрақты сауда мен мәдени байланыстар олардың өзара ықпалдасуына негіз болды. Бұл аймақтың тарихи және мәдени тұрғыда біртұтас болуына зор ықпал еткен негізгі факторлардың бірі – көшпелі және отырықшы халықтар арасындағы қарым-қатынастар. Орталық Азияда көптеген түркі, иран, үнді, қытай және араб мәдениеттері бір-бірімен тығыз араласып, түрлі салаларда өзара мәдени, ғылыми және технологиялық жетістіктермен алмасу жүзеге асты.

Ұлы Жібек жолының қызметі тек сауданың ғана артериясы болмаған, сонымен қатар ол әртүрлі мәдениеттердің, тілдердің, діндердің

және дәстүрлердің араласу алаңы болды. Мұндай өзара ықпалдастық әртүрлі мәдениеттердің сіңісуіне, бір-бірінен үйренуге және ортақ рухани құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етті. Әрбір ел өз мәдениетін, өнерін, дәстүрлерін Ұлы Жібек жолы арқылы таратып, өз тарихына жаңа жағын қосты. Осылайша, Ұлы Жібек жолы – тек сауда жолы емес, сонымен қатар Орталық Азия халықтарының этномәдени бірлігінің қалыптасуына ықпал еткен басты фактор болды.

Осылайша, Ұлы Жібек жолы Орталық Азияның этномәдени дамуындағы маңызды кезең болып саналады. Әр түрлі халықтар мен мәдениеттердің өзара әсері мен ықпалдасуы аймақтағы саяси, әлеуметтік және мәдени дамудың негізін қалауға мүмкіндік берді.

Қорытынды

Ұлы Жібек жолы – әлемнің ең көне және ең маңызды сауда жолдарының бірі. Бұл жол тек сауда байланыстарын ғана қамтамасыз етіп қойған жоқ, сонымен қатар әртүрлі халықтардың мәдениеттерінің алмасуына, ғылыми жетістіктерінің таралуына, діндер мен философиялық жүйелердің өзара ықпалдасуына үлкен ықпал етті. Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан Орталық Азия аймағы әрқашан түрлі этникалық топтар мен мәдениеттердің тоғысқан жері болды. Сондықтан, бұл аймақтың біртұтас этномәдени негізін қалыптастыруда Ұлы Жібек жолының ролі ерекше.

Ұлы Жібек жолы арқылы Қытайдан бастап, Үндістан, Иран, Орта Азия, Рим империясына дейін түрлі тауарлар мен идеялар, сонымен қатар өнер, діндер, ғылым мен технологиялар тарады. Бұл сауда жолы мәдениеттердің кездесетін алаңы болып, әртүрлі халықтар арасындағы өзара ықпалдастықты арттырды. Мысалы, буддизм Үндістаннан Қытайға тарады, ислам Орталық Азия мен Иранға жетті, ал христиан діні Рим империясынан Шығысқа тарады. Орталық Азияның көптеген халықтары көшпелі өмір салтын ұстанса, Ұлы Жібек жолының бойында орналасқан отырықшы мәдениеттермен өзара байланыс орнатты. Бұл өзара мәдени ықпалдастықтың нәтижесінде көптеген мәдени жетістіктер қалыптасты: түрлі өнер түрлері, әдебиет, музыка, қолөнер және басқа да рухани құндылықтар.

Ұлы Жібек жолы арқылы Орталық Азияның мәдениеттері бір-бірімен араласып, көптеген этникалық топтар мен халықтардың біртұтас мәдени алаңға айналуына мүмкіндік берді. Қазақтар, өзбектер, қырғыздар, түріктер мен бас-

қа да халықтардың тарихы мен мәдениеті осы аймақта тоғысқан. Бұл этникалық және мәдени алмасу аймақтағы халықтардың мәдени байлығын арттырды және біртұтас этномәдени негіздің қалыптасуына ықпал етті. Ұлы Жібек жолы арқылы Орталық Азияға ғылыми білімдер мен технологиялар да жетті. Астрономия, математика, медицина, әдебиет және философия салаларында әртүрлі халықтар арасында өзара білім алмасу орын алды. Мысалы, арабтардан келген ғылыми жетістіктер мен грек философиясы Орталық Азия мен Қытайда өз ізін қалдырды.

Ұлы Жібек жолының тарихы мен мәдени мұрасы бүгінгі таңда Орталық Азияның этномәдени негізінің маңызды бір бөлігі болып табылады. Бұл аймақтағы халықтар мен мәдениеттердің өзара ықпалдастығы мен сіңісуі тек сауда ғана емес, сонымен қатар мәдени дамудың өзегін құрады. Ұлы Жібек жолы шын мәнінде сауда мен мәдени алмасудың маңызды алаңы болды, ол мыңдаған жылдар бойы әлемнің әртүрлі аймақтары арасындағы байланысты нығайтып, өркениеттердің дамуына әсер етті. Бұл жол тек тауарлар алмасу алаңы ғана емес, сонымен қатар Шығыс пен Батыс арасындағы мәдени көпір болып та қызмет атқарды. Орталық Азияның географиялық орны, оның континенттер қиылысында орналасуы, осы аймақта маңызды сауда жолдарының дамуына ықпал етті. Бұл өңірде халықтардың қоныс аударуы, сауда ғана емес, сонымен қатар идеялар, діндер мен технологиялардың алмасуы орын алды. Караван жолдарының жүйесі уақыт өте өзгергенімен, Самарқанд, Бұқара, Ташкент сияқты қалалар сауда мен мәдениет орталықтары ретінде экономикалық дамудың көрінісіне айналды.

ЮНЕСКО 1987 жылы «Жібек жолы» бағдарламасын қабылдай отырып, бұл тарихи мұраны сақтау мен оның мәдени маңыздылығын әлемге танытуға ерекше көңіл бөлді. Бұл шара Ұлы Жібек жолына деген назарды күшейтті және бұрын бір-бірінен алыста орналасқан елдер арасындағы мәдени байланыстар мен түсіністікті нығайтуға ықпал етті.

Орталық Азия ешқашан әлемдік мәдениеттің негізгі орталықтарынан, жақын орналасқан елдерден (Шумер, Ассирия, Иран, Үндістан) оқшауланбаған. Сонымен қатар, бұл аймақ Кавказдан, Жерорта теңізінен, Еділ өзенінен, сондай-ақ қазіргі Ресей мен Қазақстанның оңтүстігінде мекендеген көшпелі тайпалармен байланысқа түскен. Алайда, үшінші мыңжылдықтың басында адамзат жаңа ынтымақтастық жолдарын іздеуге немесе даму жолындағы ұмытылған байланыс-

тарды қайта қалпына келтіруге қажеттілік туындады. Ұлы Жібек жолын кешенді зерттеу барысында XIX ғасырда Ресей мен Англия арасында Орталық Азиядағы ықпал аймақтары үшін бәсекелестік байқалды. Қазіргі уақытта Орталық Азия елдері үшін негізгі сын-қатерлер – мемлекет құрылымын қалыптастыру, Ауғанстан мен Пәкістандағы қарулы топтар мен террористік ұйымдар, постсоветтік елдердегі содырлар, есірткі саудасы, этникалық қақтығыстар, су-энергетикалық мәселелер.

Ресей Орталық Азиядағы көлік жобаларын жүзеге асыруға қызығушылық танытады, алайда қазіргі таңда бұл аймақта Қытай басымдық алады. Бұған қоса, Ресей, Қазақстан және Беларусь арасындағы Кеден одағы Қытай мен Орталық Азия аймағына жақындап, Қазақстан арқылы кіріп кеткен. Қытай да энергетикалық ресурстарды тасымалдау жолдарын қауіпсіздендіруге мүдделі. Сонымен қатар, Қытай Азия мен Еуропа арасындағы жаңа жол – жылдам жолды және «континентальды көпірлер» бағдарламасы аясында бірнеше жобаларды іске асыруда. Бұл жобалар Қытайды Евразия, Шығыс Еуропа және Жерорта теңізімен байланыстырады. Осы бас-тамаларды жаңа заманның Жібек жолын қайта жаңғыртуға деген әрекет ретінде қарастыруға болады. Сонымен қатар, Индия да «Жаңа Жібек жолының» дамуына жанама қызығушылық танытады, бірақ бұл қызығушылық Қытаймен және ислам елдерімен күрделі қатынастарға байланысты шектеледі.

Ресей мен Қытаймен қатар, бұл аймақтағы ең белсенді ойыншылардың қатарына Қазақстан да жатады. Осы үш ел «Жаңа Жібек жолы» жобасын іске асыру бағытында нақты қадамдар жасауда. «Жаңа Жібек жолы» жобасының пайда болуы Қытайдың жаңа форматтағы халықаралық ынтымақтастықты ұсынуымен байланысты. Қытай орталықтанған модельде этникалық

мәселелер тек шеткі, қосалқы мәселе ретінде қарастырылады. Бұл жерде қытайлар дәстүрлі түрде «варварларға әлсіз басқарушылық» әдісін қолдана отырып, этникалық және мәдениаралық өзара әрекеттесудің мәселелерін прагматикалық тұрғыдан шешуге тырысады. Шындығында, этникалық эссенциализм идеясы (оның кез келген түрінде) қытайларға тым бөтен. Қытайдың өз идентичности этникалық емес, географиялық, орталықтанған түсініктермен байланысқан. Сонымен қатар, қытайлар ұлттық азшылықтар тарапынан этникалық өзіндік сана сезімінің көріністеріне төзімді, бірақ олардан ханьдық гегемонияға деген адалдықты сақтауды талап етеді.

Трансконтинентальды жобаны жүзеге асыру жағдайында Қытайдың серіктестеріне деген қарым-қатынасы мыңдаған жылдар бойы қалыптасқан архетиптен түбегейлі өзгеше болатынын күту қиын. «Жаңа Жібек жолы» Қытайдың әлемдік немесе континенттік көшбасшы ретіндегі мәртебесіне қайта оралуын білдіріп қана қоймай, сонымен бірге жеке адамның рухани философиясынан мәдени ландшафт философиясына, ішкі кеңістіктен сыртқы кеңістікке өту үрдісін көрсетеді.

Трансконтинентальды жобаларды, мысалы, «Жаңа Жібек жолы» жобасын жүзеге асыру жағдайында, көпмәдениеттілік модельінің орнына қытайцентризмге негізделген мәдениетаралық өзара әрекеттесу моделі келуі мүмкін. Бұл модель этникалық мәдениетті назардан тыс қалдырады. Соның нәтижесінде этникалық мәселелерге деген қызығушылық әлеуметтік зерттеулерде төмендеуі мүмкін. Бұл дегеніміз, Еуропалық философиялық дәстүрге тән азаматтық келісім мен әл-ауқатты этникалық мәдениеттер арасындағы диалогтың құрылуымен байланыстыру идеясы ХХІ ғасырдың сын-қатерлері жағдайында ешқандай сұранысқа ие болмай қалуы ықтимал.

Әдебиеттер

Абусеитова, М. Х. (2017). Новые архивные материалы по истории религии в Центральной Азии. В М. Х. Абусеитова (Ред.), Религии Казахстана и Центральной Азии на Великом Шелковом пути: Сборник материалов международной научно-практической конференции (с. 64-71). Алматы: Издательство.

Абусеитова, М. Х. (2017). Written sources and artifacts on the history of Islam in Kazakhstan and Central Asia. В Материалы международной конференции «Центральная Азия – Арабский мир: взаимосвязь истории и культуры» (с. 1-265). Алматы: Издательство.

Дуйсен, Г. М. (2017). Сакральный туризм на казахстанском маршруте Шелкового пути. В М. Х. Абусеитова (Ред.), Духовное наследие и взаимовлияние культур на Великом Шелковом пути: Сборник статей (с. 65-73). Алматы: Издательство.

Ерекешева, Л. Г. (2017). Исторический дискурс и специфика интерпретации: российские картографические материалы XVIII века. В М. Х. Абусеитова (Ред.), Духовное наследие и взаимовлияние культур на Великом Шелковом пути: Сборник статей (с. 37-46). Алматы: Издательство.

- Линь, М. (2017). 15 лекций об археологии Великого шелкового пути (А. А. Перлова, Пер.). Москва: Международная издательская компания «Шанс».
- Наследники Шёлкового пути. (1997). Узбекистан – Штутгарт, Лондон: Изд. edition hansjorg mayer.
- Anastasiadou, I. (2018). Iron Silk Roads: the geopolitics of past and present initiatives for the revival of Eurasian trade through overland transport corridors. *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 12(1), 57. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsy035>
- Bin, & Song. (2023). The Social and Cultural Exchange and the Conversions of Different Religions along the Trade Routes When then Trading Groups Intermingled. *SHS Web of Conferences*, 163, 1033. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202316301033>
- Carcanague, S. (2017). Opening up central Asia: Competition between regional initiatives. *Revue Internationale et Strategique*, 3, 123. https://www.cairn-int.info/article-E_RIS_107_0123--opening-up-central-asia.htm
- Gholizadeh, A., Madani, S. A., & Saneinia, S. (2020). Analyzing Pakistan's Goeconomic and Geopolitical Importance to BRI. *The Journal of Social Sciences Research*, 62, 147. <https://doi.org/10.32861/jssr.62.147.153>
- Gholizadeh, A., Saneinia, S., & Zhou, R. (2019). Belt and Road Initiative (BRI) as a Turning Point on China's Infrastructure Interconnection and Talent Exchange: Case of High-Speed Railway. *Journal of Social and Political Sciences*. <https://doi.org/10.31014/aor.1991.02.04.136>
- Ghossein, T., Hoekman, B., & Shingal, A. (2021). Public Procurement, Regional Integration, and the Belt and Road Initiative. *The World Bank Research Observer*, 36(2), 131. <https://doi.org/10.1093/wbro/lkab004>
- Goh, S. N. (2018). China's Belt and Road Initiative: An Overview of Developments. *China and the World*, 1(2), 1850010. <https://doi.org/10.1142/s2591729318500104>
- Gokmen, G., Vermeulen, W. N., & Vézina, P. (2020). The imperial roots of global trade. *Journal of Economic Growth*, 25(1), 87. <https://doi.org/10.1007/s10887-020-09174-7>
- Hemmings, J. (2020). Reconstructing Order: The Geopolitical Risks in China's Digital Silk Road. *Asia Policy*, 15(1), 5. <https://doi.org/10.1353/asp.2020.0002>
- Hong, S. (2023). EXPLORING THE SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION FOR THE SUCCESS OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE (BRI). *Pakistan Journal of International Affairs*, 6(2). <https://doi.org/10.52337/pjia.v6i2.759>
- Jingfeng, T. (2020). The Spread and Integration of Religious Culture Along the Eastern Silk Road. *Journal of Cultural and Religious Studies*, 8(3). <https://doi.org/10.17265/2328-2177/2020.03.005>
- Kang, S. (2021). Research on Culture and Creative Product Design Based on Computer-Aided Innovation from One Belt One Road Perspective. *Journal of Physics Conference Series*, 1744(3), 32224. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1744/3/032224>
- Khan, M. K., Sandano, I. A., Pratt, C. B., & Farid, T. (2018). China's Belt and Road Initiative: A Global Model for an Evolving Approach to Sustainable Regional Development. *Sustainability*, 10(11), 4234. <https://doi.org/10.3390/su10114234>
- Khan, S., Hong, Z., & Hussein, A. S. F. (2020). China Pakistan Economic Corridor (CPEC): an Assessment of Socio-economic and Geo-political Concerns for Future Planning. 100. <https://doi.org/10.1145/3414752.3414758>
- Pandit, K. (2019). Belt and Road Initiative: Prospects for Nepal-China Cooperation. *Social Inquiry Journal of Social Science Research*, 1(1), 67. <https://doi.org/10.3126/sijssr.v1i1.26917>
- Shen, H. (2018). Building a Digital Silk Road? Situating the Internet in China's Belt and Road Initiative. *International Journal of Communication*, 12, 19. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8405>
- Ullah, A., Jan, N., & Liu, X. (2020). Impact of Financial Cooperation under the Belt and Road Initiative on the Global Economy. *International Journal of Innovative Science and Research Technology (IJSRT)*, 5(8), 1010. <https://doi.org/10.38124/ijisrt20aug499>
- Usman, M., Shaique, M., Ahmad, I., Khan, S., & Husnain, M. (2021). Connectivity is the shortcut to prosperity: helping hand for iron brother (巴铁)- Economic impact of CPEC. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 12(1), 152. <https://doi.org/10.23925/2179-3565.2021v12i1p152-158>
- Zwierlein, C. (2015). Religion and trade: cross-cultural exchanges in world history, 1000–1900. *Mediterranean Historical Review*, 30(2), 177. <https://doi.org/10.1080/09518967.2015.1117212>

References

- Abuseitova, M. Kh. (2017). Novye arkhivnye materialy po istorii religii v Tsentral'noy Azii. In M. Kh. Abuseitova (Ed.), *Religii Kazakhstana i Tsentral'noy Azii na Velikom Shelkovom puti: Sbornik materialov mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii** (pp. 64-71). Almaty: Izdatel'stvo. [in Russian]
- Abuseitova, M. Kh. (2017). Written sources and artifacts on the history of Islam in Kazakhstan and Central Asia. In *Materialy mezhdunarodnoy konferentsii «Tsentral'naya Aziya – Arabsky mir: vzaimosvyaz' istorii i kul'tur* (pp. 1-265). Almaty: Izdatel'stvo. ([in Russian]
- Duyssen, G. M. (2017). Sakral'nyy turizm na kazakhstanskom marshrute Shelkovogo puti. In M. Kh. Abuseitova (Ed.), *Dukhovnoe nasledie i vzaimovliyanie kul'tur na Velikom Shelkovom puti: Sbornik statey* (pp. 65-73). Almaty: Izdatel'stvo[in Russian]
- Yerekesheva, L. G. (2017). Istoricheskiy diskurs i spetsifika interpretatsii: rossiyskie kartograficheskie materialy XVIII veka. In M. Kh. Abuseitova (Ed.), **Dukhovnoe nasledie i vzaimovliyanie kul'tur na Velikom Shelkovom puti: Sbornik statey** (pp. 37-46). Almaty: Izdatel'stvo. [in Russian]
- Lin, M. (2017). 15 leksiyy ob arkeologii Velikogo shelkovogo puti* (A. A. Perlova, Trans.). Moscow: Mezhdunarodnaya izdatelskaya kompaniya «Shans». [in Russian]
- Nasledniki Shelkovogo puti. (1997). Uzbekistan – Stuttgart, London: Izd. edition hansjorg mayer. [in Russian]

- Anastasiadou, I. (2018). Iron Silk Roads: the geopolitics of past and present initiatives for the revival of Eurasian trade through overland transport corridors. *Cambridge Journal of Regions Economy and Society*, 12(1), 57. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsy035>
- Bin, & Song. (2023). The Social and Cultural Exchange and the Conversions of Different Religions along the Trade Routes When then Trading Groups Intermingled. *SHS Web of Conferences*, 163, 1033. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202316301033>
- Carcanague, S. (2017). Opening up central Asia: Competition between regional initiatives. *Revue Internationale et Strategique*, 3, 123. https://www.cairn-int.info/article-E_RIS_107_0123--opening-up-central-asia.htm
- Gholizadeh, A., Madani, S. A., & Saneinia, S. (2020). Analyzing Pakistan's Geoeconomic and Geopolitical Importance to BRI. *The Journal of Social Sciences Research*, 62, 147. <https://doi.org/10.32861/jssr.62.147.153>
- Gholizadeh, A., Saneinia, S., & Zhou, R. (2019). Belt and Road Initiative (BRI) as a Turning Point on China's Infrastructure Interconnection and Talent Exchange: Case of High-Speed Railway. *Journal of Social and Political Sciences*. <https://doi.org/10.31014/aior.1991.02.04.136>
- Ghossein, T., Hoekman, B., & Shingal, A. (2021). Public Procurement, Regional Integration, and the Belt and Road Initiative. *The World Bank Research Observer*, 36(2), 131. <https://doi.org/10.1093/wbro/lkab004>
- Goh, S. N. (2018). China's Belt and Road Initiative: An Overview of Developments. *China and the World*, 1(2), 1850010. <https://doi.org/10.1142/s2591729318500104>
- Gokmen, G., Vermeulen, W. N., & Vézina, P. (2020). The imperial roots of global trade. *Journal of Economic Growth*, 25(1), 87. <https://doi.org/10.1007/s10887-020-09174-7>
- Hemmings, J. (2020). Reconstructing Order: The Geopolitical Risks in China's Digital Silk Road. *Asia Policy*, 15(1), 5. <https://doi.org/10.1353/asp.2020.0002>
- Hong, S. (2023). EXPLORING THE SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION FOR THE SUCCESS OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE (BRI). *Pakistan Journal of International Affairs*, 6(2). <https://doi.org/10.52337/pjia.v6i2.759>
- Jingfeng, T. (2020). The Spread and Integration of Religious Culture Along the Eastern Silk Road. *Journal of Cultural and Religious Studies*, 8(3). <https://doi.org/10.17265/2328-2177/2020.03.005>
- Kang, S. (2021). Research on Culture and Creative Product Design Based on Computer-Aided Innovation from One Belt One Road Perspective. *Journal of Physics Conference Series*, 1744(3), 32224. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/1744/3/032224>
- Khan, M. K., Sandano, I. A., Pratt, C. B., & Farid, T. (2018). China's Belt and Road Initiative: A Global Model for an Evolving Approach to Sustainable Regional Development. *Sustainability*, 10(11), 4234. <https://doi.org/10.3390/su10114234>
- Khan, S., Hong, Z., & Hussein, A. S. F. (2020). China Pakistan Economic Corridor (CPEC): an Assessment of Socio-economic and Geo-political Concerns for Future Planning. 100. <https://doi.org/10.1145/3414752.3414758>
- Pandit, K. (2019). Belt and Road Initiative: Prospects for Nepal-China Cooperation. *Social Inquiry Journal of Social Science Research*, 1(1), 67. <https://doi.org/10.3126/sijssr.v1i1.26917>
- Shen, H. (2018). Building a Digital Silk Road? Situating the Internet in China's Belt and Road Initiative. *International Journal of Communication*, 12, 19. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/8405>
- Ullah, A., Jan, N., & Liu, X. (2020). Impact of Financial Cooperation under the Belt and Road Initiative on the Global Economy. *International Journal of Innovative Science and Research Technology (IJISRT)*, 5(8), 1010. <https://doi.org/10.38124/ijisrt20aug499>
- Usman, M., Shaique, M., Ahmad, I., Khan, S., & Husnain, M. (2021). Connectivity is the shortcut to prosperity: helping hand for iron brother (巴铁)- Economic impact of CPEC. *Journal on Innovation and Sustainability RISUS*, 12(1), 152. <https://doi.org/10.23925/2179-3565.2021v12i1p152-158>
- Zwierlein, C. (2015). Religion and trade: cross-cultural exchanges in world history, 1000–1900. *Mediterranean Historical Review*, 30(2), 177. <https://doi.org/10.1080/09518967.2015.1117212>

Авторлар туралы мәлімет:

Изтаева Венера Амангельдиевна – саясат ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіндегі қазіргі заманғы Қазақстан тарихы және дүниетанымдық пәндер» кафедрасының доценті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: iztaeva.venera@mail.ru).

Досжанова Акмарал Ивановна – Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіндегі қазіргі заманғы Қазақстан тарихы және дүниетанымдық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: aktmaral.doszhanova@mail.ru).

Абжапарова Лаура Жексембаевна – Ph.D., Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіндегі халықарақаралық қатынастар кафедрасының доценті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: laura_zh83@mail.ru).

Информация об авторах:

Изтаева Венера Амангельдиевна – кандидат политических наук, доцент кафедры современной истории Казахстана и мировоззренческих дисциплин Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылайхана (Казахстан, г. Алматы, e-mail: iztaeva.venera@mail.ru).

Досжанова Акмарал Ивановна – старший преподаватель кафедры современной истории Казахстана и мировоззренческих дисциплин Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай-хана (Казахстан, г. Алматы, e-mail: aktmaral.doszhanova@mail.ru).

Абжапарова Лаура Жексембаевна – Ph.D., доцент кафедры международных отношений Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай-хана (Казахстан, г. Алматы, e-mail: laura_zh83@mail.ru).

Information about the authors:

Iztayeva Venera Amangeldievna – Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the Department of Modern History of Kazakhstan and Philosophical Disciplines of the Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages (Kazakhstan, Almaty, e-mail: iztaeva.venera@mail.ru).

Doszhanova Akmaral Ivanovna – Senior lecturer at the Department of Modern History of Kazakhstan and Philosophical Disciplines of the Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages (Almaty, Kazakhstan, E-mail: akmaral.doszhanova@mail.ru).

Abzhaparova Laura Zheksemaevna – Ph.D., Associate Professor of the Department of International Relations at the Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages (Almaty, Kazakhstan, e-mail: laura_zh83@mail.ru).

Алғаш жіберілді: 8 қаңтар 2025 жыл

Қабылданды: 12 наурыз 2025 жыл

2-бөлім
**АЙМАҚТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ:
КӨШІ-ҚОН МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Section 2
**CURRENT ISSUES OF REGIONAL STUDIES:
MIGRATION ISSUES**

Раздел 2
**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РЕГИОНОВЕДЕНИЯ:
ВОПРОСЫ МИГРАЦИИ**

G. Askhat* , **L. Aitimbet**

Kazakh Ablai Khan University of International Relations
and World Languages, Almaty, Kazakhstan
*e-mail: gulnashaskhat@gmail.com

MIGRATION TRENDS OF CENTRAL ASIAN STATES OVER THE LAST DECADES: ANALYSIS OF CURRENT TRANSFORMATIONS

Central Asia is in the heart of Europe and Asia: a historical oasis of cultural ties and migration flows through the ages. Its landscapes, encompassing vast steppes to the mountain peaks and hot deserts of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Tajikistan, represent a complex legacy of migration. Throughout history, Central Asia has been a bridge between East and West. The Silk Road era left an indelible mark on the diverse peoples of the region, including Scythians, Mongols, Turkic tribes, and mixed ethnic groups. Understanding these migration processes can provide valuable information about the region's emerging identity and socio-economic development. Constant research is necessary for migration processes as means of survival, not as a static phenomenon. There are currently complex geopolitical processes, specifically concerning the conflict between Ukraine and Russia, the role of this region will acquire a new meaning and character, and the changes that will occur will have an impact on migration processes. The purpose of this study is to determine what changes migration processes have undergone in the Central Asian region, especially for the period from 2022 to the present day, what problems the countries of this region may face and what solutions need to be implemented in the migration policy of these countries. This study will help to understand the migration processes that have taken place over the past years both for citizens of the countries of this region and for researchers interested in migration and economies of the countries of the Central Asian region. The relevance of the study of migration trends in Central Asian states over the last decades is due to a number of factors that have a significant impact on the socio-economic and political development of the region, and global migration processes relying on geopolitical significance of the region, economic transformation, social and demographic changes, international relations and integration and security issues.

Keywords: migration processes, Central Asian region, social transformation, remittances, displaced people.

Г. Асхат*, Л. Әйтiмбет

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан
*e-mail: gulnashaskhat@gmail.com

Орталық Азия мемлекеттерінің соңғы он жылдықтағы көші-қон тенденциялары: ағымдағы трансформацияларды талдау

Орталық Азия Еуропа мен Азияның қақ ортасында орналасқан: ғасырлар бойы мәдени байланыстар мен көші-қон ағындарының тарихи оазисі. Қазақстанның, Қырғызстанның, Өзбекстанның, Түрікменстанның және Тәжікстанның таулы шыңдары мен ыстық шөлдеріне дейін қамтитын ландшафттары көші-қонның күрделі мұрасын бейнелейді. Ежелгі заманнан бері Орталық Азия Шығыс пен Батыс арасындағы көпір рөлін атқарды – Жібек жолының дәуірі әртүрлі халықтары скифтердің, моңғолдардың, түркі тайпаларының аралас этностардың алуан түрлілігінің өшпес ізін қалдырды. Осы көші-қон процестерін түсіну аймақтың қалыптасып келе жатқан біртектілігі мен әлеуметтік-экономикалық дамуы туралы құнды мағлұматтар береді. Көші-қон процестері статикалық құбылыс емес, өмір сүру механизмі ретінде үнемі зерттеуді талап етеді, ал қазіргі уақытта әсіресе Украина мен Ресей арасындағы соғысқа байланысты күрделі геосаяси процестер жүріп жатқанда, бұл аймақтың рөлі жаңа мағына мен сипатқа ие болады, бұл өзгерістер көші-қон процестеріне әсер етеді. Бұл зерттеудің мақсаты Орталық Азия аймағында көші-қон процестерінің қандай өзгерістерге ұшырағанын, әсіресе 2022 жылдан бастап бүгінгі күнге дейінгі кезеңде осы аймақ елдерінің қандай проблемалармен бетпе-бет келетінін және осы елдердің көші-қон саясатында қандай шешімдерді іске асыру қажеттігін анықтау болып табылады. Бұл зерттеу осы аймақтың азаматтары үшін де, көші-қон мен Орталық Азия аймағының экономикасына қызығушылық танытқан зерттеушілерге рсы аймақта орын алған көші-қон процестерін түсінуге көмектеседі. Соңғы онжылдықтағы Орталық Азия мемлекеттеріндегі

зерттеудің өзектілігі аймақтың әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуына елеулі әсер ететін бірқатар факторларға және аймақтың геосаяси маңыздылығына, экономикалық трансформацияға, әлеуметтік-демографиялық өзгерістерге, халықаралық қатынастар мен интеграция мен қауіпсіздік мәселелеріне негізделген жаһандық көші-қон процестеріне байланысты.

Түйін сөздер: көші-қон процестері, Орталық Азия өңірі, әлеуметтік трансформация, ақша аударымдары, еріксіз қоныс аударушылар.

Г. Асхат*, Л. Әйтiмбет

Казахский университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
*e-mail: gulnashaskhat@gmail.com

Миграционные тенденции государств Центральной Азии за последние десятилетия: анализ современных трансформаций

Центральная Азия находится в самом сердце Европы и Азии: исторический оазис культурных связей и миграционных потоков на протяжении веков. Его пейзажи, охватывающие обширные степи до горных вершин и жаркие пустыни Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана, Туркменистана и Таджикистана, представляют собой сложное наследие миграции. С древнейших времен Центральная Азия играла роль моста между Востоком и Западом – эпоха Шелкового пути оставила неизгладимое впечатление о многообразии народов: скифов, монголов, тюркских племен, смешанных этносов. Понимание этих миграционных процессов дает ценную информацию о формирующейся идентичности и социально-экономическом развитии региона. Миграционные процессы требуют постоянного исследования как механизм выживания, а не статичное явление, и пока сейчас происходят сложные геополитические процессы, в частности в связи с войной между Украиной и Россией, роль этого региона приобретет новый смысл и характер, а изменения, которые произойдут, отразятся на миграционных процессах. Цель данного исследования определить какие изменения претерпели миграционные процессы в централь-азиатском регионе, особенно за период с 2022 года по сегодняшний день, с какими проблемами могут столкнуться страны данного региона и какие пути решения необходимо проводить в миграционной политики данных стран. Данное исследование поможет разобраться в миграционных процессах происходящие за последний года как гражданам стран данного региона, так и исследователям, интересующимся вопросами миграции и экономик стран центрально-азиатского региона. Актуальность исследования миграционных тенденций в государствах Центральной Азии за последние десятилетия обусловлена рядом факторов, оказывающих существенное влияние на социально-экономическое и политическое развитие региона, а также глобальные миграционные процессы, зависящие от геополитической значимости региона, экономической трансформации, социальных и демографических изменений, международных отношений и вопросов интеграции и безопасности.

Ключевые слова: миграционные процессы, регион Центральной Азии, социальные преобразования, денежные переводы, перемещенные лица.

Introduction

Migration in the region was particularly significant during the Soviet period (1922-1991) because of state decisions that dramatically changed its demographic picture. Industrialization and collectivization led to mass resettlement: Russians and Ukrainians headed for Central Asia, while the indigenous population headed for other parts of the USSR. Collectivization periods were challenging in this region, and the most difficult one was in Kazakhstan, where it was estimated that more than 50% of the indigenous Kazakh population died of hunger. The question of some experts on the relevance of this period of history to the current discussion may not be without meaning. Despite the past decades and numerous changes in society, it has unfortunately

significantly influenced the demographic situation, geopolitical stability and national identity of Kazakhstanis. These echoes are still evident in the increased tensions in the northern and eastern regions of the country, expressed in particular in statements aimed at secession from Kazakhstan. The Ministry of Internal Affairs of the Republic regularly informs the public about investigations related to calls for separatism, including the detention of individuals demonstrating disloyalty to the State. These sentiments are often fueled by statements of individual Russian politicians and citizens. This period was marked by a significant urban expansion; the rural population moved actively to cities, seeking better economic living conditions. Thus, the migration history of Central Asia is composed of many layers – from ancient caravans to Soviet projects of social

rearrangement, demonstrating the continuous interaction of cultures and peoples at the junction of two continents. During the construction of Tseliny in Kazakhstan and Baikonur, a significant imbalance in migration policy was observed, which caused a significant impact on Kazakhs as a large migratory flow from Russia and Ukraine arrived in Kazakhstan. These imbalances clearly had a negative impact on the indigenous peoples; unfortunately, this period has not been fully studied by historians, economists, demographers, and culturologists, but it was recognized in 1986 in Almaty.

After the Soviet Union collapsed, Central Asia's countries declared independence, and migration patterns in the region began to change once more, highlighting both internal and external characteristics.

Literature review

Each country and territorial entity has unique features in the context of migration flows. Studies of these processes have been started long ago and are still being actively studied, addressing topics from labor mobility to socio-economic impact, including legal aspects and political regulation of migration, for example, in the monograph by Ikromov D. Z. (2019) "International Migration from Central Asian Countries to Russia: Assessing the Impact on Socioeconomic Development" an assessment is made of the main trends in labor migration in Central Asia and its impact on the economy and society, as well as the role of migrants from Central Asia in the Russian economy; in the monograph by G.Yu. Sitnyansky and V.I. Bushkov (2017) "Migration of the population of Central Asia: past, present and future" the issues of the pre-revolutionary period, the USSR period and the period after the collapse of the USSR are touched upon, and also provides a historical overview of migrations in the region; compares processes among the "native" and "non-native" populations (in particular, Russian-speaking); analyzes the current state of the problem; examines the legal status of migrants and the specifics of their adaptation. Migration Yearbook 2023 "Shaping of Migration Policies in Central Asian Countries and the Russian Federation under Modern Conditions" published with the assistance of the Hanns Seidel Foundation (2023), in which in the second version of the "Analytical Report on Migration:

Central Asia and Russia for 2023" experts examine current changes in migration flows and the dynamics of political decisions, both in the territory of the Central Asian countries and Russia. Special attention is given to the importance of inter-state in-

teraction between migrant states and host countries in order to develop a coordinated approach to migration management. This process goes beyond the consequences of the COVID-19 pandemic, which became a central topic in the previous report of 2020, and is now mainly due to recent events: the political situation in Afghanistan (autumn 2021) and the conflict on the territory of Ukraine (beginning 2022). The impact of these global events is particularly detailed in the new report, demonstrating their impact on migration processes in the Eurasian region. In the book "Exodus", world-renowned economic analyst Paul Collier (2017) systematizes the effects of both stimulation and restriction of migration flows. Based on in-depth scientific research and the study of many specific situations, the author elaborates three key aspects: the perspectives of the migrants themselves, the transformation in their countries of origin and the impact on host societies. Collier points to a curious paradox of migration: the most educated and purposeful citizens of the poorest countries often become immigrants. Their departure, while contributing to personal success in the new country, entails significant losses for the home countries – the loss of a skilled workforce becomes a serious obstacle to their development. Without adequate regulation, migration could become catastrophic: donor countries risk mass outflow of their best workers. Collier presents immigration as a complex economic challenge; whose consequences affect not only financial aspects but also social structures. "Exodus" emphasizes the inevitable influence of migration processes on the formation of public policy in the near future – from a few years to decades. Interesting materials were also published in the second edition of "Migration Yearbook: Central Asia and Russia – 2023", which was devoted to the formation of migration policy in the countries of Central Asia and the Russian Federation under modern conditions. The authors of the review are Dmitry Poletayev (chapters on the Russian Federation and Turkmenistan), Leila Delovarova (on Kazakhstan), Tatyana Zlobina (on Kyrgyzstan), Saodat Olimova (on Tajikistan) and Ludmila Maksakova (on Uzbekistan). According to the data presented in the review, there is an increase in the number of labour migrants returning from the Russian Federation to Central Asia in 2023. In particular, 84% of the returnees came from Russia, which is higher than in 2022 (81%). Uzbekistan recorded 233,200 cases of migration outflow, with about 60% of the 2 million Uzbek workers working in Russia. In Kyrgyzstan, of the 328,458 citizens living abroad, most (285,433) were in Russia. In the fourth quarter of 2023, 3.5 million migrants left

Kazakhstan, mainly for Uzbekistan (1.5 million), Kyrgyzstan (746,000) and Russia (678,302). In Tajikistan, about 98% of the 247,753 migrants from surveyed communities left for Russia. The Survey also notes that the impact of Russia's war against Ukraine in 2022 led to significant changes in migration flows and the labor market in Russia. Many migrants returned home due to economic difficulties and political instability, which created a shortage of labor in Russia and affected the economies of Central Asian countries dependent on remittances. To provide a brief overview of the authors' research on migration, it is important to note that much of the research activity on migration in the former Soviet Union and Russia focuses on studying migration processes within the post-Soviet space, as well as analyzing historical migration flows.

Theoretical-methodological base

The study of migration is a very expensive and complex task, since this process is not formed in one country but usually involves many countries, logical-intuitive analysis was used, therefore, the main sources of statistical and quantitative data are studies by the World Bank as well as UN entities that actively implement their development, such as various coefficients and values such as HDI, GPI, FSI, INFORM, Passport index, % of migrants, Refugees (origin), Conflict IDPs. Global indices and ratings often reflect long-term structural problems that have roots that go back decades or centuries. The Henley Passport Index acts as a global barometer that illustrates the level of freedom of movement for citizens of various countries where citizenship is important, including visa regimes, thus become an indicator of the international prestige of the state, its stability and security, as well as the degree of prosperity compared to world standards.

Research within IOM characterized by a variety of approaches to analysis:

- Qualitative research: in-depth interviews with migrants or specialists for detailed analysis of key

topics; use of focus group and observation techniques;

- Quantitative methodologies, including statistical approaches;

- Geoanalytics: use of GIS technologies (geographical information systems);

- Processing large volumes of data using Big Data technologies to detect hidden trends and patterns;

- Network analysis, allowing to identify the relationships between migration participants;

- Modeling situations with forecasting of future development scenarios;

- Comprehensive assessment of the impact of migration processes on the economy, society, health care and other sectors through indices and metrics. These approaches provide the most complete and profound understanding of international migration phenomena. Let us consider the key, most indicative examples from the analysis of migration processes in Central Asian countries, based on official census statistics. These data allow to deeply study migration trends over the years, to identify their dynamics and structure. However, a number of factors that can distort the accuracy of the data should be taken into account, including possible errors and shortcomings in the census. In such cases, additional assessment methods and alternative sources are used. The situation is particularly difficult in Turkmenistan, where the transparency of the national statistical service leaves much to be desired. Kazakhstan data, unlike the rest of the region, provide a more complete picture of migration processes, allowing to identify major trends and solve the problems. In general, CA statistics, despite some limitations, provide a sufficient basis for analysis of migration problems.

Results and discussions

Many countries have been studying the Central Asian region. For a brief overview of some of these, see table 1.

Table 1 – Scientific centers and organizations studying CA issues in the region

Name of organizations	Mission	Years of establishment	Center partners
ANO "Institute of Central Asian Studies"	Contribute to the development of analytical scenarios for the development of cooperation between Russia and the Central Asian states	February 28, 2019	Political Science Center "North-South" and the Dushanbe office of Rossotrudnichestvo

Continuation of the table

Name of organizations	Mission	Years of establishment	Center partners
International Organization for Migration (IOM) in Kazakhstan	Sustainable Development Goals - help ensure the orderly and humane management of migration, promote international cooperation on migration, assist in finding practical solutions to migration problems and provide humanitarian assistance to migrants in need, including refugees and internally displaced persons. The IOM Constitution recognizes the links between migration and economic, social and cultural development, as well as the right to freedom of movement. IOM works in four broad areas of migration management: - migration and development - migration facilitation - migration management - forced migration	On March 2, 1992, Kazakhstan became a full member of the United Nations (UN)	UN member countries
Center for Regional Studies (CRS)	For research into issues of regional studies and international relations and strengthening the academic component of the university's educational programs.	Established in 2020	University of Turan

Sources: <https://central-asia.institute/>, <https://kazakhstan.iom.int/ru/kto-my>
<https://turan.edu.kz/ru/nauka-i-innovaczii/the-center-for-regional-studies/> (The table was compiled by the authors)

Focus Areas: The IOM in Kazakhstan focuses on migration management, a global and humanitarian issue with an emphasis on international cooperation, the Institute of Central Asian Studies is more political, focusing on strengthening relations between Russia and Central Asia. The Center for Regional Studies is academic in nature, emphasizing research and education in regional studies and international relations. **Partnerships:** IOM's partnerships are broad, working with UN member countries, indicating its global presence. The Institute of Central Asian Studies has more specific partnerships with political and governmental institutions. The Center for Regional Studies is tied to academic institutions, indicating its focus on academic research and education. Overall, these organizations reflect a variety of missions and scopes, from humanitarian and migration-related work to academic and political studies, with varying degrees of international and regional focus.

How we observe interest in our region is ambiguous. Therefore, it is important to open their scientific centers in each of the countries of the Central Asian region, continue to monitor migration processes. The scientific centers should assist national authorities, as well as citizens of these countries, in their outreach and preventive activities. As an example, some shady companies use recruiting agen-

cies to entice employees but then fraudulently obtain their passports and use them as a live product. For example, on November 29, 2024, journalists of Ulysmedia (2024) reported that cases of 5 Kazakh people were in slavery. The recruiting agency promised to employ them in the Russian Federation with a salary of 1 million tenge, but in reality, the guys were sent to the pig farm and confiscated their passports. According to the citizens, they were not paid and left without their documents, making them unable to return home.

Thus, as we see, the state authorities and organizations that study migration processes should strengthen their work with citizens of these countries to inform about such phenomena, distribute newsletters on the prevention of human trafficking.

Internal Migration: Rural to Urban Shift

As in many post-Soviet countries, there was a significant migration from the countryside to the cities in Central Asia in the 1990s and 2000s. People from rural areas moved to larger cities such as Almaty (2.195 million. 2023), Tashkent (2.956 million. 2023), Bishkek (1.2 million in 2024) and Ashgabat (1 million) in search of better jobs, education and health care. This migration has often exacerbated problems in urban infrastructure, and rapid

urbanization has led to overcrowding, slums and the overload of public services. In some cases, the shift towards cities has also contributed to the rise of a new middle class in urban centers.

The task of both our state and the Central Asian region as a whole is to solve problems related to urbanization processes. Unfortunately, statistics show that this problem has been acute for more than 30 years since countries gained independence.

One of the most noticeable migration trends in Central Asia is labour migration, particularly to Russia and Kazakhstan. Economic stagnation, high unemployment and low wages in many Cen-

tral Asian countries have led millions of workers to seek employment abroad. Russia, with its developed economy and proximity, was the main destination for migrants from Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and other Central Asian states.

Migrants from the region often find themselves in low-paid, labour-intensive jobs in construction, agriculture, domestic work. Remittances sent home have become a vital source of income for many families, making a significant contribution to the national economies of countries such as Tajikistan and Kyrgyzstan, where remittances can account for a large percentage of GDP. [5] See Figure 1.

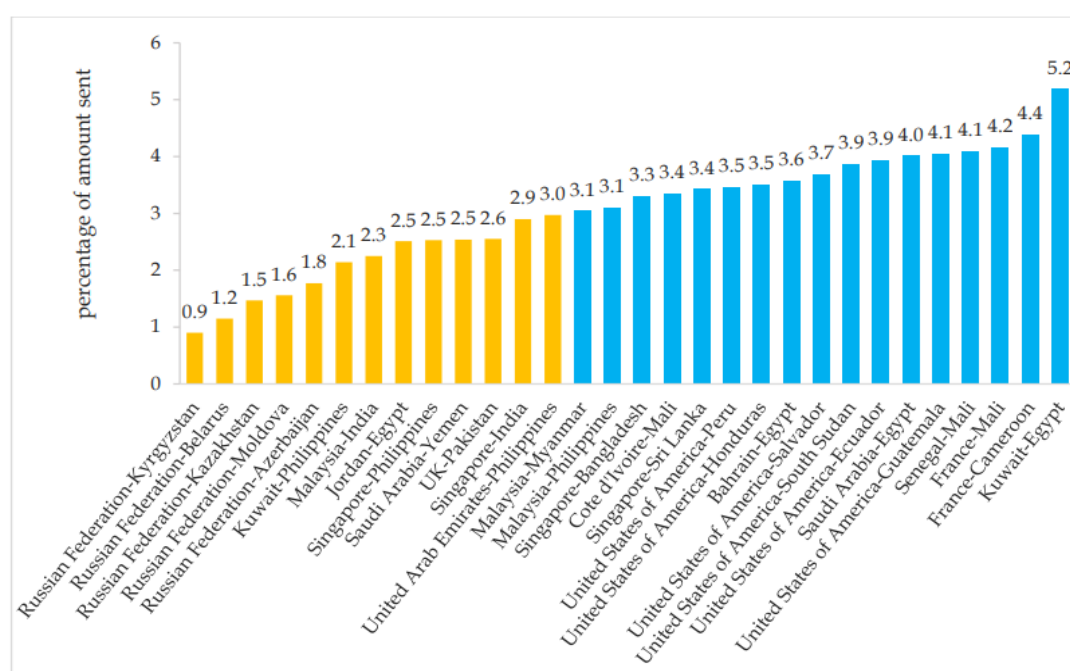

Figure 1 – Top 30 least costly remittance corridors, globally, Q4 2021

Source: Corridor ranking from Migration and Development Brief #39, World Bank/KNOMAD, December 2023.

Financial transfers are key for the economies of Central Asia, with Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan being particularly prominent among the main beneficiaries of cash flows from Russia. This significant external dependence is directly related to the fluctuations of the Russian economy. Comparing the volume of financial transfers with the GDP of these countries highlights their critical importance: for Tajikistan in 2021, this figure reached 35%, and for Kyrgyzstan it is 33%. These countries are in the top of the world ranking for their dependence on migration flows. The main direction of labor migration of residents of

these countries is Russia, where they are mainly engaged in seasonal work in the construction sector. In Uzbekistan, the share of financial transfers is 13% of GDP, which also remains a significant indicator. At the same time, Kazakhstan shows the lowest dependence – only 0.2%. Note the lack of data on Turkmenistan in the reports of the World Bank. The Russian Federation is the main contributor of financial flows to Central Asia. The share of remittances from Russia exceeds two thirds of total transfers in Kyrgyzstan and Tajikistan, accounting for 56% and 44% respectively in Uzbekistan and Kazakhstan.

During the war between Ukraine and Russia, it became more difficult to calculate and identify the reasons, purposes and sources of remittances, particularly in Kazakhstan where most of the refugees from Russia were directed, however, from data that shows financial corridors, despite the sanctions and complexity of any transfers cash flow is almost stable with stable stability, while the indicators are al-

most identical, data are given as a percentage of the total flow in the world based on World Bank, RPW database (2024), accessed 10 April 2024 :

Russian Federation-Kyrgyzstan (0.96%), Russian Federation-Belarus (0.99%), Russian Federation-Tajikistan (0.99%), Russian Federation-Moldova (0.99%), Russian Federation-Kazakhstan (0.99%), Russian Federation-Azerbaijan (1%).

Table 2 – Remittances between Russia and Central Asia

From Russia				To Russia		
Country	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Kazakhstan	\$793,3 million	\$240 million	\$132,8 million	\$15 million	\$51 million	28 million \$
Kyrgyzstan	\$2.9 billion	\$2,5 billion	\$2,8 billion	927,65 million \$	\$260 million	\$371 million
Tajikistan	\$5,3 billion	5,7 billion \$	there is no data	there is no data	there is no data	there is no data
Uzbekistan	\$14.5 billion	\$8,75 billion B	\$11,4 billion	there is no data	there is no data	there is no data

Source: The table composed by the authors

The data in the table shows:

Kazakhstan: Remittances from Russia: A significant decline from 2022 (\$793.3 million) to 2024 (\$132.8 million). The decrease was more than 80% in two years. Remittances to Russia: Since 2022, they have increased significantly – from 15 million dollars to 28 million dollars in 2024. The growth was about 87%.

Kyrgyzstan: Remittances from Russia: Compared to 2022, there is a slight decrease in 2023 (from 2.9 billion to 2.5 billion dollars), but in 2024 the data increases again to 2.8 billion dollars. Remittances to Russia: There has been a significant increase in transfers to Russia: from 927.65 million dollars in 2022 to 371 million dollars in 2024.

Tajikistan: Remittances from Russia: The increase from 5.3 billion dollars in 2022 to 5.7 billion dollars in 2023, but no data for 2024. Remittances to Russia: No data.

Uzbekistan: Remittances from Russia: Decline from \$14.5 billion in 2022 to \$8.75 billion in 2023, then increase to \$11.4 billion in 2024. Remittances to Russia: No data available.

Trends and findings:

Kazakhstan shows a significant decline in remittances from Russia and a slight increase in remittances to Russia. This may indicate a decrease in migration from Russia or a change in economic ties.

Kyrgyzstan shows an increase in remittances from Russia in 2024 after a decline in 2023. This may indicate a return to more stable economic ties.

Tajikistan and Uzbekistan show both stable growth and significant fluctuations in remittances. Tajikistan does not provide data for 2024, but an increase in 2023 may indicate stability.

It is worth noting that each of these countries has its own characteristics, for example, as stated in various media, remittances from Russia to Kyrgyzstan have not decreased significantly from Russia, but the number of migrants from Kyrgyzstan to Russia has decreased by half, and how is this justified by experts from Kyrgyzstan? Why is the cash flow unchanged? And the main reason, they believe, is the rise in inflation in Russia, and consequently in wages. We also see a lack of data in some countries, which we believe indicates that the information is not available to the public, namely in countries like Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan. There are gaps in available data on remittances – a circumstance that can be interpreted as an attempt to restrict public access to this information. See table 2. It should also be noted that the highest rate of remittances from Russia is in 2022, and as we know just after the announcement of mobilization in Russia, in September 2022 there was a large flow of migration of Russians to Central Asian countries. In general, the study of financial flows is very difficult. If we consider this for regional collaboration mechanisms, it is assumed that this task is facing the leaders of the region to provide mutual support and coordination.

From the data on economic indicators we can see the following aspects:

Table 3 – Central Asian economic indicators

Country	Population, mln. Read. (for 2024)	GDP, billion \$ 2024 r.	Per capita income (\$), 2024 r.	Demographic growth (2022-2024))	Economic growth (2022-2024))	Orientation	Corruption Code for 2023/Place	Membership in unions
Kazakhstan	20,226	297	14,570	+1%	4,6	Export of energy resources	93 (+3 c 2022)	MOM (2002) EAEC
Uzbekistan	37,5	98	3,051	+2%	5,7	hybrid	121(+2 c 2022r.)	MOM (2018)
Kyrgyzstan	7,145	13,6	2,229	+1%	5	Export of energy resources	141(-1 c 2022)	EAEC MOM (2000)
Turkmenistan	6,516	81,9	12,713	+0,9%	2,3	Export of energy resources	170(-1 c 2022r)	MOM (2013)
Tajikistan	10,14	13	1,276	+3,9%	4,5	Export of energy resources	162(-4 c 2022 r)	MOM (1994)

Source: The table composed by the authors

Kazakhstan has the highest GDP and per capita income but also faces significant corruption, with a moderate economic growth rate.

Uzbekistan has the largest population in the region and strong economic growth but lower per capita income and significant corruption challenges.

Kyrgyzstan is small in terms of both population and economy but shows decent economic growth, primarily reliant on energy exports.

Turkmenistan has a relatively high per capita income due to energy exports but suffers from slow economic growth and the highest corruption perception.

Tajikistan has the smallest economy and lowest per capita income but is growing at the fastest rate demographically, though corruption remains an is-

sue. The region is highly dependent on energy exports, but corruption and demographic growth are significant factors influencing their economic trajectories.

Table 3 shows that the GDP in this Central Asian region is below par. Unfortunately, the corruption index is high and the GDP of countries is highly disparate. But it should be noted that countries have a chance to significantly boost their economies, if they go in the direction of broad reforms and openness, to diversify countries' budgets for the best of its efficiency, this will enable countries to get out of economic crisis, If these problems are not addressed, the situation in the region could deteriorate significantly.

Table 4 – Predictive indicators of the countries of Central Asia

Country	HDI	GPI	FSI	INFORM	Passport index	% of mi-grants	Refugees (origin)	Conflict IDPs	Membership in unions
Kazakhstan	0.811	1.98	60,8	3.2	78	20	3,700	120	MOM 2002) EAEC
Uzbekistan	0.727	2.033	66,8	3.2	64	4	4,300	0	MOM (2018)
Kyrgyzstan	0.692	2.11	75.6	3,1	65	3	3,300	4,000	EAEC MOM (2000)
Turkmenistan	0.745	2.107	64.5	2.9	52	3	2,200	0	MOM (2013)
Tajikistan	0.685	2.114	74.2	4.4	61	3	2,900	0	MOM (1994)

Source: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/media-kit>(The table was compiled by the authors)

For comparative analysis of the data in the table, we will consider the main indicators for each country: Human Development Index (HDI), Global Peace Index (GPI), Countries Freedom Index (FSI), INFORM Index (Crisis Resilience), Passport Index, Percentage of migrants, The number of refugees, internally displaced persons (IDPs) and membership in international unions.

Human Development Index (HDI). Kazakhstan (0.811) has the highest HDI, indicating a higher standard of living and development compared to other countries. Uzbekistan (0.727) and Turkmenistan (0.745) have lower scores, but they are still higher than Kyrgyzstan (0.692) and Tajikistan (0.685), confirming the difference in living standards.

Conclusion: Kazakhstan, as the country with the highest HDI, has a higher quality of life and more sustainable economic development.

Global Peace Index (GPI). Kazakhstan (1.98) is the lowest GPI among all countries, indicating a relatively calmer political situation. Uzbekistan (2,033) and Turkmenistan (2,107) are at higher levels, which may indicate higher internal or external tensions. Kyrgyzstan (2.11) and Tajikistan (2.114) have the highest GPI scores, indicating internal stability and security problems. Conclusion: Kazakhstan has a more peaceful situation, while Kyrgyzstan and Tajikistan face higher risks of conflict.

Freedom of the Country Index (FSI). Kazakhstan (60.8) has a relatively low score, which may indicate more limited freedoms compared to other countries. Uzbekistan (66.8) and Turkmenistan (64.5) are in the higher ranges, which may indicate more limited civil liberties. Kyrgyzstan (75.6) and Tajikistan (74.2) have higher scores, which may indicate more freedom or fewer restrictions. Conclusion: In terms of civil liberties, Kyrgyzstan and Tajikistan perform better than Kazakhstan, Uzbekistan, and Turkmenistan.

INFORM Index (crisis vulnerability). Kazakhstan (3.2) and Uzbekistan (3.2) have the same scores, indicating similar levels of vulnerability to crises. Kyrgyzstan (3.1) and Tajikistan (4.4) have lower and higher scores, respectively, which may indicate differences in resilience to natural or economic crises. Turkmenistan (2.9) has the lowest score, which may indicate relatively low vulnerability. Conclusion: Turkmenistan and Kyrgyzstan are less vulnerable than other countries in the region.

Passport index. Kazakhstan (78) has the highest index of passports, which confirms the strength of this country's passport on the international scene. Uzbekistan (64) and Turkmenistan (52) have lower indices, which may indicate restrictions for citizens

of these countries when traveling abroad. Kyrgyzstan (65) and Tajikistan (61) have similar indicators. Conclusion: Kazakhstan has the strongest passport among these countries, which facilitates international travel for its citizens.

Percentage of migrants. Kazakhstan (20%) has a relatively high percentage of migrants among its citizens. Uzbekistan (4%) and Turkmenistan (3%) have low rates, indicating a smaller number of citizens migrating. Kyrgyzstan (3%) and Tajikistan (3%) also have low percentages of migrants. Conclusion: Kazakhstan stands out among the countries in the region for its high level of migration.

Refugees (country of origin). Kazakhstan (3,700) has the highest number of refugees of all countries, which may be due to external conflicts or instability. Uzbekistan (4,300) has a higher number of refugees. Kyrgyzstan (3,300), Turkmenistan (2,200) and Tajikistan (2,900) have smaller numbers of refugees.

In sum, Uzbekistan and Kazakhstan have the highest number of refugees, which may reflect instability in their region or government decisions on refugee issues. Turkmenistan is a fairly closed country, which does not allow entry or exit for both nationals and foreigners.

Internally Displaced Persons (IDPs). Kyrgyzstan (4,000) has the highest number of internally displaced persons, indicating the presence of conflicts and crises. The remaining countries have significantly lower numbers: Kazakhstan (120), Uzbekistan (0), Turkmenistan (0) and Tajikistan (0). Conclusion: Kyrgyzstan has the highest number of internally displaced persons, confirming its vulnerability to internal conflicts and social problems.

International Union Membership. Kazakhstan and Kyrgyzstan are members of the EAEU. Uzbekistan, Turkmenistan, and Tajikistan are not members of the EAEU, but maintain membership in other international organizations. Conclusion: Kazakhstan and Kyrgyzstan are active in regional unions, which can facilitate their political and economic integration with neighboring countries.

Concluding Remarks. Kazakhstan has the highest HDI, peace, and a strong passport, but faces a large refugee population. Kyrgyzstan and Tajikistan face higher risks of conflict and internal problems such as displacement. Uzbekistan and Turkmenistan occupy intermediate positions on most indicators, with moderate stability and less integration into international unions.

Each country has its own strengths and weaknesses depending on its indicators of development, security and international integration.

Analyzing the data in Table No. 4, it should be noted that if the Central Asian countries are more cooperative and try to solve problems together, then the result can only be prosperity and well-being, since each country will not cope with these challenges and threats individually that may arise due to the increasingly escalating economic and social crisis in Russia. Globalization processes are forcing many countries to cooperate and try to solve their problems, as the EU and Southeast Asia have done in creating ASEAN, which has shown its viability and effectiveness. If we analyze the main normative documents, they contribute to the development and strengthening of their regions taking into account the interests of all participants. In our case, in 2007, President N. Nazarbayev proposed the idea of forming a Central Asian Union, unfortunately it remained as a project not implemented and its implementation did not go beyond the signing of the “Treaty on eternal friendship” between Kazakhstan, Uzbekistan and Kyrgyzstan, as well as plans to establish a free trade area. The project was shelved due to lack of support from President I. Karimov. The supporters of the union planned to solve many issues in the field of tourism, security and visa regime if its formation is successful and create an alternative to CSTO and China-Russia SCO of Kazakhstan. Opposition forces argue that the significant differences in national interests of the five countries make integration highly problematic, with neither side showing willingness to take a first decisive step. According to international research on political tranquility and economic prosperity, these countries are low in the respective rankings. Tajikistan has expressed sharp criticism of this project, considering it as an ineffective attempt to revive economic cooperation of the countries of Central Asia.

The study of common criteria for well-being between countries and the systematic analysis of major migration indices reveals significant differences: a number of states experience significant structural difficulties, which leads to an increased risk of large-scale migration. This data together provides a reliable tool for forecasting, allowing strategists and politicians to better anticipate future trends in migration processes and possible challenges arising from them.

International migration: emigration and diaspora

Migration to Central Asia is not exclusively an internal or contingent labor force; many people

have also emigrated to countries such as Turkey, the United States, and Western Europe. These emigrants often seek better opportunities in education, business or political asylum. This migration is particularly noticeable among the educated elite, who leave in search of better prospects or fleeing political repression at home.

The growth of diasporas in countries like Turkey and Russia has led to the creation of strong transnational networks that often facilitate migration of relatives and friends, and maintain cultural, social, and economic ties across borders. These diasporas can also play a role in shaping the political and economic development of Central Asia through advocacy, remittances and international relations. The main flow of migration is mainly to the European territory of the continent and very little to the rest.

Migration processes in Central Asia are characterized by dynamic changes both within the region and in the direction of other countries. Below is an analysis of migration trends with specific figures by direction: Russia, Kazakhstan, Turkey, China, the USA and EU countries.

Migration flows to Russia. From January to July 2024, 260.4 thousand migrants arrived in Russia, of which 156.2 thousand (60%) were citizens of Central Asian countries. According to the Federal State Statistics Service of the Russian Federation (Rossstat), for the period from January to July 2024, the following changes in migration flows from Central Asian countries to Russia are observed: Tajikistan: 74 thousand migrants, which is 26.5% less than the same period in 2023. Uzbekistan: 25.6 thousand migrants, which is 6.8% more than the previous year. Kyrgyzstan: 25 thousand migrants, which is 25% less than the previous year. Kazakhstan: 23.3 thousand migrants, which is 14% less than the previous year. In total, the total number of migrants from these countries amounted to 148.9 thousand people, which is 17.9% less than in the same period of 2023. The data shows that the most significant reduction in migration flows concerns Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan. In particular, the number of migrants from Tajikistan decreased by 26.5%, from Kyrgyzstan – by 25%, and from Kazakhstan – by 14%. At the same time, Uzbekistan showed a slight increase (+6.8%).

As a result, the total number of migrants from Central Asia decreased by 17.9% compared to previous year. This may indicate the various economic and political factors affecting migration, including changes in labor and social conditions both in the sending countries and in Russia.

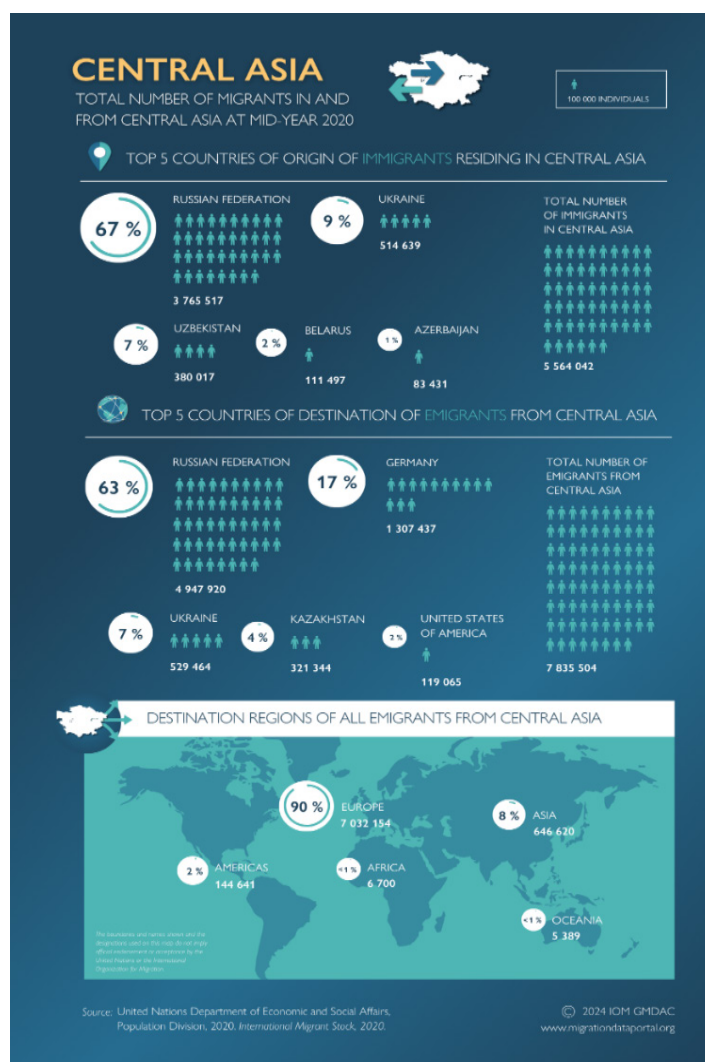

Figure 2
Source: IOM GVDAC, 2024

Thus, despite the continuing flow of migrants, migration dynamics to Russia shows a certain downward trend, especially from Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan.

Migration flows to Kazakhstan. In 2023, Kazakhstan registered a positive migration balance: arrivals: 25,399 people, departures: 16,055 people. Migration balance: +9,344 people.

For comparison, in 2022, the balance was negative: arrivals: 17,425 people, departures: 24,147 people. Migration balance: -6,946 people.

The main influx of migrants to Kazakhstan came from the CIS countries and China, accounting for 86.3% of the total number of arrivals. Thus, these data indicate an increase in the influx of migrants into the country and a positive change in migration dynamics compared to the previous year.

Migration flows of Central Asian (CA) citizens to Turkey, China, the United States and the European Union (EU) countries have the following quantitative indicators:

According to the US Customs and Border Protection, in 2023, about 17 thousand citizens of Uzbekistan, 7 thousand from Kyrgyzstan, 3 thousand from Tajikistan, 2.7 thousand from Kazakhstan and about 2 thousand from Turkmenistan illegally entered the country.

For EU countries in 2019, employment and hired work *remuneration activities* came out on top among the grounds for issuing initial residence permits in EU countries for citizens of Uzbekistan (3008 people); Kyrgyzstan (1398 people) and Tajikistan (635 people); in second place after migration for the purpose of obtaining education – for citizens

of Turkmenistan (142 people) and in third place after educational and family migration – for citizens of Kazakhstan.

Available data on migration flows from Central Asia to Turkey, China, the US and the EU are limited. However, it is known that Turkey: attracts students and professionals from Central Asia due to the quality of education and economic opportunities. China: Migration is linked to work in construction and business, especially in border areas. US and EU: Migrants seek political asylum, education and highly skilled work.

Challenges and Opportunities of Migration

Central Asia is not generally considered an overpopulated region by world standards, but the situation may vary depending on the specific country or region.

Population: Central Asia is home to over 74 million people, including Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. Population Density:

Uzbekistan (about 37 million) has a high population density, especially in large cities such as Tashkent.

Tajikistan (about 10 million) has a high density, especially in the valleys and large cities.

Kazakhstan (about 20 million) is a large territory with a low population density, especially in the central and eastern parts, and despite its vast territory, natural and climatic conditions do not allow for population growth.

Kyrgyzstan (about 7 million) has a moderate population density compared to its territory.

Natural Resources and Economy: Despite population growth in some countries, many regions of Central Asia have extensive agricultural and natural resources. However, economic and infrastructure problems may put pressure on the region, especially due to the uneven distribution of resources.

Rural population and urbanization: Central Asia still has a large rural population. This in turn leads to problems in providing jobs and housing in rural areas, as well as overcrowding in cities, especially in the capitals.

Quality of life and migration. Migration flows from neighbouring countries such as Afghanistan and the CIS may also create additional demographic pressures, exacerbating the problem of population density in some cities. In some places, such as Tashkent or Almaty, there is overcrowding caused by internal and external migration and growing urbanization.

Thus, it can be said that the Central Asian region as a whole is not overpopulated by world standards, but in certain parts of the countries, especially in large cities, there are problems related to high population density and migration flows.

Migration flows contribute to economic support through cash transfers, cultural reciprocity and the dissemination of professional competences: workers enrich their experience abroad. But no less important are:

Brain drain. The desire of top talent to work abroad leads to a shortage of highly qualified professionals in the countries of origin, which hinders their development and innovation. Using the example of only one country, Tajikistan, the following figures can be indicated. According to Nur Boboev, head of the migration processes sector in the demographic department of the Institute of Economics and Demography of the National Academy of Sciences of Tajikistan, according to calculations performed according to United Nations standards, the loss of each qualified employee entails financial losses for the state in the amount of 300 thousand dollars. Thus, the outflow of 266,000 specialists abroad led to losses of 79.8 billion dollars. During the discussion, experts emphasized that the main part of the “personnel drain” is observed in healthcare: a significant number of Tajik doctors and medical workers work in Russia, where they are provided with various social guarantees. The participants of the round table noted that the reasons for leaving the country were due not only to insufficient wages, but also to other factors.

Social transformations. Migration of young people leads to profound changes: long separations of families, – redistribution of gender roles (especially in countries such as Tajikistan and Kyrgyzstan), where women often take on the main responsibilities for housekeeping.

Political instability. Migration exchanges between Central Asian states and Russia can complicate international relations, especially when migrants are discriminated against or new immigration laws are introduced. These aspects require a comprehensive approach to migration management in the region.

Value of the conducted research (contributed to this work in the relevant field of knowledge) This work is useful for students studying on educational programs “International relations”, “Regional studies”, “Political science”, “Oriental studies”.

Practical value of outcomes. Analysis of existing trends in migration processes in general in the Central Asian region, especially for 2022-2024, con-

tribute to the definition of main directions, and provide an opportunity to understand the mechanisms of this phenomenon for those studying this problem. The course is also valuable for the citizens of these countries, as a lecture material for the course on migration processes.

Conclusion

Migration processes in Central Asia have distinct trends that reflect changes in the economic and political situation both within the region and beyond. Russia, Kazakhstan, Turkey, China, the United States and the EU are important migration destinations for Central Asian citizens, with the nature and scale of these flows varying depending on the country of origin and the host country.

Russia has seen a decrease in migration flows from Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan, which may be due to economic and social changes both in the countries of origin and in Russia. Kazakhstan, on the contrary, has demonstrated an increase in the influx of migrants, which indicates positive changes in migration dynamics.

In other countries, such as Turkey, China, the US and the EU, migration from Central Asia also has specific trends: migrants seek education, work or seek asylum. At the same time, migration flows cause problems such as labor drain, social transformations and political instability, which require a comprehensive approach to managing migration processes.

Each Central Asian country has its own unique migration characteristics, reflecting differences in levels of development, security, and international integration. Kazakhstan, despite its achievements, faces large refugee populations, while Kyrgyzstan and Tajikistan face higher risks of conflict and internal migration. Uzbekistan and Turkmenistan occupy intermediate positions with moderate stability.

Migration in Central Asia is thus a multifaceted and dynamic process that affects both the countries of the region and the countries of destination. Effective migration management requires taking into account economic, social and political factors, as well as developing measures to reduce negative consequences such as brain drain and increased social instability.

References

- Central Asia Institute. (n.d.). Retrieved from: <https://central-asia.institute/>
- Ikromov D. Z. (2019). *Mezhdunarodnaya migratsiya iz stran Central'noj Azii v Rossiyu: ochenka vliyaniya na social'no-ekonomicheskoe razvitiye*. Dushanbe: ER-Graf, 2019, s. 180.
- International Monetary Fund. (n.d.). <https://www.imf.org/en/Home>
- Migration Yearbook Summary: Central Asia and Russia-2023 "Formation of migration policies in Central Asian countries and the Russian Federation in modern conditions" https://auca.kg/uploads/Migration%20Yearbook_2023.pdf
- NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD. Retrieved from: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD
- International Organization for Migration. (2024). *World Migration Report 2024*. Retrieved from: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>
- International Organization for Migration. (n.d.). Kazakhstan. Retrieved from: <https://kazakhstan.iom.int/ru/kto-my>
- Kollier, P. (2017). *Iskhod: kak migratsiya izmenyaet nash mir* (N. Edel'man, Trans.). M.: Izd-vo Instituta Gajdara, 384 s.
- Бюро Национальной статистики (n.d.). <https://stat.gov.kz/ru/>
- Migratsionnyy ezhegodnik (2023). *Formirovaniye migratsionnykh politik v stranah CA i RF v sovremennykh usloviyakh*. 2023, 89 s. Retrieved from: https://auca.kg/uploads/Migration%20Yearbook_2023.pdf
- Ranking.kz. (2022, September 15). *Prognoz Vsemirnogo banka kasatelno denezhnykh perevodov iz RF v strany Central'noj Azii* (2022). Retrieved from: <https://ranking.kz/reviews/other/prognoz-vsemirnogo-banka-kasatelno-denezhnykh-perevodov-iz-rf-v-strany-centralnoj-azii-2022.html>
- Regnum. (2007, July 14). *Politika migrantov iz Uzbekistana*. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20220714044323/https://regnum.ru/news/polit/991422.html>
- Regnum. (2007, July 14). *Ekonomika i migratsiya*. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20220714044322/https://regnum.ru/news/economy/991130.html>
- Sitnyanskij G. Yu., Bushkova, V. I. (2016). *Migratsiya naseleniya Central'noj Azii: proshloe, nastoyashchee i budushchee*. M.: Institut etnologii i antropologii RAN, 340 s.
- Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index 2023*. Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/media-kit>
- Turan University. (n.d.). *The Center for Regional Studies*. Retrieved from: <https://turau.edu.kz/ru/nauka-i-innovatsii/the-center-for-regional-studies/>
- Ulysmidia. (2023, February 12). *Izbili i ostavili na ulitse: kazakhstancy zaiavili o trudovom rabstve v Rossii*. Retrieved from: <https://ulysmidia.kz/news/42184-izbili-i-ostavili-na-ulitse-kazakhstantsy-zaiavili-o-trudovom-rabstve-v-rossii/>

United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2024, November 26). Remittances in North and Central Asia: Trends, Opportunities, and Policy Implications. Retrieved from: https://www.unescap.org/sites/default/d8files/event_documents/Remittances_in_NCA_ENG_20241126.pdf

World Bank / KNOMAD. (2023, December). Migration and Remittances Factbook 2023.

60 % всех переезжающих в Россию -мигранты из Центральной Азии. Мир финансов Опубликовано: 28.11.2024, <https://wfin.kz/publikatsii/kazakhstan-v-tsifrakh/100812>

Число прибывших в Казахстан в 2023 году увеличилось на 45,7%. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан 12.04.2024 <https://stat.gov.kz/ru/news/chislo-pribyvshikh-v-kazakhstan->

Почти 3 тысячи узбекистанцев были задержаны на границе США за 7 месяцев. 29 мая 2024 <https://rus.azattyq.org/a/32970038.html>

Гулина О. Мигранты из Центральной Азии в странах ЕС. https://longreads.cabar.asia/migrants_from_central_asia_in_the_eu

Служба новостей Центральной Азии «Утечка мозгов» нанесла ущерб экономике. 07.06.2023 Таджикистана в размере около \$80 млрд. https://www.centralasian.org/a/32448386.html?utm_source=chatgpt.com

References

- Central Asia Institute. (n.d.). Retrieved from: <https://central-asia.institute/>
- Ikromov D. Z. (2019). *Mezhdunarodnaya migratsiya iz stran Central'noj Azii v Rossiyu: ocenka vliyaniya na social'no-ekonomicheskoe razvitiye*. Dushanbe: ER-Graf, 2019, s. 180.
- International Monetary Fund. (n.d.). <https://www.imf.org/en/Home>
- Migration Yearbook Summary: Central Asia and Russia-2023 "Formation of migration policies in Central Asian countries and the Russian Federation in modern conditions" https://auca.kg/uploads/Migration%20Yearbook_2023.pdf
- NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD. Retrieved from: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD
- International Organization for Migration. (2024). World Migration Report 2024. Retrieved from: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>
- International Organization for Migration. (n.d.). Kazakhstan. Retrieved from: <https://kazakhstan.iom.int/ru/kto-my>
- Kollier, P. (2017). *Iskhod: kak migratsiya izmenyaet nash mir* (N. Edel'man, Trans.). M.: Izd-vo Instituta Gajdara, 384 s.
- Byuro Nacional'noi statistiki (n.d.). <https://stat.gov.kz/ru/>
- Migratsionnyy ezhegodnik (2023). *Formirovaniye migratsionnykh politik v stranah CA i RF v sovremennykh usloviyakh*. 2023, 89 s. Retrieved from: https://auca.kg/uploads/Migration%20Yearbook_2023.pdf
- Ranking.kz. (2022, September 15). Prognoz Vsemirnogo banka kasatelno denezhnykh perevodov iz RF v strany Central'noj Azii (2022). Retrieved from: <https://ranking.kz/reviews/other/prognoz-vsemirnogo-banka-kasatelno-denezhnykh-perevodov-iz-rf-v-strany-centralnoj-azii-2022.html>
- Regnum. (2007, July 14). Politika migrantov iz Uzbekistana. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20220714044323/https://regnum.ru/news/polit/991422.html>
- Regnum. (2007, July 14). Ekonomika i migratsiya. Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20220714044322/https://regnum.ru/news/economy/991130.html>
- Sitnyanskij G. Yu., Bushkova, V. I. (2016). *Migratsiya naseleniya Central'noj Azii: proshloe, nastoyashchee i budushchee*. M.: Institut etnologii i antropologii RAN, 340 s.
- Transparency International. (2023). Corruption Perceptions Index 2023. Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/media-kit>
- Turan University. (n.d.). The Center for Regional Studies. Retrieved from: <https://turau.edu.kz/ru/nauka-i-innovatsii/the-center-for-regional-studies/>
- Ulysmedia. (2023, February 12). Izbili i ostavili na ulitse: kazakhstancy zaiavili o trudovom rabstve v Rossii. Retrieved from: <https://ulymedia.kz/news/42184-izbili-i-ostavili-na-ulitse-kazakhstantsy-zaiavili-o-trudovom-rabstve-v-rossii/>
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. (2024, November 26). Remittances in North and Central Asia: Trends, Opportunities, and Policy Implications. Retrieved from: https://www.unescap.org/sites/default/d8files/event_documents/Remittances_in_NCA_ENG_20241126.pdf
- World Bank / KNOMAD. (2023, December). Migration and Remittances Factbook 2023.
- 60 % vseh pereezhayushchih v Rossiyu -migranty iz Central'noi Azii. Mir finansov Opublikovano: 28.11.2024, <https://wfin.kz/publikatsii/kazakhstan-v-tsifrakh/100812>
- Chislo pribyvshih v Kazakhstan v 2023 godu uvelichilos' na 45,7% Byuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan.12.04.2024 <https://stat.gov.kz/ru/news/chislo-pribyvshikh-v-kazakhstan->
- Pochti 3 tysyachi uzbekistancev byli zaderzhany na granice SSHA za 7 mesyacev. 29 maya 2024 <https://rus.azattyq.org/a/32970038.html>
- Gulina O. Migranty iz Central'noi Azii v stranah ES. https://longreads.cabar.asia/migrants_from_central_asia_in_the_eu
- Sluzhba novostei Central'noi Azii «Utechka mozgov» nanesla ushcherb ekonomike. 07.06.2023 Tadjhikistana v razmere okolo \$80 mlrd. https://www.centralasian.org/a/32448386.html?utm_source=chatgpt.com

Information the about authors:

Askhat Gulnash (corresponding author) – Ph.D., Head of the Department of International Relations at the Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan (Almaty, Kazakhstan, E-mail: gulnashaskhat@gmail.com).

Aytimbet Lyazzat – Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor of the Department of International Relations at the Kazakh Abylai Khan University of International Relations and World Languages (Almaty, Kazakhstan, E-mail: lazzataitimbet1971@gmail.com).

Авторлар туралы мәлімет:

Асхат Гүлнәш (корреспондент-автор) – Ph.D., Қазақ Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетіндегі халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі (Қазақстан, Алматы қ., email: gulnashaskhat@gmail.com).

Әйтiмбет Ләззат – әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің халықаралық қатынастар кафедрасының доценті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: lazzataitimbet1971@gmail.com).

Информация об авторах:

Асхат Гүлнаш (автор-корреспондент) – Ph.D., заведующая кафедрой международных отношений Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана (г. Алматы, Казахстан, email: gulnashaskhat@gmail.com).

Айтiмбет Ляззат – кандидат социологических наук, доцент кафедры международных отношений Казахского университета международных отношений и мировых языков имени Абылай хана (г. Алматы, Казахстан, e-mail: lazzataitimbet1971@gmail.com).

Previously sent December 19, 2024.

Re-registered January 17, 2025.

Accepted March 10, 2025.

Zh. Issayeva* , **Ki-Soo Eun**

Seoul National University, Seoul, Republic of Korea

*e-mail: zhansulu@snu.ac.kr

RETURN MIGRATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE HOME COUNTRY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN KAZAKHSTAN AND SOUTH KOREA

This paper explores the impact of return migration on economic development in Kazakhstan and South Korea. The primary focus is on examining the involvement of return migrants in the labor market, entrepreneurship, and socio-economic adaptation. The research is theoretical in nature, founded on a comparative study alongside an analysis of national statistics, international reports, and previously completed qualitative studies. The study finds that successful migrant reintegration depends on labor market opportunities, recognition of foreign qualifications, and government support mechanisms. The results of the study also suggest that in Kazakhstan, returnees are mainly employed in self-employment and agriculture, while in South Korea, they are absorbed in high-tech and industrial sectors. Major hurdles for the return migrants are financial limitations, administrative challenges, and socio-cultural issues. The study findings also reveal how different policy approaches create different return experiences in Kazakhstan and South Korea. Kazakhstan's policies aim at stabilizing demography and national identity, while South Korea's approach is more pragmatic, prioritizing the inclusion of qualified labor. The results also underscore the need for specific reintegration strategies, financial assistance programs, and simplified bureaucratic measures. This study contributes to the scientific public discourse revolving around migration, development and reintegration. The practical significance of the work lies in the possibility of using the obtained data to optimize the return migration strategy and develop effective integration measures that benefit both the returnees and their home countries. By understanding which aspects of migration can successfully accelerate reintegration into society, this study offers recommendations on how countries might improve their public policy regarding this matter.

Keywords: return migration, economic development, diaspora engagement, Kazakhstan, South Korea.

Ж.С. Исаева*, **Ки Су Ын**

Сеул ұлттық университеті, Сеул, Корея Республикасы

*e-mail: zhansulu@snu.ac.kr

Қайтарымды көші-қон және елдің экономикалық дамуы: Қазақстан мен Оңтүстік Кореяны салыстырмалы талдау

Бұл зерттеу жұмыс Қазақстан мен Оңтүстік Кореяның экономикалық дамуына қайтарымды көші-қонның әсерін зерттейді. Негізгі мақсат – еңбек нарығына, кәсіпкерлік белсенділікке және мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық бейімделу процестеріне оралған мигранттардың рөлін бағалау. Зерттеу теориялық сипатқа ие болып, ұлттық статистиканы, халықаралық есептерді және тереңдетілген сұхбаттар мен басқа да сапалы зерттеулерден алынған деректерді өңдеуді қамтитын салыстырмалы талдауға негізделген. Бұл зерттеу мигранттардың табысты реинтеграциясына еңбек нарығының мүмкіндіктері, шетелдік біліктілікті тану және мемлекеттік қолдау тетіктері әсер ететінін көрсетеді. Сондай-ақ зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанда қандастар көбінесе жеке кәсіпкерлік пен ауыл шаруашылығында жұмыс істейтінін, ал Оңтүстік Кореяда олар жоғары технологиялық және өнеркәсіптік секторларға біріктірілгенін көрсетеді. Мигранттардың оралуына негізгі кедергілер қаржылық шектеулер, әкімшілік кедергілер және әлеуметтік-мәдени қиындықтар болып табылады. Зерттеу нәтижелері Қазақстан мен Оңтүстік Кореяда елге оралғандар үшін әртүрлі саясаттардың әртүрлі жағдайлар жасайтынын да көрсетеді. Қазақстанның саясаты демографиялық және ұлттық бірегейлікті тұрақтандыруға бағытталған болса, Оңтүстік Кореяның көзқарасы еңбек нарығына білікті жұмыс күшін қосуға басымдық береді. Зерттеу нәтижелері сонымен қатар нақты реинтеграция стратегияларының, қаржылық көмек көрсету бағдарламаларының және жеңілдетілген бюрократиялық шаралардың қажеттілігін көрсетеді. Бұл зерттеу көші-қон, даму және реинтеграция туралы академиялық және қоғамдық дискурста ықпал етеді. Жұмыстың практикалық маңыздылығы зерттеу нәтижелерін

гияларын оңтайландыру және интеграциялық шараларды әзірлеу үшін пайдалану мүмкіндігінде жатыр. Көші-қонның қай аспектілері қоғамға реинтеграцияны сәтті жеделдете алатынын түсіну арқылы бұл мақала елдердің осы бағыттағы мемлекеттік саясатын қалай жақсартуға болатыны туралы ұсыныстар береді.

Түйін сөздер: қайтарымды көші-қон, экономикалық даму, диаспораны тарту, Қазақстан, Оңтүстік Корея.

Ж.С. Исаева*, Ки Су Ын

Сеульский национальный университет, Сеул, Республика Корея

*e-mail: zhansulu@snu.ac.kr

Возвратная миграция и экономическое развитие страны: сравнительный анализ Казахстана и Южной Кореи

В данной статье рассматривается влияние возвратной миграции на экономическое развитие Казахстана и Южной Кореи. Основное внимание уделяется изучению вовлеченности возвратных мигрантов в рынок труда, предпринимательство, социально-экономическую адаптацию. Исследование носит теоретический характер и основано на сравнительном анализе, включающем обработку национальной статистики, международных отчетов и данных, полученных из глубинных интервью и других качественных исследований. Данное исследование показывает, что на успешную реинтеграцию мигрантов влияют возможности рынка труда, признание иностранных квалификаций и механизмы государственной поддержки. Результаты исследования также показывают, что в Казахстане возвращенцы преимущественно заняты в сфере самозанятости и сельского хозяйства, тогда как в Южной Корее они интегрируются в высокотехнологичные и промышленные сектора. Основными препятствиями для возвратных мигрантов являются финансовые ограничения, административные барьеры и социально-культурные сложности. Результаты исследования также показывают, как различные формы политики создают различные условия для возвращенцев в Казахстане и Южной Корее. Политика Казахстана направлена на стабилизацию демографии и национальной идентичности, в то время как подход Южной Кореи более прагматичен и отдает приоритет включению квалифицированной рабочей силы. Результаты также подчеркивают необходимость конкретных стратегий реинтеграции, программ финансовой помощи и упрощенных бюрократических мер. Данное исследование вносит вклад в научный публичный дискурс, вращающийся вокруг миграции, развития и реинтеграции. Практическая значимость работы заключается в возможности использования полученных данных для оптимизации стратегии возвратной миграции и разработки эффективных мер интеграции, которые приносят пользу как репатриантам, так и государству. Понимая, какие аспекты миграции могут успешно ускорить реинтеграцию в общество, данная работа предлагает рекомендации о том, как страны могут улучшить свою государственную политику в этом вопросе.

Ключевые слова: возвратная миграция, экономическое развитие, вовлечение диаспоры, Казахстан, Южная Корея.

Introduction

Economic and social transformation is largely influenced by migration, and return mobility has emerged as a key tool for domestic growth. Due to its possible economic and social ramifications, return migration, which refers to the process of migrants returning to their home country after living abroad for a while, has attracted a lot of attention from scholars and policymakers.

The aim of this study is to determine who benefits from return migration and how it impacts the economic development of home nations. International migration is a cyclical process rather than a linear one, often involving a return migration. De-

pending on the skills and experience gained, the capacity of returnees to reintegrate into the labor market, as well as the policies in place to support them, this phenomenon can have diverse effects on the economic development of the home country.

Competing hypotheses on the return migration determinants stem from various migration theories. Neoclassical migration theory interprets return migration as a sign of failure to integrate, while the new economics of labor migration considers it as a rational step in a sequential process after migrants have accumulated sufficient assets and human capital to invest in their home countries (Dustmann & Weiss, 2007; Clemens, 2013). Since return migration in this context facilitates the transfer of human

capital, financial assets, and innovative practices, it influences development trajectories

Though their historical and economic settings differ, Kazakhstan and South Korea exhibit notable patterns in return migration. In the case of Kazakhstan, ethnic Kazakhs returned to Kazakhstan after the collapse of the Soviet Union in hopes of re-establishing ties with their motherland. Conversely, as South Korea has transitioned from a labor-exporting nation to a global economy, it has encouraged its diaspora to return, including second-generation ethnic Koreans, to contribute to their ancestral homeland.

This study aims to compare the positive and negative impacts of return migration on the economic outcomes of Kazakhstan and South Korea, analyzing the role of return migrants in shaping the economic sectors, entrepreneurship, and the socio-economic structure of their country of origin. Kazakhstan has experienced significant outmigration following the fall of the Soviet Union, resulting in a sizeable Kazakh diaspora. In recent years, the government has prioritized attracting return migrants (oralmandar or kandastar) by financial incentives and reintegration (Laruelle 2013; Kussainov 2019). In contrast, South Korea has turned to its diaspora to address economic and labor force challenges arising from demographic issues, including a falling fertility rate and an aging population (Lim & Seol, 2009).

Through a comparison of these two cases, this study highlights both the similarities and differences in return migration trends in two different national contexts, and how this shapes their economic development.

Literature Review

Return migration and its economic implications have been studied from various perspectives, including human capital theory, transnationalism, and the migration-development nexus. Return migrants stimulate economic development by transferring skills, education, and work experience from abroad. Their reintegration into the domestic labor market can enhance productivity and innovation, particularly in newly emerging industries (Dustmann, 2005; Clemens, 2013). Several studies have explored how return migration impacts the economic structures of home countries. Wahba (2014) emphasizes that return migrants are significant for economic growth, provided they bring back skills and are supported by the host economy's institutional framework. Well-structured reintegration policies can turn returnees

into active members of the labor force, bolstering entrepreneurship and improving overall labor market performance (Wahba, 2014). Debnath (2016) focuses on reintegration policy, arguing for structural support to facilitate economic participation among returnees. Returnees tend to be entrepreneurial and contribute positively to the economy due to their experiences in capitalist markets (Debnath, 2016). Research by Bucheli and Fontenla, Backers et al., and Karam et al. highlights that return migration supports local economies by stimulating business growth and increasing employment rates. Communities with high returnee populations benefit from lower social deprivation and higher remittance-driven economic resilience (Bucheli & Fontenla, 2022). However, the extent of its impact depends on conditions in the home country and the experiences acquired abroad by migrants.

In South Korea, for example, numerous studies have found that returnees with specialized skills play a key role in the growth of high-tech industries and entrepreneurship. Through a labor-focused analysis, Jo (2017) examines the experiences of diaspora Koreans returning to South Korea, particularly regarding their professional challenges and the difficulties they face in the local labor market due to social and cultural barriers. Despite the economic opportunities that returnees may have, social integration remains a major challenge for many returnees, which can act as a limiting factor for their economic contribution (Jo, 2017).

In the case of Kazakhstan, return migration has been explored within the framework of post-Soviet nation-building and economic transition. Through the lens of Kazakhstan's repatriation policies for ethnic Kazakhs, Ivakhnyuk (2006) and Laruelle (2013) explored how repatriation policies have affected labor market dynamics. For returnees, gaining recognition for their skills and achieving social integration may be challenging, increasing the risk of a limited economic impact (Sadovskaya, 2007). However, when provided with an adequate support, return migrants can contribute significantly to local entrepreneurship and economic diversification (Kussainov, 2019). Kazakhstan is both a sending and receiving country, thus, the International Organization for Migration (IOM, 2024) assessment indicates that there is a skills shortage and that it lacks the required skills to reintegrate returnees with the labor market. Most of the time, this mismatch prevents the economic reintegration of returnees (IOM, 2024). The report also highlights the importance of economic strategies that enable

returnees to contribute actively to national development (IOM, 2024).

Overall, these previous studies demonstrate that return migration serves as an important driver of economic growth, but its impact is conditioned by national policies, labor market structures, and institutional support. Given that return migration enhances development in both Kazakhstan and South Korea, a comparative analysis of these two countries adds to our understanding of how and why this process varies across different levels of economic development.

Data and Methodology

This study relies on a review of currently available surveys, national and international statistical resources, and previously conducted interviews related to return migration in Kazakhstan and South Korea. By utilizing existing data, the article presents a thorough analysis of return migration and its implications for livelihood.

The data has been collected from national statistics agencies, including the Kazakhstan Bureau of National Statistics and Statistics Korea, to assess employment rates, economic integration, and entrepreneurial activities among return migrants. Additionally, reports from the International Organization for Migration (IOM) and the World Bank have provided broader insights into return migration patterns and their economic impact.

This study employs both quantitative and qualitative research methodologies. First, existing reports, policy papers, and academic studies are analyzed at a general level to illustrate the overall economic impacts of migration, offering a broader contextual perspective. Migration data has been collected by each country from national and international sources and analyzed to identify patterns and trends over time. Moreover, qualitative data from studies and documented interviews suggest that returnees may also experience administrative roadblocks and socio-economic integration obstacles throughout the reintegration process. The study adopts a comparative framework and compares the differing policy mechanisms between Kazakhstan and South Korea to understand how government interventions either facilitate or hinder returnees' economic reintegration.

This research adheres to ethical practices by referencing all information used through secondary data sources, ensuring both accuracy and reliability. While constrained by certain limitations, such

as gaps in data availability and inability to conduct firsthand surveys, the study nonetheless offers a valuable perspective on the importance of return migration for national economic development. The results aim to provide policy recommendations that may improve reintegration strategies and maximize the benefits of return migration in both Kazakhstan and South Korea.

Results and discussions

Drawing on national statistics, international reports, and previously conducted interviews, this study analyzes the economic impacts of return migration in Kazakhstan and South Korea. The results illustrate important aspects of return migration and its impacts on employment, entrepreneurship, and economic and socio-cultural integration.

Since gaining independence in 1991, Kazakhstan has implemented policies to encourage the return of ethnic Kazakhs, known as "Kandas" (previously referred to as "Oralmans"). As of September 2023, a total of 1,123,200 ethnic Kazakhs had returned to their ancestral homeland. In 2023 alone, 16,026 ethnic Kazakhs were granted Kandas status, indicating a consistent trend of return migration over the past decades. The majority of these returnees originated from Uzbekistan (61.5%), China (14.3%), Mongolia (9.3%), Turkmenistan (6.8%), and Russia (4.6%). (Bureau of National Statistics of Kazakhstan, 2023).

Over the past decade, South Korea has experienced significant ethnic return migration, primarily from countries such as China, the United States, and the Commonwealth of Independent States (CIS). These returnees, often referred to as Joseonjok (ethnic Koreans from China), Kyopo (ethnic Koreans from the U.S.), and Koryoin (ethnic Koreans from the former Soviet Union), have contributed notably to the demographic and cultural landscape of South Korea. Regarding the Joseonjok migration, the establishment of formal diplomatic relations between China and South Korea in 1992 led to a significant influx of Joseonjok seeking employment opportunities. As of recent estimates, there are approximately 700,000 Joseonjok residing in South Korea, primarily engaged in manual labor sectors (GJIA, 2023). As for the Koryoin migration, an estimated 90,000 individuals have migrated to South Korea, with their migration patterns influenced by historical ties and economic opportunities (KOSIS, 2023).

Both countries faced ups and downs, with a notable decline in 2020, likely due to global travel re-

strictions. Since then, the number of returnees has gradually increased, indicating a recovery trend.

Employment Patterns and Economic Participation

As shown in Table 1, most returnees are economically active in both countries, with South Korea having a slightly better employment rate. Kazakhstan's self-employed returnees represent a larger share, which implies more willingness to do business. To be more specific, among returnees, 68.5% and 72.3% are employed in Kazakhstan and South Korea, respectively, showing that most returnees are integrated into the labor market. The employment rate is slightly higher in South Korea, indicating that the country either offers better job opportunities or has reintegration mechanisms that work better. A major difference is in the form of self-employment, which is more common among Kazakh returnees (15.2%) than South Korean returnees (10.8%). This implies that returnees in Kazakhstan are more inclined or compelled to engage in entrepreneurial activities, possibly due to limited access to formal employment opportunities.

Although return migrants' entrepreneurship has potential to spur economic growth of the country, the results also show that access to capital is a major obstacle, especially in Kazakhstan, where up to 35.7% of returnees reported difficulties in the fund securing. With limited financial aid available, many return migrants may struggle to sustain their businesses, increasing the likelihood of business failure or stagnation. One way to tackle this issue could be through targeted financial inclusion policies, such as microfinance programs, low-interest loans, and entrepreneurship training, to enable economic participation among returnees.

Table 1 – Employment Status of Return Migrants in Kazakhstan and South Korea

Employment Status	Kazakhstan (%)	South Korea (%)
Employed	68.5	72.3
Self-Employed/Entrepreneurs	15.2	10.8
Unemployed	9.7	8.5
Not in Labor Force	6.6	8.4

Sources: Kazakhstan Bureau of National Statistics; Statistics Korea, 2023.

Economic Diversification and Sectoral Integration

The employment sector data show that return migrants are heavily concentrated in the services sector, accounting for 40.8% in Kazakhstan and 45.6% in South Korea (Table 2). This coincides with global patterns where employment structures have shifted toward services due to urbanization and new labor market demands. However, the sectoral distribution of return migrants differs slightly between the two countries.

Kazakhstan has a relatively high share of returnees in agriculture (12.4%), whereas South Korea's share is significantly lower (5.1%). This discrepancy reflects Kazakhstan's agrarian economic base, where land for agricultural purposes is more readily available. In contrast, South Korea is more industrialized, with a larger proportion of returnees (30.7%) employed in the manufacturing sector, compared to Kazakhstan (25.3%). The high percentage of returnees in the IT sector (12.3%) indicates South Korea's position as a world leader in the field, supported by an advanced network infrastructure and significant demand for skilled labor. This sectoral differentiation calls for return migration policies adjusting to economic structures. Kazakhstan should focus on enhancing agricultural productivity and promoting agribusiness initiatives among returnees, while South Korea should continue integrating skilled returnees into high-tech industries to sustain its technological competitiveness.

Table 2 – Sectors of Employment for Return Migrants (2023)

Sector	Kazakhstan (%)	South Korea (%)
Agriculture	12.4	5.1
Manufacturing	25.3	30.7
Services	40.8	45.6
Information Technology	8.7	12.3
Other	12.8	6.3

Sources: Kazakhstan Bureau of National Statistics; Statistics Korea.

In general, Table 2 illustrates the employment status of return migrants' employment and their distribution among sectors. The services sector is

the top employer of returnees in both countries, followed by manufacturing. The fact that 38% of returnees in South Korea are in Information Technology makes sense, given the mature tech scene in that country. Kazakhstan displays a high share of returnees in agriculture, which conforms to its agrarian economic pillars.

Challengess of Reintegrating Returnees into the Local Economy

Return migrants in both countries face significant challenges in reintegrating economically, despite their contributions to national economies. Table 3 lists the primary challenges they face in the process of economic reintegration. Access to capital makes it the largest hurdle to starting one's own business in both countries, with Kazakhstan having a slightly higher percentage.

Next one is a validation of foreign credentials, which is another major barrier and reinforcing factor that obstructs the process of reintegration into the regular labor market. Recognition of foreign qualifications remains a chronic problem, with 22.5% and 18.3% of returnees in Kazakhstan and South Korea respectively facing it. This issue is especially acute for professionals applying for positions in regulated industries such as healthcare, engineering, and academia. This issue can be addressed through bettering the acknowledgment systems that rearrange the methods of approving outside degrees and work experiences.

Bureaucratic procedures are significant in particular, with 26.8% of returnees in Kazakhstan and 20.5% in South Korea reporting this issue. Administrative inefficiencies, high levels of documentation, and legal complexity slow the process of reintegration, discouraging return migrants from contributing to the economy. Policy-makers should also aim to simplify bureaucratic processes, provide one-stop service centers for returnees, and enhance digital platforms to facilitate reintegration.

Labor market discrimination is yet another issue that affects 15.3% of the returnees in Kazakhstan and 12.7% in South Korea. Employers may undervalue the work experience obtained abroad and tend to incline toward locally trained specialists over returnees. One solution could be promoting public awareness of inclusive hiring strategies to address these biases.

The above tables indicate illustrative differences between the economic outcomes of return migration in Kazakhstan and South Korea. The data under-

score the need for targeted policies to address the specific challenges returnees will face in enabling their better contribution to national development.

Table 3 – Challenges for Return Migrants in Economic Reintegration (2023)

Challenge	Kazakhstan (%)	South Korea (%)
Recognition of Foreign Qualifications	22.5	18.3
Access to Capital for Entrepreneurship	35.7	28.4
Labor Market Discrimination	15.3	12.7
Bureaucratic Hurdles	26.8	20.5

Source: International Organization for Migration (IOM) Reports.

Socio-Cultural Difficulties and Identity Issues

Alongside the quantitative data, analysis of qualitative in-depth interviews displayed socio-cultural aspects of the return migrants' experience upon returning to their home country, because, apart from economic challenges, returnees face socio-cultural challenges to their reintegration into society.

The situation for returnees from Kazakhstan depends on the extent of how much they already know and have accustomed themselves to local practices and linguistic norms. Many former returnees, particularly those who spent long periods living abroad, struggle to navigate the local social scene and establish local networks. A study of young repatriates in Kazakhstan found that motivations for return is not always coming from an economic interest, many returnees were reported to be concerned with their origin, establishing connection with their roots and further self-development. Paradoxically, in spite of lacking a financial satisfaction, the majority of respondents reported overall job satisfaction, in terms of the type of work, with 80% working in their fields of choice (Taldybayeva et al., 2021). However, others struggled to integrate into the local cultural landscape, indicating the necessity for more supportive frameworks to help them adjust. Language education programs, community involvement initiatives, and cultural reintegration workshops could be used to ease this process.

In case of South Korea, interviews with ethnic Korean returnees from China, the Commonwealth

of Independent States (CIS) and the United States revealed handful number of cases where they struggled with identity and a sense of belonging. Return process is difficult enough by itself, but the problem is additionally complicated by the societal expectations and particular cultural norms. Reportedly, struggle to get used to the local hierarchical work culture and etiquette made some returnees feel like outsiders, even though they are ethnically Korean. Many expected a smooth transition, only to find it difficult to adapt to local workplace and cultural practices. They expected a return to familiar ground, then realized envisioning themselves as returnees was a drastic departure from returning to the real-life complexities of culture and society. Song (2009) highlights the pertinence of addressing emotional and psychological elements hindering reintegration, in addition to economic motivations that may help return migrants adjust. Research on the experiences of Korean American returnees suggests that these individuals often experience complex emotions surrounding their identity (Kim, 2021). This further reinforces the need to address emotional and psychological issues, along with ensuring that economic factors facilitate return migrants' adjustment. Despite existing challenges thus far, there is much to be said for a greater degree of understanding of returnees and for programs sponsored by the government to ease cultural integration.

Overall, return migrants have made economic contributions to their home countries through employment and entrepreneurial activities in both contexts. Yet their reintegration follows a different path, one fraught with systemic obstacles, including the recognition of foreign qualifications, access to capital, and social acceptance. From a societal standpoint, targeted policies and support programs need to be implemented to address these issues in order for return migration to serve as the potential driver of national development that it can be. This study's findings shed light on several key dimensions of return migration and its economic consequences in Kazakhstan and South Korea: patterns of employment, entrepreneurship, sectoral integration, obstacles to economic reintegration, and socio-cultural determinants of return migration.

Conclusion

The study focuses on examining the economic and socio-cultural implications of return migration in Kazakhstan and South Korea, two nations with contrasting entrepreneurship trajectories and impor-

tance on a regional significance. As a post-Soviet country, Kazakhstan has embraced the influx of ethnic Kazakhs to bolster a national identity and also to address labor market gaps. South Korea, a developed economy, has also seen the return of ethnic Koreans from China, the CIS, and the US, thus providing an interesting perspective on evolving migration trends in a rapidly industrializing society. While both cases offer distinct contexts, they add important nuance to the understanding of how return migration interacts with labor markets, entrepreneurship, and ultimately, national development.

A comparative approach is applied, combining national statistics, international reports, and previously conducted in-depth interviews to provide an overview of employment trends, sectoral integration, and the challenges of reintegration. The results show that, even though most returnees are able to secure jobs, their reintegration is rarely a straightforward process.

In South Korea, return migrants are more likely to integrate into high-tech and manufacturing (formal) sectors of the economy, whereas in Kazakhstan, many return migrants engage in self-employment or informal work in agriculture. Bureaucratic barriers, discrimination in labor markets, and challenges in validating foreign qualifications in both countries restrict the full economic potential of returnees.

The impact of this study on the literature is most evident through its focus on the wider economic consequences of return migration. The study highlights the importance of policies that facilitate faster entry into the formal sector of labor market, promote entrepreneurship, and enhance social and cultural adjustment by identifying industry trends, employment patterns, and challenges to reintegration.

As one of the leading economies in East Asia, South Korea serves as an important case study by which to understand how service-oriented advanced nations handle return migration in a globalized labor market. Central Asia is, on its turn, dominated by its largest economic player, Kazakhstan, which is emerging as an interesting model for how return migration can contribute to economic and national resurgence in developing nations.

While these contributions are significant, there are certain limitations to the study. The data used in this study may not fully represent the long-term trajectories of return migrants or how their careers progress over time. Further studies could adopt a longitudinal approach, assessing how returnees' economic contributions may change over time. Moreover, sector-specific research could examine

how new industries such as digital technology and green energy are influenced by return migration. Given the potentially gendered nature of return migration, future studies should also explore the experiences of returnees to study the unique challenges repatriated women encounter with respect to economic reintegration.

In summary, returnees present most national economies and labor markets with a significant transformative opportunity. Kazakhstan and South Korea offer two key case studies for ana-

lyzing the impact of return migrants in shaping the economic and social development of the states within the context of globalization. Both countries are still refining policies to maximize the benefits of return migration. With improved integration strategies such as facilitating returnees' entry into employment and entrepreneurship, as well as enhancing socio-cultural adaptation, return migration could become a driving force for sustainable growth, benefiting both the migrants and the host countries.

References

- Bucheli, M., & Fontenla, M. (2022). Coming home to prosperity: How return migration promotes economic development. *VoxDev*.
- Bureau of National Statistics of Kazakhstan (2023). Kazakhstan Migration Report.
- Bureau of National Statistics of Kazakhstan. (2023). Quarterly Compilation Report (Oct-Dec 2023). International Organization for Migration (IOM).
- Clemens, M. A. (2013). What Do We Know About Skilled Migration and Development? Migration Policy Institute Policy Brief, (3).
- Debnath, P. (2016). Leveraging return migration for development: The role of countries of origin. International Organization for Migration.
- Dustmann, C., & Weiss, Y. (2007). Return Migration: Theory and Empirical Evidence from the UK. *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), 236–256.
- Dustmann, C., & Görlach, J.-S. (2016). The economics of temporary migration. *The Review of Economic Studies*, 89(6), 2841–2875.
- Georgetown Journal of International Affairs (GJIA). (2023). Joseonjok and Goryeo-Saram: Ethnic Return Migrants in South Korea – Challenges of Co-Ethnic Hierarchization and Ethnonationalism.
- International Organization for Migration (2017). Risk analysis of migration in Central Asia.
- International Organization for Migration (2024). Migration data overview: Central Asia.
- Ivakhnyuk, I. (2006). "Migration in the CIS Region: Common Problems and Mutual Benefits." International Symposium on International Migration and Development, Turin, Italy.
- Jo, S. (2017). Return migration and Korean personhood in a transnational age. *IIAS Review*.
- Kim, E. (2021). Between Foreign and Family: Return Migration and Identity Construction among Korean Americans. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(5), 1023–1040.
- Korea Statistical Information Service (KOSIS) (2024). Migration trends in Korea.
- Kussainov, D. (2019). "Kazakhstan to Create More Favourable Conditions for Ethnic Brethren Returning from Abroad." *The Astana Times*, July 5, 2019.
- Laruelle, M. (2013). "Kazakhstan: Central Asia's New Migration Crossroads." In M. Laruelle (Ed.), *Migration and Social Upheaval as the Face of Globalization in Central Asia* (pp. 87–108). Brill.
- Lim, T. C., & Seol, D.-H. (2019). "Explaining South Korea's Diaspora Engagement Policies." *Development and Society*, 47(4), 633–662.
- Sadovskaya, E. Y. (2007). "Chinese Migration to Kazakhstan: A Silk Road for Cooperation or a Thorny Road of Prejudice?" *China and Eurasia Forum Quarterly*, 5(4), 147–170.
- Song, Changzoo. "Diasporic Return, Homeland, Hierarchy, and Identity: The Korean Ethnic Return Migrants in the Global Hierarchy." *Nomos*, vol. 39, 2009, pp. 93–114.
- Taldybayeva, D., Serikkaliyeva, A., Nadirova, G., & Zhailybayev, D. (2021). Young Repatriates in Kazakhstan: Problems and Solutions. In M. Shelley, I. Chiang, & O. T. Ozturk (Eds.), *Proceedings of ICRES 2021–International Conference on Research in Education and Science* (pp. 42–55), Antalya, Turkey. ISTES Organization.
- Wahba, J. (2014). Who benefits from return migration? *IZA World of Labor*.
- Wahba, J. (2024). Return migration and economic development in developing countries. *IZA World of Labor*.

Information about authors:

Issayeva Zhansulu (corresponding author) – Ph.D. student in International Regional Studies at the Graduate School of International Studies of Seoul National University (Seoul, Republic of Korea, e-mail: zhansulu@snu.ac.kr).

Ki-Soo Eun – Professor of Sociology and Demography, and Director of the Center for Transnational Migration and Social Integration (CTMS) at the Graduate School of International Studies of Seoul National University (Seoul, Republic of Korea, e-mail: eunkisoo@snu.ac.kr).

Авторлар туралы мәлімет:

Исаева Жансулу (корреспондент–автор) – Сеул ұлттық университетіндегі Халықаралық зерттеулер жоғары мектебінің халықаралық аймақтанушы докторанты (Сеул қ., Корея Республикасы, e-mail: zhansulu@snu.ac.kr).

Ки Су Ын – әлеуметтану және демография профессор, Сеул ұлттық университетінің халықаралық зерттеулер жоғары мектебіндегі Трансұлттық көші-қон және әлеуметтік интеграция орталығының (CTMS) директоры (Сеул қ., Корея Республикасы, e-mail: eunkisoo@snu.ac.kr).

Информация об авторах:

Исаева Жансулу (автор-корреспондент) – докторант в области международного регионоведения Высшей Школы Международных Исследований Сеульского национального университета (г. Сеул, Республика Корея, e-mail: zhansulu@snu.ac.kr).

Ки Су Ын – профессор социологии и демографии, директор Центра транснациональной миграции и социальной интеграции (CTMS) Высшей школы международных исследований Сеульского национального университета (г. Сеул, Республика Корея, e-mail: eunkisoo@snu.ac.kr).

Previously sent December 26, 2024.

Accepted March 10, 2025.

L. Delovarova¹, G. Baikushikova^{2*}, A. Khamzayeva³

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

**TURKIC INTEGRATION AND SOME ASPECTS
OF ASSESSING MIGRATION POTENTIAL ON THE CASE
OF KAZAKHSTAN AND TURKEY**

Various aspects of Turkic integration are the subject of research within the framework of modern international relations, particularly in the Central Asian region. For the Central Asian region, the factor of Turkic integration is one of the vectors in foreign policy as an opportunity to balance and develop, as well as to promote its national interests. The Organization of Turkic States (OTS) has passed a certain way in several stages and as a result has transformed and received the status of an international organization. At this stage, the OTS is in the process of defining strategic priorities and has the potential for further expansion. The stated goal of the OTS is to strengthen peace and stability, as well as to develop cooperation and capacity building through the preservation of the history and cultural heritage of the Turkic-speaking countries. Moreover, the organization acts as a bridge between member states in deepening international cooperation and maintaining security. One of the important, but still unstudied aspects within the framework of the OTS is the potential of migration processes, which covers almost all countries of the Organization. The Organization of Turkic States considers migration processes primarily in the context of security, certain activities have also affected the strengthening of cooperation between diasporas in the OTS region, but migration processes themselves and their consequences in terms of economic, investment and educational components have not been comprehensively studied and addressed yet. The most striking example in this context is migration from the OTS countries to Turkey, which in recent years has increasingly become a migration hub at the crossroads of several regions. The migration case between Kazakhstan and Turkey, namely migration from Kazakhstan to Turkey, is interesting for assessing the potential of mobility in the context of economic, cultural, educational and other processes.

Keywords: Turkic integration, Organization of Turkic States, investment migration, educational migration, migration from Kazakhstan to Turkey.

Л.Ф. Деловарова, Г.С. Байкушикова*, А.В. Хамзаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

**Түркілік интеграция және Қазақстан мен Түркия мысалында
миграциялық әлеуетті бағалаудың кейбір аспектілері**

Түрк интеграциясының түрлі аспектілері қазіргі халықаралық қатынастар аясында, әсіресе Орталық Азия өңірінде зерттеу тақырыбы болып табылады. Орталық Азия кеңістігі үшін түркі интеграциясы факторын сыртқы саясатта теңгерім мен дамудың мүмкіндігі ретінде, сондай-ақ ұлттық мүдделерді ілгерілету үшін бір бағыт ретінде қарастыруға болады. Түркі мемлекеттері ұйымы (ТМҰ) белгілі бір кезеңдерден өтіп, халықаралық ұйым мәртебесін алды. Қазіргі таңда ТМҰ стратегиялық басымдықтарды анықтау үдерісін өткеруде және әрі қарай кеңею мүмкіндігіне ие. ТМҰ-ның жарияланған мақсаты – бейбітшілік пен тұрақтылықты нығайту, сондай-ақ түркі тілдес елдердің ортақ тарихы мен мәдени мұрасын сақтай отырып, ынтымақтастықты дамыту және әлеуетті күшейту. Сонымен қатар, ұйым мүше мемлекеттер арасында халықаралық ынтымақтастықты тереңдету және қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін көпір рөлін атқарады. ТМҰ аясында әлі толық зерттелмеген маңызды аспектілердің бірі – миграциялық процестердің әлеуеті, ол ұйым кеңістігінің барлық елдерін қамтиды. Түркі мемлекеттері ұйымы миграциялық процестерді, ең алдымен, қауіпсіздік тұрғысынан қарастырады, белгілі бір қызмет түрлері диаспоралармен ынтымақтастықты күшейтуге бағытталған, бірақ миграциялық процестер мен олардың экономикалық, инвестициялық және білім беру салаларындағы салдары әлі кешенді зерттелмеген және жеткілікті түрде қарастырылмаған. Бұл контексте ең айқын мысал ретінде соңғы жылдары бірнеше өңірдің қиылысында миграциялық хабқа айналып келе жатқан Түркияға қоныс аудару үрдісі көрінеді. Қазақстан мен Түркия арасындағы миграциялық жағдай, атап айтқанда Қазақстаннан Түркияға көші-қоны, экономикалық, мәдени-білім беру және басқа да процестер тұрғысынан мобильділік әлеуетін бағалау үшін қызықты болып табылады.

Түйін сөздер: Түркі интеграциясы, Түркі мемлекеттерінің ұйымы, инвестициялық көші-қоны, білім көші-қоны, Қазақстаннан Түркияға көші-қоны.

А.Ф. Деловарова, Г.С. Байкушикова*, А.В. Хамзаева
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан
*e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz

Тюркская интеграция и некоторые аспекты оценки миграционного потенциала на примере Казахстана и Турции

Различные аспекты Тюркской интеграции являются предметом исследования в рамках современных международных отношений, в частности, в Центральноазиатском регионе. Для Центральноазиатского пространства фактор тюркской интеграции является одним из векторов во внешней политике как возможность балансирования и развития, а также продвижения своих национальных интересов. Организация тюркских государств (ОТГ) прошла определенный путь в несколько этапов и как результат трансформировалась и получила статус международной организации. На данном этапе ОТГ проходит процесс определения стратегических приоритетов и имеет потенциал для дальнейшего расширения. Заявленной целью ОТГ является укрепление мира и стабильности, а также развитие сотрудничества и укрепление потенциала через сохранение общей истории и культурного наследия тюркоязычных стран. Более того, организация выступает в качестве моста между государствами-членами в углублении международного сотрудничества и поддержания безопасности. Одним из важным, но не освещенных аспектов в рамках ОТГ видится потенциал миграционных процессов, которые охватывают практически все страны пространства организации. Организация тюркских государств рассматривает миграционные процессы, прежде всего в контексте безопасности, определенная деятельность затрагивала и укрепление сотрудничества диаспор на пространстве организации, но сами миграционные процессы и их последствия с точки зрения экономической, инвестиционной и образовательной составляющей пока не имеют комплексного изучения и освещения. Наиболее ярким примером в данном контексте видится миграция из стран ОТГ в Турцию, которая в последние годы все больше становится миграционным хабом на перекрестке нескольких регионов. Миграционный кейс между Казахстаном и Турцией, а именно миграция из Казахстана в Турцию видится интересным для оценки потенциала мобильности в контексте экономических, культурно-образовательных процессов и других процессов.

Ключевые слова: Тюркская интеграция, Организация тюркских государств, инвестиционная миграция, образовательная миграция, миграция из Казахстана в Турцию.

Introduction

Turkic integration is one of the trends in the development of international relations along the perimeter of the Central Asian region and more broadly, at the interregional level. Kazakhstan, in its stated multi-vector foreign policy, has identified Turkic integration as one of the vectors for development and promotion. This is due to the desire of implementation of the state interests by building constructive and balanced relations with all the actors on the international scene. Today, this approach can be considered as the foundation for the development of a medium-sized state. At the same time, in a complex international context, the Turkic vector will contribute to the further strengthening of Kazakhstan's international status as a mediator country and a country promoting integration processes, given the already existing experience of the Eurasian Economic Union (EAEU).

The main objective of this article is to provide an overview analysis of the stages of Turkic integration and identify the potential of migration processes using the example of Kazakhstan and Turkey. The re-

sults of this study do not claim to be fully in-depth, but this is an attempt to analyze the process of Turkic integration not only from the point of view of the maturity of the amalgamated territorial community and its institutions, but also in the context of migration processes from Kazakhstan to Turkey as a case that helps to reveal the economic and cultural-educational potential. This case is especially interesting because Kazakhstan itself is a host country for labor migrants in Central Asia. The flows of migrants to Turkey are mostly related to investment migration and education.

Turkic integration is a multifaceted process that unites East with West, North with South, the core of which is the Eurasian continent. The main initiator of this process is the Republic of Turkey in close cooperation with the Republic of Kazakhstan. Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan also contribute to the process of rapprochement within the framework of the Turkic vector. Five states are members of the Organization of Turkic States, and Turkmenistan is an observer. This rapprochement was facilitated by the international situation and the formation of new cooperation formats.

The Turkish vector was one of the most dynamic, primarily due to Ankara's initiative. Turkey was the first state to de facto recognize the independence of the Central Asian states and actively develop cooperation with all Turkic-speaking states in the region. For Turkey the disintegration of the USSR was an important moment to unite the Turkic-speaking states of Central Asia in order to strengthen its own position in Eurasia and the wider international community. Turkey's activity was aimed at intensive development of cooperation in political, economic, cultural and educational spheres. The progressive development of Turkic integration led to the creation of several institutions that served as a solid basis and subsequently strengthened the Organization of Turkic States, which is ready to function in the face of new challenges and opportunities.

One more factor that should be considered in the framework of strengthening Turkic integration is the potential of migration processes within the OTS. The migration case from Kazakhstan to Turkey seems to be one of the interesting and illustrative cases in the context for assessing the integration potential.

The methodology of this study covers quantitative (in-depth interviews¹) and qualitative research methods, such as analysis of statistical data, review of certain summits and final program documents. The authors also utilized literature review and news websites.

Also, in order to reveal the potential of migration processes between Turkey and Kazakhstan within the framework of the OTS, pull-push factors have been used to help understand the dynamics and peculiarities of migration processes from Kazakhstan to Turkey.

Literature review within the framework of this study includes just limited publications on some aspects of Turkic integration, as most of the materials present the results of statistical data and in-depth interviews. Along with this, selected publications devoted to the formation of the main stages and features of Turkic integration (Parubochaya Y.F., 2016), (Chzhan Yujyan', 2023), (Telebayev, G., 2021), (Darkhan Kidirali, 2022). Some articles cover the role of Turkey in Central Asia (Ermekbaev A., Ekibsova Zh., Nytrat I., 2024) and (Malysheva D., 2024) which are important to understand the perception of CA region in terms of Turkic integration processes.

This study also covered selected papers on key institutions of Turkic integration (Mukhamedzhanova S., Shahin I., Sharip A., 2023), security potential (Appasova, D., 2023) and migration processes from Central Asia to Turkey (Makhanov K., 2021), (Ryazantsev S.V., Vazirov Z.K., Sivoplyasova S.Y., 2021). There is still a lack of comprehensive studies on Turkic integration and this requires serious contribution and scientific results.

Discussion

The development of Turkic integration is seen as a multifaceted process that can be divided into several stages. The idea of integration began to turn into an important political factor in interstate and international relations. This is confirmed by the approaches of domestic and foreign experts (Darkhan Kydyrali, 2022), (Parubochaya Y., 2016).

The *first stage* can be conditionally included 1992-1998, during which there was an intensive strengthening of cultural and humanitarian ties, as well as a convergence of positions on a number of issues.

The *second stage* covers the years 1998-2006, when the ties of Turkic countries in the sphere of political and economic interaction were actively developing. At the same time, there was some stagnation in the development of Turkic integration, caused by both internal factors in Turkey and external ones, including the economic crisis and some lack of involvement of Central Asian countries and focus on other vectors.

The *third stage* is the period of the beginning of the institutionalization process and its strengthening, covering 2006-2021. It was then that the Turkic Council, TurkPA, International Turkic Academy were established. Thus, the second decade of the 20th century marked an important milestone in the development of Turkic integration. In the context of the emergence of institutional structures, 2009-2015 should be highlighted, when after the results of the IX Summit of the Heads of Turkic-speaking States in Nakhchivan in 2009 and the Nakhchivan Declaration (Nakhchivan Declaration, 2009) ratified by the member states, including Kazakhstan (O ratifikacii Nahichevanskogo soglasheniya o sozdanii Soveta sotrudnichestva tyurkoyazychnyh gosudarstv. Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 sentyabrya 2010 goda № 341-IV. (2010), adopted at this summit, structural changes began to advance significantly.

Transformation of the Turkic Council in 2021 (Eighth Summit of Turkic Council, 2021) into the Organization of Turkic States (OTS), as well as the

¹ Within the framework of this research 12 in-depth interviews were conducted during 2023 and 2024 (with 5 Kazakhs in Istanbul, 7 with Kazakhs on the Antalya coast).

stable agreement and accession of Uzbekistan and Turkmenistan to this structure indicates a new level of integration and a new stage, the fourth stage of development of Turkic integration.

In this context, it also seems possible to speak about the sustainability of Turkic integration and the OTS itself in the status of an organization, which has been operating since November 2021 and for this period already has a great experience of cooperation, a certain history of relations and a branched structure. Such communities and structures as the Council of Heads of State, the Council of Foreign Ministers, the Council of Aksakals and the Secretariat, as well as the International Organization of Turkic Culture, the Parliamentary Assembly of Turkic States, the International Turkic Academy, the Foundation of Turkic Culture and Heritage, the Turkic Chamber of Commerce and Industry and the Representative Office of the Organization of Turkic States in Hungary – very clearly define the Turkic factor as having a separate vector of functioning.

Since 2023, we can talk about a new stage in the development of Turkic integration, when at the end of the active period of institutionalization, the OTS, representing a full-fledged international structure, begins to define a joint international agenda and is open to the outside world. In this context, it is possible to mention the results of the 10th and 11th summits of the OTS in 2023 and 2024 in Astana and Bishkek.

The 10th Summit marked Kazakhstan's chairmanship of the Organization of Turkic Speaking States, which was held under the slogan "TURK-TIME": Traditions, Unification, Reforms, Knowledge, Trust, Investments, Mediation and Energy (*The 10th Summit of the Organization of Turkic States*, 2023).

These priorities have determined the activities of the organization in strengthening Turkic solidarity, continuing the development of the scientific component, as well as the development of new sources of energy, modernization and diversification of its transportation routes.

The summit resulted in the signing of 12 documents aimed at strengthening and developing interconnections. Among them is the Joint Action Plan for the implementation of the transport connectivity program for 2023-2027. Experts note the great potential in the economic development of Turkic integration, which lies in the transport and transit unification of the vast space between the markets of the EU, Turkey, the South Caucasus, Central Asia and China (*Summit of the Heads of Member States of the Organization of Turkic States (OTS)*, 2023).

Importantly, the need to fight against common security challenges such as arms and drug trafficking, terrorism, extremism and unregulated migration was emphasized.

Also taking into account the agreement "On Financial Centers of the Turkic World", the Turkic Investment Fund – the first joint financial institution of economic integration of the Turkic world – has already been established within the framework of the OTS.

Within the framework of the 11th summit in Kyrgyzstan, the Bishkek Declaration was signed, agreements, decisions and protocols were concluded in various areas. Among the adopted decisions are such important items as declaring Bishkek the digital capital of the Organization of Turkic States in 2025, the decision to adopt the Charter of the Turkic World, the memorandum on the establishment of the Council of Turkic Central Banks, the decision to adopt the "Turkic Green Vision: Unity for a Sustainable Future", the memorandum of understanding on the development of the Large Turkic Language Model of the OTS, the agreement on the establishment of the OTS Civil Protection Mechanism (*V Bishkeke sostoyalsya 11-j Sammit glav gosudarstv Organizacii tyurkskih gosudarstv*, (2024).

The next 12th Summit is planned for 2025 in Azerbaijan and an informal summit in Hungary. At the current stage of the organization's development, it is clear that subsequent events will be dedicated to strengthening the position of the OTS in strategic terms and strengthening external relations with partners and potential participants.

Even a brief review of the selected events speaks about the steady progressive evolution of Turkic integration and the beginning of a new stage of structural activity of the OTS not only in the internal but also in the external contour.

Thus, the organization is actively functioning within the framework of the implementation of the Nakhchivan Agreement, the Turkic World Vision 2040, the OTS Strategy 2022-2026, the Turkestan Declaration 2023 and the Sustainable Development Goals under the UN Agenda 2030.

At the same time, experts also note the difficulties in the process of strengthening Turkic integration, as the OTS members still do not have sufficiently formed common goals and visions on certain issues. Moreover, the organization does not have a common, continuous geographical space, which is one of the objective obstacles to more intensive integration (Chzhan Yujyan', 2023). It should also be noted that Turkic integration lacks a strong center, in particular, an economic one. To date, neither

Turkey nor Kazakhstan is ready to assume this role. One of the difficulties is the different perception of the Turkic factor, mental differences and views of the peoples of the member countries of the organization.

Along with this, it is important to note that the geographical space of the Organization of Turkic States is expanding, covering new states and regions, and a qualitatively new model of regional and interregional interaction has been created. In this context, the OTS has a huge potential and all the necessary conditions for further integration in Eurasia.

Thus, the Turkic integration vector of states is institutionalized and has formed a development strategy, where the priority has shifted from the historical and cultural aspect to the maintenance of security and stability, as well as economic interaction. This is confirmed by the fact that in recent years, cooperation between the OTS countries has become more pragmatic and meaningful (Chzhan Yujyan', 2023). The activation of cultural and humanitarian ties was replaced by the strengthening of trade, economic and investment aspects, the importance of the logistic factor, the priority recognition and development of cross-continental transit corridors was recognized and increased.

Taking into account all these processes of formation of the OTS, its structure, as well as the formation of the normative base, it seems that the organization is being formed into an active factor of international relations. This state of integration indicates that in the new geopolitical and geo-economic realities, the Turkic factor is strengthening and becoming a real unified voice on certain issues on the international agenda.

Results

Migration processes in the context of Turkic integration

In the process of development of Turkic integration, cultural aspects and scientific diplomacy, economic and financial aspects have been repeatedly noted as a logical reinforcement of integration. It is also logically important that the OTS countries form a common agenda to confront security challenges

When forming the institutions of Turkic integration, the commonality of language and identity was initially taken as a basis, taking into account the sovereign equality of all participants in this process. Along with the fact that integration along the Turkic vector is going in many key directions, in particular, economic, however, there is still no unified vision

and serious mechanism for economic convergence, which is present in any sustainable integration association today. The main indicators of economic integration are the formation of a common labor market, free movement of goods, movement of services, capital and free movement of labor. Such an indicator as free movement of labor force, namely labor migration (along with educational migration) is a very serious aspect of integration and such integration models as the European Union, ASEAN, etc. and the relatively recently created Eurasian Economic Union (EAEU) are examples of this. When comparing the process of Turkic integration and, in particular, the OTS with the Eurasian Economic Union, it is important to realize that the integration process in both cases was initially based on different parameters, but the economic aspect is also important in each case, but in different dimensions and to a different extent.

In the case of the EAEU, free movement of labor is seen as the most successful link, both for the union and for the migrants themselves, who have several advantages and this is enshrined in the *EAEU Treaty* (EAEU Treaty, 2014, Section XXVI, Articles 96-98). In the case of Turkic integration, migration is mostly perceived as a challenge, which was highlighted at the 10th OTS summit in 2023, but at the same time, issues on the interaction of diasporas within the cultural aspects have been raised several times before, in particular the 4th meeting of the OTS was dedicated to this (Chetvertoe zasedanie Organizacii tyurkskih gosudarstv po voprosam diaspor, 2021)). And it was an idea to create centers of Turkic diasporas in foreign countries in the OTS area which could enlarge the members' potential but the idea wasn't realized. Migration issues are not discussed in any context and some relevant trends like economic (investment, labor migration) and educational aspects (educational migration) could seriously contribute to the integrational processes. At the same time, it should be noted that migration, in particular labor and educational migration, takes place regardless of the outlined frameworks and borders of integration associations. Migration aspects are an important factor of integration processes in the transformation of international relations. In this context, it is important to consider migration from the OTS countries to Turkey, which is not only the main integrator and locomotive of migration, but also a major migration hub.

Migration to Turkey from OTS countries: volumes and trends

Turkey, due to its geopolitical position and history, has a multifaceted migration history and a di-

versified migration profile, being a kind of interregional migration hub connecting different vectors.

One of the relatively new and steadily developing corridors is the Turkey-Central Asia corridor; this space includes most of the OTS member states today.

Overall, the complex geopolitical situation in Eurasia and conflict between Russia and the Ukraine is another important factor driving migration to Turkey, the consequences of which have a serious impact on migration in Central Asia (CA) and its external vectors. The weakening of the Russian economy as a result of economic sanctions and the outbreak of the conflict with Ukraine leads to a decrease in the employment and income of CA labor migrants in Russia, as well as their ability to send remittances. Moreover, a certain part of the Russian population, mostly young men, called “relocants”,

also migrate to Turkey on a temporary basis (and on a permanent basis) due to periodically increasing mobilization needs and the difficulties of doing business. The choice of Russians in favor of Turkey that the country has the necessary conditions for a sustainable and safe stay.

Thus, according to the Turkic statistical institute citizens of the Russian Federation took the first place in the foreign immigrant population in 2023 with 13.2%. This group was followed by citizens of Azerbaijan with 8.2%, Turkmenistan with 7.3%, Iran with 6.7% and Afghanistan with 5.9%, respectively. On the other hand, Russian citizens took the first place in the foreign emigrant population with 17%. This group was followed by citizens of Iraq with 15.7%, Afghanistan with 8.3%, Iran with 6.5% and Turkmenistan with 4.9%, respectively (Turkish statistical institute, 2023).

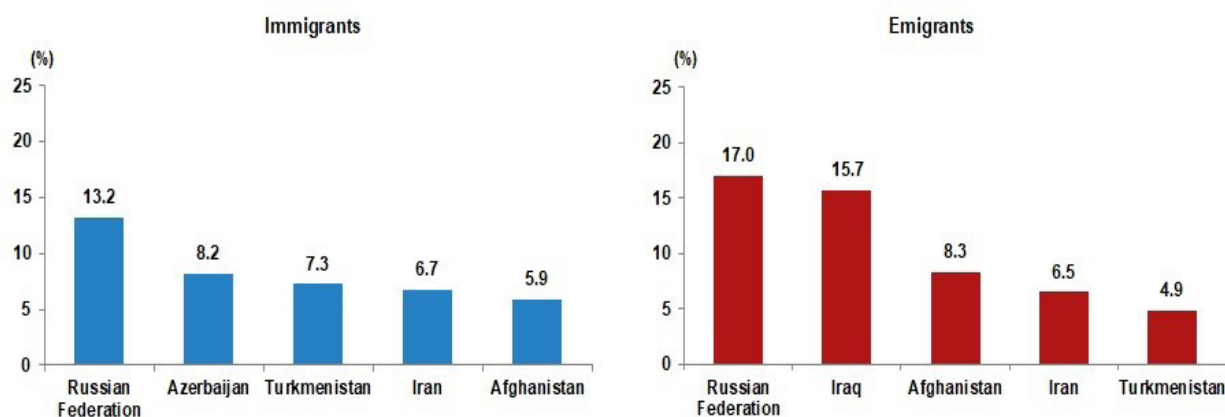

Chart 1 – Top 5 countries by the citizenship of immigrants and emigrants, 2023

Source: Turkish statistical institute, 2023

Such data also support the thesis that Turkey is a major transit corridor. It should be noted that Turkey is the second destination country for the Central Asia region and Azerbaijan, the main OTS countries after Russia, along with South Korea.

It is necessary to note a whole series of pull factors that contribute to the increasing dynamics of migration of these countries to Turkey:

- relative territorial proximity, there is a stable system of air transportation between the countries;
- the established strong cultural, tourist and business ties that have been established, among others, as a result of the development of Turkic integration promote migration;
- an important role is also played by the cultural and religious factor – Islam, although in different

degrees, is preached in all the countries presented in this study, and the language factor, similarity of languages, the Turkic basis of languages contributes to the perception of young people in Turkey as a country convenient for adaptation and work;

- one of the factors is the perception of Turkey as a country of opportunity for fast tourism in terms of developed tourism and flexible business, particularly trade;

- It is necessary to note the dynamic changes in the field of investment, medical, educational tourism, which began to attract entire families from the OTS states to Turkey;

- favorable climate availability of seas, extended recreation infrastructure, and Mediterranean cuisine, considered the healthiest in the world, etc.

Along with pull factors, there is a whole series of push factors, such as constant inflation and periodic price increases, complications in obtaining a residence permit and migration regime, natural disasters such as earthquakes, etc.

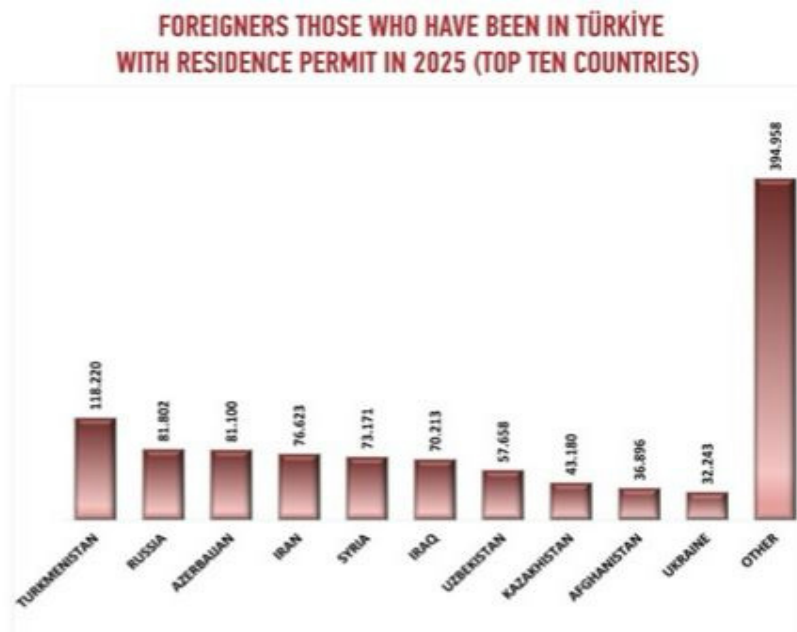
The main migration trends from the CA region to Turkey are labor and educational migration. In recent years, there has also been so-called investment (economic) migration to Turkey, related to obtaining residence permits and citizenship when buying real estate and private property. It should also be noted that along with the popularity of seasonal tourism during vacations there is an increasing number of medical tourism (IVF, oncology treatment, etc.) among the citizens of the countries of the region. It should also be noted family migration, which has been increasing in recent years. Another trend that is observed from the OTS countries to Turkey and has not been sufficiently researched yet is the marriage migration.

These trends affect the level of sustainability of migration attitudes of all categories of migrants from the OTS and increase interest in Turkey as an alternative and main attractive migration hub.

Data provided by the Presidency of Migration Management of Turkey show that Turkmenistan, Azerbaijan, Kazakhstan and Uzbekistan are among the top 10 countries whose citizens have residence

permits for the last 5-7 (the period is set by the authors, but the trends considered are stable for earlier periods) years and as of the beginning of 2025 Turkmenistan – 118,220, Azerbaijan – 81,100, Uzbekistan – 57,658, Kazakhstan – 43,180 (Presidency of Migration Management of Turkey, 2025). Although Kyrgyz citizens are not among the top 10 countries, expert estimates indicate that Turkey is attractive for labor and education migrants, marriage and other types of migration.

It should be noted that citizens of Turkmenistan, whose migrations to Russia and Kazakhstan are not so great, actively migrated to Turkey until September 2022 due to the absence of visa regime and a series of other factors. Turkey canceled the decision of the Turkish Council of Ministers of July 19, 2007, according to which citizens of Turkmenistan with general civil passports could stay in Turkey for up to 30 days without a visa for tourism purposes. The decision was taken at the request of the government of Turkmenistan in order to “improve and maintain on a systematic basis the rules of stay of Turkmen citizens in the Republic of Turkey” (Turciya otme- nila bezvizoviy v’ezd dlya grazhdan Turkmenistana, 2022). But even after such a decision, Turkmen citizens are determined to actively migrate to Turkey for economic and educational reasons and constitute a large migration flow even after 2022.

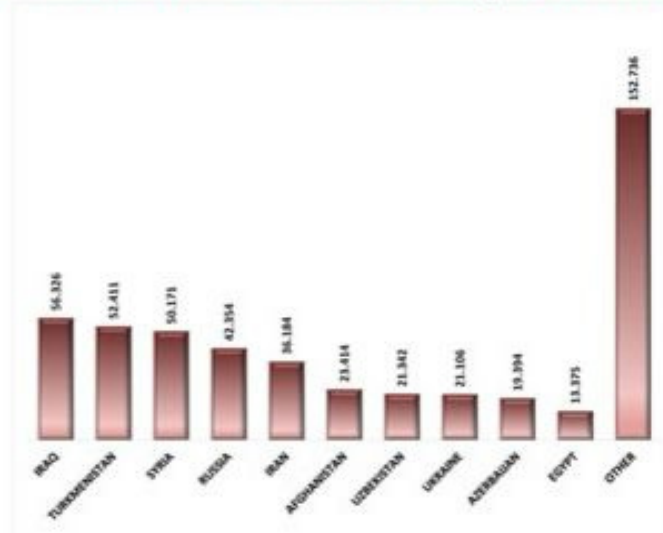
Graph 1 – Foreigners those who have been in Türkiye with residence permit in 2025 (top ten countries)

Source: Presidency of Migration Management <https://en.goc.gov.tr/residence-permits>
(data relevant for 06.02.2025) Accessed: 10.02.2025.

Approximately the same picture (with the exception of Kazakhstan) is observed in the top 10 list of countries whose citizens have a temporary permit.

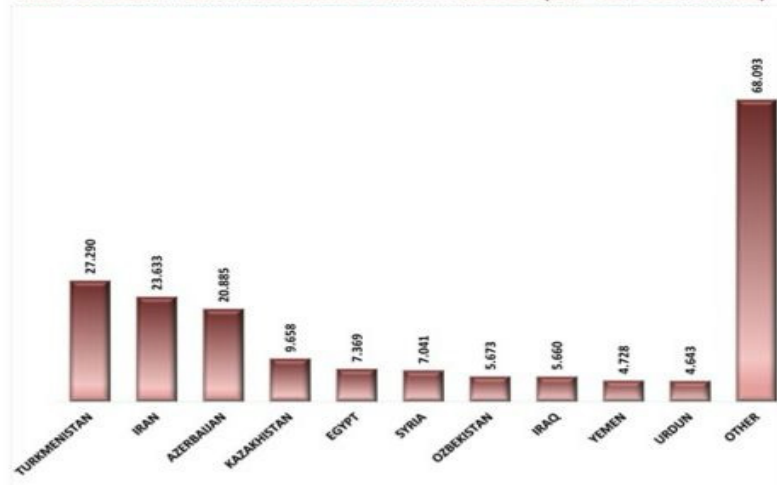
Data on international students also shows Turkmenistan, Kazakhstan, Azerbaijan and Uzbekistan in the top 10 list of student origin countries, including as of early 2025.

**FOREIGNERS THOSE WHO HAVE BEEN IN TÜRKİYE
WITH SHORT TERM RESIDENCE PERMIT IN 2025 (TOP TEN COUNTRIES)**

Graph 2 – Foreigners those who have been in Türkiye with short term residence permit in 2025 (top ten countries)
Source: Presidency of Migration Management <https://en.goc.gov.tr/residence-permits>
(data relevant for 06.02.2025) Accessed: 10.02.2025.

**FOREIGNERS THOSE WHO HAVE BEEN IN TÜRKİYE
WITH STUDENT TERM RESIDENCE PERMIT IN 2025 (TOP TEN COUNTRIES)**

Graph 3 – Foreigners those who have been in Türkiye with student term residence permit in 2025 (top ten countries)
Source: Presidency of Migration Management <https://en.goc.gov.tr/residencepermits>
(data relevant for 06.02.2025) Accessed: 10.02.2025.

This situation indicates that the migration flows of the OTS countries constitute serious resources for the organization and almost all member countries of the organization are involved. Studying the impact of such influence and interaction requires more in-depth research. For a closer look at the role and relationship of migration as a factor of Turkic integration, it is interesting to consider the case of Kazakhstan

Migration from Kazakhstan to Turkey

The case study of Kazakhstan in the context of Turkic integration and migration is illustrative in view of two factors. First, Kazakhstan was actively involved in the process of Turkic integration, stood at its very origins and assumed the role of a cultural and scientific hub of the OTS. Secondly, the history of migration from Kazakhstan to Turkey has deep roots, which are connected with the formation of the Kazakh diaspora in Turkey, as well as migration for various reasons since the 90s of the 20th century. This process has intensified in the first decade of the 21st century and has taken new shape. Another aspect is the migration of Meskhetian Turks, who can be considered as compatriots.

The existing diaspora is a certain converging aspect between the two countries. Moreover, the first decade of the 21st century was marked by a new wave of migration of Kazakhs to Turkey for permanent residence, related not only to work and study, but also to the acquisition of real estate.

In general, according to the data of “Otandastar Foundation (Otandastar Qory)”¹ 30,000 Kazakhs permanently reside in Turkey (Vo vsekh ugolkah mira – chto ob’edinyayet kazahstancv za rubezhom, 2024). According to the same data, 40,000 Kazakhs stay in Turkey for studies, work and other reasons.

Kazakhs moved to Turkey from China via Mongolia, Tibet, India and Pakistan. Turkey indeed became a second homeland for numerous Kazakh emigrants from Iran, Afghanistan and Hindustan, who were able to find shelter in this country. This policy was in line with the Turkish strategy of supporting “external Turks” (the official name for Turkic peoples outside Anatolia). Kazakhs lived near Istanbul – in Tuzla, Sirkeci and Zeytinburnu. During this period, the settlers were actively taught Turkish language. The migrants also actively learned

craft skills, usually related to leatherwork (Rakisheva B.I., 2009). A certain part remained in Turkey, some of them moved to Europe in the 60-70s.

The study and realization of scientific, humanitarian and investment potential of the Kazakh diaspora are all to be studied and recommendations are to be developed. At the same time, it is important to note that at the bilateral intergovernmental level constant work is carried out and a big role in it is given to the NAO “Otandastar Foundation” (Otandastar Qory). This Foundation not only follows its mission and goals – consolidation of Kazakhs around the world around the historical homeland (including Turkey), but also contributes to the strengthening of scientific and humanitarian vector between the countries, as well as the development of innovations. This Foundation actively cooperates with such structures as Turksoy, TIKA (The Turkish Cooperation and Coordination Agency is a government department subordinate to the Ministry of Culture and Tourism), YBT (Republic of Turkey Ministry of Culture and Tourism.Presidency for Turks Abroad and Related Communities), Yunus Emre Institute and others.

New migrations to Turkey date back to the late 1990s of the 20th century, when Turkey became an attractive country for Kazakhstanis in terms of recreation, medical tourism, shopping, etc. The trade corridors (shopping tours) formed in the 90s of the 20th century became important channels of communication and some of them have been preserved until now, although some of them have changed to a new format taking into account diversification and digitalization. This experience has created a positive attitude towards the country and the possibilities of living in Turkey.

The main inflow of Kazakhs to Turkey is related to obtaining residence permits, permanent residence permits and falls within the last 10 years and can be considered as a new wave of Kazakhs for permanent residence. Along with this migration vector, repatriation of Meskhetian Turks is also observed, the effects of which have not yet been properly studied. We can also speak about other vectors of migration from Kazakhstan, which have not been properly investigated in the context of migration motives, ethnic composition and gender and age structure. This gives grounds to label all these processes as mixed migration of Kazakhstanis to Turkey. Along with this, there is already some data that allows to highlight and overview certain types of migration from Kazakhstan to Turkey.

¹ The Fund was established with one hundred percent participation of the state in its authorized capital. The concept has been developed taking into account the main directions of the state policy on issues of support for foreign and ethnic Kazakhs who have arrived in the Republic of Kazakhstan.

Investment migration

A significant jump in the migration of Kazakhstani citizens to Turkey occurs in 2021, which may be related to the growing interest in the purchase of

real estate by Kazakhstani citizens in Turkey. Moreover, Kazakhstan is among the first 10 countries whose citizens purchased real estate in Turkey in 2022 (see Chart below).

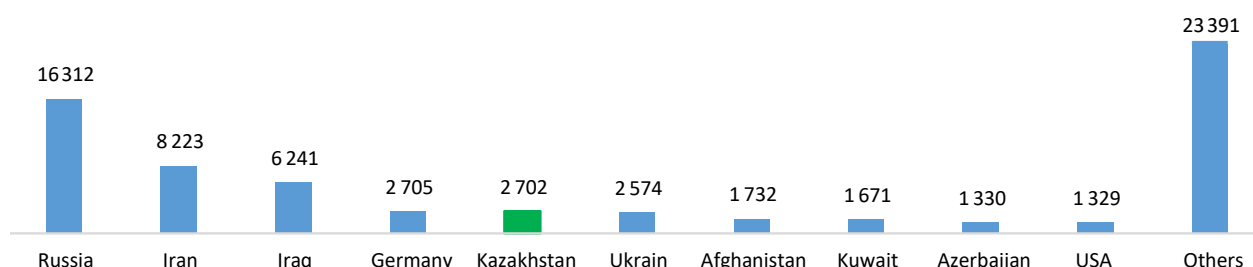

Chart 2 – Top 10 countries whose citizens purchased real estate in Turkey in 2022
Source: House sales to foreigners by nationalities, 2015-2023, Turkish Statistical

One of the reasons for this trend in Turkey is the opportunity to obtain a residence permit, which the government gives when buying a home. Previously lower prices for housing, favorable climate and comfortable living contributed to the growing interest. During the period of low prices Kazakhstanis bought real estate in Istanbul, Antalya, Alanya and other regions of the country.

However, adopted in 2023 changes in obtaining residence permit, permanent residence permit (increase in the cost of real estate for obtaining and others) slightly reduced the flow of Kazakhstanis to Turkey, but the above trend persisted.

In 2023, the Turkish Government decided to change the conditions for obtaining a residence permit by purchasing real estate in Turkey. The Government of Turkey grants the right to reside legally in the territory of Turkey and gives the opportunity to make the choice of *Ikamet* (residence permit).

Despite the fact that the demand for real estate in Turkey in general has decreased compared to the data of 2022, the demand among Kazakhstanis still remains. Some data indicate that part of Kazakhstanis sell or plan to sell their real estate in Turkey. Another part perceives real estate as an opportunity to receive passive income and build further plans for investment and stay in the country. This type of migration is specific for the most part for Kazakhstanis to a greater extent than for other Central Asian countries.

Changes in the program of residence permit through investments concern the increase of the minimum investment amount: For citizenship through the purchase of real estate, the minimum

amount is increased to 400,000 USD. To obtain residence permit through real estate, the minimum amount is 50,000 USD in sparsely populated areas and 75,000 USD in large cities (Residence permit in Turkey (*Ikamet*), 2023).

Also, the personal presence of the investor and his or her spouse in Turkey is now required to apply for citizenship. Previously, it was sufficient to submit the documents through a proxy, but now the investor and his or her spouse must be fingerprinted and photographed for a passport at the Turkish Migration Service. At the same time, minor children of the investor do not need to come to the country for this procedure. Another important change concerns the status of the spouse of the investor, to join the program, the spouse must have a valid residence permit (residence permit) in Turkey at the time of application for citizenship. However, it is also possible to join the program after the investor and his/her children have already obtained Turkish passports. In this case, the investor must obtain the written consent of the second parent before submitting the application (Turkish Citizenship for Investment: What has changed in 2024, 2024).

These changes may affect investment migration from Kazakhstan, as personal presence is now required to apply for citizenship, as well as compliance with new conditions for obtaining residence permits and citizenship through investment.

It is also necessary to mention the citizenship program, which may be of interest to Kazakhstani citizens in the context of investment migration. In 2025, the program of obtaining Turkish citizenship for investment continues to operate, offering several

options for foreign investors, including citizens of Kazakhstan.

The main ways to obtain Turkish citizenship through investment in 2025 are covered on the websites of leading companies and have minor changes (Turkish Citizenship by Investment, 2025).

Purchase of real estate: Purchase of residential or commercial real estate for an amount of \$400,000 or more. The property must remain in the investor's possession for at least three years;

Investing in government bonds or investment funds: Investing \$500,000 or more in government bonds or investment fund units. These investments must also be maintained for three years;

Bank Deposit: Placement of a deposit in a Turkish bank in the amount of 500,000 USD or more for a period of at least three years.

It is also necessary to note a number of advantages that Kazakhstanis receive at Advantages of Turkish Citizenship (Turkish Citizenship for Investment, 2024).

Visa-free access: The Turkish passport grants visa-free or simplified access to more than 120 countries, including Japan, Singapore and South Korea.

E-2 Visa Opportunity in the U.S.: Turkish citizens can apply for an E-2 nonimmigrant business visa in the U.S., which allows them to live and work in the U.S. on an investment business basis.

Second citizenship: Turkey allows dual citizenship, which allows one to retain Kazakh citizenship while obtaining Turkish citizenship.

Thus, investment migration from Kazakhstan to Turkey is seen as a very important potential that can be utilized in the context of the investment direction of the OTS.

Educational migration

It is also worth noting that getting Turkish higher education has interest among foreign citizens, including citizens of Kazakhstan. The popularity of studying in Turkey for students from Kazakhstan is due to the rather high quality of higher education, recognition of the diploma among EU countries, a variety of modern demanded educational programs, the presence of a multicultural student environment, modern university infrastructure, affordable prices and the ability to quickly learn the Turkish language. Students from Kazakhstan are also attracted to Turkey by the opportunity to work in combination with their studies.

One motivating trend is also the Turkish government scholarship program *Türkiye Bursları* (Turkish Scholarships).

Thus, as of 2023, there were more than 150,000 foreign students in Turkey. Along with this, it is important to note that Kazakhstan is among the top ten countries of origin of foreign students in Turkey with the number of 6,416 (**Graph 4.**). As of the beginning of 2025, according to the Presidency of Migration Management, there are 9,658 students in Turkey (data relevant for 06.02.2025) Accessed: 10.02.2025. Of course, this is almost five times less than the number of Kazakhstani students in Russia, which according to data for 2024 has about 60,000 students (*V rossijskih vuzah obuchaetsya pochti 60 tysyach kazahstanskih studentov*, 2024), however, this is a significant number of young people, which is a potential link between the two countries in economic, cultural and other aspects.

According to Baignews, more than 2,500 Kazakhstani students have graduated from Turkish advanced universities and are contributing to the development of relations between the two countries. The same source reports that according to the Turkish Higher Education Council, 8,219 Kazakh students will study in Turkish universities in 2022-2023 (*Nikakie krizisy ne strashny: kak razvivayutsya otnosheniya mezhdur Turciej i Kazahstanom*, 2023).

The difference in statistics between 6,416 for 2023 (August) and 8,219 for 2023 is probably due to different methodology, later date of obtaining student status due to visa-free regime, entry in September-October (studies start in October), level of students' education and research status, etc. The difference in the number of foreign students in the top 10 countries for several years in a row and the constant positive dynamics (even during 2022-2025) indicates a steady trend of educational migration. However, being in the top 10 countries in terms of the number of foreign students for several years in a row and the constant positive dynamics (even during 2022-2025) speaks of a stable trend of educational migration from Kazakhstan to Turkey.

It should be noted that one of the contributing factors is the sustainable cooperation between Turkey and Kazakhstan in the field of education as part of the cultural and humanitarian direction. In Kazakhstan, the International Kazakh-Turkish University named after Akhmet Yasawi in Turkestan, opened under the agreement between the governments of Kazakhstan and Turkey. Ahmet Yasawi International Kazakh-Turkish University in Turkestan, opened under the agreement between the governments of Kazakhstan and Turkey. The university was opened in 1991 for the purpose of training of highly qualified personnel from among the youth of

Turkicspeaking countries (*Akhmet Yassawi University*, 2025). In 1992, the university was granted the status of an international university. The location of the university is also symbolic, as Turkestan is located in the spiritual center of the Turkic world

and is the first university to receive the status of an international institution of higher education in Kazakhstan. The university is a center that attracts not only students from Kazakhstan and Turkey, but also from all over the Turkic world.

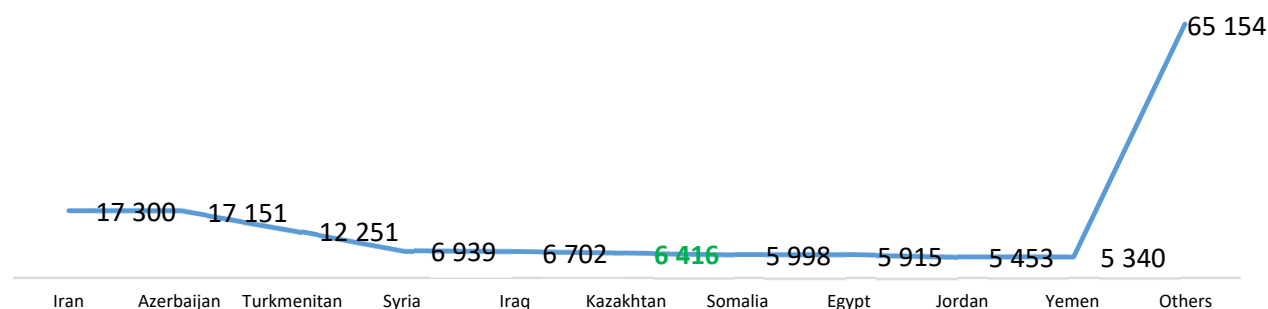

Chart 3 – Top 10 countries in Turkey with student residence permit (August 2023)
Source: Turkish Statistical Institute, 2023.

Branches of this university operate as research institutes in cities such as Almaty, Shymkent and Kentau (Nikakie krizisy ne strashny: kak razvivayutsya otnosheniya mezhdur Turciej i Kazahstanom, 2023).

Since 1996, Kazakhstan has had the Suleiman Demirel University (SDU), which is a private educational institution with an internationally recognized program. Suleyman Demirel University (SDU) is a private educational institution with an internationally recognized program.

In recent years, the issue of opening branches of leading Turkish universities in Kazakhstan has been actively discussed at the governmental level (Tureckie vuzy planiruyut otkryt' filialy v Kazahstane, 2023); Tureckij universitet otkroet filial v Kazahstane, 2024). Such a step will strengthen the educational component of cooperation and will contribute to further internationalization of education and strengthen bilateral relations.

Thus, the educational vector from Kazakhstan to Turkey has a rather diversified character.

It should be noted that cooperation between Turkey and Kazakhstan in the field of education is an important part of cultural and humanitarian direction. In Turkey there are monuments to outstanding personalities of the Kazakh people – Abai, Abylaihan, Suyunbai, Zhambyl Zhabaev, Magzhan Zhumabaev, Kabanbai Batyr and the first president of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev. There is a school named after Abay Kunanbayev in Istanbul. Schools in Erzurum and Mush provinces were named after Al-Farabi. In September, in honor of the centennial

anniversary of Turkey, Kasym-Jomart Tokayev instructed to give one of the streets in Astana the name “Anadoly”. The unions of writers of the two countries actively cooperate with each other. To date, the works of more than 100 Kazakh poets and writers have been translated into Turkish (Nikakie krizisy ne strashny: kak razvivayutsya otnosheniya mezhdur Turciej i Kazahstanom, 2023).

It should be noted that Kazakhstan is also a migration center in Central Asia, including for educational migrants. However, this study examines migration specifically to Turkey and the main trends associated with it.

Thus, educational migration from Kazakhstan to Turkey is an important factor that strengthens cooperation at the bilateral level and in general, within the OTS space.

Other types of migration

Migration from Kazakhstan to Turkey has other types – migration for employment purposes, family migration, marriage migration, medical tourism and others. However, it is not possible to cover all migration trends within the framework of this study due to the limitation framework.

It can be noted that according to the results of surveys conducted by the authors, migrants from Kazakhstan who arrived for employment purposes are self-employed or are involved in such spheres as tourism, trade, real estate and others. However, for the current period there are no precise statistics and breakdown by areas of employment.

In general, according to the official data of the Turkish government, migration of Kazakhstani citi-

zens to Turkey tends to increase in number of cases. At the same time, statistical data from the Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan (ASP&R RK) also show an upward trend in migration, with the exception of 2023, but do not reflect

the real situation of movements compared to Turkish data.

According to the data of ASP&R RK in 2022 and 2023, 97 and 58 citizens left Kazakhstan for Turkey respectively, while 249 and 315 citizens entered Kazakhstan from Turkey (**Table below**).

Table 1 – Turkey-Kazakhstan Mutual Migration for 2020-2023

Direction of migration	2020	2021	2022	2023	2024
Turkey-Kazakhstan	312	217	249	315	No data
Kazakhstan – Turkey	53	97	97	58	No data

Source: Data from Bureau of National Statistics. Agencies for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan (2024). Retrived from <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/demography/publications/183449/>

Despite the permanent record-keeping system, it is still difficult to differentiate and accurately define the structure of migration from Kazakhstan to Turkey and back. This is due to high migration mobility, visa-free regime, repeated migration and re-immigration, as well as other factors.

Thus, migration from Kazakhstan to Turkey is a multifaceted and complex process. A whole series of pulling, holding and pushing factors have formed several migration trends – investment, educational, labor, marriage, medical and other types of migration. These tendencies cover migration flows to Turkey from Kazakhstan.

In the process of migration, all participants in the migration process face a series of challenges in the process of integration and adaptation to Turkish society, but the Turkic factor is seen as mitigating and contributing to the mitigation of difficult circumstances. Additional difficulties arise due to the changed international situation, which causes economic instability and, as a consequence, the attempts of the Turkish government to control and coordinate migration flows by adjusting migration policy in certain aspects, in particular, the issuance of residence permits, etc. The Turkish government is also trying to control and coordinate migration flows.

In addition, historical background, sustainable cultural and humanitarian cooperation, the increasing role of Turkey's soft power and contemporary political developments contribute to the convergence and growth of migration processes between the two countries

Migration processes between Kazakhstan and Turkey is only one case, which shows the potential

of the OTS not only in the investment and educational sphere, but also in other sectors. Certainly, migration cases of other participants and observers of the OTS have their own specifics, due to different (different) economic structure, political and other factors, but the study of these cases will reveal the integration potential to a fuller extent.

Conclusion

Thus, the Turkic vector of integration formed over three decades and as a result – the Organization of Turkic States has great potential for the implementation and strengthening of multilateral cooperation through cultural, humanitarian, investment aspects in the face of new challenges and security risks both at the regional and international levels.

Shaping the overall agenda of the organization and strengthening the institutions of the OTSs will contribute to the development of strategic activities in line with the organization's directions.

Along with the successes of Turkic integration, there are also a number of obstacles that slow down the process of rapprochement, including the lack of a single geographical space, a strong integration center, in particular in the economic sphere, as well as differences in mentality.

Migration processes within the OTS space have the potential to strengthen the organization and, first of all, in the economic, cultural and educational spheres. However, it seems important to use such components of integration processes as the formation of a common labor market, which would contribute more to economic and cultural rapproche-

ment and increase the turnover of services in the OTS space.

The case of migration processes from Kazakhstan to Turkey cannot be defined as a model or a template that fits all countries but it shows how diversified mobility patterns can be in the OTS area. At the same time, the study shows that the factors that attracted migrants to Turkey may be mostly relevant and similar for other OTS countries, but the level and structure of the economy along with the legislation in the OTS countries may initiate different trends and flows of migrants.

A review analysis of migration flows from Kazakhstan to Turkey also shows that integration processes along the Turkic vector contain potential for a whole range of factors. Along with this, it is important to study the challenges and develop possible approaches to coordination and regulation.

This research is funded by the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP23483774 «Deepening Turkic integration: prospects, geopolitical risks and threats for Kazakhstan»).

References

- Akhmet Yassawi University. (2025). <https://ayu.edu.kz/birimler/en/0-ahmet-yesevi-universitesi/tarihce>
- Appasova D. (2023). Потенциал Организации тюркских государств в обеспечении безопасности тюркского мира. *МАНAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 716-732. <https://doi.org/10.33206/mjss.1251847>
- Eighth Summit of Turkic Council held in Istanbul. November 12, 2021. <https://turkpa.org/news/392-eighth-summit-of-turkic-council-held-in-istanbul>
- EAEU Treaty. Section XXVI. Labour migration, Articles 96-98. On Ratification of Agreement on the Eurasian Economic Union. Unofficial translation. The Law of the Republic of Kazakhstan dated 14 October, 2014 No. 240-V LRK. (2014). <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1400000240>
- Central Asia. https://www.eurasian-research.org/publication_authors/kanat/page/2/
- Mukhamedzhanova S., Shahin I., Sharip A. (2023). TURKSOY and its role in the cultural integration of the Turkic countries // *Turkic Studies Journal*. – 2023. – Vol. 5. – No. 1. – P. 98-118. DOI:<http://doi.org/10.32523/2664-5157-2023-1-98-118>.
- Presidency of Migration Management of Turkey. (2025). <https://en.goc.gov.tr/residence-permits>
- Ryazantsev S.V., Vazirov Z.K., Sivoplyasova S.Y. (2021). Feminization of migration from Central Asian countries to the Turkish Republic // *Bulletin of the South Russian State Technical University. Series: Socio-economic Sciences*. 2021; 14(6): 7–20. (In Russ.). <http://dx.doi.org/10.17213/2075-2067-2021-6-7-20>. DOI: 10.17213/2075-2067-2021-6-7-20. Источник: <https://www.fnisc.ru/publ.html?id=10376&type=publ>
- Telebayev, G. (2021). Turkic integration: the history of understanding and elbasy's initiative. *Journal of Philosophy, Culture and Political Science*, 76(2), 123–130. <https://doi.org/10.26577/jpcp.2021.v76.i2.12>
- The 10th Summit of the Organization of Turkic States was held in Astana. November 3, 2023.// <https://www.akorda.kz/en/2-310422>
- Turkish statistical institute, International Migration Statistics. (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2023-53544>
- В Бишкеке состоялся 11-й Саммит глав государств Организации тюркских государств. (2024). <https://www.turksoy.org/ru-RU/novosti/v-bishkeke-sostoyalos-zasedanie-soveta-ministrov-inostrannyh-del-otg>
- В российских вузах обучается почти 60 тысяч казахстанских студентов. (2024). <https://www.inform.kz/ru/vrossiyskih-vuzah-obuchaetsya-pochti-60-tisyach-kazahstanskih-studentov-bd10f7>
- Вид на жительство в Турции (İkamet) – новые правила в 2023 году. (2023). <https://colorestate.ru/vid-na-zhitelstvo-v-turczii-ikamet-novye-pravila-v-2023-godu/?utm>
- Во всех уголках мира – что объединяет казахстанцев за рубежом. (2024). <https://oq.gov.kz/ru/news/1061#>
- Гражданство Турции за инвестиции. (2024). <https://immigrantinvest.com/ru/turkish-citizenship>
- Гражданство Турции за инвестиции. (2025). <https://passportivity.com/ru/citizenship-by-investment/turkey/?utm>
- Гражданство Турции за инвестиции: что изменилось в 2024 году. (2024). <https://www.mercurystate.com/ru/novosti/grazhdanstvo-turcii-za-investicii-cto-izmenilos-v-2024-godu.html?utm>
- Ермекебаев А., Екибсова Ж., Нұрат И. (2024). Түркияның Орталық Азиядағы талпыныстары: кедергілер мен мүмкіндіктер. Том 11 № 3 (2024): Қазақстандық Шығыстану, Том 11 № 3 (2024), 158-170. <https://doi.org/10.63051/kos.2024.3.158>
- Малышева Д. Центральноеазиатское направление политики Турции // *Россия и новые государства Евразии*. 2024. № II (LXIII). С. 60-72.
- Нахичеванская декларация (2009). <https://nomad.su/?a=3-200910060339>
- Необходимо создание центров тюркских диаспор в зарубежных странах – генсекретарь Совета сотрудничества тюркоязычных государств (2013). https://www.inform.kz/ru/neobhodimo-sozdanie-centrov-tyurkskih-diaspor-v-zarubezhnyh-stranah-gensekretar-soveta-sotrudnichestva-tyurkoyazychnyh-gosudarstv_a2529033
- Никакие кризисы не страшны: как развиваются отношения между Турцией и Казахстаном. (2023). https://baigenews.kz/nikakie-krizisy-ne-strashny-kak-razvivayutsya-otnosheniya-mezhdu-turtsiey-i-kazakhstanom_163186/

О ратификации Нахичеванского соглашения о создании Совета сотрудничества тюркоязычных государств. Закон Республики Казахстан от 27 сентября 2010 года № 341-IV. (2010). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000341>

Парубочая Е.Ф. (2016). Интеграция тюркского мира в современном этапе // Тамбов: Грамота. – 2016. – № 6 (68): в 2-х ч. Ч. 1. – С. 148. www.gramota.net/materials/3/2016/6-1/35.html

Ракишева Б.И. (2009). Казахская диаспора в странах Западной Европы: влияние миграционной истории на языковую идентификацию. <https://arch.kyrlibnet.kg/uploads/RAKISHEVA%20B.I..pdf>

Саммит глав стран-участниц Организации тюркских государств (ОТГ) в Астане (2023). <https://kisi.kz/ru/sammit-glav-stran-uchastnich-organizachii-tjurkskih-gosudarstv-otg-v-astane/>

Турецкие вузы планируют открыть филиалы в Казахстане. (2023). https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/turetskie-vuzyi-planiruyut-otkryit-filialyi-v-kazahstane-510063/

Турецкий университет откроет филиал в Казахстане. (2024). <https://www.trtrussian.com/novosti-turciya/tureckij-universitet-otkroet-filial-v-kazahstane-18226477>

Турция отменила безвизовый въезд для граждан Туркменистана. (2022). <https://www.gazeta.uz/ru/2022/09/14/turkmenistan-turkey/#>

Тюркское сотрудничество и научная интеграция. 1 июля 2022 г., Дархан Кыдырали. <https://kazpravda.kz/n/tyurkskoe-sotrudnichestvo-i-nauchnaya-integratsiya-ti>

Четвертое заседание Организации тюркских государств по вопросам диаспор. (2021) <https://www.gov.kz/memleket/entities/ethnic/press/events/details/10664?lang=ru>

Чжан Юйянь (2023). Организация Тюркских Государств (ОТГ): происхождение, мотивы, особенности и влияние // Вестник Пермского университета. Политология. Т. 17. №1. 2023. С. 78–87.

References

Akhmet Yassawi University. (2025). <https://ayu.edu.kz/birimler/en/0-ahmet-yesevi-universitesi/tarihce>

Appasova D. (2023). Потенциал Организации тюркских государств в обеспечении безопасности тюркского мира. *MA-NAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 716-732. <https://doi.org/10.33206/mjss.1251847>

Eighth Summit of Turkic Council held in Istanbul. November 12, 2021. <https://turkpa.org/news/392-eighth-summit-of-turkic-council-held-in-istanbul>

Ermekebaev A., Ekibsova ZH., Nyrtat I. (2024). Tırkiyanın Ortalyk Aziyadary talpynystary: kedergiler men mymkindikter. Tom 11 № 3 (2024): *Qazaqstandyq SHyrystanu*, Tom 11 № 3 (2024), 158-170. <https://doi.org/10.63051/kos.2024.3.158>

Makhanov K. (2021). Labor Migration and Emerging Migrant Diplomacy in Central Asia. https://www.eurasian-research.org/publication_authors/kanat/page/2/

Malysheva D. Central'noaziatskoe napravlenie politiki Turcii // *Rossiia i novye gosudarstva Evrazii*. 2024. № II (LXIII). S. 60-72.

Mukhamedzhanova S., Shahin I., Sharip A. (2023). TURKSOY and its role in the cultural integration of the Turkic countries // *Turkic Studies Journal*. – 2023. – Vol. 5. – No. 1. – P. 98-118. DOI:<http://doi.org/10.32523/2664-5157-2023-1-98-118>.

Presidency of Migration Management of Turkey. (2025). <https://en.goc.gov.tr/residence-permits>

Ryazantsev S.V., Vazirov Z.K., Sivoplyasova S.Y. (2021). Feminization of migration from Central Asian countries to the Turkish Republic // *Bulletin of the South Russian State Technical University. Series: Socio-economic Sciences*. 2021; 14(6): 7–20. (In Russ.). <http://dx.doi.org/10.17213/2075-2067-2021-6-7-20>. DOI: 10.17213/2075-2067-2021-6-7-20. Источник: <https://www.fnisc.ru/publ.html?id=10376&type=publ>

Section XXVI. Labour migration, Articles 96-98. On Ratification of Agreement on the Eurasian Economic Union. Unofficial translation. The Law of the Republic of Kazakhstan dated 14 October, 2014 No. 240-V LRK. (2014). <https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z1400000240>

Telebayev, G. (2021). Turkic integration: the history of understanding and elbasy's initiative. *Journal of Philosophy, Culture and Political Science*, 76(2), 123–130. <https://doi.org/10.26577/jpcp.2021.v76.i2.12>

The 10th Summit of the Organization of Turkic States was held in Astana. November 3, 2023.// <https://www.akorda.kz/en/2-310422>

Turkish statistical institute, International Migration Statistics. (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=International-Migration-Statistics-2023-53544>

V Bishkeke sostoyalsya 11-j Sammit glav gosudarstv Organizacii tyurkskih gosudarstv. (2024). <https://www.turksoy.org/ru-RU/novosti/v-bishkeke-sostoyalos-zasedanie-soveta-ministrov-inostrannyh-del-otg>

V rossijskih vuzah obuchaetsya pocht 60 tysyach kazahstanskih studentov. (2024). <https://www.inform.kz/ru/vrossijskih-vuzah-obuchaetsya-pochti-60-tisyach-kazahstanskih-studentov-bd10f7>

Vid na zhitel'stvo v Turcii (İkamet) – novye pravila v 2023 godu. (2023). <https://colorestate.ru/vid-na-zhitelstvo-v-turczii-ikamet-novye-pravila-v-2023-godu/?utm>

Vo vsekh ugolkah mira – chto ob"edinyayet kazahstancov za rubezhom. (2024). <https://oq.gov.kz/ru/news/1061#>

Grazhdanstvo Turcii za investicii. (2024). <https://immigrantinvest.com/ru/turkish-citizenship>

Grazhdanstvo Turcii za investicii. (2025). <https://passportivity.com/ru/citizenship-by-investment/turkey/?utm>

Grazhdanstvo Turcii za investicii: chto izmenilos' v 2024 godu. (2024). <https://www.mercuryestate.com/ru/novosti/grazhdanstvo-turcii-za-investicii-chto-izmenilos-v-2024-godu.html?utm>

- Nahichevan'skaya deklaraciya (2009). <https://nomad.su/?a=3-200910060339>
- Neobhodimo sozdanie centrov tyurkskih diaspor v zarubezhnyh stranah – gensekretar' Soveta sotrudnichestva tyurkoyazychnyh gosudarstv (2013). https://www.inform.kz/ru/neobhodimo-sozdanie-centrov-tyurkskih-diaspor-v-zarubezhnyh-stranah-gensekretar-soveta-sotrudnichestva-tyurkoyazychnyh-gosudarstv_a2529033
- Nikakie krizisy ne strashny: kak razvivayutsya otnosheniya mezhd Turciej i Kazahstanom. (2023). https://baigenews.kz/nikakie-krizisy-ne-strashny-kak-razvivayutsya-otnosheniya-mezhd-turtsiey-i-kazahstanom_163186/
- O ratifikacii Nahichevanskogo soglasheniya o sozdanii Soveta sotrudnichestva tyurkoyazychnyh gosudarstv. Zakon Respubliki Kazahstan ot 27 sentyabrya 2010 goda № 341-IV. (2010). <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000341>
- Parubochaya Y.F. (2016). Integraciya tyurkskogo mira v sovremennom etape // Tambov: Gramota. – 2016. – № 6 (68): v 2-h ch. Ch. 1. – С. 148. www.gramota.net/materials/3/2016/6-1/35.html
- Rakisheva B.I. (2009). Kazhskaya diaspora v stranah Zapadnoj Evropy: vliyanie migracionnoj istorii na yazykovuyu identifikaciyu. <https://arch.kyrlibnet.kg/uploads/RAKISHEVA%20B.I..pdf>
- Sammit glav stran-uchastnic Organizacii tyurkskih gosudarstv (OTG) v Astane (2023). <https://kisi.kz/ru/sammit-glav-stran-uchastnich-organizachii-tjurkskih-gosudarstv-otg-v-astane/>
- Tureckie vuzy planiruyut otkryt' filialy v Kazahstane. (2023). https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tureckie-vuzyi-planiruyut-otkryit-filialyi-v-kazahstane-510063/
- Tureckij universitet otkroet filial v Kazahstane. (2024). <https://www.trtrussian.com/novosti-turciya/tureckij-universitet-otkroet-filial-v-kazahstane-18226477>
- Turciya otmenila bezvizovyy v'ezd dlya grazhdan Turkmenistana. (2022). <https://www.gazeta.uz/ru/2022/09/14/turkmenistan-turkey/#>
- Tyurkskoe sotrudnichestvo i nauchnaya integraciya. 1 iyulya 2022 g., Darhan Kydyrali. <https://kazpravda.kz/n/tyurkskoe-sotrudnichestvo-i-nauchnaya-integratsiya-ti>
- Chetvertoe zasedanie Organizacii tyurkskih gosudarstv po voprosam diaspor. (2021). <https://www.gov.kz/memleket/entities/ethnic/press/events/details/10664?lang=ru>
- Chzhan Yujyan' (2023). Organizaciya Tyurkskih Gosudarstv (OTG): proiskhozhdenie, motivy, osobennosti i vliyanie // Vestnik Permskogo universiteta. Politologiya. T. 17. №1. 2023. S. 78–87.

Information about the authors:

- Leila Fedorovna Delovarova – Ph.D., Acting Associate Professor of the Department of International Relations and World Economy at Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: delovarova@mail.ru).
- Gulnara Serikbayevna Baikushikova (corresponding author) – Ph.D., Head of the Department of International Relations and World Economy of the Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz).
- Assel Valitkhanovna Khamzayeva – Ph.D., Acting Associate Professor of the Department of International Relations and World Economy of the Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: asel.hamzaeva@kaznu.kz).

Авторлар туралы мәлімет:

- Деловарова Лейла Федоровна – Ph.D., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының доцент м.а. (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: delovarova@mail.ru).
- Байкушикова Гүлнара Серікбаевна (корреспондент – автор) – Ph.D., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының меңгерушісі (Алматы қ., Қазақстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz).
- Хамзаева Асель Валитхановна – Ph.D., Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетіндегі халықаралық қатынастар және әлемдік экономика кафедрасының доцент м.а., әл- Алматы қ., Қазақстан, e-mail: asel.hamzaeva@kaznu.kz).

Информация об авторах:

- Деловарова Лейла Федоровна – Ph.D., и.о.доцента кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: delovarova@mail.ru).
- Байкушикова Гүлнара Серікбаевна (автор-корреспондент) – Ph.D., заведующая кафедрой международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: baikushikova.gulnara@kaznu.kz).
- Хамзаева Асель Валитхановна – Ph.D., и.о.доцента кафедры международных отношений и мировой экономики Казахского национального университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан, e-mail: asel.hamzaeva@kaznu.kz).

Previously sent December 11, 2024.

Accepted March 3, 2025.

Ж.М. Кадырбек *, К.И. КобландинЕвразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
*e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com**ЦИФРОВИЗАЦИЯ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ
В РАМКАХ РЕАЛИЗАЦИИ ЦИФРОВОЙ ПОВЕСТКИ ЕАЭС**

В статье исследуются процессы цифровизации трудовой миграции в рамках реализации Цифровой повестки ЕАЭС, приобретающие особую актуальность в условиях формирования единого цифрового пространства союза. Цель исследования заключается в комплексном анализе текущего состояния и проблем цифровизации процессов трудовой миграции в ЕАЭС, а также разработке рекомендаций по повышению эффективности реализуемых цифровых инициатив.

Методология исследования основана на сочетании системного и институционального подходов, включает статистический анализ данных о функционировании цифровых сервисов и сравнительный анализ нормативно-правовой базы стран ЕАЭС. Эмпирическую базу составили данные о реализации Цифровой повестки ЕАЭС, статистика использования цифровых платформ и нормативно-правовые акты стран-участниц.

Проведенное исследование выявило существенные противоречия между заявленными целями цифровой трансформации и практическими результатами их реализации. Установлено, что эффективность существующих цифровых платформ ограничивается низкой вовлеченностью пользователей, отсутствием единых стандартов электронного документооборота и согласованной политики защиты персональных данных.

Научная новизна исследования заключается в комплексном анализе факторов, влияющих на эффективность цифровизации трудовой миграции в интеграционном объединении. Практическая значимость определяется разработанными рекомендациями по совершенствованию механизмов цифровой трансформации, которые могут быть использованы при модернизации существующих цифровых сервисов и формировании единой цифровой экосистемы рынка труда ЕАЭС.

Ключевые слова: цифровизация, трудовая миграция, ЕАЭС, цифровые платформы, рынок труда.

Zh.M. Kadyrbek *, K.I. Koblandin

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

*e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

**Digitalization of Labor Migration
in the Framework of the EAEU Digital Agenda**

The article examines the processes of digitalization of labor migration in the framework of the implementation of the EAEU Digital Agenda, which are becoming particularly relevant in the context of the formation of a single digital space of the union. The purpose of the study is to comprehensively analyze the current state and problems of digitalization of labor migration processes in the EAEU, as well as to develop recommendations for improving the effectiveness of the digital initiatives being implemented.

The research methodology is based on a combination of systemic and institutional approaches, includes statistical analysis of data on the functioning of digital services and a comparative analysis of the regulatory framework of the EAEU countries. The empirical base consisted of data on the implementation of the EAEU Digital Agenda, statistics on the use of digital platforms and regulatory acts of the participating countries. The conducted study revealed significant contradictions between the stated goals of digital transformation and the practical results of their implementation. It was found that the effectiveness of existing digital platforms is limited by low user engagement, the lack of uniform standards for electronic document management and an agreed policy for the protection of personal data.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of factors influencing the effectiveness of digitalization of labor migration in the integration association. The practical significance is determined by the developed recommendations for improving the mechanisms of digital transformation, which can be used in the modernization of existing digital services and the formation of a single digital ecosystem of the EAEU labor market.

Keywords: digitalization, labor migration, EAEU, digital platforms, labor market.

Ж.М. Кадырбек*, К.И. Кобландин

А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

*e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com

ЕАЭО цифрлық күн тәртібін жүзеге асыру аясында еңбек көші-қонын цифрландыру

Мақалада одақтың біртұтас цифрлық кеңістігін қалыптастыру жағдайында ерекше өзекті болып отырған ЕАЭО цифрлық күн тәртібін іске асыру шеңберінде еңбек көші-қонын цифрландыру процестері қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – ЕАЭО-дағы еңбек көші-қон процестерін цифрландырудың ағымдағы жай-күйі мен мәселелерін кешенді талдау, сондай-ақ іске асырылып жатқан цифрлық бастамалардың тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу әдістемесі жүйелік және институционалдық тәсілдер жиынтығына негізделген, цифрлық қызметтердің жұмыс істеуі туралы деректерді статистикалық талдауды және ЕАЭО елдерінің нормативтік құқықтық базасын салыстырмалы талдауды қамтиды. Эмпирикалық база ЕАЭО цифрлық күн тәртібін іске асыру бойынша деректерден, цифрлық платформаларды пайдалану статистикасынан және қатысушы елдердің нормативтік актілерінен тұрды.

Жүргізілген зерттеу цифрлық трансформацияның мәлімделген мақсаттары мен оларды жүзеге асырудың практикалық нәтижелері арасындағы елеулі қайшылықтарды анықтады. Қолданыстағы цифрлық платформалардың тиімділігі пайдаланушылардың төмен белсенділігімен, электрондық құжат айналымының бірыңғай стандарттарының жоқтығымен және жеке деректерді қорғау бойынша келісілген саясатпен шектелетіні анықталды.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы интеграциялық бірлестіктегі еңбек көші-қонын цифрландырудың тиімділігіне әсер ететін факторларды жан-жақты талдауында. Практикалық маңыздылық қолданыстағы цифрлық қызметтерді жаңғырту және ЕАЭО еңбек нарығының бірыңғай цифрлық экожүйесін қалыптастыру үшін пайдаланылуы мүмкін цифрлық трансформация тетіктерін жетілдіру бойынша әзірленген ұсынымдармен айқындалады.

Түйін сөздер: цифрландыру, еңбек көші-қоны, ЕАЭО, цифрлық платформалар, еңбек нарығы.

Введение

В условиях стремительного развития цифровых технологий особую актуальность приобретает вопрос цифровой трансформации процессов регулирования трудовой миграции в рамках Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Формирование единого цифрового рынка Союза является одним из ключевых направлений реализации Цифровой повестки ЕАЭС до 2025 года, наряду с цифровой трансформацией отраслей экономики, рынков товаров и услуг, процессов интеграции и управления.

Анализ существующих исследований и практики реализации цифровых инициатив в сфере трудовой миграции ЕАЭС выявляет ряд существенных пробелов. Несмотря на запуск отдельных проектов, таких как система «Работа без границ» и приложение «Работа в ЕАЭС», остаются недостаточно изученными вопросы эффективности внедряемых цифровых решений, проблемы их практической реализации и влияния на рынок труда ЕАЭС. Особую актуальность приобретает необходимость анализа причин низкой вовлеченности пользователей в существующие цифровые сервисы, а также исследование нормативно-правовых барьеров, препятствующих

полноценной цифровой трансформации процессов трудовой миграции.

Объектом исследования выступают процессы цифровизации трудовой миграции в рамках реализации Цифровой повестки ЕАЭС. Предметом исследования являются организационно-экономические и институциональные механизмы внедрения цифровых решений в сфере регулирования трудовой миграции в ЕАЭС.

Цель исследования заключается в комплексном анализе текущего состояния и проблем цифровизации процессов трудовой миграции в ЕАЭС, а также разработке рекомендаций по повышению эффективности реализуемых цифровых инициатив. Для достижения поставленной цели определены следующие задачи:

- проанализировать текущее состояние и особенности внедрения цифровых сервисов на рынке труда ЕАЭС;
- выявить ключевые проблемы и барьеры в реализации цифровых инициатив в сфере трудовой миграции;
- разработать рекомендации по совершенствованию механизмов цифровой трансформации процессов трудовой миграции в ЕАЭС.

Гипотеза исследования состоит в том, что успех цифровых инициатив в сфере трудовой

миграции ЕАЭС зависит не столько от количества и технологической сложности создаваемых цифровых сервисов, сколько от степени их интеграции в единую систему и удобства использования для конечных пользователей. Предполагается, что недостаточная популярность существующих цифровых решений связана не с техническими ограничениями, а с отсутствием системного подхода к их внедрению и продвижению среди трудовых мигрантов.

Материалы и методы исследования

Теоретико-методологическую основу исследования составляют системный и институциональный подходы к анализу процессов цифровой трансформации. Системный подход позволяет рассматривать цифровизацию трудовой миграции как комплексное явление, охватывающее технологические, социальные и экономические аспекты интеграционных процессов в ЕАЭС. Институциональный подход дает возможность оценить влияние формальных и неформальных институтов на развитие цифровых инициатив в сфере трудовой миграции.

В качестве основного метода исследования использовался статистический анализ данных о посещаемости и использовании цифровых сервисов в сфере трудовой миграции, с помощью которого удалось определить уровень вовлеченности пользователей. Этот метод позволил оценить реальный уровень востребованности существующих цифровых платформ, изучить географическую структуру их использования в странах ЕАЭС, проанализировать поведенческие характеристики пользователей при работе с сервисами. На основе сравнения с коммерческими платформами по трудоустройству были получены данные о конкурентоспособности государственных цифровых решений и их соответствии потребностям целевой аудитории. В целом, статистический анализ помог сформировать объективную картину текущего состояния и эффективности функционирования цифровых сервисов в сфере трудовой миграции ЕАЭС.

Важным методологическим инструментом исследования стал сравнительный анализ нормативно-правовой базы стран ЕАЭС в области цифровизации трудовых отношений. Применение данного метода позволило выявить степень гармонизации законодательства стран-участниц в сфере цифровой трансформации трудовых отношений, определить существующие правовые

барьеры для развития единого цифрового пространства, а также оценить готовность нормативной базы каждой страны к внедрению новых цифровых инструментов в сфере трудовой миграции.

Применение комплекса указанных методов обеспечило всестороннее исследование текущего состояния цифровизации трудовой миграции в ЕАЭС и позволило сформулировать обоснованные выводы о ключевых проблемах в реализации цифровых инициатив.

Информационно-эмпирическую базу исследования составляют данные о реализации Цифровой повестки ЕАЭС, статистика использования цифровых сервисов «Работа без границ» и «Работа в ЕАЭС», нормативно-правовые акты стран ЕАЭС в сфере регулирования трудовой миграции и цифровой трансформации, а также данные национальных статистических служб.

Теоретическая значимость исследования заключается в комплексной систематизации проблем и барьеров цифровой трансформации процессов трудовой миграции в рамках ЕАЭС.

Практическая значимость исследования определяется возможностью использования полученных результатов при совершенствовании существующих цифровых сервисов в сфере трудовой миграции ЕАЭС. Разработанные рекомендации могут быть применены для повышения эффективности функционирования системы «Работа без границ» и приложения «Работа в ЕАЭС», оптимизации процессов взаимодействия между национальными информационными системами, а также при формировании единой цифровой экосистемы рынка труда ЕАЭС. Результаты исследования могут быть использованы при разработке нормативно-правовых актов, регулирующих процессы цифровой трансформации трудовой миграции на национальном и наднациональном уровнях.

Обзор литературы

В современной научной литературе наблюдается значительный интерес к изучению влияния цифровизации на процессы трудовой миграции. Исследователи предлагают различные теоретические подходы к анализу цифровизации миграционных процессов. Так, теоретическая концепция Виттеборн (Witteborn, 2022) основана на триаде «цифровизация-оцифровка-датафикация», что позволяет комплексно анализировать системы управления миграцией. Новый

взгляд на миграционные процессы предлагают Кадилова и Газиева (Kadirova & Gazieva, 2020), разрабатывая теорию виртуальной миграции, адаптированную к условиям цифровой экономики. Существенный теоретический вклад внесли Киккава, Хусто и Сириуннабуд (Kikkawa, Justo & Sirivunnabood, 2021), которые разработали концепцию «migtech», описывающую технологические решения, направленные на расширение возможностей мигрантов и оптимизацию международных миграционных процессов.

Значительное внимание исследователи уделяют вопросам трансформации рынка труда под влиянием цифровизации. Фундаментальное исследование Файзуллаева и Халида (Fayzullayev & Khalid, 2023) раскрывает глубинные изменения в процессах трудовой миграции в эпоху цифровых технологий. Авторы подчеркивают противоречивый характер технологического влияния на миграционные процессы. С одной стороны, цифровые технологии существенно упрощают трансграничное движение информации, делают процессы найма более прозрачными и доступными, способствуют развитию гиг-экономики и новых форм занятости. С другой стороны, исследователи отмечают усиление цифрового неравенства, которое создает новые барьеры для определенных категорий мигрантов. В развитие этой темы Гаспарович и Котова (Gasparovich & Kotova, 2021) аргументируют необходимость комплексной цифровизации всех сфер общественной жизни. По мнению авторов, частичная информатизация отдельных процессов уже не отвечает современным требованиям развития общества, и только системная цифровая трансформация способна обеспечить необходимые темпы социально-экономического развития и эффективное управление миграционными потоками.

Особый интерес представляют исследования национальных особенностей цифровизации миграционных процессов. Аалтонен (Aaltonen, 2019) на примере Финляндии демонстрирует связь цифрового неравенства с существующими социальными неравенствами. Чу Чин Лоу (Choo Chin Low, 2021), изучая опыт Малайзии, критически оценивает результаты приватизации цифрового управления миграцией и предлагает передать процесс цифровизации полностью под контроль государства.

Анализ научной литературы показывает эволюцию исследований цифровой повестки ЕАЭС. Дятлов (2018) определяет приоритеты цифровой

трансформации и формирования единого цифрового пространства. Попова (2020) выявляет ключевые институциональные проблемы реализации цифровой повестки ЕАЭС, включая различия в уровне развития стран-членов и отсутствие необходимой правовой базы. Ефремов (2023) отмечает ограниченную эффективность проектного подхода и отсутствие ключевых институциональных инструментов цифровой интеграции.

В контексте цифровизации трудовой миграции в ЕАЭС важные исследования проводят Савельева (2020), анализируя формирование рациональных трудовых потоков, и Мищенко (2019), рассматривая механизмы повышения мобильности капитала и рабочей силы. Томашевский (2020) демонстрирует влияние цифровой трансформации на рынок труда и необходимость гармонизации трудового законодательства. Следует отметить, что исследования цифровой повестки ЕАЭС как самостоятельное направление в академической сфере находятся в стадии становления. Многие аспекты цифровизации трудовой миграции в ЕАЭС остаются недостаточно изученными, включая оценку эффективности цифровых сервисов, проблемы интеграции национальных цифровых платформ и механизмы обеспечения безопасности персональных данных при трансграничном обмене. Особого внимания заслуживает проблема методологии исследования процессов цифровой трансформации в сфере трудовой миграции, учитывающей специфику интеграционных процессов и особенности взаимодействия национальных и наднациональных институтов ЕАЭС.

Результаты и обсуждение

Обзор реализации Цифровой повестки до 2025 года

В рамках реализации Цифровой повестки ЕАЭС до 2025 года был принят проектный подход, предполагающий поэтапное внедрение цифровых инициатив по четырем ключевым направлениям: цифровая трансформация отраслей экономики, рынков товаров и услуг, процессов интеграции и управления, а также инфраструктуры (Дятлов, 2018: 19). Однако анализ реализации данной повестки показывает, что проектная часть осуществляется медленными темпами – из 78 запланированных процессов в действие введено только 24, причем лишь к 14 из них подключены все страны ЕАЭС. Это во многом

обусловлено тем, что в пространстве ЕАЭС на первый план выходят национальные стратегии развития цифровой экономики, что замедляет процесс принятия необходимых решений на наднациональном уровне (Ефремов, 2023: 45).

В настоящее время наиболее активно развивается цифровизация отраслей экономики, в рамках которой запущены такие проекты как «Экосистема цифровых транспортных коридоров ЕАЭС» и «Евразийская сеть промышленной кооперации» (Лапенко, 2022: 67). Также реализуются инициативы по цифровой трансформации рынков, включая проект «Работа без границ» и концепцию «цифровой торговли». Однако отсутствие четкой нормативно-правовой базы и функциональных обязанностей Комиссии при реализации проектов создает существенные барьеры для цифровой интеграции ЕАЭС (World Bank, 2023: 89).

Реализации Цифровой повестки ЕАЭС на рынке труда

Цифровые инициативы, реализуемые в сфере занятости ЕАЭС, ориентированы на совершенствование механизмов дистанционного трудоустройства и оптимизацию процессов трудовой миграции для решения проблемы дефицита высококвалифицированных кадров.

Унифицированная система поиска «Работа без границ», запущенная в эксплуатацию 1 июля 2021 года, стала первопроходцем среди цифровых проектов в сфере трудоустройства. Платформа объединяет базы данных вакансий пяти стран ЕАЭС, при этом наибольшую активность демонстрируют пользователи из России (6295 откликов) и Казахстана (1614 откликов) (Работа без границ, 2023а).

Преимущество данной системы заключается в предоставлении расширенных возможностей как работодателям, так и соискателям при поиске персонала и вакансий соответственно, обеспечивая доступ ко всем национальным информационным базам. Важно отметить, что для использования платформы достаточно зарегистрироваться лишь в одной из пяти национальных систем (Работа без границ, 2023б).

Внедрение данной платформы рассматривается как значимый этап в создании комплексной цифровой экосистемы занятости ЕАЭС, призванной оптимизировать взаимодействие между участниками рынка труда союза.

Дальнейшим шагом в цифровизации рынка труда стало создание мобильного приложения «Работа в ЕАЭС», разработанного Фондом циф-

ровых инициатив ЕАБР и введенного в эксплуатацию 22 июня 2022 года. Приложение, представленное в основных магазинах приложений, в настоящее время функционирует в российском сегменте (640 031 вакансия) и сегменте Армении (1 910 вакансий) (АРКPure, 2023).

Отличительной чертой приложения является интеграция государственных и коммерческих сервисов, включая оформление ИИН, получение документов о статусе проживания, постановку на миграционный учет, а также доступ к услугам по бронированию билетов, аренде жилья и оформлению медицинского страхования (Digital Russia, 2023). Это позволяет трудовым мигрантам получать полный комплекс необходимых услуг в рамках единой платформы без обращения к посредникам.

Процесс формирования цифровой экосистемы в сфере труда продолжает развиваться. Ведется активная работа над созданием «Евразийской электронной биржи труда» в рамках одобренного концептуального проекта «Создание сервисов цифровой экосистемы для обеспечения трудоустройства и занятости граждан государств Евразийского экономического союза» (Информационно-аналитический центр МГУ, 2023).

В рамках Цифровой повестки Евразийского экономического союза (ЕАЭС) наблюдается процесс внедрения электронных трудовых книжек, который находится на разных стадиях реализации в странах-членах союза.

По результатам анализа национальных документов трудового законодательства установлено, что электронные трудовые книжки введены только в России и Армении (Трудовой кодекс Республики Казахстан, 2023: 1). В Казахстане, Кыргызстане и Беларуси понятие электронной трудовой книжки пока не закреплено в трудовом законодательстве.

Каждая страна имеет собственные подходы к цифровизации трудовых отношений. Так, в Казахстане осуществляется переход на электронную регистрацию трудовых договоров. В Кыргызстане трудовой кодекс закрепляет понятие дистанционной работы с возможностью заключения электронного трудового договора. В Беларуси даже при оформлении трудовых отношений с дистанционными работниками полный отказ от бумажных документов не предусмотрен (Томашевский, 2020: 405).

На фоне развития фриланс-рынка и платформенной занятости все более актуальной

становится концепция создания цифровых профсоюзов. Первые попытки в этом направлении предприняли Республика Беларусь (через внедрение специализированного программного обеспечения) и Российская Федерация (посредством введения единого электронного профсоюзного билета и системы автоматизации учета членов) (Профессиональный союз работников народного образования и науки РФ, 2023: 1).

Однако развитие цифровых профсоюзов в странах ЕАЭС происходит медленно, поскольку инициативы носят фрагментарный характер и отсутствует единый план и задачи по их реализации.

Проникновение новых цифровых технологий требует формирования благоприятной нормативно-правовой среды, особенно в части обеспечения безопасности трансграничного оборота персональных данных. Это становится особенно важным в контексте внедрения Евразийской электронной биржи труда, цифровой платформы «Работа без границ» и единых электронных трудовых договоров.

Защита персональных данных регулируется законодательно во всех пяти странах ЕАЭС, но только Россия и Армения ратифицировали Конвенцию о защите физических лиц при автоматизированной обработке персональных данных ETS №108 от 28.01.1981.

Цифровые проекты и сервисы на рынке труда, создаваемые в рамках Цифровой повестки, нацелены на формирование единого рынка трудовых ресурсов. Однако их реализация как на национальном, так и на наднациональном уровнях протекает медленно. Более того, развитие проектов происходит одновременно с решением нормативно-правовых вопросов, что существенно затрудняет запуск перспективных инициатив, заявленных в Цифровой повестке ЕАЭС.

Проблемы реализации цифровых инициатив на рынке труда

Анализ реализации Цифровой повестки до 2025 года в странах ЕАЭС показал ряд существенных проблем и трудностей практического воплощения цифровых инициатив:

Дублирование функционала. По состоянию на октябрь текущего года реализуются два проекта (система «Работа без границ» и приложение «Работа в ЕАЭС»), главной целью которых выступает расширение возможностей трудоустрой-

ства в странах ЕАЭС. При этом, предполагается создание «Евразийской электронной биржи труда», которая будет предоставлять схожие услуги. В этой связи возникает вопрос о целесообразности внедрения аналогичных цифровых проектов. Более того, проектный подход, предполагающий дробление инициатив на небольшие проекты, затрудняет обеспечение связанности всех процессов цифровизации и эффективности их координации (Попова, 2021: 132).

Низкая посещаемость и вовлеченность пользователей системы «Работа без границ» и приложения «Работа в ЕАЭС». С начала запуска системы «Работа без границ» (с 01.07.2021 по 23.09.2023) количество уникальных пользователей составило 163 164 человека, а количество обращений – 625 137 человек (см. *Диаграмма 1*). Информационной системой пользуются менее 1% от численности рабочей силы стран ЕАЭС. Следовательно, население либо не пользуется электронными системами трудоустройства, либо не трудоустраивается официально.

Так, по оценкам SimilarWeb (приложение Similarweb), в среднем в августе 2023 г. количество посещений сайта в месяц не превысило 5,2 млн. Более 31,4% пользователей покидали сайт, просмотрев стартовую страницу. Среднее время нахождения пользователя на сайте не превышало 9 минут. 99,27% пользователей сайта – из России и менее 1% приходится на Соединенные Штаты Америки, Казахстан, Украину и Нидерланды.

Таким образом, можно сделать вывод, что функционал портала не устраивает потенциальных пользователей. Для сравнения: посещаемость системы «Работа без границ» не превышала 5 млн человек, в то время как аудитория основных рекрутинговых сайтов в РФ HeadHunter (hh.ru) и superjob.ru, составляла 42,26 и 12,94 млн в месяц соответственно.

Мобильное приложение «Работа в ЕАЭС» также не пользуется популярностью среди граждан стран ЕАЭС. С момента реализации приложения было произведено 11 обновлений, последнее в июле 2023 года. За август 2023 года в Google play приложение было скачано менее 5 тысяч раз, при этом скачивания были преимущественно с территории Беларуси. Для сравнения: за последний месяц приложение HeadHunter скачивали более 500 тыс. раз. В страновом разрезе лидировала Россия (80%), затем Казахстан (15%) и Беларусь (2%).

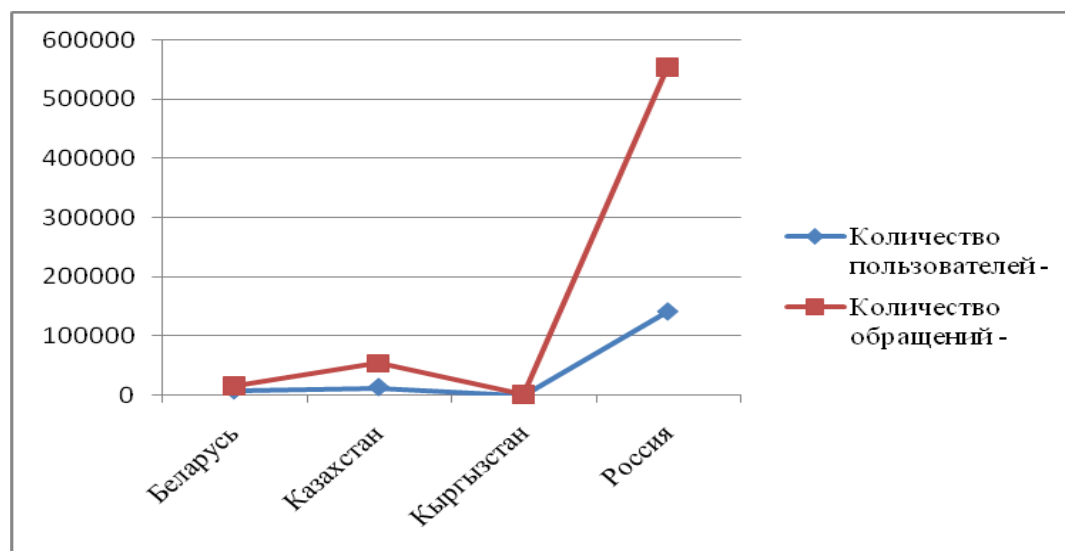

Диаграмма 1 – Количество пользователей информационной системой «Работа без границ» с 01.07.2021 по 23.09.2023

Источник: Составлено автором на основе программы SimilarWeb

Проблема низкой активности пользователей цифровых сервисов ЕАЭС подтверждается и международным опытом. Исследования в Малайзии, показало, что простой перевод существующих услуг в цифровой формат без их качественного улучшения не делает их более популярными среди мигрантов (Choo Chin Low, 2021). Разрозненное внедрение цифровых сервисов разными организациями без единой государственной стратегии только усложняет их использование и отталкивает потенциальных пользователей.

Успех цифровых сервисов для мигрантов зависит не только от качества самих платформ, но и от того, насколько при их разработке учитываются различия между пользователями (Aaltonen, 2019). Среди таких различий важную роль играют уровень образования, знание языка, навыки работы с компьютером, а также доступ к интернету и цифровым устройствам. Эти наблюдения особенно важны для ЕАЭС, где разные страны и группы населения имеют разный уровень доступа к цифровым технологиям и навыков их использования.

Недостаточное продвижение контекстной и медийной рекламы. Процент прямого перехода на сайт системы «Работа без границ» составил 49,7%, органический трафик (переход на сайт по ключевым словам) составил 23,1%, переход на

сайт посредством электронной почты (включая e-mail рассылки) – 16,8%, посредством социальных сетей – 3,4%, со ссылающихся веб-сайтов на компьютере (со страниц работа.ру, tgu-dpo.ru.) – 6,9%, с медийной рекламы – 0,1 % (см. *Диаграмма 2*).

Помимо реализации цифровых проектов существуют проблемы нормативно-правового сопровождения процессов цифровизации, а также проблемы, связанные с внедрением электронных сервисов. Среди них выделяются следующие:

1. Отсутствие единого плана и задач по реализации цифровых профсоюзов. На данный момент в странах-членах ЕАЭС фрилансеры, самозанятые, платформенные работники не входят в профсоюзы, так как не состоят в трудовых отношениях. На этом фоне актуализируются вопросы вступления данной категории трудовых ресурсов в профсоюз, возможности создания профсоюза для данной категории без официальной регистрации, и в целом вопросы обеспечения защиты трудовых прав фрилансеров, платформенно занятых и самозанятых. В действующем законодательстве стран-членов ЕАЭС виден существенный пробел по данной теме. У стран Союза отсутствует конкретный план по реализации цифровых профсоюзов. Не сформулированы механизмы и инструменты для воплощения данного проекта.

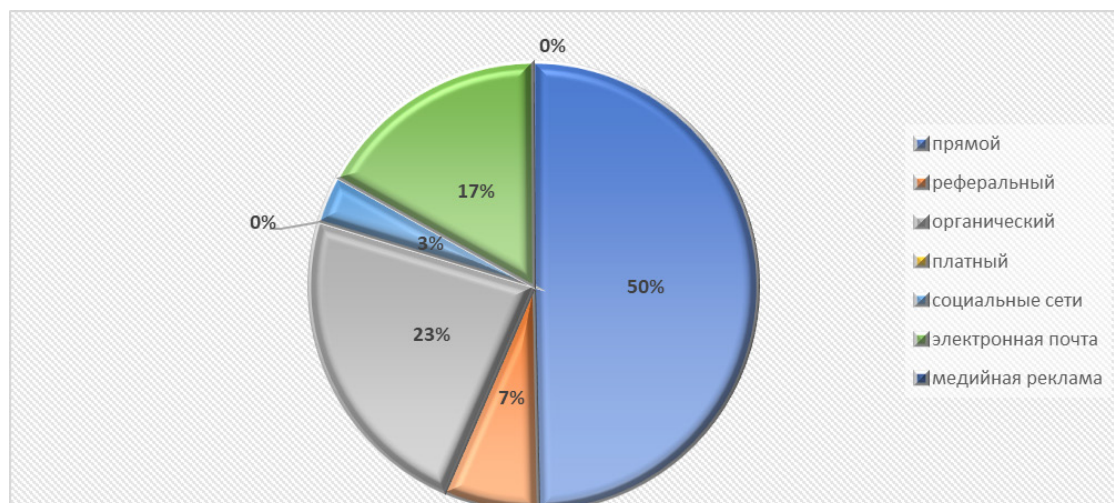

Диаграмма 2 – Маркетинговые каналы

Источник: Составлено автором на основе программы SimilarWeb

2. Отсутствие единых правил ведения электронного кадрового документооборота в пространстве ЕАЭС. В рамках Цифровой повестки планировалось создать цифровые трансграничные сервисы, включающие трудовые трансграничные смарт-контракты и электронные трудовые (трансграничные книжки), которые до сих пор не реализованы на наднациональном уровне (Евразийская экономическая комиссия, 2023). Электронные трудовые книжки введены в двух странах из пяти. Более того, данный формат трудовых книжек не пользуется популярностью среди трудящихся. Так, по данным ПФР на 29 декабря 2020 года, только 5,2 млн трудящихся захотели пользоваться электронным форматом трудовой книжки. Что касается электронных трудовых договоров, то они не являются обязательными, но могут быть заключены во всех пяти странах ЕАЭС, за исключением Беларуси, где будет необходима последующая досылка копии приказа на бумажном носителе заказным почтовым отправлением с уведомлением о его вручении (Варнашов, 2020).

3. Отсутствие надлежащего обеспечения защиты персональных данных при их трансграничной обработке и передаче. В пространстве ЕАЭС отсутствует общая нормативная основа для безопасного оборота персональных данных. Данная сфера развивается исключительно в рамках национального законодательства, при этом развитие происходит непропорционально. К примеру, в Беларуси и Кыргызстане требования

по локализации персональных данных законодательно не оформлены.

Рекомендации

Внедрение современных цифровых технологий и платформ в сфере занятости, а также их адаптация к современным реалиям считаются одним из условий развития единого рынка труда. В целях повышения эффективности цифровых проектов, реализующихся в рамках Цифровой повестки ЕАЭС до 2025 года, были разработаны следующие практические рекомендации:

1. Реализация комплексной информационно-разъяснительной стратегии для потенциальных трудовых мигрантов о существующих цифровых платформах и приложениях, направленных на упрощение трудовой мобильности в ЕАЭС. Данная стратегия должна включать системную работу со СМИ, распространение образовательного контента в социальных сетях (ВКонтакте, Telegram, Tik-tok, Youtube и Instagram).

2. Формирование эффективной системы обратной связи с пользователями цифровых сервисов. Анализ показывает, что около трети пользователей покидают сайт «Работа без границ» после просмотра стартовой страницы, что указывает на необходимость внедрения интерактивных форм сбора пользовательских мнений и предложений по улучшению работы платформ.

3. Совершенствование механизма отбора проектов для предотвращения дублирования функционала. Текущий проектный подход, при котором инициативы разрабатываются парал-

тельно различными структурами, приводит к созданию идентичных продуктов. Необходима разработка новых критериев отбора проектов в рамках реализации Цифровой повестки.

4. Разработка и принятие единых наднациональных стандартов электронного кадрового делопроизводства для всех стран ЕАЭС, включая электронные трудовые трансграничные смарт-контракты и электронные трудовые книжки.

5. Расширение функциональных возможностей цифровой платформы «Работа без границ» путем интеграции механизма заключения дистанционных трудовых смарт-контрактов с использованием электронной цифровой подписи.

6. Создание нормативно-правовой базы для организации и функционирования профсоюзов, защищающих права самозанятых, платформенных работников и фрилансеров. Повышение эффективности профсоюзной деятельности через активное использование социальных сетей, онлайн-консультирование и проведение общественных приемов в формате видеоконференций.

7. Формирование согласованной политики управления данными в рамках ЕАЭС, включая разработку и подписание единого Соглашения об обороте персональных данных на пространстве союза.

Заключение

Проведенный анализ процессов цифровизации трудовой миграции в рамках реализации Цифровой повестки ЕАЭС выявил системные противоречия между заявленными целями цифровой трансформации и фактическими результатами их реализации.

Во-первых, исследование продемонстрировало существенный разрыв между техническими возможностями созданных цифровых платформ и их практическим использованием. Несмотря на значительные инвестиции в разработку цифровых сервисов, их востребованность остается крайне низкой – менее 1% от общей численности рабочей силы ЕАЭС, что свидетельствует о наличии глубинных проблем в подходах к цифровизации миграционных процессов.

Во-вторых, анализ выявил фундаментальное противоречие между наднациональным характером цифровых инициатив и преобладанием национальных интересов в их реализации. Это

проявляется в отсутствии гармонизированной нормативно-правовой базы, различных подходов к внедрению электронного документооборота и защите персональных данных, что существенно ограничивает потенциал создаваемых цифровых платформ.

В-третьих, обнаружено несоответствие между структурой предлагаемых цифровых решений и реальными потребностями участников рынка труда. Существующие государственные платформы значительно уступают коммерческим сервисам по уровню посещаемости и вовлеченности пользователей, что указывает на необходимость пересмотра подходов к проектированию цифровых сервисов с учетом пользовательского опыта.

В-четвертых, исследование показало, что принятый проектный подход, предполагающий параллельную реализацию множества инициатив, приводит к распылению ресурсов и созданию дублирующих решений вместо формирования единой интегрированной цифровой экосистемы. Это существенно снижает эффективность процессов цифровой трансформации и затрудняет достижение целей Цифровой повестки.

Таким образом, результаты исследования указывают на необходимость фундаментального пересмотра стратегии цифровизации трудовой миграции в ЕАЭС. Требуется переход от технократического подхода, ориентированного на создание отдельных цифровых сервисов, к системному развитию цифровой экосистемы, учитывающей институциональные, правовые и социальные аспекты трудовой миграции. Только комплексный подход, сочетающий совершенствование нормативно-правовой базы, развитие межгосударственного взаимодействия и повышение качества цифровых сервисов, позволит реализовать потенциал цифровизации для формирования единого рынка труда ЕАЭС.

Развитие цифровых технологий продолжит оказывать существенное влияние на процессы трудовой миграции, трансформируя традиционные механизмы трудоустройства и создавая новые формы занятости. В этих условиях успех цифровых инициатив ЕАЭС будет определяться способностью выстроить эффективную систему управления цифровой трансформацией, обеспечивающую баланс между национальными интересами и целями интеграционного объединения.

Литература

- Aaltonen, S. (2019). The Digitalization of Migrants' Labor Market Integration Services. Digital Work and the Platform Economy. Routledge, New York. pp. 142-158.
- Choo Chin Low (2021). Digitalization of Migration Management in Malaysia: Privatization and the Role of Immigration Service Providers. Journal of International Migration and Integration. Vol. 22. pp. 1599-1627.
- Анализ доли рынка, выручки и трафика «trudvsem.ru». Приложение Similarweb [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.similarweb.com/ru/website/trudvsem.ru/#overview>
- В ЕАЭС откроется Евразийская электронная биржа труда. Информационно-аналитический центр МГУ [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://ia-centr.ru/publications/v-eaes-otkroetsya-evraziyskaya-elektronnaya-birzha-truda/>
- В ЕАЭС утверждены документы для реализации пилотного проекта в области внешней электронной торговли. Евразийская экономическая комиссия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://eec.eaeunion.org/news/v-eaes-utverzhdenny-dokumenty-dlya-realizatsii-pilotnogo-proekta-v-oblasti-vneshnej-elektronnoj-torgovli/>
- Варнашов Д.И. (2020). Электронный документооборот в кадровом делопроизводстве. Отдел кадров. №3 [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://otdelkadrov.by/number/2020/3/Elektronnij_dokumentooborot_v_kadrovom_deloproizvodstve/
- Дятлов С. А. (2018). Цифровая трансформация экономик стран ЕАЭС: приоритеты и институты развития. Проблемы современной экономики. № 3 (67). С 18–21.
- Ефремов А.А. (2023). Цифровая интеграция ЕАЭС: в тупике или на распутье? Россия в глобальной политике. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.globalaffairs.ru/articles/czifrovaya-integraciya-eaes/>
- Запущено приложение «Работа в ЕАЭС». Digital Russia [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://d-russia.ru/zapushheno-prilozhenie-rabota-v-eajes.html>
- Официальный сайт «Работа без границ» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://trudvsem.ru/rbg/statistics>
- Подписан документ о разработке концепции применения «регулятивных песочниц» для реализации цифровой повестки ЕАЭС. Digital Russia [Электонный ресурс]. Режим доступа: <https://d-russia.ru/podpisan-dokument-o-razrabotke-kontseptsii-primeneniya-regulyativnyh-pesochnits-dlya-realizatsii-tsifrovoj-povestki-eaes.html>
- Попова И.М. (2021). Проблемы реализации цифровой повестки ЕАЭС. Вестник международных организаций. Т.16. No 1. С. 127–141
- Предложения по формированию цифрового пространства Евразийского экономического союза / Евразийская экономическая комиссия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/ccc/Predlozheniya-poformirovaniyu-tsifrovogo-prostranstva.pdf>
- Приложение «Работа в ЕАЭС» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://apkpure.com/p/com.otcp.mk>
- Проект «Работа без границ» стартовал в ЕАЭС. Евразийская экономическая комиссия [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://eec.eaeunion.org/news/proekt-rabota-bez-granic-startoval-v-eaes/>
- Совет ЕЭК утвердил порядок отбора единственного оператора проекта «Евразийская сеть промышленной кооперации, субконтракции и трансфера технологий». Российский союз промышленников и предпринимателей [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://rspp.ru/events/activities/sov-et-ek-utverdil-poryadok-otbora-edinstvennogo-operatora-proekta-evraziyskaya-set-promyshlennoy-ko/>
- Томашевский К.Л. (2020). Цифровизация и ее влияние на рынок труда и трудовые отношения (теоретический и сравнительно-правовой аспекты). Вестник СПбГУ. Право. Т. 11. № 2. С. 398–413.
- Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.09.2023 г.) [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832&pos=163;-52#pos=163;-52
- Федеральный проект «Цифровизация Общероссийского Профсоюза образования». Профессиональный союз работников народного образования и науки Российской Федерации [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.esur.ru/Files/O_proekte_quotCifrovizaciya_O51788.pdf
- Цифровая повестка ЕАЭС 2016-2019-2025 // Евразийская экономическая комиссия [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://eec.eaeunion.org/upload/files/paos/library/digital_agenda_eaeu.pdf

References

- Aaltonen, S. (2019). The Digitalization of Migrants' Labor Market Integration Services. In Digital Work and the Platform Economy. Routledge, New York. pp. 142-158.
- Choo Chin Low (2021). Digitalization of Migration Management in Malaysia: Privatization and the Role of Immigration Service Providers. Journal of International Migration and Integration. Vol. 22. pp. 1599-1627.
- Analiz doli rynka, vyručki i trafika “trudvsem.ru” [Analysis of market share, revenue and traffic of “trudvsem.ru”]. (2023). Retrieved from <https://www.similarweb.com/ru/website/trudvsem.ru/#overview> (In Russian)
- V EAES otkroetsya Evraziyskaya elektronnaya birzha truda [Eurasian electronic labor exchange will open in the EAEU]. (2023). Retrieved from <https://ia-centr.ru/publications/v-eaes-otkroetsya-evraziyskaya-elektronnaya-birzha-truda/> (In Russian)
- V EAES utverzhdeny dokumenty dlya realizatsii pilotnogo proekta [Documents for the implementation of the pilot project approved in the EAEU]. (2023). Retrieved from <https://eec.eaeunion.org/news/v-eaes-utverzhdenny-dokumenty-dlya-realizatsii-pilotnogo-proekta-v-oblasti-vneshnej-elektronnoj-torgovli/> (In Russian)

- Dyatlov, S. A. (2018). Tsifrovaya transformatsiya ekonomik stran EAES: priority i instituty razvitiya [Digital transformation of the EAEU economies: priorities and development institutions]. Problemy sovremennoi ekonomiki, 3(67), pp. 18-21. (In Russian)
- Efremov, A. A. (2023). Tsifrovaya integratsiya EAES: v tupike ili na raspute? [Digital integration of the EAEU: at a dead end or at a crossroads?]. Rossiya v globalnoi politike. (In Russian)
- Predlozheniya po formirovaniyu tsifrovogo prostranstva EAES [Proposals for the formation of the EAEU digital space]. (2023). Retrieved from <https://eec.eaeunion.org/upload/medialibrary/ccc/Predlozheniya-po-formirovaniyu-tsifrovogo-prostranstva.pdf> (In Russian)
- Proekt “Rabota bez granits” startoval v EAES [Project “Work without Borders” launched in the EAEU]. (2023). Retrieved from <https://eec.eaeunion.org/news/proekt-rabota-bez-granic-startoval-v-eaes/> (In Russian)
- Podpisan dokument o razrabotke kontseptsii primeneniya “regulyativnykh pesochits” [Document on the development of regulatory sandboxes concept was signed]. (2023). Retrieved from <https://d-russia.ru/podpisan-dokument-o-razrabotke-kontseptsii-primeneniya-regulyativnykh-pesochits-dlya-realizatsii-tsifrovoj-povestki-eaes.html> (In Russian)
- Popova, I. M. (2021). Problemy realizatsii tsifrovoi povestki EAES [Problems of implementing the EAEU digital agenda]. Vestnik mezhdunarodnykh organizatsii, 16(1), pp. 127-141. (In Russian)
- Prilozhenie “Rabota v EAES” [Application “Work in EAEU”]. (2023). Retrieved from <https://apkpure.com/p/com.otcp.mk> (In Russian)
- Ofitsialnyi sait “Rabota bez granits” [Official website “Work without Borders”]. (2023). Retrieved from <https://trudvsem.ru/rbg/statistics> (In Russian)
- Sovet EEK utverdil poryadok otbora edinstvennogo operatora proekta [EEC Council approved the procedure for selecting a single project operator]. (2023). Retrieved from <https://rspp.ru/events/activities/sovet-EEK-utverdil-poryadok-otbora-edinstvennogo-operatora-proekta-evraziyskaya-set-promyshlennoy-ko/> (In Russian)
- Tomashevskii, K. L. (2020). Tsifrovizatsiya i ee vliyanie na rynek truda i trudovye otnosheniya [Digitalization and its impact on the labor market and labor relations]. Vestnik SPbGU. Pravo, 11(2), pp. 398-413. (In Russian)
- Trudovoi kodeks Respubliki Kazakhstan [Labor Code of the Republic of Kazakhstan]. (2023). Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38910832&pos=163;-52#pos=163;-52 (In Russian)
- Federalnyi proekt “Tsifrovizatsiya Obshcherossiiskogo Profsoyuza obrazovaniya” [Federal project “Digitalization of the All-Russian Education Trade Union”]. (2023). Retrieved from https://www.esur.ru/Files/O_proekte_quotCifrovizatsiya_O51788.pdf (In Russian)
- Tsifrovaya povestka EAES 2016-2019-2025 [EAEU Digital Agenda 2016-2019-2025]. (2023). Retrieved from https://eec.eaeunion.org/upload/files/paos/library/digital_agenda_eaeu.pdf (In Russian)
- Varnashov, D. I. (2020). Elektronnyi dokumentooborot v kadrovom deloproizvodstve [Electronic document management in HR records management]. Otdel kadrov, 3. (In Russian)
- Zapushcheno prilozhenie “Rabota v EAES” [The Work in EAEU application has been launched]. (2023). Retrieved from <https://d-russia.ru/zapushcheno-prilozhenie-rabota-v-eaes.html> (In Russian)

Информация об авторах:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – докторант 3 курса факультета международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева (г. Астана, Казахстан, e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com).

Кобландин Калыбек Ибрагимович – доктор исторических наук, профессор кафедры регионоведения Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Астана, Казахстан, e-mail: kkalybek@mail.ru).

Авторлар туралы мәлімет:

Кадырбек Жанар Мейрамғалиқызы – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетіндегі Халықаралық қатынастар факультетінің 3-курс докторанты (Астана қ., Қазақстан, e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com).

Кобландин Калыбек Ибрагимұлы – тарих ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетіндегі аймақтану кафедрасының профессоры (Астана қ., Қазақстан, e-mail: kkalybek@mail.ru).

Information about the authors:

Zhanar Meiramgalikzy Kadyrbek – 3rd year Ph.D. student at the Faculty of International Relations of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Kazakhstan, e-mail: mkadyrbek.zhanar@gmail.com).

Kalybek Ibragimovich Koblandin – Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Regional Studies of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Kazakhstan, e-mail: kkalybek@mail.ru).

Поступила 30 января, 2025 г.

Принята 12 марта, 2025 г.

3-бөлім
**ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Section 3
**CURRENT ISSUES
OF INTERNATIONAL LAW**

Раздел 3
**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА**

Wang Hong-wei , **Cheng Geng** , **Wang He-yong***

Harbin Institute of Technology, Harbin, China

*e-mail: 307204815@qq.com

REVISITING DETERRENCE THEORY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: AN ANALYSIS OF «CRIME SUBSTITUTION» AS A STARTING POINT

Deterrence theory plays an important role in controlling crime and is one of the ideological foundations of the criminal justice system. Globalization has had a significant impact on traditional crimes and crime methods, and crime substitution among countries has gradually become a norm phenomenon. Whether in the dimension of crime cost calculation, the dimension of sanction method, or the dimension of individual diversity consideration, deterrence theory has varying degrees of deficiencies and cannot effectively combat the problem of crime substitution among countries. The purpose of deterrence is to reduce the absolute number of crimes, rather than to transfer the crimes to other countries or regions. Therefore, the deterrence theory should be revised to respond to the need to reduce crime in the era of globalization. First, we should rationally recognize that crime substitution is a costly process; second, we should introduce criminological research methods into deterrence theory and focus on individual differences; finally, we should rationally recognize the deterrent effect of non-legal sanctions on potential criminals.

Deterrence theory must evolve to address the complexities of crime in the globalized era. Rather than merely transferring crime across borders, deterrence theory should focus on reducing crime globally, including emerging threats such as terrorism and cybercrime. These developments call for innovations in deterrence theory to effectively prevent crime in a rapidly changing world.

Keywords: crime substitution, deterrence, crime costs, non-legal factors, morality.

Ван Хунвэй, Цэн Ген, Ван Хэюн*

Харбин политехникалық университеті, Харбин, Қытай

*e-mail: 307204815@qq.com

Жаһандану жағдайында бұлтартпау теориясын қайта қарау: «қылмысты ауыстыруды» талдау бастапқы алғышарт ретінде

Бұлтартпау теориясы қылмысты бақылауда маңызды рөл атқарады және қылмыстық сот төрелігі жүйесінің идеологиялық негіздерінің бірі болып табылады. Жаһандану дәстүрлі қылмыс пен қылмыстық әдістерге айтарлықтай әсер етті және елдер арасындағы қылмысты алмастыру бірте-бірте қалыпты жағдайға айналды. Бұлтартпау теориясы қылмыс құнын есептеу өлшемінде, санкциялар өлшемінде немесе жеке әртүрлілікті қарастыру өлшемінде әртүрлі дәрежеде кемшіліктерге ие және елдер арасындағы қылмысты алмастыру проблемасымен тиімді күресе алмайды. Бұлтартпау мақсаты – қылмысты басқа елдерге немесе аймақтарға тасымалдау емес, абсолютті сандар бойынша қылмысты азайту. Сондықтан жаһандану дәуіріндегі қылмысты азайту қажеттілігіне жауап беру үшін тежеу теориясын қайта қарау керек. Біріншіден, қылмысты алмастырудың қымбатқа түсетін процесс екенін ұтымды түсіну, екіншіден, тосқауылдық теорияға криминологиялық зерттеу әдістерін енгізу және ең соңында, заңсыз санкциялардың ықтимал қылмыскерлерге тосқауылдық әсерін ұтымды түсіну.

Жаһандану дәуіріндегі қылмыстың күрделі мәселелерін шешу үшін бұлтартпау теориясы дамуы керек. Қылмысты тек шекараларын ауыстырып қана қоймай, бұлтартпау теориясы жаһандық ауқымдағы қылмысты, соның ішінде лаңкестік және киберқылмыс сияқты жаңа қауіптерді азайтуға назар аударуы керек. Бұл тез өзгеретін әлемде қылмыстың тиімді алдын алу үшін бұлтартпау теориясында инновацияларды енгізуді қажет етеді.

Түйін сөздер: қылмысты алмастыру, тосқауыл қою, қылмыс шығындары, құқықтық емес факторлар, мораль.

Ван Хунвэй, Цэн Ген, Ван Хэюн*

Харбинский политехнический университет, Харбин, Китай

*e-mail: 307204815@qq.com

Пересмотр теории сдерживания в контексте глобализации: анализ «замещение преступности» как отправная точка

Теория сдерживания играет важную роль в борьбе с преступностью и является одной из идеологических основ системы уголовного правосудия. Глобализация оказала значительное влияние на традиционную преступность и преступные методы, и подмена преступности между странами постепенно стала нормой. Теория сдерживания имеет недостатки в той или иной степени, будь то в измерении ущерба от преступлений, в аспекте санкций или в аспекте учета индивидуального разнообразия, и не может эффективно бороться с проблемой замещения преступности между странами. Целью сдерживания является сокращение преступности в абсолютных цифрах, а не перенос преступности в другие страны или регионы. Поэтому теория сдерживания должна быть пересмотрена, чтобы ответить на необходимость снижения преступности в эпоху глобализации. Во-первых, рационально понять, что замещение преступления является дорогостоящим процессом; во-вторых, внедрить методы криминологического исследования в теорию сдерживания и обратить внимание на индивидуальные различия, наконец, рационально понять сдерживающее воздействие неправовых санкций на потенциальных преступников.

Теория сдерживания должна развиваться, чтобы решать сложные проблемы преступности в эпоху глобализации. Вместо того, чтобы просто переносить преступность через границы, теория сдерживания должна сосредоточиться на сокращении преступности в глобальном масштабе, включая новые угрозы, такие как терроризм и киберпреступность. Эти разработки требуют инноваций в теории сдерживания для эффективного предотвращения преступности в быстро меняющемся мире.

Ключевые слова: замена преступности, сдерживание, издержки преступности, неправовые факторы, мораль.

Introduction

“Crime has always been a local phenomenon” (Keenan, 2006). Most violent crimes (such as murder, robbery, etc.) and property crimes (such as theft) occur where the criminal lives. However, with the deepening development of globalization, “transaction costs related to transnational activities have been greatly reduced, and countries and citizens of different countries have become more closely integrated” (Stiglitz, 2003), resulting in transnational activities, including transnational crimes, being faster, easier and cheaper than before. The local nature of crime has gradually weakened, and crime substitution between countries has become the norm phenomenon. Take sex tourism as an example. As their own laws on sexual activities and sexual crimes become increasingly stringent, sex tourists from North America, Europe, Japan and Australia travel to developing countries in Asia, Latin America and the Caribbean to have sex with local prostitutes (2004), and their number is growing (Michael Clancy, 2002). This means that crime substitution between countries has become an issue that cannot be ignored.

The problem of crime substitution between countries has also triggered a series of thoughts. When the same crime is subject to different levels

of control in two countries, what will happen in the country with lighter control? Will crime be transferred? How much will it be transferred? What factors affect the amount of transfer? How should states regulate crime substitution – as a local response to crime or as part of an international collaborative effort? The current deterrence theory can hardly provide us with an effective solution. Therefore, in order to deal with the problem of crime substitution brought about by globalization, it is necessary to revise the deterrence theory.

Material and Method

This paper uses two research methods, literature analysis and empirical analysis, to analyze the limitations of deterrence theory in the era of globalization.

Literature analysis method – This paper analyzes the deterrence theories of Hobbes, Beccaria and Bentham, and points out the limitations of traditional deterrence theory in dealing with the problem of crime substitution in the context of globalization. This article also analyzes economist Becker’s deterrence model and points out its limitations.

Empirical analysis method – This article compares the crime trends and total crime counts in the United States, Europe, and China, and combines

cross-border crime data from the United Nations to point out that deterrence theory should be revised.

Literature Review

To date, the international community has not yet reached a consensus on the definition of deterrence, but almost all definitions of deterrence contain the meaning that “punishment, if used properly, can effectively shape behavior and thus prevent future crimes” (Akers, Ronald.L, 1990). In order to understand the concept of deterrence more clearly and concretely, it is necessary for us to do a brief knowledge archaeology of the concept of deterrence.

The theory of deterrence can be traced back to the political philosopher Thomas Hobbes. In *Leviathan*, Hobbes pointed out that people are neither inherently good nor inherently bad, but act according to their own will – “The sequence of thoughts is controlled by certain desires and purposes” (Hobbes T., 1985). According to Hobbes’s logic, when people seek material benefits, personal safety, or social reputation, they will act in their own interests without considering whether their actions will harm others – “If you get one thing, you will think of another, and the desire for power will never stop until you die” (Hobbes T., 1985). Therefore, Hobbes believed that human society needed a strong monarch to control these natural tendencies through punishment. Because the monarch can use the legal system to impose a punishment much greater than the proceeds of the crime, that is, deterrence, to minimize crime, “so that it will not be harmed by the temptation of greed, ambition, lust or other strong desires” (Hobbes T., 1985). In Hobbes’s view, deterrence is not only a fear of power and the loss of power.

On the basis of Hobbes’s social contract theory, criminologist Beccaria further developed the deterrence theory. He followed the utilitarian position and pointed out that “the benefits that individuals can gain from their deviant behavior increase the motivation for crime” (Beccaria, 2008). In other words, criminals will commit crimes only when the benefits outweigh the costs, based on utilitarian considerations. Therefore, Beccaria believed that only through definite and timely punishment could “we hope that the associated concept of punishment would awaken those vulgar minds from the tempting and profitable criminal prospects” (Beccaria, 2008) and the deterrent effect of punishment could be effectively and scientifically applied.

Based on his utilitarian philosophy and combined with the views of Montesquieu and Beccaria, Bentham developed a more specific theory of

deterrence. Bentham believed that “men decide to commit a crime only when the potential benefit or pleasure outweighs the potential cost or pain” (Bentham, 2001). Furthermore, Bentham introduced the concept of “utility” into deterrence theory, proposing that “for the sake of public safety, the law should take into account factors related to the crime before (the crime) causes harm” (Bentham, 2001).

With the development of deterrence theory, its purpose and significance in the dimension of punishment have been deeply rooted in criminology. Although deterrence has not yet developed a universally accepted definition, almost all theoretical studies on deterrence acknowledge that deterrence is based on such an assumption. That is, when potential criminals decide whether or not to commit a crime, they will avoid committing the crime out of fear of the consequences of punishment.

Early deterrence theory could only provide general guidance for criminal policy making and judicial reform in theory. When Gary Becker introduced modern economics into deterrence theory, the practicality of deterrence theory was enhanced. Becker combined the cost of committing a crime with the benefits of crime (Gary Becker, 1968), and by establishing a functional model between sanctions, law enforcement inputs, and the results of preventing crime, he derived the most efficient way to invest in each factor. Becker’s research method spread rapidly around the world and became an important theoretical basis for criminal reform and crime prevention in various countries – Not only because “the goal of most criminologists has been to determine how to most effectively prevent crime by devising appropriately severe sanctions and investing sufficient funds in law enforcement” (Keenan, P.J., 2006), but also because Becker’s research methods make deterrence theory intuitively understandable through data panels.

Through the knowledge archaeology of the concept of deterrence, we know that deterrence refers to a psychological effect in which the perpetrator gives up committing a crime due to fear of criminal sanctions. It is based on the “cost-benefit” calculation and is an influence that criminal sanctions exert on the psychology of potential criminals, with the aim of prompting potential criminals to give up committing crimes.

Results

Deterrence theory not only lays the foundation for the legitimacy of punishment, but also provides a more scientific standard for the establishment of the

punishment system. However, the research methods of economics and metaphysics simplify the complex human psychological phenomena and social conditions, and ignore the individual characteristics of the actors. Moreover, deterrence theory holds that crime substitution is a simple, cost-free event, which results in limitations of deterrence theory in both the pre-globalization stage and the globalization stage.

Deterrence theory ignores that crime substitution is a costly process

From the review of deterrence theory above, we can know that deterrence theory is usually based on a simple benefit calculation, that is, “a criminal will commit a crime if and only if the expected benefit of doing so – calculated through his criminal proceeds and the probability of being caught and punished – exceeds the benefit of his abiding by the law”(Mitchell Polinsky, 2000). The goal of deterrence theory, therefore, is to raise the costs of a particular crime so that potential offenders conclude that the costs outweigh the benefits of the crime. But deterrence theory seems to imply the assumption that when a criminal concludes that the costs of committing a crime are greater than the benefits of committing it, he will either refrain from committing crimes again or commit crimes that are completely different from such crimes. Obviously, under the assumption of deterrence theory, alternative behaviors are completely cost-free and simple decisions, and deterrence policies only need to consider the amount of crime diversion. Because “every society has its share of crime, which is caused by natural and social conditions and whose quality and quantity are adapted to the development of each social group”(Enrico Ferri, 2016). The quantity men-

tioned here is the number. Under the premise that the total number of crimes is stable, when the state imposes severe sanctions on a certain crime, resulting in a sharp decrease in the number of crimes, the number of other crimes will increase accordingly. Deterrence theory ignores the cost of crime substitution, which means that any crime other than the “original crime” may become an alternative option for the criminal. According to this logic, in order to ensure the “happiness of the greatest number of people” in society, the legislature may increase the penalties for all crimes to enhance the deterrent effect of the criminal law. Because the deterrence theory holds that the deterrence of criminal law is based on the severity and timeliness of punishment, but the timeliness of punishment largely “depends on police organization and criminal prosecution”(Enrico Ferri, 2016), which is costly. Given the limited judicial resources of a country and the fact that increasing the severity of punishment is less costly than investing in law enforcement, the legislature is likely to “set punishment at the harshest level”(Gary Becker, 1968) to achieve the goal of controlling crime. For example, from 2000 to 2015, the number of crimes in China continued to rise (see Table 1). During this period, the eight amendments to the Criminal Law showed a clear color of heavy punishment. Chinese scholar Zhang Xu pointed out: The revision of my country’s criminal law has basically shown a trajectory of increasing scope of crime and increasing statutory penalties. This is self-evident from the substantial increase in the number of articles in the 1997 Criminal Law, the addition of crimes in the eight Criminal Law Amendments, and the adjustment of statutory penalties for some crimes.

Table 1 – China’s crime rate has been on a downward trend since 2015

year	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Number of cases filed by the public security department	3637307	4457579	4337036	4393893	4718122	4648401	4744136	4807517	4884960	5579915	5969892	6004951	6551440	6598247	6539692	7174037

Source: National Bureau of Statistics

The sanctions content of deterrence theory is one-sided

Traditional deterrence theory holds that formal criminal sanctions are the only form of punishment and that the only way to increase the cost of crime is through state-imposed costs. In the pre-globalization era, this assumption of deterrence theory seemed reasonable for domestic crime. However, in the era of globalization, crime substitution may be a cross-border action. Criminal law is closely related to sovereignty. The scope of application of criminal law is the scope of a country's sovereignty. The deterrent effect of one country's criminal law is difficult to extend to another sovereign state. Especially when a crime is not considered a crime abroad, it is difficult for punishment to deter and prevent crime substitution. For example, "inciting subversion of state regime" and "subverting state regime" stipulated in Article 105 of the Chinese Criminal Law are serious crimes that undermine the socialist system. However, similar acts are protected by the U.S. Constitution in the United States, which means that the deterrence of criminal law cannot reach acts that deliberately smear, defame, or even incite subversion of the Chinese regime in the United States. The inflammatory remarks made by Yang Shuping, Xu Xiuzhong and others are examples of this. In addition, because globalization has reduced the cost of transnational crime, when the cost of crime in a country rises sharply, crime substitution in areas with lower crime costs will occur frequently. In other words, crime will likely shift from one country to another, and the frequent occurrence of criminal acts between countries is likely to cause unrest in the international community. For example, since the outbreak of the September 11th attacks, the United States has increased the cost of terrorist crimes by enacting a series of laws, such as the PATRIOT Act and the CLOUD Act, and launched the war in Afghanistan. Although terrorist crimes in the United States have been greatly reduced, terrorist crimes represented by the Taliban have spread to West Asia, including Pakistan, greatly endangering regional stability in the region.

Deterrence theory ignores individual differences in actors

Deterrence theory attempts to explain criminal behavior as a "cost-benefit" problem using economic methods. However, economic analysis usually focuses on only two variables: the level of investment in law enforcement and the severity of the legal sanctions faced by criminals after being convicted. Economic analysis aims to find the appropriate balance between the cost of enforcing the law

and the severity of punishment for criminal activities, thereby calculating the minimum cost that can effectively curb crime. Although economic analysis methods play a huge role in helping to determine the approximate cost of deterrence, decision makers can more accurately determine how to increase investment and reduce unnecessary costs and formulate relevant policies. However, the economic analysis method assumes that the actors are abstract rational persons who are extracted from their specific contexts, and ignores social factors such as personal interests, social environment, identity, and status. Therefore, when discussing crime substitution, economic analysis methods often ignore the differences in sunk costs of different individuals when implementing crime substitution, resulting in a structural deficiency in the "edge deterrence" theory – "Edge deterrence" not only needs to consider the differences in the social harm dimension of criminal behavior, but also needs to consider the different degrees of social harm when different identities commit the same criminal act. "The purpose of criminal science is to solve actual criminal problems, not just to find out how to punish crimes more appropriately." (Enrico Ferri, 2016) In the era of globalization, with the increase in transnational activities, personal identity factors have an increasingly significant impact on deterrence policies, and deterrence theory should pay more attention to the individual differences of offenders.

First, identity and status factors have the power to weaken norms. In the era of globalization, with the increase of transnational activities, identity and status factors have become important factors that deterrence theory must consider. A "foreigner" is a person who does not have the nationality of a country in the legal sense, but in the sociological sense, he is a cultural foreigner. Compared with locals, outsiders can better demonstrate their own uniqueness and attract the attention of locals. In the era of "public individuation" (Kenny K. Chan, Shekhar Misra, 1990), "people prefer to be different from others to some extent and choose to behave differently from others" (Kenny K. Chan, Shekhar Misra, 1990). This choice can be purposeful or unconscious. In social life, celebrities, mavericks, or foreigners are naturally more easily noticed by ordinary people because of their different identities and status. Especially when the outsider has a higher status or a lower position – ordinary people may regard people with higher status as reference objects based on "self-improvement and self-perfection", and some of his behaviors – behaviors that do not conform to mainstream morality. For example, the

extreme “non-mainstream” culture of the early 20th century, or even worse, criminal behavior – may be seen as a unique behavior and imitated by ordinary people. Scholar Robert C. Ellickson points out: “Norms are not the product of discrete social forces; rather, they emerge from the purposeful actions of individuals, especially those who expect to benefit from the new rules, such as ‘opinion leaders’ who change norms.” (Robert C. Ellickson, 2001) In real society, many “opinion leaders”, such as some instigators who make anti-government speeches, or some initiators of cult organizations like Li Hongzhi, hope to establish a new order that is beneficial to their own illegal interests by devaluing or even destroying the current laws and social order. In era of public individuation, people who pursue individuality are likely to blindly disregard existing laws and social norms based on the criminals’ unconventional tendencies. “While scholars disagree on the exact mechanisms by which social norms are maintained, there is still a broad consensus that opposition and sanctions are core elements in maintaining norms.” (Robert Axelrod, 1986; William K. Jones, 1994; Philip Pettit, 1990) When certain immoral and illegal behaviors are not punished by public opinion and law, or are even accepted, the norms may no longer exist, or at least their deterrent and normative effects are weakened.

Secondly, identity and status factors will affect the calculation of the cost of crime, which may cause decision makers to make wrong decisions and waste national resources. In real life, people with higher status are often those who have made great contributions to society, whether it is economic contribution, scientific contribution, or other contributions. This also leads to the result that beneficiaries often tolerate unethical or even criminal behavior by people of higher status based on their own interests. For example, in January 2002, the *NATO*-led international peacekeeping force in Afghanistan reached a bilateral agreement with the Afghan government, stipulating that Afghanistan would give up its criminal jurisdiction over the *US* military on its territory. In the same year, the *US* signed a series of Status of Forces Agreements with Afghanistan. Afghanistan has exchanged the extraterritoriality of the *US* military for domestic regime stability, with the result that *US* troops who have committed war crimes in Afghanistan are at large. In the era of globalization, many countries still grant foreign capitalists extraterritorial rights to some extent in order to attract foreign investment to develop their own economies.

The role of deterrence theory is to find an appropriate balance between the cost of enforcing the law

and the severity of punishment for criminal activities, so as to calculate the lowest level of cost that can effectively curb crime and provide more scientific advice to decision makers. However, deterrence theory ignores the individual differences of actors, especially their identity and status. The results it calculates are likely to differ greatly from reality, causing decision makers to formulate incorrect deterrence policies and waste national resources.

Discussion

Existing deterrence theories cannot effectively deal with the problem of crime substitution between countries. Due to the constraints of sovereignty, the neglect of sunk costs of crime substitution and the individual characteristics of the actors, there is a huge asymmetry between the deterrence theory’s expectation that the legal system can control crime and the actual effectiveness provided by the legal system. In the era of globalization, the ties between countries are becoming increasingly close. The frequent occurrence of criminal substitution between countries may not only trigger explosive turmoil in the international community, but also endanger the current peace and stability among countries. In order to curb the deterioration of crime substitution and give full play to the role of deterrence theory in curbing crime, it is necessary to revise the current deterrence system.

Rationally recognize that crime substitution is a costly process

Deterrence theory ignores the fact that crime substitution is a process and only regards crime substitution as an event. However, this is not the case. Crime substitution is not a costless, simple event, but a costly process. Viewing crime substitution as a simple, cost-free event may not only cause a country to make unscientific policies and waste resources, but may also lead to the “homelessness” of crime substitution behavior on an international scale, damaging the national interests of other countries and even one’s own country, and triggering international disputes.

First, crime substitution has sunk costs. Sunk cost is a concept in economics, first proposed by scholar Thaler, referring to “costs that cannot be changed or avoided in current or future decisions” (Thaler, 1980). These costs include some inevitable investments in economic activities, such as infrastructure, commodities, real estate, etc. Because sunk costs are unavoidable, “mainstream economists tend to assume that sunk costs are unavoidable and therefore irrelevant to decision making, because

a rational decision maker will ignore things he cannot change” (Robert Frank, 2003). In fact, from a psychological perspective, sunk costs have a sunk cost effect for investors, that is, “the time, money or other resources previously invested by individuals will have an impact on subsequent decisions” (Hal R. Arkes, Catherine Blumer, 1985). Thaler once conducted an experiment on the sunk cost effect (Thaler, 1980): He placed an ad in a local pizza shop promising to refund half of the customers’ admission fees. Economists would rationally predict that both would eat the same amount, but in reality, those who received the refund ate much less food than those who did not. Whether it is that people who did not receive a refund felt the need to justify their efforts, or that people who received a refund lacked a sense of participation in the activity, Thaler’s experimental results show that people in the real world are not the rational, abstract people that economists believe them to be, and their decisions are affected by the sunk cost effect. Specifically, people who invest money in something value it more than those who get it for free.

The current deterrence theory does not take the concept of sunk costs into account, which causes scholars to ignore the important role of sunk costs in criminals’ crime substitution decisions when considering crime substitution. When discussing crime substitution, current deterrence theory often assumes that crime substitution is a simple and cost-free decision that can be made quickly and easily. However, according to the sunk cost effect theory mentioned above, when a group of criminals who commit a certain crime are faced with a higher risk of being arrested and a heavier punishment, those with less sunk cost investment are more likely to give up the current crime and commit an alternative crime instead; Criminals who have invested higher sunk costs may continue to commit crimes or simply give up crimes because, for them, crime substitution means a new round of sunk cost investment and they face almost the same or even greater risks. The introduction of sunk costs not only explains why crime substitution is a costly process, but also has practical significance for countries to formulate policies and control crimes.

Secondly, deterrence theory should examine the components of crime substitution sunk costs. Since the sunk cost effect is extremely important to deterrence theory, it is extremely important to define the elements of the investment structure of criminal behavior. This article preliminarily proposes the following three elements of criminal investment. First, experience or knowledge investment.

If criminals want to reduce the possibility of being caught, they must invest a lot of time and money to learn crime-related knowledge through their own experience or from others. Take drug trafficking as an example. A successful drug dealer, such as the famous female drug lord Yang Kelian, has developed a strict system of buying, selling, transportation and intelligence. How to distinguish undercover agents from actual clients; how to stand out from the crowd of drug lords; how to evade police pursuit; if arrested, how to exonerate yourself; if imprisoned, how long you will face, etc. are necessary professional knowledge for successful drug dealers like Yang Kelian. For transnational drug traffickers, the required knowledge investment cost may be higher. For example, transnational drug traffickers need to understand the host country’s legal norms, police conditions, sales markets, etc. In summary, committing a crime requires a huge investment of knowledge. Crime substitution means that the perpetrator will give up a lot of knowledge cost investment and assume the role of a “novice” in alternative crimes. For criminals who have made a huge investment in knowledge, the state’s increased punishment for this crime may not be enough to encourage them to commit alternative crimes. They are likely to continue to commit this crime, as Barry Staw pointed out: “When people are already invested in a losing activity, they are more likely to continue investing in that activity.” (Barry Staw, 1981) This is also something decision makers need to pay attention to when formulating deterrence policies. Second, the cost of public opinion. Ethical issues are rarely mentioned in criminal law discussions today, and the few discussions that do occur are arguments for decriminalizing crimes that use ethics as a basis for conviction. But it is undeniable that “legal norms and moral norms have a common foundation in the basic values of human common life (the so-called basic values)” (Bernd Rüthers, 2003). Therefore, crime is not only an act that violates the criminal law, but also a blatant disregard for public morality and social ethics. People do not live in isolation, but are individuals living in society. When an individual commits a crime, he or she may not only feel guilty or reduce his or her self-respect in other ways, but may also be judged by public opinion, resulting in him or her being disapproved of by the group or region. In the era of globalization, actors may leave their original groups or regions and join other groups or regions, but they may also face similar public opinion when entering other groups or regions. Third, the cost of violating norms. It has become a basic consensus that legal clarity is an important manifestation

of the principle of legality. The principle of clarity means that the provisions of criminal law, whether regarding crimes or penalties, must be as specific as possible. In other words, criminal law norms are individual and specific, and the charges and penalties for each crime are specific. For example, Article 263 of the China's Criminal Law stipulates that robbery is the act of robbing public or private property by violence, threats or other means. Robbery, which is similar to robbery, is described as the act of robbing public or private property. The principle of clarity in criminal law makes every crime internalized in the corresponding legal norms. When the actor decides to violate a certain norm and takes action, he makes an investment – an investment in violating a specific norm, rather than an abstract illegal investment. When the perpetrator commits a substitute crime, the cost of norm internalization becomes apparent. For example, A commits the crime of trafficking in human organs. When the cost of the crime increases due to more severe penalties or a higher probability of being discovered, A turns to the crime of trafficking in drugs. The norm internalization cost is the cost for A to implement crime substitution, which specifically includes two types. First, the cost of A's investment in human organs; second, the cost of selling human organs and re-capitalizing them.

Introducing criminological research methods to expand the cost list of deterrence theory

Deterrence aims to find an appropriate balance between the cost of enforcing the law and the severity of punishment for criminal activities, thereby calculating the minimum level of cost that can effectively curb crime. Deterrence theory helps determine the approximate cost of deterrence effects, so that decision makers can more accurately determine how to increase inputs and reduce unnecessary costs and formulate relevant policies. However, this economic analysis method assumes that criminal behavior is a general problem. Individuals are abstracted from specific contexts and become abstract rational persons. It ignores the consideration of personal interests, social environment, criminal knowledge and other factors. As John Roman said: "A key difference between sociological and economic research is that sociological research on crime declines tends to focus on specific factors that have a direct impact on criminals, while economic research looks at broader general consequences." (John Roman, 2022) This also leads to the fact that economic analysis methods often ignore the sunk costs of crime substitution and the impact of the sunk cost effect on the perpetrators, causing the decision-making recommendations provided by economic analysis to often be

inconsistent with reality. For example, Becker believes that penalties should be set at the most severe level, because potential offenders have to consider both the severity of the penalty and the possibility of being discovered, and increasing the severity of the penalty is less expensive than investing in more efficient law enforcement actions (Gary Becker, 1968). Becker's policy recommendations clearly have a strong color of severe punishment.

Although criminology rarely engages with deterrence theory, sociological research methods overlap with deterrence theory in terms of their purpose – reducing crime. Criminology research reveals the criminal motives (causal mechanisms) of each criminal by studying the potential influencing factors of crime: criminal selection, target selection, social environment, interpersonal relationships, etc. Unlike economic analysis methods, criminological research focuses on personal interests and preferences and is more realistic. In addition, criminological research pays more attention to the deterrent effects of non-legal factors such as social systems and environment on potential criminals. In other words, the introduction of deterrence theory in criminological research can identify more factors and intervention points for controlling crime, and increase the cost of crime from more dimensions to achieve the goal of controlling crime.

In the era of globalization, the current deterrence theory is obviously unable to effectively solve the problem of "crime substitution between countries", and its neglect of individual characteristics also makes it impossible to put forward more scientific policy recommendations for different criminals. Criminological research that focuses on individual differences and the effects of non-legal sanctions introduces deterrence theory and includes relevant non-legal factors in sociology in the cost list. This can not only enrich deterrence theory, but also identify more crime intervention points to increase the cost of crime, and provide decision makers with more effective policy recommendations to reduce crime and combat the problem of crime substitution among countries.

This article argues that the deterrence theory introduced into criminological research should be developed in the following two frameworks:

Framework 1: Deterrence framework.

Crime = Profits from crime – Cost of crime¹ + Cost of not committing a crime – Profits from not committing a crime > 0

The cost of crime¹ includes not only the timeliness, certainty and severity of punishment, but also social deterrent factors such as reduced social evalu-

ation and the condemnation of the criminal's conscience.

Framework 2: Crime substitution framework.

Crime substitution = crime benefits – sunk cost¹ – sunk cost² + cost of not committing a crime – benefits of not committing a crime > 0

Sunk costs¹ include the investment of expertise, time, money, etc. in the original crime, but do not include the reduction in social evaluation, and the criminal's inner condemnation is relatively low; Sunk costs² include investments in alternative crime such as expertise, time, and money, as well as social deterrent factors such as expected reduction in social evaluation and inner condemnation.

Emphasis on the deterrent effect of social sanctions

The concept of deterrence is very simple. It is a psychological state in which a person does not commit a criminal act due to fear of sanctions or punishment. Traditional deterrence theory focuses on the criminal system, “the belief or expectation that criminal sanctions deter crime” (Raymond Paternoster, 2010). But when a society undergoes comprehensive changes, state-controlled laws alone cannot build a social order that we believe is appropriate and acceptable. And, “despite the centrality of legal punishment and criminal justice policy in deterrence theory and our high expectations that it will keep crime at bay, we do not have very solid and credible empirical evidence that deterrence through the imposition of criminal sanctions works well” (Raymond Paternoster, 2010). However, since the 1990s, crime rates in Europe and the United States have been on a downward trend, and China's crime rate has also been on a downward trend since 2015. A decline in crime rate means a reduction in crime. So, in addition to criminal law and criminal policy, what other forces can prevent or deter perpetrators from committing crimes? A large amount of literature shows that “morality, tradition” and other forces play a significant role in social life. The reason why social norms or systems such as traditions and morals are binding and deterrent is that they are stable and economic forces based on human nature.

First of all, tradition is the accumulation of social experience. Mr. Fei Xiaotong pointed out: The purpose of behavioral norms is to coordinate people's behavior to complete social tasks, and the social task is to meet the living needs of all members of society. To meet their needs, people must cooperate with each other and adopt effective technologies to obtain resources from the environment.

This method was not designed by each individual, nor was it planned by a group of people gathered together temporarily. People have the ability to learn, and the effective results tested by the previous generation can be taught to the next generation. This effective experience passed down from generation to generation is nothing but tradition. Tradition is not formed randomly; it is closely related to specific social production methods and living conditions. Precisely because tradition is effective and economical, it is constantly repeated and evolved in the social living environment, thus being internalized into people's hearts and possessing the binding force of behavioral norms. The reason why tradition is called tradition is not only because of its economy and effectiveness, but more because of its stability. The stability of tradition is not only reflected in its internalization into people's daily behavior habits, but also in legal norms and legal culture. It is the real constitution of the country. As scholar Su Li said: A large amount of practice has proved this point... Some legal system changes that seemed not radical at first glance, or even conservative, have been successful... The achievements of the French revolutionaries were far less than they had initially imagined... They unconsciously inherited most of the feelings, habits, and ideas from the old system...

Second, the heteronomy of morality. Heteronomy refers to the moral standards or motivations on which people or moral subjects rely for their actions, which are primarily subject to external forces and are dominated and controlled by external bases. Morality plays the role of soft law outside of the law. It guides public opinion and the rational power of spiritual influence to trigger people's inner obedience to moral norms, and plays the role of regulating interpersonal and interest conflicts and guiding the orderly development of society. Morality does not have state coercive force, but this does not mean that moral norms are not binding. Morality originates from the production relations in which the moral subject exists, as Engels said: Men, consciously or unconsciously, ultimately draw their moral ideas from the actual relations on which their class position is based – from the economic relations in which they carry on production and exchange. Through education and public opinion guidance, morality will create external pressure on any individual who enters this production relationship or culture, and this external pressure will also have a deterrent effect on the individual's behavior. For example, in many cases of “moral kidnapping” in society, the perpetrators may not be people of high moral standards, but they are forced to behave in accordance

with mainstream moral standards out of fear of social judgment of good and evil.

Traditions and moral norms have widespread influence and authority. Although “all positivists agree on the separation thesis that there is no necessary connection between legal validity (legal correctness) and moral correctness” (Robert Alexy, 2015), it is undeniable that morality and tradition still serve as the ethical basis of law to a large extent. Incorporating tradition and morality into deterrence theory can not only enrich deterrence theory, but its internalized broad deterrent effect also has functions that criminal law does not have in the era of globalization.

First, in today’s globalized world, the scope of application of moral and traditional deterrence is wider than that of the law. Law is closely related to sovereignty, and its scope of application extends to the sovereign borders of a country. Sovereignty is the cornerstone of the international community, and the laws of one country, especially criminal laws, are difficult to apply in another country. Even if it is an international crime that shocks human conscience, “piracy on the high seas is an international crime, but when trying and punishing this crime, the state needs to grant domestic criminal courts jurisdiction beyond the territorial scope” (Cherif Bassiouni, 2003). In other words, international criminal law also needs to work through domestic law, and domestic law is an important manifestation of a country’s sovereignty. With the deepening of globalization, the cost of transnational activities has become increasingly cheaper, and due to the different development and legal conditions of various countries, crime substitution between countries has also become a common phenomenon, such as transnational drug trafficking, sex tourism, money laundering, etc. Since morality and tradition are internalized constraints that are not affected by distance and sovereignty, this means that whether the actor is at home or abroad, he will be constrained by his inner moral code – even if this self-restraint may be weak. However, with the widespread application of communication technology and equipment, the pressure of public opinion has gone beyond national borders and can form pressure to judge the good and evil of criminal substitutes. For example, according to statistics from China’s National Immigration Administration, in 2022, 115.7 million people entered and exited my country, 32,300 illegal and criminal cases that obstructed border management were investigated and dealt with, and 117,800 people of all kinds of lawbreakers and criminals were arrested and investigated. Although there is no direct evidence that the

vast majority of people going abroad abide by the law out of moral and traditional constraints and deterrence, the fact that people go abroad abide by the law in foreign countries that are not subject to domestic laws shows that in addition to the law, there are other deterrent forces that constrain people’s behavior, and this force obviously includes internalized morality and traditions.

Second, morality and tradition are more timely and certain in imposing sanctions on criminal behavior than laws. Beccaria, in discussing the deterrent effect of criminal law, noted: “The shorter the time interval between crime and punishment, the more prominent and persistent the connection between the two concepts in people’s minds. Therefore, people naturally regard crime as the cause and punishment as the indispensable and inevitable result.” (Beccaria, 2008) Criminal sanctions often require going through the legal procedures of filing a case, prosecuting, and trying a case. Sometimes they even have to go through a second trial, a retrial, and another retrial before a final judgment can be reached. This undoubtedly increases the distance between the deterrent effect of punishment and criminal behavior. This also led scholar Von Hentig to point out critically: “Deterrence is doomed to fail because the pleasures of criminal behavior are immediate, while the costs of legal sanctions are distant dangers, so that future dangers cannot offset the more immediate benefits of crime.” (Von Hentig, 1938) Moral and traditional sanctions do not require due process like legal sanctions. Once a perpetrator’s criminal behavior is discovered, with today’s extremely advanced communication technology, his behavior is likely to be known to the entire country or even the world within just an hour. For example, a restaurant in Harbin was criticized and boycotted by the entire Northeast region within just one day because its sweet and sour pork was too expensive (customers did not notice it), and the store was even forced to close. From this we can see that moral sanctions are often more timely and even more severe than legal sanctions, because the prices of meals in this restaurant are not very high, and customers may even consider these to be normal prices based on the price levels in their place of residence. If legal proceedings are taken, the restaurant may not necessarily be breaking the law, and even if it is breaking the law, it will not be sentenced to suspension of business.

Third, moral deterrence is more certain than criminal deterrence. Deterrence theory includes not only the timeliness of sanctions, but also the certainty of sanctions. When discussing the certainty of punishment, Beccaria pointed out in no uncertain

terms the importance of certainty of punishment to legal deterrence: “The most powerful deterrent to crime is not the severity of the punishment, but the certainty of the punishment. This certainty requires judicial officials to fulfill their duties and judges to be impartial and serious.” (Beccaria, 2008) The certainty of punishment is an important aspect of realizing the deterrent function of criminal law, but as Beccaria pointed out, to achieve the certainty of punishment, judicial officials must perform their duties conscientiously and judges must be impartial. In addition, arrest is a prerequisite for trial. The arrest rate of public security organs, the state of judicial cooperation between countries, reconnaissance capabilities, and case-solving capabilities are all important factors that restrict the courts from trying criminals and achieving certainty in sentencing. The lack of any one of these links will lead to criminals going unpunished. Moreover, China has a tradition of “no litigation”. In the culture of ritual governance, if you don’t know ritual, you will become wild and have no rules. It is simply a moral issue and you are not a good person. For an official who is responsible for local order, the ideal means of maintaining order is cunning, not judging cases. Therefore, in the traditional ritual-governed society, litigation is a shameful thing, as it represents insufficient education. Not only is it the father’s fault if the child is not educated, but it is also the responsibility of the local officials. Although China has entered a modern industrial and commercial society, the idea of non-litigation still exists in traditional culture, and the value pursuit of “harmony is the most precious” is still the Chinese thinking logic and way of thinking, just as General Secretary Xi pointed out at the Central Conference on Comprehensively Governing the Country According to Law: “The Chinese legal system embodies the spirit and command of the Chinese nation... the value pursuit of no litigation and harmony... demonstrates the wisdom of China’s excellent traditional legal culture.” However, the premise of moral sanctions is not the establishment of a crime. Criminal law determines whether an actor has committed a crime based on legal facts, while morality is based on objective facts. If the behavior of the perpetrator constitutes a crime in objective facts, especially a natural crime, and it is confirmed that the perpetrator committed the crime, regardless of whether the evidence is conclusive or not, mainstream public opinion will inevitably make a negative social evaluation of the perpetrator and even “label” him or her in social life.

Conclusion

Deterrence and rational choice-based crime theories have developed over centuries and have become an important ideological foundation of the criminal justice system. However, globalization has changed the cost structure of criminal behavior, but deterrence theory has not made much effort in this area. Deterrence theory can no longer effectively deal with the rising crime rate and the problem of crime substitution between countries. This article introduces criminological theory into deterrence theory and revises the current deterrence theory, hoping to provide useful suggestions for policy reform.

First, this paper proposes the substitution cost that is ignored by deterrence theory when solving crime substitution, and points out that crime substitution is not a simple, costless event, but a costly process. This article introduces the concept of sunk costs in economics and preliminarily lists the internalized costs of professional knowledge, social opinions and norms required for crime substitution.

Secondly, it would introduce criminological research into deterrence theory, expand the list of crime costs, and identify more intervention points for the state to curb crime. In terms of deterrence policy, decision makers can enhance deterrence and the attractiveness of legal behavior by increasing the costs of specific nodes of criminal substitution behaviors.

Finally, deterrence theory is a theory of crime that assumes that humans are rational enough to consider the consequences of their actions and be affected by those consequences. As self-interested and relatively free subjects, human criminal behavior is influenced by “cost-benefit”. Costs include not only legal sanctions but also social sanctions. We have sufficient reason to believe that social sanctions should be included in the cost considerations of deterrence theory.

As one of the important theories of crime prevention, deterrence theory aims to reduce crime in absolute terms and to think about the issues of crime and crime prevention on a global scale, rather than transferring crime to other countries. Crime substitution between countries is only one form of crime in the era of globalization. There are also emerging crimes such as terrorist crimes and cyber crimes, whose costs and benefits are difficult to calculate. These all require innovations in deterrence theory to play their deterrent role in preventing crime.

References

- Keenan, P.J. (2006). The New Deterrence: Crime and Policy in the Age of Globalization. Iowa Law Review, Vol. 91, p. 505, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=719766>
- Stiglitz, J.E. (2003). Globalization and Its Discontents. Economic Notes, Vol. 32.2003, 1, p.123
- Akers, Ronald. L. (1990). Rational Choice, Deterrence, and Social Learning Theory in Criminology: The Path Not Taken. Criminal Law & Criminology, Vol. 81, p.654.
- Hobbes T. (1985). Leviathan. The Commercial Press.p.15. (in Chinese)
- Beccaria. (2008). On Crime and Punishment. Peking University Press.p.15.
- Jeremy B.(2001). Principles of Penal Law. in John Bowring eds. The Works of Jeremy Bentham(Volume I). Adamant Media Corporation. p.249.(in Chinese)
- Athula P.(2018). Should We Deter Against General Deterrence? Wake Forest Journal of Law & Policy, No.9.p.70.
- Becker G. S. (1968). Crime and Punishment: An Economic Approach. Journal of Political Economy, No.2.pp.169-217.
- Mitchell P., Steven S. (2000). The Economic Theory of Public Enforcement of Law. Journal of Economic Literature, No.38. p.47.
- Enrico F.(2016). Positivist Criminology. The Commercial Press. p.43.(in Chinese)
- Kenny K. C., Shekhar M.(1990). Characteristics of an Opinion Leader: A New Dimension. Journal of Advertising, No.3.p.54.
- Robert C. E.(2001). The Market for Social Norms. American Law & Economics Review, No.3. p.2.
- Robert A.(1986). An Evolutionary Approach to Norms. American Political Science Review, No.80. p.1105.
- Robert F.(2003). Microeconomics and Behavior. McGraw-Hill/Irwin. p.241.
- Hal R. A., Catherine B. (1985). The psychology of sunk cost. Organizational Behavior and Human Decision Processes, No.1. p.124.
- Richard T.(1980). Toward a positive theory of consumer choice. Journal of Economic Behavior & Organization, No.1.pp.39-60.
- Barry M. S.(1981). The Escalation of Commitment to a Course of Action. The Academy of Management Review, No.4.p.585.
- Bernd R.(2003). Jurisprudence. Law Press. pp.183-184.
- John K. R.(2022). From Causal Mechanisms to Policy Mechanisms: Why Did Crime Decline and What Lessons Can Be Learned from It? American Journal of Criminal Justice, No.47. p.1123.
- Raymond P.(2010). Crimes and Punishments: How Much Do We Know About Criminal Deterrence? Journal of Criminal Law & Criminology, No.100.p.765.
- Robert A.(2015). Law and Morality. Journal of East China University of Political Science and Law, No.5. p.5.
- Cherif B.(2003). Introduction to International Criminal Law. Transnational Publishers.pp.109-110.
- Hans Von H.(1938). The Limits of Deterrence. J. Am. Inst. Crim. L. & Criminology, No.29.p.559.

Information about authors:

Wang Hong-wei – Associate Professor of Department of Social Science, Humanities and Law of the Harbin Institute of Technology (Harbin, China, e-mail: whwkzc@126.com).

Wang He-yong (corresponding author) – Associate Researcher of the Department of Social Science, Humanities and Law of the Harbin Institute of Technology (Harbin, China, e-mail: 307204815@qq.com).

Cheng Geng – Master's student at the Harbin Institute of Technology (Harbin, China, e-mail: m18110679511@163.com).

Авторлар туралы мәлімет:

Ван Хунвэй – Харбин политехникалық университетіндегі әлеуметтік, гуманитарлық және құқық кафедрасының доценті (Қытай, Харбин қ., e-mail: whwkzc@126.com).

Ван Хэюн (корреспондент – автор) – Харбин политехникалық университетіндегі әлеуметтік, гуманитарлық және құқық кафедрасының кіші ғылыми қызметкері (Қытай, Харбин қ., e-mail: 307204815@qq.com).

Цэн Ген – Харбин политехникалық университеті магистранты (Қытай, Харбин қ., e-mail: m18110679511@163.com).

Информация об авторах:

Ван Хунвэй – доцент кафедры социальных, гуманитарных наук и права Харбинского технологического института (г. Харбин, Китай, e-mail: whwkzc@126.com).

Ван Хэюн (автор-корреспондент) – младший научный кафедры социальных, гуманитарных наук и права Харбинского технологического института (г. Харбин, Китай, e-mail: 307204815@qq.com).

Цэн Ген – магистрант Харбинского политехнического института (г. Харбин, Китай, e-mail: m18110679511@163.com).

Previously sent December 3, 2024.

Re-registered January 10, 2025.

Accepted March 3, 2025.

АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН АҚПАРАТ

«ҚазҰУ. Халықаралық қатынастар және халықаралық құқық сериясында» материалдарды жариялау Open Journal System арқылы, онлайн жіберу жүйесі және сараптамалық бағалауды қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Мақалаға қойылатын талаптар

- Редакциялық коллегия журналдың ғылыми бағыттары бойынша бұрын жарияланбаған мақалаларды қабылдайды. Мақала журналдың функционал сайтына жүктеу арқылы ҒАНА (Open Journal System) электронды форматта (doc, .docx, .rtf форматында) қабылданады.
- Шрифт кеглі – 12 (аңдатпа, кілт сөздер, әдебиеттер тізімі - 10, кесте мәтіні – 9-11), шрифт – Times New Roman, мәтін беттің ені бойынша тегістеу арқылы теріледі, аралығы – бір, абзац бойынша шегініс – 0,8 см, шеттері: үстіңгі және астыңғы – 2 см, сол және оң жақ – 2 см.
- Сурет, кесте, графика, диаграмма және т.б. мәтін ішінде нөмір және атаумен белгіленеді. (Мысалы, 1 - сурет – Сурет атауы). Суреттердің, таблица, графика мен диаграммалардың саны мақала көлемінің 20% -нан (кейбір жағдайда 30%) артық болмауы керек.
- Мақала көлемі (атауы, авторлар бойынша ақпарат, аңдатпа, түйін сөз, әдебиеттер тізімін қоспағанда) әлеуметтік және гуманитарлық бағытта 3 000 сөзден кем, 7 000 сөзден артық емес болуы шарт.
- Авторлар жіберіліп отырған мақаланың/қолжазбаның бұрын соңды еш жерде жарияланбағаны, мақалада/қолжазбада басқа жұмыстардың мәтіндеріне сілтемесіз алынған кірме фрагменттердің жоқ екендігі туралы Open Journal System жүйесіндегі ілеспе хатта МІНДЕТТІ түрде жазу керек.

Мақала құрылымы:

Бірінші бет:

- Бірінші жол – FTAMP нөмірі (ерекше жағдайда ЭОЖ), мәтін беттің сол жақ шетімен тегістеледі, қаралау шрифт.
- Мақала атауы (Тақырып) мақаланың мәні мен мазмұнын көрсетіп, оқырманның назарын аудару керек. Тақырып қысқа әрі ақпараттық, жаргондар мен аббревиатурасыз жазылуы тиіс. Тақырыптың орташа ұзындығы 5-7 сөз (кей жағдайда 10-12 сөз). Мақаланың тақырыбы орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде берілуі керек. Тақырып қаралау шрифтті кіші әріптермен, беттің ортасымен тегістеледі.
- Мақала автор(лар)ы – аты-жөнінің бірінші әріптері және тегі, жұмыс істейтін орны (аффилиация), қала, мемлекет, email – орыс, қазақ және ағылшын тілдерінде жазылады. Авторлар туралы ақпарат қалыпты шрифтті кіші әріптермен жазылып, беттің ортасында тегістеледі.
- Аңдатпа көлемі 150 сөз орыс, қазақ, ағылшын тілдерінде жазылады.
- Түйін сөздер/сөз тіркестері – орыс, қазақ, ағылшын тілдерінде 3-5 сөз аралығында.

Келесі бет (жаңа бет):

- Кіріспе келесіде берілген негізгі элементтерден тұрады:
- Таңдалған тақырыптың негіздемесі; тақырып өзектілігі мен зерттеу проблемалары. Таңдалған тақырыптың негіздемесінде алдыңғы зерттеушілердің тәжірибелері негізінде проблемалық жағдайдың (зерттеу жұмыстарының жоқтығы, жаңа зерттеу нысанының пайда болғаны және т.б.). бар екендігі айтылады. Тақырыптың өзектілігі аталған зерттеу нысанының қойылған сұрақтарға толық жауаптардың болмаған жағдайда, тақырыптың теориялық және практикалық маңыздылығы арқылы дәлелденіп жалпыға ортақ мүдде арқылы анықталады.
- Жұмыстың нысанын, пәнін, мақсаттарын, міндеттерін, тәсілдерін, әдістер, гипотезасын анықтау. Зерттеудің мақсаты тезисті дәлелдеумен, яғни зерттеу тақырыбын автор таңдаған аспектімен көрсетумен байланысты.
- Материал мен әдістер - материалдар мен жұмыс барысының сипаттамасынан, сондай-ақ қолданылатын әдістердің толық сипаттамасынан тұруы керек
- Әдебиеттерге шолу жасау бөлімінде - зерттеу тақырыбы бойынша ағылшын тілінде шетелдік авторлардың іргелі және жаңа еңбектер (кемінде 15 жұмыс), оларды ғылыми үлесі тұрғысынан талдау, сондай-ақ сіздің мақалаңызда толықтырылған зерттеу кемшіліктері беріледі.

-
- Жұмысқа қатысы жоқ көптеген сілтемелердің болуы немесе сіздің жетістіктеріңіз туралы, алдыңғы жұмыстарыңызды көрсететін сілтемелерді қосуға **БОЛМАЙДЫ**.
 - Нәтижелер мен Талқылау бөлімінде сіздің зерттеу нәтижелеріңізді талдауы және талқылауы беріледі. Зерттеу барысында алынған нәтижелер туралы қорытынды беру арқылы негізгі мәні айқындалады. Бұл мақаланың маңызды бөлімдерінің бірі болып саналады. Онда жұмысыңыздың нәтижелерінің талдауы және алдыңғы жұмыстармен, талдаулармен және тұжырымдамаларымен салыстыру арқылы сәйкес нәтижелерді талқылау беріледі.
 - Қорытынды, тұжырымдама – жұмыстың осы кезеңдегі нәтижелерін жалпылау және қорытындылау; автор алға қойған тұжырымның растығын және алынған нәтижелерді ескере отырып, ғылыми білімнің өзгеруі туралы автордың қорытындысын растау. Қорытынды абстрактілі болмауы керек, оларды ұсыныстарды немесе одан әрі жасалатын жұмысты сипаттай отырып белгілі бір ғылыми саладағы зерттеу нәтижелерін жалпылау үшін қолдану керек.
 - Пайдаланылған әдебиеттер тізімі немесе библиографиялық тізім кем дегенде әлеуметтік және гуманитарлық бағыттарға 15 атаулардан тұрады, ал ағылшын тіліндегі жалпы атаулар саны 50% -дан кем болмауы керек. Егер сілтемелер тізімінде кириллицада берілген еңбектер болса, сілтемелер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі - түпнұсқада, екіншісі - романизацияланған алфавитте (транслитерация). Әлеуметтік және гуманитарлық бағытта романизацияланған әдебиеттер тізімін, ағылшын тіліндегі (басқа шет тіліндегі) дереккөздер рәсімдеу стилі - American Psychological Association (<http://www.apastyle.org/>).

INFORMATION FOR AUTHORS

Submissions to the International Relations and International Law Journal are made using Open Journal System, the online submission and peer review system.

MANUSCRIPT REQUIREMENTS:

- The Editorial Board accepts previously unpublished articles in research areas of the journal. The paper should be submitted in electronic format (in .doc, .docx, .rtf) ONLY by submitting it through the function (Open Journal System) at the journal's website
- Font size -12 (abstract, keywords, references - 10, table text - 9-11), font -Times New Roman, alignment - text width, spacing - single, paragraph indentation - 0.8 cm, margins: top and bottom – 2 cm, left and right – 2 cm.
- Figures, tables, graphs, diagrams, etc. are presented directly in the text, indicating the number and title (for example, Figure 1 – The name of the figure). The number of figures, tables, graphs and diagrams should not exceed 20% of total volume of the article (in some cases up to 30%).
- The volume of the article (excluding title, information about authors, abstract, keywords, references) should be at least 3,000 words and not exceed 7,000 words for social and humanitarian areas, and 1,500-7,000 words for natural science and technical areas.
- Authors must indicate in the cover letter in the Open Journal System that the submitted article/manuscript has not been published anywhere before, and that the article does not contain borrowed text fragments from other papers without referencing them.

The structure of the article:

First page:

- The first line is the IRSTI (Interstate rubricator of scientific and technical information number) (in exceptional cases, UDC), alignment is left, the font is bold.
- The title of the article (Title) should reflect the essence and content of the article and attract the reader's attention. The name should be short, informative and not contain any jargon or abbreviations. The optimal length of the title is 5-7 words (in some cases 10-12 words). The title of the article should be presented in Russian, Kazakh and English. The title of the article is presented in bold, lowercase letters, and alignment is centered.
- Author (s) of the article – Initials and surname, place of work (affiliation), city, country, email – in Russian, Kazakh and English. Information about authors is presented in an ordinary font in lowercase letters, alignment is centered.
- Abstract of at least 150 words in Russian, Kazakh and English
- Keywords are words/collocations - 3-5 words in Russian, Kazakh and English.

Next page (new):

- Introduction consists of the following main elements:
- Justification for the topic chosen; relevance of topic or problem. The chosen topics should be based on the description of our predecessors' experience and report a problem to solve (lack of any research, the emergence of a new object, etc.). The relevance of the topic is due to general interest to the research object with a lack of comprehensive answers on relevant questions, which is proved by the theoretical or practical importance of the topic.
- Defining the object, subject, goals, objectives, methods, approaches, hypothesis, and meaning of your work. The purpose of the study is related to proof of thesis, that is presentation of the research subject in the aspect chosen by the author.
- Materials and Methods should consist of a description of materials and progress of work, as well as a full description of methods used.
- The literature review section should cover fundamental and new papers on the subject under study by foreign authors in English (at least 15 references), analysis of these works from the point of view of their scientific contribution, as well as gaps in research that authors supplement in their article.
- It is UNACCEPTABLE to have a lot of links that are not related to research, or inappropriate judgments about your own achievements, links to your previous work.
- In the Results and Discussion section, authors can analyze and discuss the results of their research. Conclusions on results obtained in the course of study are presented, the main essence is revealed. In addition, this is one of the most important sections of the article. It is necessary to analyze the results of research and discuss relevant results in comparison with previous work, analyses and conclusions.
- The conclusions section covers the generalization and summing up of work at this stage; truth confirmation of statements put forward, expressed by the author, and the author's conclusion about change in scientific knowledge, taking into account the results obtained. Conclusions should not be abstract, they should be used to summarize the results of research in a particular research area, with a description of proposals or opportunities for further work.
- The list of references consists of at least 15 titles for socio-humanitarian areas. A total number of titles in English should be at least 50%. If there are references presented in Cyrillic in the list of references, it is necessary to present the list of references in two versions: first - in the original language, second – in the Romanized alphabet (transliteration).
- Style of the Romanized list of references, as well as sources in English (another foreign language) for social and humanitarian areas - American Psychological Association (<http://www.apastyle.org/>).

МАЗМҰНЫ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім Халықаралық қатынастардың өзекті мәселелері	Section 1 Contemporary problems of international relations	Раздел 1 Актуальные проблемы международных отношений
A.A. Voropai, E. Varpahovskis Comparison of Obama's and Trump's Discourse on Illegal Migration through the Prism of Securitisation		4
M.Kh. Saidazimkhujaeva, F.F. Sattarov Transboundary Water Resources: Challenges and Mechanisms of International Management		17
A.Р. Аужанова, Ж.Д. Кошербаев Культурная идентичность во внешней политике Республики Казахстан: инициативы и перспективы		30
Н.Н. Султанмуратов, С.М. Парпиев, К.К. Усерова Сирия после Башара Асада: новая война или шанс на перезагрузку?		39
А.Е. Ильясов, Е.С. Чукубаев Энергетическая политика Объединенных Арабских Эмиратов		51
А.Б. Монтаев, Ж.У. Аширова, Н.П. Тәңкіш Траншекаралық су ресурстары: халықаралық басқарудың қиындықтары мен механизмдері		61
В.А. Изтаева, А.И. Досжанова, Л.Ж. Абжапарова Халықаралық қатынастар тарихында Ұлы Жібек жолының этномәдени дамуына қосқан үлесі		71
2-бөлім Аймақтанудың өзекті мәселелері: көші-қон мәселелері	Section 2 Current issues of regional studies: migration issues	Раздел 2 Актуальные вопросы регионоведения: вопросы миграции
G. Askhat, L. Aitimbet Migration Trends of Central Asian States over the Last Decades: Analysis of Current Transformations		86
Zh. Issayeva, Ki-Soo Eun Return Migration and Economic Development of the Home Country: A Comparative Study Between Kazakhstan and South Korea		101
L. Delovarova, G. Baikushikova, A. Khamzayeva Turkic Integration and Some Aspects of Assessing Migration Potential on the Case of Kazakhstan and Turkey		110
Ж.М. Кадырбек, К.И. Кобландин Цифровизация трудовой миграции в рамках реализации цифровой повестки ЕАЭС		126
3-бөлім Халықаралық құқықтың өзекті мәселелері	Section 3 Current issues of International Law	Раздел 3 Актуальные вопросы международного права
Wang Hong-wei, Cheng Geng, Wang He-Yong Revisiting Deterrence Theory in the Context of Globalization: An Analysis of «Crime Substitution» as a Starting Point		138
Авторларға арналған ақпарат		150